

TOLNAI

A VILÁGHÁBORÚ TÖRTÉNETE

1914-1918

DIPLOMÁCIAI OKIRATOK, HIVATALOS JELENTÉSEK, SZEM-
TANUK HITELES FÖLJEGYZÉSEI ÉS EREDETI ADATOK NYOMÁN

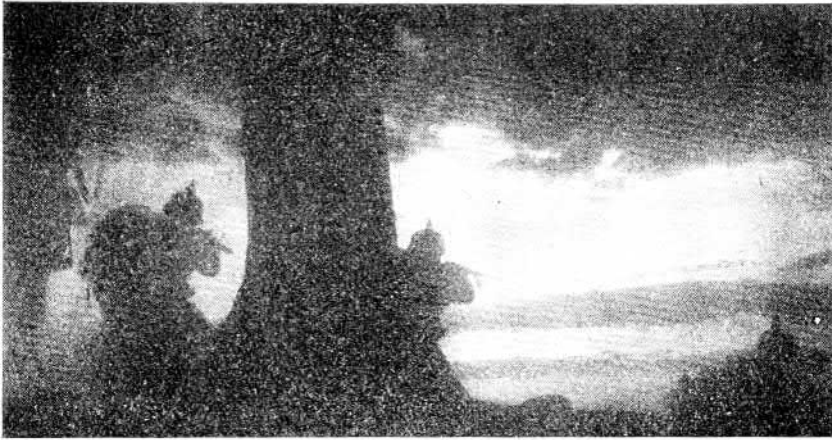
TELJESEN ÁTDOLGOZOTT II. KIADÁS

TÖBBSZÁZ KÉPPEL, EREDETI FELVÉTELEKKEL ÉS TÉRKÉPEKKEL

VI. KÖTET

BUDAPEST,
TOLNAI NYOMDAI MŰINTÉZET ÉS KIADÓVÁLLALAT R.-T.
KIADÁSA

Nyomatott Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat R t . körforgógépein
Budapest, VII., Dohány ucca 12—14.

Kárpáti őrségen . . .

Przemysl orosz; kézen

Az utolsó percek ...

Przemysl végzete beteljesedett.

Az utolsó napok után elmúltak az utolsó órák is és elkövetkeztek az utolsó percek . . .

A vár parancsnoka, Kuzmanek tábornok kiadta a parancsot az erődök lerombolására, a védőművek elpusztítására, a hadiszerek és a hadianyag megsemmisítésére.

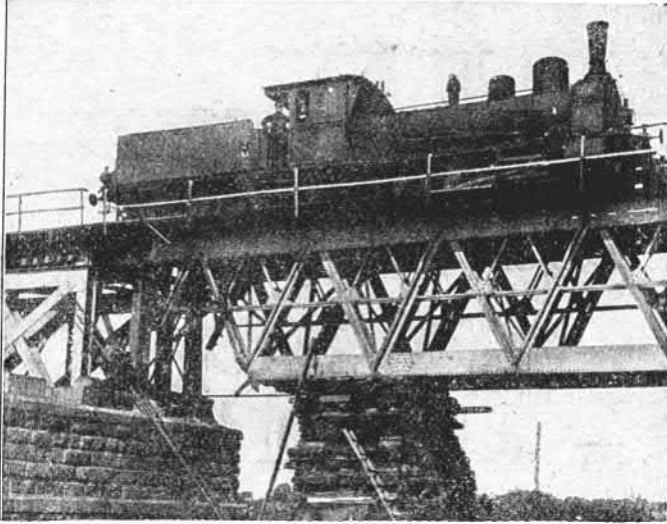
Reggel öt órá volt, amikor a gyalogság parancsot kapott, hogy hagyja el az erődöket és vonuljon a térközművekre.

Pontban hat órákor robbant föl az első erőd: a dunkovicki II-a . . . Ugyanakkor rettenetes detonációk között levegőbe röpültek a Siedlicka sok vihart látott művei is . . . Azután sorra következtek a déli front erődéi, majd a Lipnica, Ivanova Gora és a többi erődök. Egyes erődök fölrobbantásához százötven kilogram ekrazitra is volt szükség.

Mikor az oroszok észrevették az első erődök robbanását, már tudták, miről van szó. Iszonyatos ágyútüzet indítottak a még érintetlenül álló erődök környékére, hogy megakadályozzák a robbantásokat, sőt újabb és újabb rohamot kíséreltek meg, de a gyalogos csapatok a ki-rohanás fáradalmi ellenére újból megszállták a veszélyeztetett ponto-

kat és egymásután verték vissza a biztos győzelem tudatával rohamra menő orosz oszlopokat.

Míg ezek a végső harcok folytak, a műszaki csapatok felrobbantották a város három hídját, majd a lőporos raktárakra került a sor. A modern ágyúkat Kuzmanek tábornok rendelkezésére már előbb hátra vontatták és előkészítették a robbantásra. Az erődökben az utolsó robbantásokat megelőző támadásoknál már csak a régifajtájú ágyúk működtek, de így is sikerült az orosz támadásokat visszaverni.

Vasúti híd Przemysl előtt, amelyet először az oroszok robbantottak föl. Przemysl első főlészabadtása után műszaki csapataink helyreállították. Másodszer azután a mi csapataink röpitették levegőbe a hidat Przemysl átadása előtt

A harminc és feles mozsarakat a következőképpen robbantották föl: A csöveket megtöltötték homokkal, azután ekrazitot és lövedéket tettek beléjük, végül kisebb lőporadagokkal elsütötték a hatalmas ágyúkat. A következő pillanatban a félelmetes mozsarak, amelyek olyan félelmetesen bömböltek és amelyek valósággal szórták a halált, ezernyi apró darabokban robbantak szét.

Két napig tartott, amíg Przemyslben végeztek a robbantásokkal. Az oroszok minden kísérlete, amely a pusztítás megakadályozására irányult, kudarcot vallott. Amikor már levegőbe röpitettek minden lőporraktárt, minden automobilt és megsemmisítették a katonai archívumot, az erődök romjain föllállott egy tiszt és fehér zászlót lobogtatott.

Az elősiető oroszoknak aztán kijelentették:

— Kuzmanek őexcellenciája eláll a vár további védelmétől, mert elfogyott a vár élelmiszere. A vár őrségét és a lakosságot az ellenfél lovagiasságára bízva . . .

A várban az átadás idején kétezer orosz fogoly volt, köztük öt tiszt és egy ezredorvos. A fogoly lisztek közül ketten kardot viselhettek hősiességük elismeréséül. Még a második ostrom idején sikerült ennek a két tisztnak 260 emberrel behatolni Przemysl egyik támaszpontjába. Visszavonulásuk útját ugyan elvágta a védősereg, de olyan kitűnően beásták magukat, hogy nem lehetett őket kivetni helyükből. Többször szólították föl őket megadásra”, de mindannyiszor tagadó válasz jött tőlük. Ekkor Tabódy őrnagy egy népfőkelőcsapattal rohamot inlézett ellenük és benyomult hadállásukba. Elkeseredett szuronyharc után végre foglyul ejtették az életbenmaradottakat, köztük a két vitéz orosz tisztet. . .

Az utolsó pillanatban Kuzmanek tábornok egy rendőrtisztviselő vezetésével a várhegyre küldte az összes foglyokat, hogy hadd intézzék el ők maguk a dolgukat parancsnokságukkal.

A várban az utolsó percben még két repülőgép is volt. Amikor az orosz sereg minden irányból megkezdte az előnyomulást, Przemysl megszállását, a két repülőgép eltávozott. Az egyik Krakó, a másik a Kárpátok felé repült. Vitték magukkal a szomorú hírt, Przemysl tragédiájának szívbemarkoló, szomorú emlékeit.

Az egyik repülőgépen Lehmann dragonyos százados volt a megfigyelő tiszt, aki szerencsés hazaérkezése után elmondotta, hogy a fölrepülés után még hosszabb ideig keringtek gépükkel Przemysl fölött. Hatszáz méter magasságba kellett fölemelkedniük, mert a szörnyű detonációk négyszáz méterre vetették föl a lángot. . .

Az orosz áradat közepén dacoló sziget lángban álló szigetté lett. . .

A kapituláció után

Nem az ellenség, hanem az éhség győzte le Przemyslt.

De azért az orosz diadalmaskodott. És az ántánt ujjongott.

Az átadás után Kuzmanek tábornokot és tisztikarát az ellenség a legnagyobb tisztelettel fogadta. Az orosz tisztnek a legőszintébb csodálattal viseltettek a hős várórség iránt, amely emberfölötti kitartásról tett tanúbizonyságot.

Kuzmanek tábornok, szembekerülve az orosz parancsnokkal, lecsatolta kardját és át akarta adni az ellenséges haderő vezérének. Ez azonban nem fogadta el és a következőket mondta:

— Tábornok úr, ön fél esztendőnél tovább hősként állt ellen a mi túlerőnknek! Oroszország azt kívánja, hogy ön tartsa meg kardját, amelyre önnél senki sem méltóbb. Ön mindig bátor és lovagias ellenfél volt.

Közben már kitűzték Przemysl várára, a városra, az erődökre az orosz lobogót.

És megkezdődött a foglyok összeszámlálása.

A kapituláció után . . . Több mint százezer katona, köztük rengeteg sok magyar honvéd került orosz fogságba Przemyslnél.

Először is foglyul estek Przemysl parancsnokai: Kuzmanek Herman gyalogsági tábornok, várparancsnok, Tamássy Árpád altábornagy, Weber vezérőrnagy, a délkeleti szakasz parancsnoka, Kloiber ezredes, az északeleti szakasz parancsnoka, Schwalb ezredes, műszaki igazgató, Camill ezredes, a tüzérség főnöke . . .

Azután jött a tisztikar, a legénység, a munkáshad.

Przemysl helyőrségének népfőlkelői túlnyomóan magyarok voltak. Felsőmagyarországi formációk és a Debrecen környékéről kiegészítendő X. népfőlkelő kerület katonái. Volt köztük sok szegedi és szabadkai is. A verseci 23-ik tényleges honvédhadosztály egyik része intézte a

kirohanásokat, másik része pedig tartalékban volt, hogy bármely pillanatban a vár veszélyeztetett részeibe siethessen.

Most foglyul esett az egész honvédhadosztály, foglyul estek a derék népfőlkelők, foglyul esett a szabackai 4-es honvédhuszárezred eskadronja, a szegedi 5-ös honvédgyalozezred zászlóalja és ki tudná itt felsorolni azt a sok kitűnő formációt, amely mind önfeláldozóan, kitartóan kivette a maga részét Przemysl védelméből és amely a bukás bekövetkezésekor mind-mind orosz fogságba került.

Elindultak a hosszú-hosszú sorok messzi Oroszország földje felé, a szomorú fogságba. Szibéria volt az irány. Jekaterinburg. Krasznnojarszk. Az Ural-hegység. Az egyre jobban népesedő orosz hadifoglytáborok . . .

És amint mennek-mennek ezek a hosszú, szomorú transzportok kelet felé, hogyan tudhatnák, hogy ki jut közülük még vissza ezen az úton vagy más úton a magyar haza földjére, melytől minden perc jobban eltávolítja őket? És ki marad ott örökre, Szibéria földjében eltemetve, övétől nemcsak az életben, de a halálban is kegyetlenül elszakítva? . . .

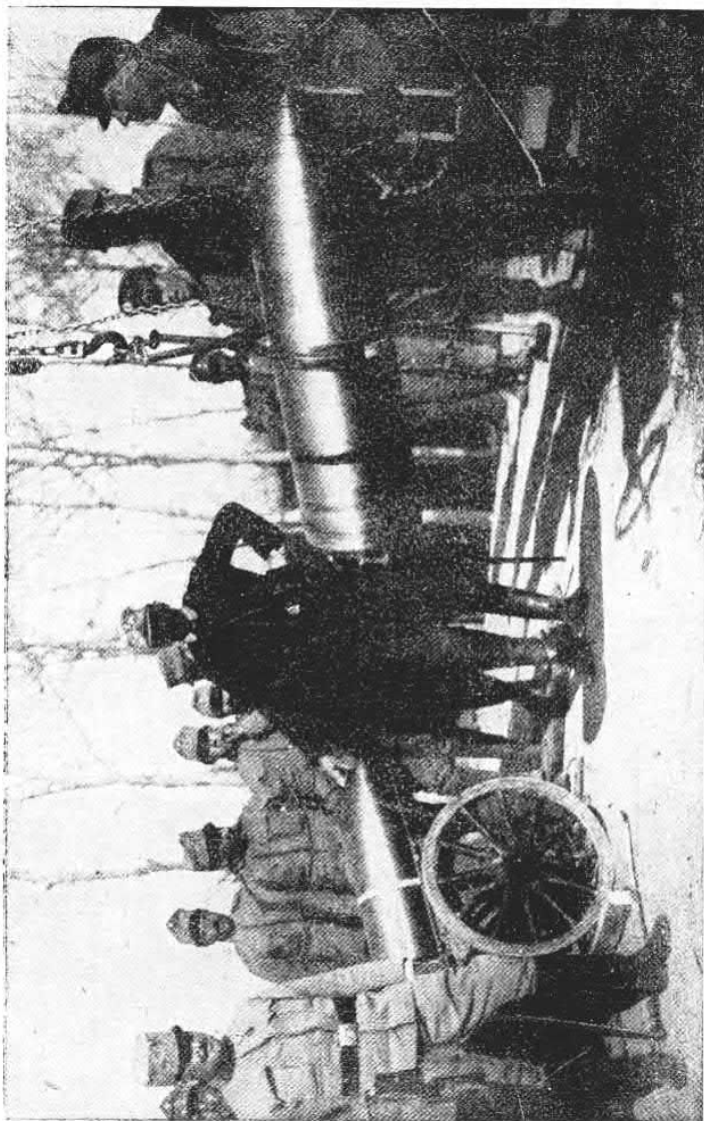
És a sok-sokezer magyar fogoly között az a ragyogószemű, fekete-hajú férfi, akinek a krasznnojarszki foglytáborban török majd meg a szemfényre és akinek a haját idő előtt behavazza a gond, a gyötrődés, a kálvária. Aki fagyos kézzel rója szárnyaló verssorait és aki rejtekutakon írja haza a verseket, amelyek majd a magyarok fővárosában „Levelek a Kálváriáról” és „Rabságban” című kötetekben mind meg is jelennek és amelyek biztatják, bátorítják, édes-bús fájdalommal töltik el a szibériai foglyok nyugtalan hozzátartozóit. Tüzesszívű, aranytollú, jó Gyóni Géza, katona és költő, amint megy kelet felé, amint távolodik a hazától, nem tudhatja, hogy ő maga is a temetője felé halad, a sírja felé, amelyet majd 1917-ben fognak megásni számára Szibériában, a krasznnojarszki foglytábor közelében . . .

Több mint százezer ember járta végig a kálváriának ezt a rettenetes útját.

Przemysl helyőrségének a létszáma — hivatalos adatok alapján — az ostrom utolsó hetében a következő volt:

44.000 főnyi gyalogság és tüzérség (kétharmadrészben népfőlkelő), ebből leszámítandó az a tízezer főnyi veszteség, amely az utolsó kirohanás alkalmával sebesültekben, foglyokban és halottakban érte Przemysl védőseregét;

45.000, a hadiszolgáltatásról szóló törvény alapján beállított és katonai ellátásban részesülő munkás, kocsis, lóápoló;

Harmadik és hetedik golyó... Przemysl városában és erődében az összes nehézsúlyúkat és mozsárakat felrobbantotta a védősereg a munícióraktárakkal együtt, hogy ne kerüljenek az ellenség kezére.

a vasúti és távírószcmélyzet;

végül 28.000 kórházi kezelésben lévő beteg és sebesült.

Megállapították még azt is hivatalosan, hogy a foglyokon kívül mennyi ágyú jutott Przemyslben az ellenség kezére. Eszerint Przemysl várát 1050 mindenféle kaliberű ágyú védte, amelynek jelentékeny része azonban 1861. és 1875. évi, kissé már avult típusú ágyú volt. Az 1050 darab ágyú legtöbbször még idejekorán fölrobbantotta a várórség. Az utolsó orosz támadást március 21-éről 22-ére virradó éjjel csak gyalogsági és gépfegyvertűzzel, valamint egynéhány még szét nem robbantott 1861. évi mintájú ágyúval verték vissza a vár védői.

Az természetesen elkerülhetetlen volt, hogy nagyobb mennyiségű gyalogsági fegyver, géppuska és más katonai felszerelés ne kerüljön az ellenség kezére, de az erődműveket, ágyúkat, munició raktárakat fölrobbantották és így hadműveleti szempontból az ostromló orosz sereg nem jutott Przemyslben túlságos nagy értékek birtokába.

Két rettenetes nagy kár azonban származott Przemysl elestéből.

Az egyik a morális kár volt.

Nemcsak a hadviselő ellenséges államok, hanem a semleges országok közvéleménye is orosz diadalnak tudta be az erős vár föladását. Az ántánt hatalmai újból remélni kezdték, hogy az orosz „gőzhenger” teljesíteni tudja majd hivatását. Az élénken figyelő semleges államok pedig — elsősorban a Balkán-államok — az ántánt hadi helyzetének lényeges megjavulására következtettek Przemysl elestéből.

A másik jelentős kár a stratégiai kár volt.

Több mint százezer főnyi orosz sereg szabadult föl Przemysl alatt. Ez a sereg — mint az már az első percben előrelátható volt — most neki-zúdult a Kárpátoknak és hatalmasan megerősítette a Magyarország ellen törő orosz kárpáti haderő frontját.

Kárpáti védőseregünknek meg kellett kettőznie eddig is hallatlan, szinte emberfölötti erőfeszítését, hogy az orosz áradatot megállítsa előretörésében.

Nikolájevics Nikoláj nagyherceg a háború fordulatát akarta előkészíteni a kárpáti harcban.

Ez a tragikus fordulat bekövetkezett volna? . . .

Frigyes főherceg hadseregpárancsa

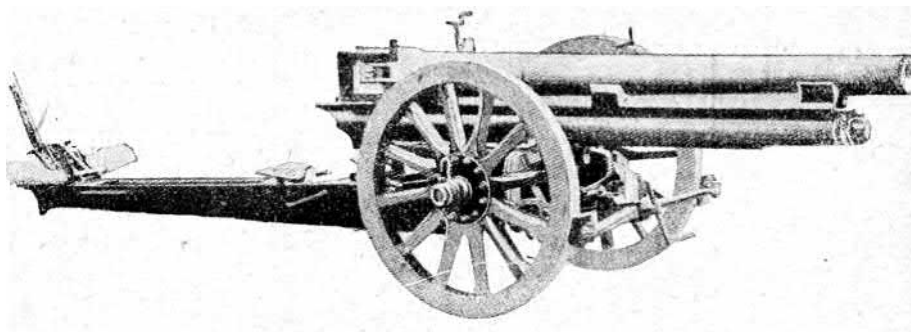
Minden magyarázgatás, minden szépítgetés és minden megnyugtató ellenére Przemysl kapitulációja lesújtóan hatott az ország közhangulatára.'

Mintha csak főbekólintották volna az embereket, mindenki lehorasztott fejjel, a meglepetéstől és az ijedségtől szédülve járt-kelt az uccákon.

A háborús idegesség a tetőfokára hágott.

Tagadhatatlan, hogy ez a nyugtalan hangulat érezte a maga hatását a hadsereg kötelékeiben is, még a rendületlen elszántsággal küzdő froncsapatok vonalain is.

A katonaságot is meg kellett nyugtatni.

Nyolc centiméteres magyar-osztrák tábori ágyú, amilyent tucatszámra robbantottak föl Przemyslben a vár átadása előtt

A katonaságnak is meg kellett magyarázni, hogy nem érte fegyvereinket csorba, hogy nem az ellenség fegyveres ereje győzött Przemysl-nél Frigyes főherceg, a monarchia hadseregének főparancsnoka Przemysl kapitulációja után a következő hadseregpárancsot adta ki:

„Négy és fél hónapi hősiesség után, melynek folyamán a kíméletlenül és szívósan, de állandóan hiába rohamozó ellenség szörnyű veszteségeket szenvedett, Przemysl hősi védői a vár romjait átadták az ellenségnek. Még a legutóbbi időben is, így március húszadikán és huszonegyedikén heves támadásokat vert vissza a védősereg, amely március tizenkilencedikén utolsó erejével megpróbálta a hatalmas ellenséges vasgyűrűt szétroppantani. Az éhségtől kényszerítve, felsőbb parancsra és az összes védőművek, hidak, fegyverek, lőszer- és hadianyagkészletek szétrombolása után történt meg a vár romjainak átadása. Przemysl legyőzetlen hőseinek baráti üdvözlésünket küldjük és hálánkat tolmá-

csoljuk. A természeti erők és nem az ellenség hadai győzték le őket. A vár védői örökké mintaképei maradnak a hűséges, a végső erőig elmenő kötelességteljesítésnek. Przemysl védelme örök időkre ragyogó lapja lesz hadseregünk történetének.”

A hadseregarancsot a fronton és a front mögött minden katonai alakulat előtt fölolvasták.

A megnyugtató sorok nem is tévesztették el hatásukat.

A bizalom, a győzelmi remény visszatért a szívekbe és a legfontosabb fronton, a Kárpátok tűzben álló vonalán dacosan, elszántan gyűlt föl újra a harci kedv.

Azt hajtogatták a magyar bakák:

— Azt a galíciai várat elfoglalhatta az orosz! De a Kárpátokat, hazánk földjél nem engedjük, még ha a poklok seregeivel is jön az ellenség . . .

Miért esett el Przemysl?

Napokig tartott a gyászos hangulat.

Przemysl elestét Magyarországon is úgy tekintette mindenki, mint a legnagyobb csapást, amely hadseregünket a háború folyamán érte. Mint az ilyen hangulatban úgyszólván magától értetődik, mindenfelől — idehaza halkabban, semleges és ellenséges államokban hangosabban — panaszok emelkedtek, abban a hiszemben, hogy a csapást el lehetett volna kerülni. Mindezek cáfolatául s a való tényállás felderítése végett sajtóhadiszállásunk részletes jelentést adott ki, amelyben igyekezett igazolni, hogy a galíciai nagy vár eleste elháríthatatlan, végzettszerű esemény volt, amelyet az események összejátszása tett elkerülhetetlenné.

A rendkívül érdekes és tanulságos jelentés a következőket közölte:

„Przemysl vára a katonai presztízs példás megvédése mellett, az élelmiszerkészlet fölhasználása következtében esett el. Természetes, hogy az érdeklődés azon kérdés felé fordul, hogy miként volt Przemysl élelmiszerrel ellátva?

Első pillanatra úgy látszik, mintha egy nagy várban az élelmiszerkészletek tetszésszerű fölhalmozása nagyon egyszerű és magától értetődő dolog volna. Könnyen lehet azt is mondani, hogy a védősereg és a lakosság részére legalább is egyévi készletről kellett volna gondoskodni. Mekkora kellene lenni a raktáraknak, hogy ezeket a tömegeket, amelyekhez természetesen még lőszer, szén, petróleum, benzin, technikai cikkek és ruházat is járul, hasonló időtartamra befogadják, azt a laikus

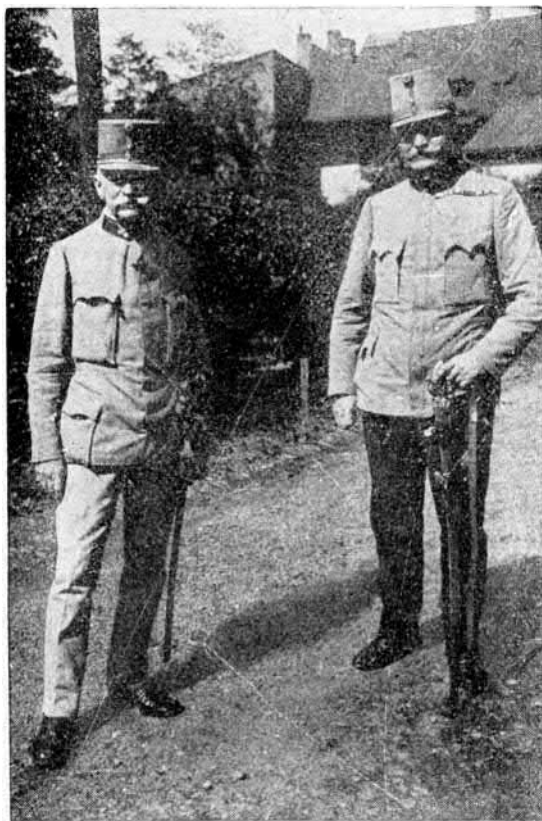
nem is tudja elképzelni. Az ilyen nagy és tömeges raktárakat előzőleg kellett volna fölépíteni, jókarban tartani és kezelni, amit a rendelkezésre álló pénzből nem lehetett végrehajtani, mert ez az összeg alig volt elég-séges a fontos védőművek fenntartására.

Ezzel azonban még nem lett volna minden elintézve. Minden élelmiszerkészlet, bármilyen jól legyen is konzerválva, romlásnak van kitéve és előbb vagy utóbb frissel kell pótolni. A przemysli élelmezési raktárból kerek 100.000 embernek, vagyis a monarchia békelétszámú csapatai több mint negyedrésznél kellett volna szükségletét fedeznie.

Az itt előrebocsátott körülmények eléggé megmagyarázzák, hogy a hadvezetőségnek meg kellett elégednie azzal, hogy békeidőben a várban elhelyezett 85.000 ember és 3700 lónak szükséges élelmiszerről gon-

doskodjék. A háború úgyszólván egy éjszaka alatt tört ki, amikor a Przemysl felé vezető vasutakat elsősorban a csapatok szállítására foglalták le. — Csak annyi vasutat bocsátot-tak a vár rendelkezé-sére, amennyi a legfon-tosabb és legsürgősebb cikkek szállítására ok-vetlen szükséges volt.

Minél jobban előre-haladt a hadsereg fel-vonulása, annál na-gyobb teher esett Prze-myslre. A gyors egy-másutánban lejátszódó események Przemysl élelmezésének a legna-gyobb akadályokat gör-dítették útjába. Prze-myslt azért nem hanyagolták el. Így történt, hogy szeptember 16-án mikor a vasúti forgalom

Hötzendorri Conrád vezérkari főnök (balról) és Höfer tábornagy, akik részletes jelentésben magyarázták esett el Przemysl

megszűnt Przemyslvel, 137 napra kenyér és kétszersült, 147 napra főzelék, 115 napra hús és 392 napra zab volt beraktározva a várban.

A valóságban azonban Przemysl helyőrsége 131.000 emberből állott és 11.000 ló is volt a várban. Az oroszoknak az ősszel a vár ellen intézett heves támadásainál a legénységet egy honvédhadosztállyal meg*erősítették. Szeptember 20-án körülzárták Przemyslt, október 10-én csapataink előnyomulásával megkezdődött a döntés. Csapataink előnyomulása rendkívül nehéz viszonyok között történt, a vasutak szét voltak rombolva.

A vár két oldalán küzdő tábori hadseregek élelmiszerszükségletüket a vár raktáraiból szerezték be, amit a várparancsnokság megengedett az utánpótlás nehézségei miatt. Amikor a hadseregfőparancsnokság erről tudomást szerzett, megtiltotta a további készletek fogyasztását.

Amikor a javítási munkálatok folytán a szállítási viszonyok kedvezőbben alakultak, a hadseregek nemcsak a saját szükségletükről gondoskodhattak, hanem a hadseregfőparancsnokság utasításának megfelelően saját készletükből még körülbelül százötvenezer adagot a várnak adhattak át.

November 5-én, mikor a várat ismét sorsára kellett bízni, 114 napra való kenyér és kétszersült, 109 napra való főzelék, 84 napra való hús és 384 napra való zab volt a várban.

A vár második körülzárásánál a várba zárt személyek száma ismét meghaladta a számításba vett embermennyiséget. 128.000 emberről és 14.500 lóról kellett gondoskodni. Csakhamar szükségesnek mutatkozott, hogy 18.000 polgári személyt és 2000 foglyot is ételmezzenek.

A vár parancsnoksága ezért nyomban a körülzárás után szigorúan szabályozta a várban levők ételmezését.

Január elejével az élelmiszeradagok jelentékeny redukciója következett be, a legénység fejenként csak negyed adag kenyeret kapott. Ez a korlátozás annyival inkább érezhetővé vált, mert a csökkentett adagban a főzelék csak kétszáz grammal szerepelt és a burgonya hamarosan egészen kifogyott.

Január elejétől kezdve az ételmezési adagokban új elem jelentkezett: a lóhús. A szénkészletek egyre jobban megcsappantak. A lisztte fől-dolgozott zab az emberi ételmezésnél értékes szolgálatokat tehetett. A lóhús tartott a legtovább. A legutolsó lovak és a még meglévő zab biztosította a védősereg szűkös ételmezését a vár óladását megelőző napokban.

Minél tovább tartott a körülzárás, annál súlyosabbakká váltak a viszonyok. A lakosság készletei kifogytak és ennek is a vár készleteiből kellett kapnia adagjait; úgyszintén a foglyoknak, akiknek a száma lassanként kétezerre emelkedett.

Az élvezeti cikkek közül elsősorban a dohány kezdett hiányozni. Tea és kávé elég bőségesen volt készletben. Ugyanígy könnyebb borfajták is.

A várparancsnokságnak sikerült március második harmadán túl fedezni a szükségleteket. Természetesen ez csak a legnagyobb nélkü-

A Przemysl ostroma alól felszabadult százezerfőnyi orosz had a galíciai síkságon keresztül a Kárpátokba zúdul. Most fenyegette csak igazán Magyarországot az orosz invázió ...

zések mellett volt lehetséges. A kedvezőtlen időjárás, a vár előterében lévő hadállások lövészárkaiban teljesített igen nehéz szolgálat nagy követelmények elé állította harcosaink takarékosan táplált szervezetét.

Adott viszonyok között a hadvezetőség mindent megtett, hogy az erősséget hosszú ellenállásra felkészítse. Emberi előrelátás szerint a hat hónapra való ellátás a Przemyslhez fűződő hadi operációk idejére kielégítő lett volna. Az operációk csúcspontja az erősségnek újabb felmentése lett volna és az oroszoknak Szilézia ellen irányuló hatalmas erőlködésének visszaverése után ezen operációk meg is kezdődtek.

Január végén a Kárpátok mögött egybegyűlt haderők megkezdték az előnyomulást és a Kárpátok főgerincének magaslatain és hágóin álló ellenség visszaűzését. Majdnem egy időben e támadásokkal megkezdődött azonban a szokatlanul hideg és szigorú tél, mellyel a csapatoknak még sokkal súlyosabb harcot kellett vívniuk, mint az ellenséggel. Mindazonáltal sikereket vívtak ki, de előnyomulásukban megakadtak.

Alig javult egy kissé e télies időjárás, a hadsereg főparancsnoksága, teljes tudatában Przemysl erőssége élelmezési helyzetének, mindent latbavetett, hogy a felmentést keresztülvigye. Az e végből kezdett operációk március havának első felére esnek.

A bátor kárpáti csapatok bámulatos hősiességgel támadták meg a nagyon megerősített ellenséges hadállásokat, hogy azokat Przemysl irányában áttörjék és az ellenség már sok helyen megingott. Ekkor azonban bekövetkezett a szigorú ntótél minden borzalmával és rombadöntötte a tervet. Az elemek ellen folytatott harc felülmúlta az emberi erőt. A Przemysl felmentésére tett erőfeszítéseket a természet ereje és nem az ellenség hiúsította meg. Az, hogy a sors így döntött, nem változtat azon a dicsőségen, amely úgy a hősies védősereghez, mint a Przemysl fölmentéséért bátran küzdő sereghez fűződik. Przemysl eleste csak epizódja a nagy, hatalmas küzdelemnek.”

A közvélemény megnyugtatóására kiadott részletes jelentés, amely ismertette a legendás vár élelmezési viszonyait és a fogyatékos élelmezésnek súlyos következményeit, azzal a megállapítással végződött, hogy „Przemysl eleste csak epizódja a hatalmas küzdelemnek”.

Ez a megállapítás helytállónak bizonyult a világháború során.

Przemysl eleste csak epizód volt a nagy világháborúban. De egyike a legszomorúbb, leglesújtóbb epizódoknak . . .

Epizód, amelynek következményei azzal fenyegették Magyarországot, hogy előzönlí az új tatárjárás, az orosz invázió . . .

A világháború fordulata

Az oroszok végső erőfeszítése a Kárpátokért

Március 22-én esett el Przemysl vára.

Ekkor már olyan hévvel és olyan végletekig menő erőfeszítéssel tombolt a nagy kárpáti csata, hogy ilyen nagyarányú, ilyen életre-halálra menő viaskodásra még nem volt példa a világhistóriában.

Azt lehetett volna hinni, hogy a négyszázkilométeres fronton, az égbenyúló bércek világában, a hófürgetegben és a szibériai fagyban tomboló harc hevességét fokozni már nem lehet.

Hiszen eddig is úgy tűnt föl az azelőtt elképzelhetetlen, ember-fölötti elszántságot és hősiességet követelő téli hegyi hadjárat, mint valami lidércnyomásos, kísérteties álom.

Przemysl elesett. A százezer főnyi orosz ostromló sereg fölszabaldult . . .! és csakhamar kiderült, hogy a borzalmasan nagyszerű kárpáti hadjáratot mégis csak fokozni lehet a harcba vetett tömegek nagysága, a harc hevessége és a harc lendülete szempontjából.

A százezer főnyi orosz had csakhamar megjelent a Kárpátokban. Négy orosz hadtest vetette magát friss erővel az Uzsoki-, Lupkovi- és a Duklai-szorosok vidékére.

Ezek az erősítések március utolsó napjaiban hihetetlen magasra hevítették az orosz támadások tüzét.

Nyilvánvalóvá lett, hogy az orosz hadvezetőség elhatározta, hogy nem riad vissza az utolsó próbától, semmiféle áldozattól a kárpáti győzelem érdekében.

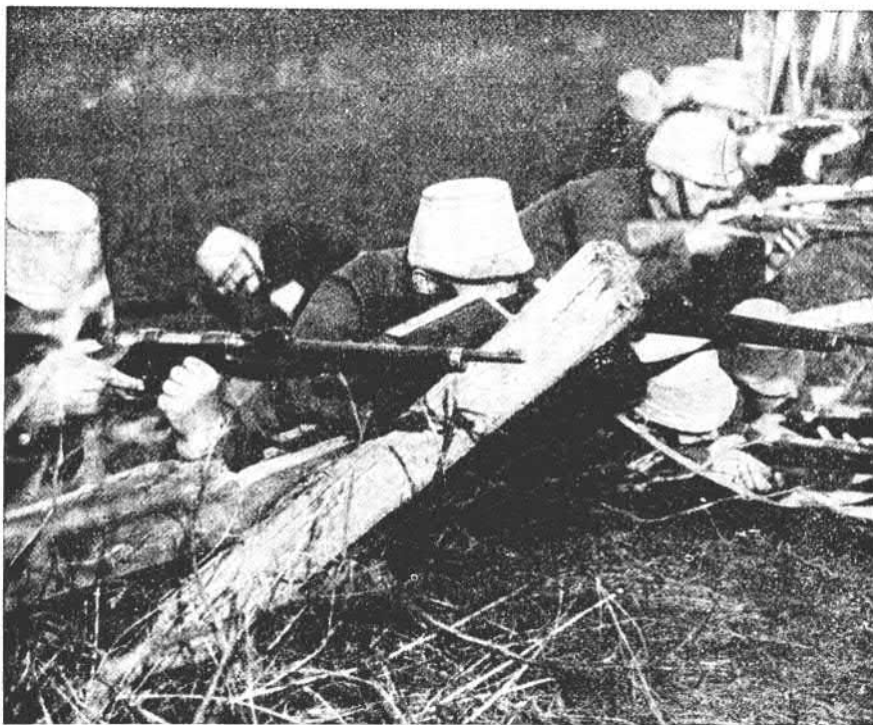
Az orosz nagyherceg-generalisszimusz mindenáron ki akarta csikarni. — és pedig a Kárpátokban — a világháború döntő fordulatát. Ki akarta csikarni a győzelmet, Magyarország megszállását, a kárpáti haderő megsemmisítését. Ezért vetett az orosz hadvezetőség minden rendelkezésére álló erőt a Kárpátokba. Ezért nem sajnáltak és nem sokallottak az orosz generálisok semmiféle áldozatot, mert hiszen az ő parancsuk

az volt, hogy az eddigi balsikerek után — ha kell százezer, ha kell, félmillió ember fölládozásával — át kell törni a szövetségesek kárpáti frontját és be kell nyomulni Magyarországra.

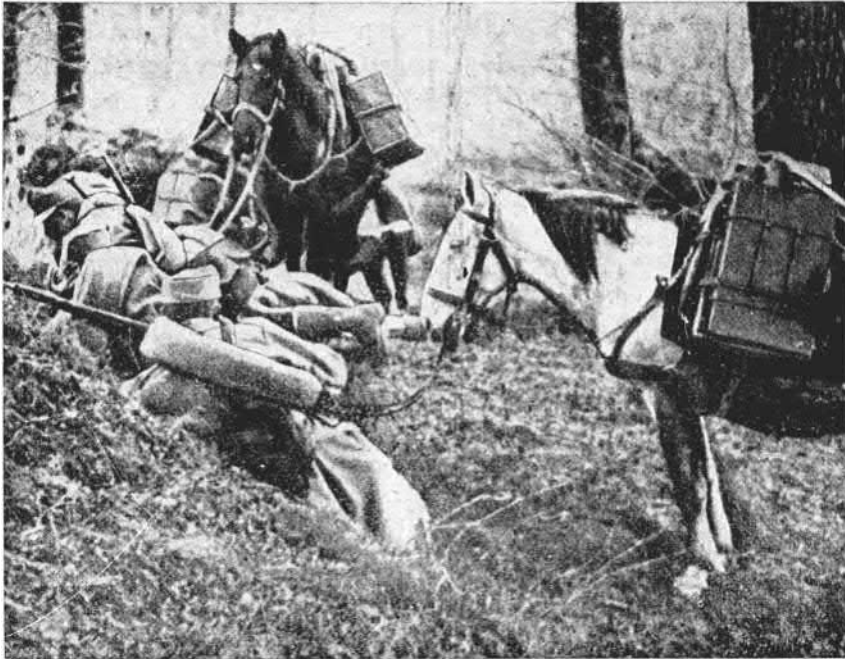
Az orosz nagyherceg által áhított és várva-várt sorsdöntő fordulat valóban a küszöbön állott már.

De egészen más irányban, mint ahogyan azt Nikoláj nagyherceg várta.

Az egész világ feszülten figyelt erre a példátlan nagy viadalra. És az egész világ láthatta, hogy hiábavaló az orosz túlerő minden erőfeszítése, minden áldozata és emberpazarlása: az orosz nem tud eredményt elérni. A Kárpátok szorosait nemcsak a végsőkig elszánt katonák szuronyai védték, hanem a magyarság égbe szálló imái is. Mintha csak az ég Ura meghallgatta volna ezeket a forró imádságokat és csodálatos, földöntúli erővel ruházta volna föl a Kárpátokat védő harcosok izomzatát... A túlerő nem boldogult. Az óriási erőfeszítések eredménytelenek maradtak.

Gyalog harcoló huszárok

Pihenő gépfegyverosztag a hegyoldalban

A Kárpátok koszorúja, sziklafala megvívhatatlannak bizonyult.

De amíg ez bizonyossá vált, amíg ez a rettenetes orosz offenzíva felörlődött és a nagy kárpáti csata ellanyhult, addig egy olyan hónap zajlott le, amelynek minden napja és minden órája valósággal termelte a hősiesség, az akaraterő, az önfeláldozás emberi csodáit.

A dühöngő utótél hóföregeteiben, a dermesztő, északi szél orkánjaiban, felhőkbe vesző hegyek közt, vad sziklák ormain és mély völgyek hómezőin szálltak szembe fiaink az oroszok tömegrohamaival. Patakokban folyt a vér. A csata rózsaszínűre festette a havat. Az ágyúk versenyt üvöltöttek a viharral. A gépfegyverek acélos kattogását vadul verte vissza a sziklafal . . . Köröskörül romok. Galíciai meg határszéli magyar falvak romjai. Fölgyujtott rutén viskók, gránátverte épületek, a „hadak útján” kidőlt emberek és lovak, a földet fölszaggató mély barázdák, a háború szántásai: a lövészárkok... A látóhatáron két falu is ég . . .

Ezt a poklot engedjük lezúdulni a magyar hazára?

Nem!

A magyar honvéd, a magyar baka dermedt kézzel, de görcsös

erővel ragadja meg szuronyos puskáját és elfulladva, a hógöröngyökön bukácsolva megy rohamra, „sturm”-ra! . . . Nem olyan roham ez, mint az oroszé. Nem parancsszóra, hanem a lélek szavára megy. Nem gépiesen, nem lomhán, nem a büntetéstől, a „kancsukától” való félelemben, nem azért, mert megparancsolták, nem azért, meri muszáj, hanem: tűzzel és lelkesedéssel, a szív és a lélek parancsszavára, a hazaszeretet kommandójára folyik ez a magyar rohamozás.

Ezt az ellenállást, ezt az erőt nem tudta megtörni Nikolájevics Nikoláj hada.

Ez az erő nagyobb volt minden túlerőnél.

Ez az erő a magyar föld, a magyar hazaszeretet varázsos ereje volt! . . .

Különbéke?

Újév táján és azután, a nagy kárpáti csata idején a világsajtó sokat emlegette a különféle híreszteléseket, amelyek arról szóltak, hogy Oroszországban komoly tényezők foglalkoznak a különbéke gondolatával. A különböző lapok beszámoltak arról, hogy gróf Witte, volt pénzügyminiszter, a világszerte ismert orosz államférfi külföldre utazott és különböző semleges államok diplomataival vette föl az érintkezést a Németországgal és a monarchiával kötendő orosz különbéke érdekében.

Gróf Witte valóban utazgatott, valóban tárgyalgatott, de ezek a rejtélyes utazások és tárgyalások semmiféle eredményre nem vezettek.

Sőt január 28-án a szentpétervári „Birsevija Vjedomosti” című tekintélyes orosz napilap hivatalos sugalmazásra a következőket írta: „Abban a helyzetben vagyunk, hogy a kormány szándékát közölhetjük néhány külpolitikai kérdésre vonatkozóan. Időről-időre fölmerül nálunk az a hír, hogy Németországgal vagy Ausztria-Magyarországgal, vagy csak Magyarországgal különbékét kötünk. Mindezek a híresztelések teljesen alaptalanok. Németországgal csak a teljes és végleges győzelem kivívása után kötünk békét, mert csak ez esetben lesz Európában tartós nyugalom és béke. Ezt az eredményt már most is elérhetnénk, de akkor erre a célra 200—300 ezer embert kellene föláldozni. Az ilyen vérontást elkerülendő, a kormány szükségesnek látja, hogy a győzelem terminusát kitolja, annál is inkább, mert meg van győződve fegyvereink végleges győzelméről. Különbéke Ausztria-Magyarországgal lehetetlen.

Ha a Habsburgok monarchiája békét akar, úgy ki kell jelentenie, hogy le van győzve. A monarchiának ez esetben azonban olyan föltételeket kellene szabnunk, amelyek számára elfogadhatatlanok. A kettős monarchiának ez esetben nemcsak a mi követeléseinkkel kellene számolni, hanem a szerbek és montenegróiak követeléseivel is.

Teljesen alaptalan az a híresztelés is, hogy különbékét kötünk Magyarországgal, Magyarországot különválasztva Ausztriától. Egy ilyen békekötésnek első és legfontosabb föltétele a mi részünkről és szövetségeseink részéről az volna, hogy Magyarország ne csak Ausztriától, de

Orosz hadifoglyok a táborban. Az ő számukra már véget ért a háború . .

Németországtól is váljon el és a mi oldalunkra álljon. Nem várható azonban, hogy Magyarország olyan követelést fogadjon el, amely őt arra kényszerítené, hogy fegyverrel kezében küzdjön Ausztria és Németország ellen.”

Valóban, ez nem volt várható. Magyarországon — még az orosz sugalmazás alapján sem — senki sem gondolt még csak a lehetőségére sem annak, hogy az Ausztriával és Németországgal való szövetségi hűséget meg lehetne szegni. Magyarország hűséges szövetségeseivel együtt rendületlenül állta a harcot és minden erejét megfeszítette, hogy a nagy erőpróba a központi hatalmak győzelmével végződjék. Nyilvánvaló volt már ekkor az is, hogy az ántánt győzelme az ezeréves Magyarország megcsonkítására vezetne. Anglia és Franciaország odaigérték

már a magyar tengerpartot Olaszországnak és Szerbiának, Horvátországot és a Bácskát a szerbeknek, Erdély nagy részét pedig a románoknak. Az ezeréves Magyarország önvédelmi harcot folytatott területi épségének megvédésére.

Az orosz tehát rosszul számított, mikor diplomatikus formában ugyan, de fölvetette az eszmét, hogy Magyarország különszakadva szövetségeseitől, sőt harcba szállva velük, különbékét köthetne az ántánt-hatalmakkal.

Ugyanilyen téves volt a hivatalosan sugalmazott orosz cikknek

Akik már „különbékét” kötöttek. Sebesült oroszok, akiket parasztszekereken szállítanak tábori kórházba

az az állítása, hogy 200—300 ezer ember fölládozásával az orosz hadsereg ki tudta volna vívni a döntő és végleges győzelmet Németország fölött.

A mazuri téli csata világraszóló német győzelme cáfolta meg legjobban ezt az önáltatást.

Oroszország, amely döntő győzelem nélkül is fölládozta — különösen a Kárpátokban — százezer és százezer katonáját, messzebb volt a győzelemtől, mint valaha.

Sőt, 1915 első évnegyedében számos jel szólott amellett, hogy a cár birodalma sosem fogja elérni azt az áhított nagy győzelmet, amelyért emberpocsékoló, szörnyű áldozatokat hozott.

A cár birodalmában senki sem tudhatta akkor még, hogy Oroszországot semmi más nem menthetné meg a bukástól, a szörnyű összeomlástól, mint a különbéke, melynek gondolatát olyan fennhéjázóan utasították vissza az orosz hatalom urai . . .

Ahol pénzért mutogatták az orosz foglyokat...

A kárpáti harcokban történt, hogy a máramarosi határon szétvert orosz seregből több kisebb csapat elszéledt és ezek, mivelhogy nem találtak vissza a főcsapathoz, szétszóródtak a szélrózsa minden irányában.

Az elszéledt, bujkáló oroszok nappal az erdőkbe, vették be magukat vagy szalmakazlakba bújtak, mert — mint mondták — igen féltek a kakastollas katonáktól.

Éjszakának idején azonban kibújtak rejtőhelyeikből és magányos tanyákba, csőszházakba, faluvégi kunyhókba meg vasúti őrházakba kopogtattak be — ennivalóért. A holtra ijedt emberek persze adtak nekik enni mindenféle jót.

Így bujdosott el két istenadta orosz egészen Debrecen alá, Alsó-józsa községbe, ahol az éjjeliőr akadt rájuk. A két orosz térdre vetette

Fogságba esett orosz katonák elszállításukra várnak

magát, ami fölötte meglepte az éjjeliőrt. Még a fegyverüket is eldobták az oroszok, hogy jószándékukat bizonyítsák.

Az éjjeli bakter fölszedte a fegyvereket és nagybátran bekísérte az oroszokat a községházára. Ott azután a két jámbor foglyot bezárta a dutyiba. Dolga végeztével a bakter felköltötte a falu jegyzőjét, érté-sére hozván az izgalmas eseményeket.

A két orosz ezalatt a dutyiban folyton térdepelt és hányta a keresztet. Abban a hitben voltak szegények, hogy ütött az utolsó órájuk. Csak akkor nyugodtak meg valamelyest, amikor reggelfelé enni adtak nekik.

A falu jegyzője az „esemény”-ről hivatalos formában jelentést tett a főszolgabírónak, aki azt az utasítást adta, hogy csak tartsák jól a muszkákat, míg értük jönnek. De múltak a napok és csak nem jött senki a két oroszért. Pedig eltartásuk költsége egyre szaporodott. A muszkák ugyanis kegyetlenül éhesek voltak.

A falu egyik tanácsbelijének az a kitűnő ötlete támadt, hogy jópénzért mutogatni kellene a két foglyot. Az ötletet nyomban megvalósították, kidoboltatván a kisbíróval, hogy aki eleven muszkát akar látni, tíz fillérért része lehet benne a községházán. Több se kellett a kíváncsi magyaroknak. Valóságos búcsújárás indult meg a községházára, még a távoli tanyák népe is fölkerekedett eleven muszkát látni. A bíró szedte a pénzt és csakhamar kiderült, hogy a község jó vásárt csinált a két muszkával, mert mire nagysokára a csendőrök értük jöttek, nemcsak a tartásdíj telt ki, hanem még hatodfél korona fölösleg pénz is maradt, amit a község a debreceni vöröskereszt fiókjának szolgáltatott be.

A történeti hűség kedvéért föl kell jegyezni még azt is, hogy a két orosz kitűnően érezte magát Alsójózsán. Mind a kettő erősen hízásnak indult a jó magyar koszton és mikor megtudták, hogy a „kakastollas katonák” elviszik őket a jó helyről, hangosan sírni kezdtek. Úgy folyt a könnyük, mint a záporosó.

Az alsójózsai magyarok is szomorodott szívvel vettek búcsút vendégeiktől, akik lehorgasztott fejjel vágtak neki az országútnak a csendőrök kíséretében.

De azután a nyár folyamán, a mezei munkálatok idejére annyi orosz foglyot kaptak a derék alsójózsiaiak is, hogy hamarosan meg is unták ezeket a háborús vendégeket. . . Így azután nem került sor többé arra, hogy pénzért lehessen mutogatni az oroszot Alsójózsa községében

Mimikri a háborúban

A természettudomány arra tanít, hogy az élet nem más, mint örökös küzdelem a létért. És aki csak kevésbé is járatos a zoológiában, bizonyára tudja, hogy sok állatfélének, de főként a rovaroknak, férgeknek, hernyóknak, kígyóknak és hüllőknek olyan különös utánzótehetségük van, amelyet mimikrinek neveznek. Ez a legkitűnőbb védekező fegyver, amivel a természet fölruházta az állatokat a létért folyó nagy küzdelemben.

Vannak olyan állatok, melyek az ugyanazon a vidéken élő állatoknak nemcsak az alakját, színét, de még a mozgását is olyan ügyesen tudják utánozni, hogy az első pillanatban alig lehet őket amazoktól megkülönböztetni. Más állatok élettelen tárgyakhoz, száraz falevelekhez, gallyakhoz vagy kőtörmelékekhez hasonlítanak. Mindezek természetesen arra valók, hogy elleplezzék jelenlétüket és megvédjék magukat a meglepetésektől és az ellenség támadásaitól.

A háború az embereket is rákényszerítette és megtanította az ilyen védekező utánzásokra, hogy ilymódon a csapatost, a hadi eszközöket és fegyvereket lehetőleg elrejtse a kémlelő ellenség szeme elől.

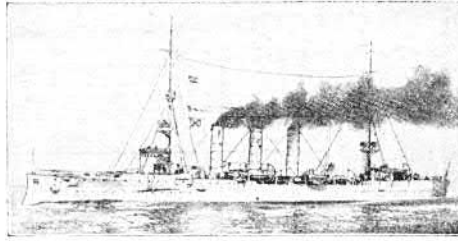
A háborús „mimikri” céljaira szolgált legelsősorban az úgynevezett „csukaszurke” színű egyenruha. Ezt a színt hosszú és a gyakorlatban végzett kísérletek egész sorozatán okulva választották ki az összes számba jöhető és kipróbált színek közül. A csukaszurke szín éppen olyan jól

A munició és élelmiszeres kocsikat szalmával takarták le, hogy az ellenséges repülőgépekről észre ne vehessék

illetett az utak porához, mint a köd szűrkeségéhez, azonkívül alkalmazkodott a rétek, mezők és erdők zöld színárnyalataihoz, úgyhogy az ilyen színű uniformisban masírozó csapat alig vált ki a környezetből és így nem tűnt föl messziről. Ezzel a mimikri-előnyvel természetesen ellenségeink is éltek. Az angajok khakije, az oroszok

szürkészöldje, a franciák új kékesszürkéje ugyanazt a célt szolgálta, mint a mi csuka-szürkénk. A hóban az előretolt őrszemek, a támadásra menő csapatok, a skí-alakulatok fehér köpenyeket kaptak. Ezeknek a hóköpenyeknek igen nagy szerepük és jelentőségük volt a kárpáti harcokban.

A legendás hírű „Emden“- cirkáló, amely negyedik álkéményével az ántánt-hadiahajóhoz vált hasonlóvá és így könnyen megtudta közelíteni az ellenséges hajókat

Nemcsak a harcoló, az ellenséggel szembeszálló csapatok, hanem a trén- és tüzérségi alakulatok is igyekeztek hozzásimulni a környezethez. A hadihajókat is olyan színűre festették, hogy lehetőleg beleolvadjanak a tenger és az ég színeibe. A német hadiflotta világoszürke színe igen illett az Északi-tenger egyhangú szürkességéhez. A francia hadiflotta színe viszont kékesszürke volt, mert a Földközi-tenger és az Atlanti-óceán színe a leggyakrabban ilyen tónusú.

De ugyanígy alkalmazkodtak a környezethez az ágyúk, municióskocsik, tábori konyhák, automobilon is, valamennyit, a környezetmegszabta, legalkalmasabb színre festették be. Még a tisztikardokat is szürkére, feketére maratták, hogy az acélpenge csillogása ne legyen árulója a csapatok mozgásának.

Az ágyúkat fedezékbe ásták be és följük deszkatetőt emeltek, amelyre fölhalmoztak földet, homokot, gypágyat, faágakat, ahogyan azt a terepviszonyok megkívánták. Ugyanígy földet be a mozgásban lévő ágyúoszlopok, élelem- és municiószállító kocsik tetejét gallyakkal, faágakkal.

Ma azután az ellenséges repülőgép zúgása fölhangzott, a menetelő oszlopok megállottak. Nagy magasságból ugyanis a repülőgép megfigyelője az elmaszkírozott ágyúkat és szállító oszlopokat nem tudta fölfedezni. A fűvel, gallyal betakart, mozdulatlan „kolonne” erdőrészeknek vagy csalitosnak tűnt föl, ami semmi különösebb figyelmet nem érdemel.

Hasonló módon igyekeztek elterelni az ellenség figyelmét a lövészárkokról is, amelyeket szintén gypágyakkal, gallyakkal, homokkal, földdel fedtek be.

De a mimikrinek nemcsak a védekezésben, hanem a támadásban is volt szerepe. Akárcsak a természet világában.

Így az „Emden” cirkáló negyedik álkéménye a német hajót az ellenséges hadihajókhoz tette hasonlatossá és ebben a mezben könnyebben és gyanút nem keltve közelíthette meg az ellenséges hajókat, hogy azután annál biztosabban pusztíthassa el őket. Gyakori hadicsel volt a tengeren az idegen zászlóhasználat is. Így az angol gőzösök gyakran tűztek ki semleges zászlót, hogy a német búvárhajók elől menekülni tudjanak.

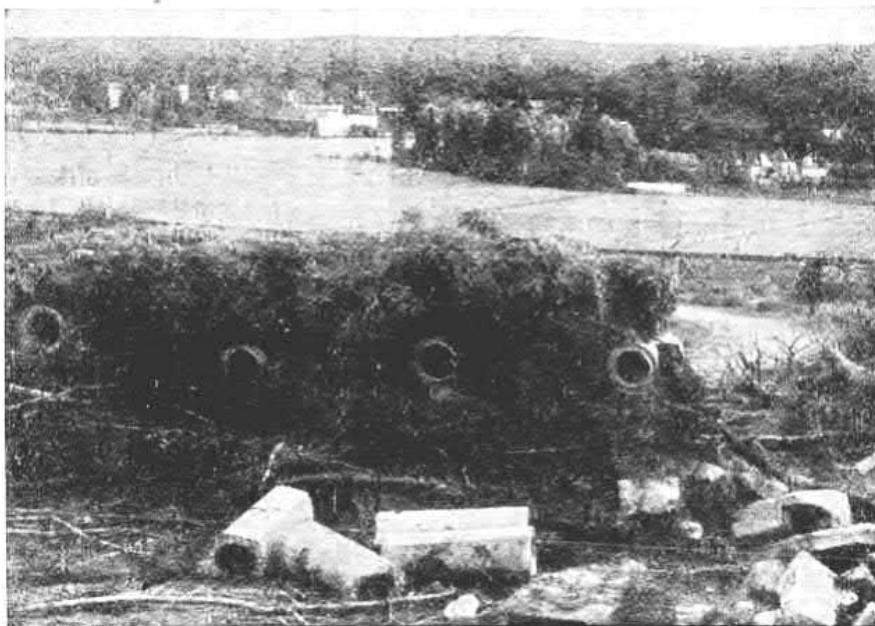
A mimikri hadicselnek majdnem áldozatául esett az argonnei erdőkben az egyik porosz zászlóalj járőrszolgálatra kirendelt százada. A földérintő osztag sűrű sötétségben nyomult előre az erdőben, amikor egyszerre csak fölhangzott a német kiáltás;

— Halt! Wer da?

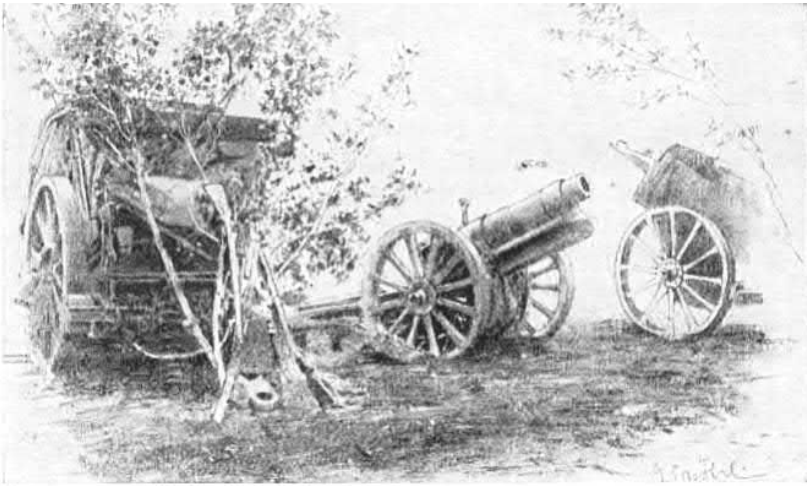
A fölhívásra minden gyanú és félelem nélkül válaszolt a tiszt:

— A harmadik század, mint földérintő őrző!

A várt „passiert” helyett azonban sípjel hangzott fel, majd nyomban utána sortűz dördült el. A francia csapatok a német fölhívást és nyelvet arra használták föl, hogy az ellenség tartózkodási helyéről és erejéről tudomást szerezzenek és hogy annál biztosabban és a siker teljes reményével üthessenek rajta.

Az ágyúkat gondosan leplezett fedezékekbe rejtették. Alütegeket vízvezeték-meg kályhacsövekből „maszkíroztak”, amelyeket a félrevezetett ellenség nagy hévvel vett tűz alá

Leplezett ágyúállások. A szabadban felállított ágyúkat faágakkal, lombokkal fedték be, hogy az ellenség egykönnyen észre ne vehesse az útegeket.

A meglepetés sok áldozatot követelt a német földérítő csapattól, amely azután a túlerő elől kénytelen volt hadállásaiba visszavonulni.

A háborús mimikri nagyon érdekes és nagyon veszedelmes megnyilvánulása volt az a hadicsel, amellyel a Kárpátokban élt egy támadásra menő orosz zászlóalj.

A Nagy-Ág völgyében, a Viskovi szorosnál folyó véres harcok közben történt az eset.

Csapatunk Toronya irányából nyomultak át a Viskovi-szoroson, a Nagy-Ág völgyében és a galíciai Viskov falutól északra jutottak ismét érintkezésbe az oroszokkal. A visszavonuló orosz sereg friss erősítéseket kapott és heves ellenállásba fogott. Elkeseredett, dühös harc fejlődött ki. A magyar csapatok nagy lendülettel mentek roham után újabb és újabb rohamra, amikor megtörtént a furcsa eset. . .

Az ütközet folyamán támadó harcvonalunk jobbszárnyán váratlanul megjelent egy zászlóalj katona magyar-osztrák egyenruhában. A sűrű sorokban hadállásunk felé tartó zászlóalj megjelenése teljesen meglepő és teljesen érthetetlen volt. Tisztjeink és katonáink az első percekben nem tudták megérteni, hogyan került eléjük az orosz hadállás felől egy magyar-osztrák zászlóalj.

A meglepetés hatása alatt csapatunk beszüntették a lövöldözést. Csak nem lőnek saját csapatainkra — gondolták.

A magyar-osztrák zászlóalj minden akadály nélkül közeledett lövészárkunk felé.

Csakhamar azonban gyanússá vált ez a fölvonulás. Föltűnt ugyanis, hogy a magyar-osztrák uniformisos katonáknak nem magyar-osztrák, hanem orosz szurony van a puskájuk hegyért és hogy a tisztek orosz nyelven vezénylik csapataikat.

Több sem kellett a magyar katonáknak.

Egyszeriben nyilvánvalóvá lett, hogy vakmerő és elszánt hadicselről van szó, teljes erővel megindult a puska- és gépfegyvertűz, amelynek rettenetes hatása volt a hadállásunk közelébe merészkedő, álsruhas orosz csapatok sűrű soraiban. Az orosz zászlóaljat valósággal elsöpörte a fegyvertűz. A támadók egy része pedig fogságba került. Ezeket, mint a nemzetközi törvényen kívül állókat statáriális úton a front mögött agyonlőtték.

A hadseregfőparancsnokság az esettel kapcsolatban a következőket közölte:

„Már ismételten megtörtént, hogy orosz katonák, sőt egész őrszázadok a magyar-osztrák hadsereg egyenruháját öltötték föl és így támadták meg kisebb csapatainkat. Minthogy ez az utóbbi hónapokban gyakran megtörtént, így Przemysl alatt is és minthogy ez a népjogellenes hadicsel ellenségeink sorában kedvelt módszerré vált, szükségesnek tartjuk nyilvánosságra hozni, hogy minden orosz katonával és tiszttel, akit ilyen gyalázatos harcban elfogunk, nyomban a helyszínen statáriális úton végzünk.

A Kárpátokban most folyó harcok alatt megtörtént, hogy egy egész orosz zászlóalj támadott meg bennünket magyar-osztrák egyenruhában. A zászlóaljat szétvertük és a katonák nagyobb részét elfogtuk. E tények alapján be kell jelentenünk, hogy az így átváltott ellenség bármilyen nagy számban is kerüljön kezünk közé, az a körülmény a jövőben sem fog visszatartani bennünket attól, hogy azonnal ne végzünk velük.”

Hadseregfőparancsnokságunk állásfoglalása és hirdetménye, valamint a Viskovnál végrehajtott statáriális ítéletek elérték a kellő hatást: az oroszok fölhagytak az ilyen ha dieselelkekkel, amelyek most már veszedelmesebbekké váltak a legkockázatosabb rohamtámadásoknál is.

Zentül már az oroszok is csak nyílt fegyverekkel küzdöttek a végsőkig menő kárpáti harcokban.

A behavazott világban

A völgyi utak hómezőiből hatalmas cukorsüvegekként nyúltak magasba a kárpáti hegyóriások.

Ez a különös terep egészen új földadat elé állította a katonákat.

A kárpáti csata új harcmódot teremtett.

A kombinált magyar-osztrák-német hadsereg kárpáti harcaiban és ütközeteiben pompásan beváltak a skicsapatok. A földérintőszolgálatot jórészt ilyen szántalpakkal felszerelt katonák végezték. Eleinte a gyalogos katonák a mély hóban fárasztó, órák hosszat tartó utakat tettek meg az egyik magaslatról a másikra, míg a skivel felszerelt katonák a legrövidebb idő alatt végezték a földérintőszolgálatot.

Zajtalanul, fehér köpenyben, szinte észrevétlenül surrantak az örök a havas hegyoldalakon, az erdős hegyhátakon ... A földérintőszolgálaton kívül még nagy értékük volt a skí-különítményeknek azért is, mert a magaslatokról vagy oldaltfekvő hegyhátakról meglepetésszerűen tudtak támadásba kezdeni.

Egy harminc főből álló skí-különítmény hasznos hadműveletet hajtott végre Ökörmezőtől nyugatra, a Nagy-Ág völgyében. Ez a különítmény, amelyet egy főhadnagy vezetett, azt a megbízatást kapta,

Elesett német katonák síremléke a kárpáti harctéren. „Hősök nyugszanak itt, akik a Németország becsületéért és létéért vívott harcban estek el.“

hogy Osuszka környékén támadja oldalba az ottani ellenséges haderőt. A különítmény a hófödte magaslatokon, hosszú kerülő utakon, de azért még mindig boszorkányos gyorsasággal hajtotta végre föladatát. Amikor a kijelölt helyre érkeztek, a különítmény raj vonalba fejlődött és a főhadnagy jeladására megkezdte a tüzelést az ellenségre. A megtámadott orosz csapat nem tudta mire vélni az oldalról jövő támadást, a meglepetés olyan erővel hatott, hogy csakhamar rohamra menő csapatainknak már könnyű volt a dolguk: a körülkerítéstől tartó oroszok célszerűbbnek látták a visszavonulást.

Ebben az időben sebesült meg a Kárpátokban egy orosz katona, aki azután nemcsak sebesülten, hanem fagyott lábbal, fagyott kézzel került a magyarok fogságába. Ez a szerencsétlen ember rémes napokat élt át.

— A honvédek — beszélte el — rettenetes hévvel jöttek rohamra. Mikor rohamhullámuk az árokhoz ért, én már sebesülten feküdtem a hóban, a hegyoldalon. Nem tudtam, élek-e vagy meghaltam? Csak a borzasztó „hurrá!” rázott föl. Ott rohanlak mellettem és rajtam keresztül a magyarok. A mieinket elkergették és én ott maradiam súlyos sebemmel, félig megdermedve, egy fenyőfa alatt, a hóban. Pár óra múlva orosz katonák jöttek ki az erdőből. Az én ezredcmből lehetek. De már sötétedett, esteledett. Hallottam a kommandót. Kiáltottam. Segítség! Gyertek ide! . . . Ötven lépésnyire jártak tőlem. Nem törődtek segítségkiáltásaimmal.

De az is lehet, hogy nem is hallottak semmit. Talán nem is jött már ki hang a torkomon.

Egyszerre csak felém tartott vagy ötven ember.

Most már minden erőm megfeszítésével kiáltoztam:

— Ide, ide, mert megfagyok! . . .

Iszonyatosan fáztam ... És jöttek a társaim. Jöttek felém, jöttek egyre közelebb, végre, végre . . .

Jöttek a szanitécek. De hirtelen lövések dördültek, a mieink visszavonultak. Hallottam a kiáltozást:

— Narad! Narad! Vissza!

Megint magamra maradtam. Elmúlt az éjszaka, meg egy nap, még egy éjszaka és még egy nap. Fölöttem füttyültek a golyók. Szomjas voltam, havat gyömöszöltem a számba. Elsibbadt lábam, kezem. A hó már majdnem egészen betemetett. Azután elvesztettem eszméletemet. Ráestem átlótt karomra. Egyszerre csak fölráztak. Honvédpatrul jött. Az altiszt pokrócokba burkolt. Magyar szanitécek szedtek föl. . .

És most itt vagyok nyomorékon, koldusan, nem lesz belőlem többé ember.. .

Az orosz hadifogoly ott halt meg a hadikórházban. Nem a puska-golyó ütötte seb vitte a sírba, hanem a borzalmas fagyás. . .

A magyar orvosok mindent megtettek a szegény orosz érdekében. Legalább tízszer vágták, amputálták kezét, lábát. Hiába! A fagy terjedését nem lehetett megállítani.

Az orosz hadifoglyot végül is elvitte a fagyhalál.

Óh, borzalmas volt ez a kárpáti fagy, ez a behavazott világ a maga mindenfelől leelkedő és előtörő veszedelmeivel ! Borzalmas volt, de fenséges.

Ebben a behavazott, jégbe fagyott világban kellett megvívnia a magyarnak a legnagyobb, a legádázabb és legdicsőbb harcát a legerősebb ellenséggel.

1849-et kellett visszafizetni az oroszoknak!

És meg kellett védeni a hazát.

Mindhét föladatát teljesítette a magyar.

A babonás oroszok

Milyen katona volt az orosz?

Nagyon nehéz erre a kérdésre egy szóval válaszolni. Voltak a hatalmas orosz armádiában elszánt és bátor csapatok, amelyek egy országnak sem váltak volna a szégyenére. A kaukázusi, turkesztáni, donvidéki harcosok, az orosz gárdaezredek katonái, a szibériai lövészek halálmegvetéssel harcoltak. Ezek az úgynevezett orosz elit-ezredek a háború első esztendejében igen veszedelmes, igen kemény ellenfeleknek bizonyultak és megvolt még az az előnyük is, hogy az orosz-japán háború tanulságait fölhasználhatták a világháború során.

Az orosz katonaság áradatszerű tömegének azonban az egyetlen, igazán komoly ereje: a nagy tömegekben, a túlerőben rejlő erő volt.

Amikor ez a túlerő valamelyik frontszakaszon nem érvényesülhetett, amikor csak megközelítőleg egyenlő erővel állott szemben az orosz haderő és a szövetségesek katonai ereje, akkor a győzelem, a viadal sorsa nem lehetett kétséges. Sajnos, erre a kiegyenlítőedésre ekkor még csak nagyon ritkán került a sor, mert az ötszörös, majd később háromszoros túlerőt nem lehetett egykönnyen fölmorzsolni, a kiegyenlítőédés színvonalára hozni.

Orosz foglyok istentisztelete egy hadikórházunkban. Az orosz vallási! pap megáldoztatja a foglyokat a kórház udvarán

A vérvívaros, nagy kárpáti csatában jórészt a legelsőrangú orosz elit-ezredek rohamozták hadállásainkat, de a végletekig elszánt harcokból kivették a maguk részét a kevésbé katonás és könnyen fanatizálható népfölkelő tömegek is.

A kárpáti harcokban magasra fölszí Lőtt fanatizmussal harcolt minden orosz katona. Elhitették velük, hogy az orosz birodalom jövője, hazájuk boldogsága függ attól, hogy az orosz áradat lezúduljon a magyar síkságokra. Elhitették velük továbbá, hogy a kárpáti győzelem a végső diadalt, a gyors békét hozza meg, ami után mindenki hazatérhet elhagyott otthonába... És mindezen felül még az oroszfajta babonára való hajlandóságát is fölhasználták arra, hogy a harc tüzet a végletekig fölfokozzák . . .

A minden oroszok cárijának hadserege át és át volt itatva a legkülönbözőbb babonákkal.

Egy magyar lovas parancsőrtszt, aki egyik kárpáti hadtestünk parancsnokságánál teljesített szolgálatot és akinek bőven nyílott alkalma, hogy orosz foglyokkal beszélgesen, a következő, rendkívül érdekes és fölötte jellemző megfigyeléseit jegyezte föl:

„ . . . Nagy figyelemmel tanulmányoztam az orosz katonák lel-kületét. A közmondás azt tartja, hogy huszonöt fajta francia van, de csak egyfajta orosz. A volgamenti muzsik és a délorosz között van ugyan különbség temperamentum dolgában, de nincs eltérés a nyelvben, a szokásokban és mindenekelőtt a — babonában.

Az északi Oroszországból való katonák a legbabonásabbak minden-fajta orosz közül. Egy hadikórházunk lelve van vilnai sebesültekkel, a legtöbbjének a karját érte a golyó, aminthogy a háborúban ez a leg-gyakoribb sebesülés. Az anlikriszlus ellen ágáló hadi próféták közül az egyik azt a babonás hitet terjesztette el a sebesültek közül, hogy a magyarok azért sebesítik meg őket éppen a karjukon, hogy ne vethes-senek többé keresztet. A sebesültek körében ez a hitté és meggyőződéssé vált prófétai kijelentés nagy izgalmat keltett. Történt azután, hogy a „próféta” megszökött, magával vivén negyven rubelt is. Akkor a beteg-ágyak során az a vélemény terjedt el, hogy a „próféta” nem lehel más, mint magyar kém . . .

A vilnai orosz katonák között van egy neves orosz muzsikus is, Plesko, aki nem tudta megszerezni az önkéntesi jogot és közlegényként

Pihenő német katona az orosz harctéren. Április végén, amikor még nem volt valami nagy meleg, a födözék mögött kifelé fordult a napra a német harcos, akinek álmát nem igen zavarta az ágyúdörgés

vonult be a háborús szolgálatra. Ez a Plesko a legkülönösebb dolgokat mondotta el az orosz hadsereg babonáiról. Ha az orosz paraszt belép a hadseregbe, az uniformison és csizmán kívül még mást is kap: nyomban beleoltják a „hadi baboná”-t, amelynek eredete még Nagy Péter cár idejébe nyúlik vissza.

Ennek az általánosan elterjedt babonának az az alapeszméje, hogy a Messiás a földre fog szállni és a cár hadseregét teszi majd akarata eszközzé és óhajtásainak terjesztőjévé . . .

A huszonkettedik orosz hadtest egyik foglyul esett törzstisztje beszélgetés közben elmondott egyet-mást a Messiás-hitről. Így többek közt azt beszélik az orosz kaLónák, hogy a törökök antikrisztusok és ha az antikrisztusokat kiűzik Konstantinápolyból, béke lesz a földön. Egy másik babonájuk az oroszoknak az, hogy Katalin cárnő egy napon Messiás-küldetéssel bízta majd meg és a cárnő hozza el majd az égi békét Európának.

Az orosz muzsik még naivabb babonákban is hisz. Így rendületlen meggyőződése, hogy a 20—24 éves orosz férfiak közül minden kilencediknek meg kell halni ... Ha az ukrainai paraszt elhagyja faluját, szigorúan ellenőrzi, ki lett a kilencedik . . .

Az egész orosz hadseregben az a hit él, hogy a névsor minden ötödik nevének a viselője elesik. Egy másik babonájuk az orosz katonáknak, hogy a balkar sérülése különösképpen bántja a szív működését. Dr. Sztepanev, egy fogoly orosz orvos elmondotta, hogy e hitben sok orosz sebesült betegebbnek tartja magát, mint amilyen a valóságban . . .

De a legtöbb babona mégis a Kárpátokhoz és a kárpáti harcok jelentőségéhez fűződik. A tisztek emlékeznek a történelemből az 1849. évi hadjárat történetére, amikor az orosz sereg diadalmasan vonult át a Kárpátokon és eljutott a gazdag magyar Alföld szívébe. Azt mondogatják maguk közt, hogy kár volt akkor kivonulni onnan, most nem kelene rettenetes erőfeszítések közt verekedni a felhőkbe vesző hegycsúcsok között, nem kellene annyi vért pocskolni, holott nem is egészen bizonyos, hogy a borzalmas erőfeszítés eredménnyel jár ... A kárpáti orosz seregekben az a babona terjedt el, hogy Oroszország jövője csak akkor lehet fényes és dicsőséges, ha a magyarokat legyőzik a hegyi háborúban. Ha nem sikerül a Magyarországra tervezett betörés, akkor Oroszországot borzalmas veszélyek fenyegetik . . .

Ez a babonás hit ad erőt az oroszoknak, hogy a Kárpátok hóföregeteiben, a szibériai fagyban roham után rohamra menjen és ne sajnálja

testi épségét, szabadságát, életét, amikor az orosz birodalom jövőjéről van szó! . . .

Az oroszok kárpáti babonájának nagyon komoly alapjai voltak.

Valóban: Oroszország sorsáról, jövőjéről volt szó,

A babonás hit komoly valóságon épült föl.

A cár vezérkara, a nagyhercegi fővezér hazard játékba fogott.

Igen nagy tétet: egy másfélmillió hadsereget kockáztatott a döntő győzelem kierőszakolásáért.

Es a kockát már földobták ... A kocka élére esett és most volt az a kritikus, izgalmas pillanat, amikor mindenki lélekzetvisszafojtva, meredt szemekkel figyelte, hogy a kocka hatra vagy vakra fordul? . . .

Ez a kocka a sors, a végzet kockája volt.

Orosz kémek

A kárpáti hadjárat idején sok baj volt az orosz kémekkel,

A magyarországi és galíciai határszélek lakossága, melynek egy részét alaposan megdolgozta a „guruló rubel”, gyakran vállalkozott furfangosnál furfangosabb kémiszolgálatokra. Ez ellen hadvezetőségünk minden rendelkezésére álló eszközzel védekezett és nagyon gyakran sikerült is az ellenséges sereg kémjeit ártalmatlanná tenni.

Ebben az időben sokat járt kárpáti seregeink frontját Aage Madelurg, a kitűnő író, aki egyik haditudósításában a következő érdekes és jellemző epizódról számolt be:

„Magam elé nézek, nem érzek se éhséget, se szomjat, jóllehet, az állomás vendéglőjében őzgerinc és a legjobb bor illata terjeng. Minden, ami szép, kellemes és mámorító, benne van ebben az aranyszínű borban. Magyarország lelke, talán a világ lelke az, ami ebben a nemes, nap-sugárral telített és vulkánt lélekző folyadékban van benne.

Hosszasabban gondolkodom ezen. Nincs egyéb dolgom: a vasút parancsnokságánál jelentkeztem már, hogy nyílt parancsomhoz a látamozási megkapjam. Szigorúan véve, nincsen erre szükség, de mégis helyes, ha az ember megszerzi. Az utóbbi időben ugyanis mind szigorúbb lett az ellenőrzés és a kontrollt alaposan végzik. Számos tény igazolja, hogy ez nem fölösleges fáradozás. A tulajdonképpen harci területen a kémkedés sokkal kevésbé veszélyes, talán jelentéktelen is, mivel itt más erők döntenek. A harci állásokban lévő katonaság már megmutatta helyzetét, lövészárkainak vonalát és az ellenséges vonal erejé-

ről előbb-utóbb úgyis tudomást szereznek. Sohasem fogom elhinni, hogy egy vidék negyvenezer kémét tartogatott faluiban, de azt elhiszem, hogy ez a tömeg ember egy más állam gondolatának hódolt, ami hallatlan cs nagyon is figyelemreméltó jelenség. Ez azonban inkább a békének, mint a háborúnak a problémája . . .

Akármiképp is van, egyszer csak megjelenik az állomásparancsnok, egy lovaskapitány kíséretében, aki a vonatokat ellenőrzi. Nem ismerem, a passzusomat kéri és hozzáteszi:

— Állj! Ki vagy? Kémgyanus bennszülött igazoltatása az előrsi vonalon

— Én viselem ugyanis a felelősséget. . .

Szeméből kiolvasom, hogy a felelősségen kívül a megfigyelésben is nagy a gyakorlata.

Az ellenőrzés megtörténte után fölültem a postavonatra. A kupéban parasztok ültek. Egyszerre csak megjelent előttük a kapitány és így szólt:

— Mutassátok a papirosaitokat. Hová utaztok?

— Kőrösmezőre — feleli az egyik rutén.

— Add ide a papírokat!

Kőrösmező határállomás Galícia felé, Hifszton felül és mindig figyelemreméltó, ha valaki a határ felé utazik. A kapitány elolvas egy papírlapot és így folytatja:

— Van még valami papírod? Nyílt parancsodnak is kell lenni!

A paraszt meglepődik. Mellette modernebb öltözetben, kopottas felöltőben egy másik ember áll. A kapitány most hozzáfordul:

— Hát te hová utazol? Te is Kőrösmezőre mész?

— Igen!

— Ide a papirosaidat!

A paraszt kikotorász a zsebéből egy papírdarabot. A kapitány rárivall:

— Mi van még a zsebedben? Mindent adj ide!

Az ember nem mozdul.

— Ide a papirosokkal! — harsog a kapitány és kabátjánál fogva megragadja a parasztot. Szeme szikrát szór.

A paraszt bekecsébe rejti kezét és végre fekete bőrtárcát vesz elő.

A kapitány kiragadja a kezéből és izgatottan lapozni kezd. Látom, hogy levelek vannak benne.

— Gazember! — kiállja egyszerre. — Őrség, őrség, ide! Fogjátok meg mind a kettőt! . . .

Egy szempillantás és már le is szállítják őket a vonatról. Valaki a másik oldalon ugrott le és sietve igyekszik tovább. Sok vonat áll a síneken, könnyű lenne eltűnni közöttük. A kapitány azonban utána iramodik és elcsípi a szökevényt. Kik voltak, mit vittek, sosem tudtam meg. . . Két perc múlva a póstavonat elindult a határ felé.”

Ugyancsak a kárpáti harcok idején a miskolci vonalon fogtak el egy veszedelmes orosz kémét, akinek az esete országszerte nagy föl-tűnést keltett.

Egy élesszemű, bátor, magyar csendőr fogta el a veszedelmes orosz kémét, aki magyar-osztrák századosi ruhába öltözve utazott a miskolci vonaton. A főbb vasúti vonalakon ebben az időben már csend-őrök vizsgálták meg az utasok menetigazolványait a kémek ellenőrzése céljából. A Miskolc—Szerencs-vonalon egy csendőrőrmester járta végig a kocsikat és utasításához képest mindenkit igazoltatott. Még a katonatiszteket is.

Egy második osztályú szakaszban hárman ültek: egy gyalogsági százados, egy huszárhadnagy és egy tüzérőnkéntes. A csendőr először a tüzérőnkéntes igazolványát kérte: az rendben volt, a hadnagye szintén. Mikor a századoshoz fordult, az dühösen fölugrott:

— Hogy mer maga egy századoshoz ilyen kérdéssel fordulni?

A csendőrőrmester hivatkozott utasítására, hogy neki minden utas igazolványát kötelessége megvizsgálni, azonban a százados semmi áron nem akarta magát igazolni. A csendőr tehetetlen volt. Mégis csak feljebb-

valójával állott szemben, eleinte túlságos eréllyel nem is akart fellépni, később azonban már furcsállotta a százados viselkedését, gyanakodni kezdett, hogy valami nincs rendben a századossal és most már erélyesen követelte az igazolványt. A százados azonban tovább méltatlankodott és mikor a csendőr nem tágított, revolvert fogott rá és így kiáltotta:

— Ha nem hordja el magát, keresztüllövöm!

Katonavonatok jönnek mennek . . . őrség egy kis vasúti állomáson

Erre azonban nem került a sor.

— Jól van, százados úr — mondotta a csendőr, — én kimegyek a szakaszból, de a legközelebbi Bahnhofkommandónál jelentést teszek.

Úgy is volt. Mikor a legközelebbi állomáson megállott a vonat, a csendőr kiszállt, hogy jelentse az esetet. Alig tett azonban pár lépést, a hadnagy már utána kiáltott a kocsis folyosójáról:

— Örmester! A százados a másik oldalon kiszállott! Vigyázzon!

A csendőr azonnal alarmírozta a pályaudvar egész katonai készült-ségét. A százados, aki leszállott a másik oldalon, ekkor már átjutott a

vasúti síneken és futásnak eredt. Olyan gyorsan futott, hogy gyalogszerrel már nem lehetett volna utolérni. A csendőr lovakat kért és a hadnaggyal, a tüzerönkéntessel meg néhány népfőlkelővel üldözni kezdtek a menekülő.

Hosszas hajsza után sikerült elfogni a századost, aki még ekkor is tiltakozóit a letartóztatás ellen.

A Bahnhofkommandón kiderült, hogy a százados egyáltalán nem százados, sőt — bár magyarul kifogástalanul beszél — orosz vezérkari

Vacsora egy budapesti hadikórházban, ahol a sebesült foglyok is a leghumánusabb bánásmódban részesültek

tiszt, akinél a megmotozás során sok fontos jegyzetet és térképet találtak. A kémletartóztatást és átadták a katonai ügyészségnek. A csendőr-örmmester pedig, aki okos és ügyes föllépésével a kémlet elfogta, jól kiérdemelt, szép kitüntetését kapott.

Különösen a kárpáti harcok időszakában, az oroszok leghevesebb erőfeszítésének az idején került sok elszánt orosz kém katonáink kezére.

Íme, még egy eset:

A nagyváradi pályaudvarra érkezett súlyos sebesültek között különösen feltűnt egy fiatal, csupaszsájú orosz fogoly, akiről a kísérő népfőlkelő katona a következő érdekes dolgokat mondta el:

„Előőrsi szolgálaton voltam kilencedmagammal, mikor az erdőszélen egy szőke, lengyel leánnyal találkoztunk. Mi legalább lengyelnek véltük a beszédjét, aztán meg olyan ruha is volt rajta, mint a galíciai leányokon. Incselkedni kezdtünk vele, de ő csak a keszkenőjébe temette az arcát, egyre pityergett és a kezével, jelekkel mutogatta, hogy oda akar menni a mi táborunkba, mert ott szolgál a babája. Elhittük neki, mert volt az ezredünk mellett két század a lengyel lövészfjából. Sok rimánkodásra hajlottunk a szóra és magunkkal vittük a leányt. Szép csöndesen, időközönként el-elpityeredve haladt a lovak előtt, aztán leült az út szélére. Elfáradt az istenadta! De még azt is megvártuk, hogy kipihenje magát.

Végre beértünk vele a táborba. Már éjjel volt s azért két baka őrizetére bíztuk a leányt azzal, hogy másnap reggel majd vezessék el a lengyel fiúkhöz, ahol a babája van. HajnalLáiban azonban hirtelen puskalövésre ébredtünk és aztán riadót fűjtak. A lengyel leány, akinek éjjeli szállást adtunk, egy óvatlan pillanatban lóra pattant és elvágott. Mi, persze, utána és ahogy nem akart megállni a kiáltozásunkra, rátüzeltünk. A leány lefordult a lóról és ahogy kézrekerítettük, revolvert rántott elő a köténye alól és ránk lőtt — de szerencsére nem talált. Akkor sült ki, hogy a piros-pozsgás, szőke leány voltaképpen női ruhába öltözött orosz kém . . .

Versek a lövészárokból

A budapesti kávéházakban lelkesítőén zengett a Rákóczi induló, a savoyai herceg indulója, meg a német Wacht am Rhein, igaz hogy utóbbiból csak annyi szöveget tudott a legtöbb pesti ember, hogy:

Lieb Vaterland, magst ruhig sein . . .

De szöveg nélkül is mindig lázas dobogásba hozta ez a dal a szíveket.

Divatosak lettek a ropogós, ütemes kalonadalok is.

Így:

*Pizskáld ki, pizskáld ki,
Pizskáld ki belőle!*

Meg az, hogy;

*Harmínkettes baka vagyok én,
Recece, gyalog masírozok én!*

A divatos kuplék, a népszerű dalok is mind a háborúról szóltak. Némelyiknek példátlan sikere volt. Nem is csoda. Az a poézis lüktetett ezekben a háborús dalokban, amely mindenkinek a szívében visszhangra talált. Mindenkinek izgalmat, gondot, bánatot, gyötrelmet hozott a retentő fölfordulás. Mindenki átérezte a háborús dalok változatos, de mindig romantikus érzelmeit.

Ott volt például a beteg fiatalember, aki szanatóriumi ágyában fekvé hallgatta, hogy mit beszélnek a nagy háborúról. És milyen megható minden strófa végén a refrén, mely a szegény beteg ifjúról szól:

*Nem mehet a háborúba,
Nem dalolhat harci dalt
Csendesesen mondja imáját:
Isten áldd meg a magyart!*

Azután: mennyi epekedés, mennyi érzelem volt a dalban, melynek legnépszerűbb sorai így hangzottak:

*Hogyha ma eljőnnél a kávéházba,
Beszelnék veled, te szőke gyerekek!*

Hát bizony, a szőke gyerekek meg a barna gyerekek nem igen járhattak el esténként a kávéházba. Messze voltak, messze jártak, csak gondolatban kereshették föl a jólfütött, bársonypamlagos, kényelmes kávéházat. . .

A háborús dalköltészet nagy sikere volt még a következő témájú alkotás. A hadnagy elesik a harctéren. Megérkezik a halálhír. Megtudja a menyasszony. És megtudja a barátnő. És a barátnő szól a menyasszonyhoz:

*Szép kisasszonyka, ne zokogjon,
A könnyet hagyja énnekem.
Hiszen engem megtiport az élet
S a búbánat a végzetem.
Az ön szíve még lánggra gyúlhat,
Az én ajkam már vértelen.
Szép kisasszonyka, ne zokogjon,
A könnyet hagyja énnekem . . .*

Azután még egy dal. Ki nem énekelte, ki nem dúdolta, ki nem könnyezett hallatára:

*Messze mentél, nagyon messze,
Talán sohse látlak . . .*

Ezek voltak a legnépszerűbb dalok, a legdivatosabb nóták, amelyek az egész országot lenyűgözték, meghódították.

Odakünn a fronton pedig, a lövészárok csöndes időszakaiban ilyen versekben fejezték ki érzelmeiket a versfaragásra hajlamos katonák:

Kárpáti mars

*Kilenc hős egy fa alatt
Békésen álmodja
Az elmúlt borzalmas napokat.
Magyar Kárpátok szédítő magasságain
Elnémultak az ágyúk dörgései
És golyók füttyülései.
Ezeket az elmúlt
Borzalmas napokat jelzi itt
E kilenc kis fakesztr a föld felett.*

Ugye, milyen különös. Baj van a rímmel, baj van a ritmussal, baj van a költészet, a verscsinálás legelemibb szabályaival és mégis megragad, a szívünkbe markol őrmester úr, Leopold Gercr alkotása. Éppúgy, mint ez a másik:

Kis hantok

*Ember, ha kőszíved van
És érzésed lágyítani akarod,
Menj a harcok földiül mezejére:
Ott biztosan meginog a szíved.
Menj, ember, ha kőszíved van,
Lengyelország homokos útjain,
Ott találd azok mentén
A kis fakeszterek apró hantjait.*

*Ember, a kőszíved megremeg,
Ha megállsz e hantok mellett
És eszedbe jutnak szomorú napok,
Mikor mennyekbe szálltak a fájdalmas sóhajok.*

*Ember, ha kőszíved meglágyul,
Menj haza és élj boldogul
És néha gondoldj vissza azokra,
Kik e hantok alatt örökké alszanak.*

s egy igazi lövészárókvér:

Búcsú a dekungtól

*Isten veled, kis hajlékom,
Nemsokára itten hagylak.
Nem választ el csak egy pár perc,
Nem tudom, a sors hová visz el.*

*Isten veled, kis hajlékom,
Megmentettél sok esőtől,
Erős kemény hidegektől, .
És az ellenség golyózáporától.*

*Isten veled, kis hajlékom,
Bizony, nehéz szívvel válók,
Sok emléket itt kell hagynom,
De feledni sosem fogom.*

*Isten veled, kis hajlékom.
28 nap hosszú idő,
Míg sóvárgás és bánat közöli
Igaz türelemmel vártam a jövőndől.*

*Isten veled, kis hajlékom,
Benedd hagyom sok bánatom.
Az új lakásra áldás szálljon.
Még egyszer Isten veled, és jó éjszakát!*

Bizony, ezek gyöngé versek. A fűzfapoéták is pattogóbb ritmust, csengőbb rímeket tudnak kicsiholni. De a verstanban járatlan katona versfaragó nem is nagyon törődik a ritmussal, a rímmel, a szótagok számával, nála csak egy fontos: a gondolat, az érzelem.

És éppen ezért értékes dokumentumai a világháborúnak az efféle versek, ha úgy tetszik: versfaragványok, mert úgy születtek, mint a népdalok, a nép egyszerű gyermekeinek ajkán és mindenkor mesterkéletlen, igazi érzelmeket és gondolatokat fejeztek ki.

És föl kell jegyezni e helyen, hogy a sokszáz kilométeres frontok minden egyes szakaszán akadt egy-egy költői lelkületű baka, aki a lövészárók idegölő, rettenetes megerőltetéssel járó fáradalmi között is a költészet Múzsájának hódolt. . .

Kár, hogy ezeket a lövészáróverseket senki sem gyűjtötte, de nem is gyűjthette össze.

Ha megvolnának, de sok mindent meg tudnának magyarázni a maguk közvetlen, egyszerű nyelvén a lövészárókban lezajlott élet viszontagságairól, gondjairól, bajairól, de örömeiről is . . .

Mert idő múltával a harcos annyira megszokta ezt az új életmódot, annyira alkalmazkodott az új viszonyokhoz és annyira beleélte magát az új helyzetbe, hogy az életre-halálra menő harc, a folytonos ágyúdörgés, az örökös halálveszedelem közepette is meg tudta találni a maga apró örömeit. . .

A kárpáti diadal

Eldől a nagy csata sorsa

Przemysl elesett és az ostrom alól fölszabadult százezer főnyi orosz had a Kárpátokba zúdult.

Március huszonkettedikétől, ettől a szomorúan emlékezetes naptól kezdve vált rendkívül kritikussá a kárpáti nagy csata sorsa. Az orosz túlerő nagyobb volt, mint valaha, a négyszázkilométeres fronton, a példátlanul hideg utótél embertelen viszonyosságai között a győzni-akarás szilárd lendületével ostromolta a fölszaporodott orosz kárpáti sereg a Magyarország földjére levezető szorosokat, hágókat, völgyi utakat.

A helyzet egyenesen kétségbeejtő lett volna, ha a magyar katona dacos elszántsága, a német harcos kitartása, az osztrák katona kötelességtudása nem szállt volna szembe önfeláldozóan és diadalmasan az orosz fegyverek áradatával.

A központi hatalmak népei léleketüket visszafojtva, szorongó lélekkel figyeltek a nagy harc minden eseményére. A szorongást és reszketést azonban csakhamar a bizalom érzése váltotta föl, mert minél jobban közeledett a nagy küzdelem a végső döntéshez, annál inkább nyilvánvalóvá lett, hogy az orosz terv minden erőfeszítés ellenére meg hiúsul.

Már a Przemysl elestét követő napon friss erővel lángolt föl a harc a Kárpátoknak az Uzsoki-szoroslól a koniecnei nyeregig terjedő, hatalmas szakaszában. Rettenetes áldozatokkal járó, heves küzdelem folyt ezen a napon Viszkovnál. A támadásra menő orosz hadakat a szövetséges csapatok nemcsak visszaverték, hanem az elszánt ellentámadások során hatalmukba kerítették a viszkovi terepet uraló, legfontosabb magaslatokat. Itt azután még napokig szünet nélkül viharzott a harc. Az oroszok újabb és újabb erőkkel mentek rohamra az elvesztett magaslatok ellen, de ezek a támadások sorra meg hiúsultak.

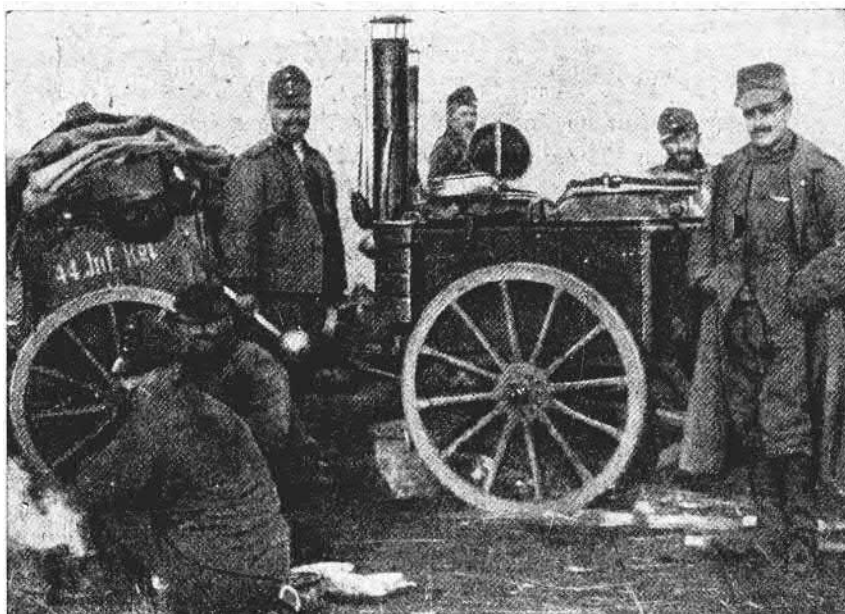
Március 27-én már a Kárpátokban volt a przemysli orosz haderő túlnyomó nagy része. Ezen a napon jelentette a főhadiszállás, hogy „a kárpáti arcvonalon újabb erős orosz támadások hiúsultak meg az ellenség súlyos veszteségei mellett. Ugyancsak nagy heveséggel folyt a harc Bányavölgy mellett, valamint Laborcrévtől délre, a Laboré mindkét oldalán fekvő magaslatokon.”

Ezen a napon tehát már magyar földön tombolt leghevesebben a harc. A Duklai-hágó vidékén vetette tűzbe minden tartalékerejét az orosz, hogy a völgy lejtős útjain csikarja ki a döntő áttörést. Ez volt az a kipróbált út, amelyen keresztül az orosz haderő egyszer már, 1849-ben lezúdult Magyarországra és ezért az útert folyt most a végsőig menő, rettenetesen elszánt küzdelem. Ivanov tábornok orosz hadaival szemben Boroevics tábornok rhagyar védőserege állott.

Bányavölgy légvonalban húsz kilométernyire feküdt az ország határától, az ország határán belül, a távolságot a Duklai-liágótól számítva. Hogy idáig el tudott már jutni az orosz, olyan eredménye volt az ellenséges kárpáti offenzívának, hogy az komoly aggodalommal töltötte el a haza sorsáért reszkető magyar szíveket. Ez nem is volt csoda, nem is volt alaptalan aggodalom, mert hiszen Bányavölgytől már csak négy kilométernyire van Sztropkó, ahonnan már a legkitűnőbb utak vezetnek az ország belsejébe . . .

Drótsövényes lövészárók az orosz fronton. A hadállással szemben az erdő vonalát az ellenség tartotta megszállva

Ugyancsak a március 27-iki jelentés közölte, hogy „nagy heves-
séggel folynak a harcok Laborcrévtől délre, a Laboré mindkét oldalán
fekvő magaslatokon”. Laborcrév a Ceremka-magaslattól légvonalban
számítva tizenhat kilométernyire van az ország határán belül és tekin-
tettel arra, hogy a hivatalos jelentés a Laborcrévtől délre fekvő területet
jelölte meg a nagy hevességgel folyó harcok színhelyéül, könnyen meg-
állapíthatta a magyar közvélemény, hogy az oroszoknak az Ondava
völgyében és a Laborc völgyében körülbelül ugyanaddig a vonalig sike-
rült már leereszkedniük. Csak egy pillantást kellett vetni a térképre,
és máris látta mindenki, hogy Bányavölgy és a Laborcrévtől délre cső
terület egy nívón van, ami az orosz előretörés jelentőségét frontális szem-
pontból még aggasztóbbá tette.

A túlzott aggodalmakra azonban nem volt ok.

Bányavölgynél és Laborcrévnél megállított az orosz kolosszus.
Megállott, mert nem mehetett tovább. A monarchia csapatainak végső
erőfeszítése meghozta a sikert, noha az ellenség továbbra is elkövetett
mindent a nagy cél elérése érdekében.

És ez a végső erőfeszítés, a duklai frontszakaszon elért siker dön-
tötte el a nagy kárpáti küzdelem sorsát.

A húsvéti csata

A kárpáti fronton áprilisban sem csökkent a harcok hevesége.

Különösen a Laboré és az Ondava völgyében viharzott szakadatlanul a rettenetes kárpáti orkán. Olyan förgeteg volt ez, amilyenek még sohasem volt szemtanúja a felhőkbe vesző sziklabércek sokévezre-des, ősi birodalma.

A helyzet, a hangulat olyan volt, hogy a lapok vezércikkei azt hirdették:

„Minden harcképes magyar férfi számára — legyen katona vagy polgár — csak egy út van a becsület felé. És ez a Kárpátokhoz vezet!”

És az orkán nem csöndesedett.

Eljött a húsvét ünnepe is; április negyedikére és ötödikére jelezték a naptár piros betűi a magasztos, szent ünnepnapokat. Ahol lehetett: nagyszombaton a tábori lelkészek szent beszédeket mondtak a Kárpátokban küzdő csapatoknál és a fronthoz közel cső községek templomaiba vezényelték a katonákat húsvéti áhítatoskodásra. Nagycsütörtökön és nagypénteken meggyóntak a tűzvonalba induló katonák. A tábori posta nagy teherautókkal szállította a csapatokhoz a hazuról küldött húsvéti ajándékokat. Sajnos azonban, hogy a kárpáti front legtöbb részén nem igen kerülhetett sor ünneplésre ...

Húsvétra kisütött a nap, simogató sugarai vidáman, bátorítóan köszöntöttek a Kárpátokban harcoló csapatainkat. A harctéri húsvét jelentőségét emelte, hogy a mi husyétünk és az oroszok húsvétja, véletlenül egybeesett. Azt lehetett, volna hinni, hogy, hallgatólagos fegyverszünettel, ünnepi hangulattal áldoznak majd a szemben álló felek bitüknek, Jézus Krisztus magasztos föltámadási emlékűnének . . . Más-ként történt.

Éppen húsvét szent ünnepén tombolt legnagyobb hévvel a kárpáti csata.

Húsvét vasárnapján, április negyedikén a Laborc-völgy. mindkét oldalán lévő magaslatokon dúlt a pusztító harc. Hol az oroszok támadtak, hol a mieink. Minden támadást ellentámadás követett és voltak a Laborc völgyében olyan frontszakaszok, amelyek ellen tízszer egymásután is rohamozott az orosz. Nem frázis, nem szóvirág, ha azt írjuk ide, hogy a Laboré völgyében patakokban folyt a vér.

Húsvét vasárnapján Viravától keletre is hatalmas erővel végrehajtott támadást vertek vissza a védőseregek. Virava község Laboré-

Lengyel légionáriusok — útban a kárpáti harctér felé

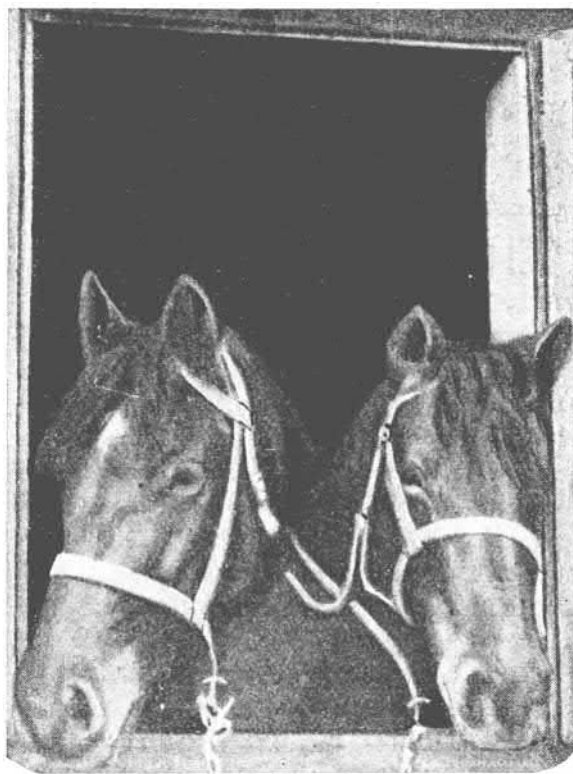
révtől tíz kilométernyire fekszik délkeleti irányban a Virava alsó folyásánál. A Virava-folyó mentén műút vezet, maga a folyó Virava községtől tizenöt kilométernyire ömlik a Laboréba. Újabb tizenöt kilométer a Laboré mentén Homonnáig visz. Így tehát a háborúban már sokat szenvedett Homonna ismét veszélyeztetett helyzetbe került.

A sors azonban megkímélte Ióionnát egy újabb orosz betörés borzalmaitól. Ilusvét másodnapján, április ötödikén ezen a frontrészen magyar és német csapatok elfoglalták az oroszok erős hadállásait és több mint ötezer foglyot ejtettek. A szomszédos terepszakaszokon pedig csapataink véresen visszaverték az orosz had rettenetes véráldozatokkal járó támadásait.

A nagy húsvéti küzdelmekről a következőképpen számolt be a hivatalos jelentés: „A keleti Beszkidek szakaszában hetek óta tartó szívós harcok a húsvéti ünnepek alatt folyt csatában érték el tetőpontjukat. Az oroszok szüntelen támadásait főként a Laborc-völgy mindkét oldalán, ahol a Przemysl előtt fölszabadult haderőinek legnagyobb részét harcba vetette, felette jelentékeny veszteségei mellett vissza-

vertük. Német csapatoknak és a mieinknek ellentámadásai a völgytől nyugatra és keletre elterülő magaslatokon több erős orosz állás elfoglalására vezettek. A húsvéti csata sikere, melyben mintegy tízezer sebesülten fogoly és nagymennyiségű hadianyag jutott birtokunkba — kétségtelen.”

Amikor a húsvéti csatában meghiúsult az orosz haderő lahorc-völgyi áttörési kísérlete, akkor az egyre tehetetlenebbé váló orosz tömegek az erdős Kárpátokra vetették magukat. Most az Uzsoki-szoros mindkét oldalán próbálkoztak meg újabb előnyomulási kísérlettel. Itt is hiába pazarolta katonái életét az orosz hadvezetés. Az Uzsoki-szorosnál — a húsvétot követő héten — már a legkétségbeesettebb módon igyekeztek az oroszok eredményt elérni. Az emberanyag legkíméletlenebb kihasználása mellett állandó rohamok között folyt az arcvo-

Két kozákló néz ki az ablakon. A kozákok, ha az istálló kevés volt, lakószobákban szállásolták el lovaikat. Így találták ezt a két kis kozáklókat katonáink egy kárpáti faluban

naltámadás. Ha az egyik támadó sor, az egyik rohamáulám összeomlott, jött utána a második, a harmadik, a negyedik . . .

Senki sem tudta számontartani, hány-szor mentek rohamra az oroszok az Uzsoki-szorosnál ezen a napokon . . . Szegény, előrehajszolt oroszok csak rohantak a biztos halálba: a hazáját védő magyar katona puskacsöve elé! . . . Szegény, előrehajszolt oroszok, akik tömegesen hullottak el a magyar hártvédő lövészárkok drótsövényei előtt...

Rettenetes, kíméletlen harcmódor volt ez az ellenség részéről. Sosem felejtették ezt el az életbenmaradt orosz katonák, akiknek nem lehetett kitörülni az emlékezetükből ezeket a szörnyű emlékeket.

Az uzsocki harcokban foglyul esett tisztek egyike így beszélt:

— Nekem most már minden mindegy. Fogságba visznek. Nem tudom, mikor kerülök vissza hazámba. Ha ugyan egyáltalán vissza-kerülök. Megmondom úgy, ahogy van. Ahogyan mi érezzük. A mi országunknak nem volt szüksége erre a háborúra. Ezt a háborút csak azok csinálták, akik pénzt akartak keresni. Miért hát e szörnyű vérontás? . . . Az orosz hadsereg már nagyon apatikus, a népfőlkelők csak vonakodva állnak katonának. Nyolchónapi vérontás, emberpazarlás után még mindig nincs kilátás végső győzelemre, gyors békére. Nincs más, mint száz-
ezrek pusztulása! A Kárpátok nevének hallatára megborzong már katoná, polgár egyaránt. Higyje el, uram, odahaza nagy politikai forrongás készül... Ez a háború megbosszulja magát. . .

Sejtett valamit, tudott valamit ez a fogoly tiszt? Vagy különös jóstehetség volt?

Nem.

Csak látta a dolgok folyását és tudott következtetni.

Mindenki látta ezt és mindenki tudott következtetni. Csak a hatalom urai nem. Oroszország vezető emberei — noha békeidőben folyton forradalmaktól reszkettek — most végletekig menő kíméletlenséggel vitték az embermilliókat az eredménytelen harcba, a biztos pusztulásba.

Az orosz uralmat már csak a döntő nagy diadal menthette meg. Ha azt tudja majd mondani a minden oroszok cárja:

— Sokan, nagyon sokan hullottak el a harc mezején, de nem céltalanul. A milliók pusztulásából támadt életre az orosz birodalom nagy diadala . . .

De ha ez a diadal elmarad?

Ha a milliók hiába és céltalanul ontották vérüket?

És ha erre ráeszmél a nép?

. . . Rettenetes gondolat, szörnyű perspektíva ez a kárpáti csata végső fölvonásában, abban az időpontban, amikor a cári seregek vezérei a legkíméletlenebb áldozatokkal, százezrek és százezrek föláldozásával, a végső erőfeszítéssel ostromolják a Kárpátok kapuit... A Kárpátok kapuit, melyek sosem tárulnak föl diadalra Nikoláj nagyherceg hadai előtt . . .

„Az orosz offenzíva megállott...“

Április tizenharmadika volt a nevezetes nap, amikor mázsányi kövek estek le a magyar szívekről, akkor fölvidultak a gondterhes, komor arcok és a bizakodás érzése kergette el a lelkekből a lidércnyomásos aggodalmakat. Ezen a napon jelentette ugyanis a főhadiszállás:

„Az oroszoknak a Kárpátokban körülbelül március 20-ika óta tarló offenzívája az egész arcvonalon megállott.”

Most azután örülni lehetett már a későn beköszöntő tavasz simogató napsugarainak.

Most már bízni, remélni lehetett. A tavasz napsugara a remény, a bizakodás fénysugara volt.

A kárpáti orosz offenzíva megállott. Nem jelentette ez azonban a harcok szünetelését. Még nem ért véget a vérzivatar, még nem érkezett el az ideje annak, hogy a magyar határszél, különösen Sáros, Zemplén és Ung megyék végei is megszabaduljanak a tomboló harcok pusztii Lásaitól.

Az oroszok offenzívája csak megállott, de még nem szűnt meg.

Kitüntetett hősök ünneplése-a Kárpátok közt. A közepén álltak a vitézségi éremmel kitüntetett katonák, akik előtt századaik diszmenetben, tisztelegve vonultak el

Igaz, hogy ez a megállás, ez a szünetelés már azt jelezte, hogy a kolosszus kezd kifulladásra, hogy már nem megy olyan simán és könnyen a tartalékok harcbadobása, a harcban elbukott sorok pótlása. Meg azután a munícióhiány jelei is kezdtek mutatkozni az orosz seregben.

Április második felében még föl-föllángoltak a kárpáti harcok izzó hévvel, elszánt dühvel, de a nagy csata ekkor már eldőlt, az orosz sereg, amely több mint félmillió embert veszített az eddigi kárpáti harcokban, már nem sok reménységgel kezdhetett újabb harcokba.

De azért időnként csak elindultak rohamokra. Így április 17-én és 18-án az Erdős-Kárpátokban az oroszok helyenkint megismételték heves támadásaikat, de ezek a kísérletek súlyos veszteségek között omlottak össze.

Három nappal később már érdekes jelentést adott ki hadvezetőségünk a kárpáti orosz offenzíva összeomlásáról. „A Kárpátokban — így szólt a híradás — az ellenfél az arcvonal legfontosabb szakaszai ellen intézett veszteségteljes támadásait már jóideje megszüntette. Különösen áll ez állásainknak azon szakaszaira nézve, amelyek a Magyarországra vezető legjobb betörési utakat, az Ondava, a Laborc és az Ung völgyét fedezik. Az Erdős-Kárpátokban a Laborc és az Ung völgyei között az előnyomulás e fővonalairól letérve, az ellenség még most is nagy erővel kísérte meg az áttörést. Az ebben az irányban való áttörésnek az lett volna a feladata, hogy a völgyben lévő állásainknak és az ezekhez csatlakozó magaslati állásoknak az ellenállását megkerüléssel törje meg. Így a Ciróka felső völgyében, Nagypolánynál, valamint a folyó egész forrásterületén újból heves harcok támadtak, amelyek több napon és több éjen át tartottak. A heves orosz előretöréseknek itt is végül ugyanazt a sorsot kellett elszenvedniük, amely az összes utóbbi támadásaikat érte. Sokezer halott és sebesült, valamint több mint háromezer sebesületlen fogoly elvesztése után az ellenség felhagyott az előretöréssel”

A nagy csata véget ér

Nem boldogult ekkor már az orosz a Kárpátokban sem arcvonal-támadásaival, sem bekerítő manővereivel. Sőt az áprilisvégi harcok során egymásután foglalták el a szövetséges csapatok az oroszok fontos támaszpontjait.

Április 25-én az Orava völgyében, Koziova mellett érték el új sikert a monarchia csapatai. Napokon át tartó és nagy szívóssággal

véghezvitt árkásztámadás után csapataink rohammal foglalták el a Koziovától délre eső Ostry-magaslatot. A diadalmas rohammal egyidőben a német csapatok is előretörték. Az Ostry-magaslatnak a megszállása és a Zvinin hegyhátnak a meghódítása azt jelentette, hogy a szövetséges csapatoknak sikerült az ellenséget az Orava-völgyben mindkét oldalt elfoglalt és hónapok óta szívósan védelmezett hadállásából kiverni.

Másnap azután még jobban kimélyítették csapataink az elért sikereket. „Egyik támadó csoportunk — jelentette a főhadiszállás — Koziovától délkeletre az ellenségnek egy újabb támaszpontját foglalta el; 7 tisztet, több mint 1000 főnyi legénységet foglyul ejtettünk. Az elvesztett magaslatok visszafoglalása céljából az oroszok több heves ellentámadásba kezdtek és a szomszédos terepszakaszokon is itt-ott előretörést kíséreltek meg. Az ellenség főttámadása az Ostry-magaslat és a keletről ehhez csatlakozó hadállás ellen irányult. Ezt a támadást hosszabb harc után az oroszok súlyos veszteségei közt visszavertük; az ellenség két zászlóalját eközben csaknem teljesen megsemmisítettük és néhány száz emberét elfogtuk. A nyomban megkezdett üldözés folyamán 26 lövészároknak és sok hadianyagnak jutottunk birtokába; a többi szakaszokon is véresen visszavertük az ellenség éjjeli támadásait. Az uzsoki szakasz állásai előtt az ellenség a támadás visszaverése után menekülésszerűen vonult vissza.”

Azután még tovább zajlott a kárpáti harc. Kisebb-nagyobb ütközetek viharoztak a négyszázkilométeres kárpáti front minden részén. De ez már nem volt olyan heves, elszánt verekedés az oroszok részéről, mint a Przemysl elestét követő offenzíva harcai.

A nagy csata véget ért.

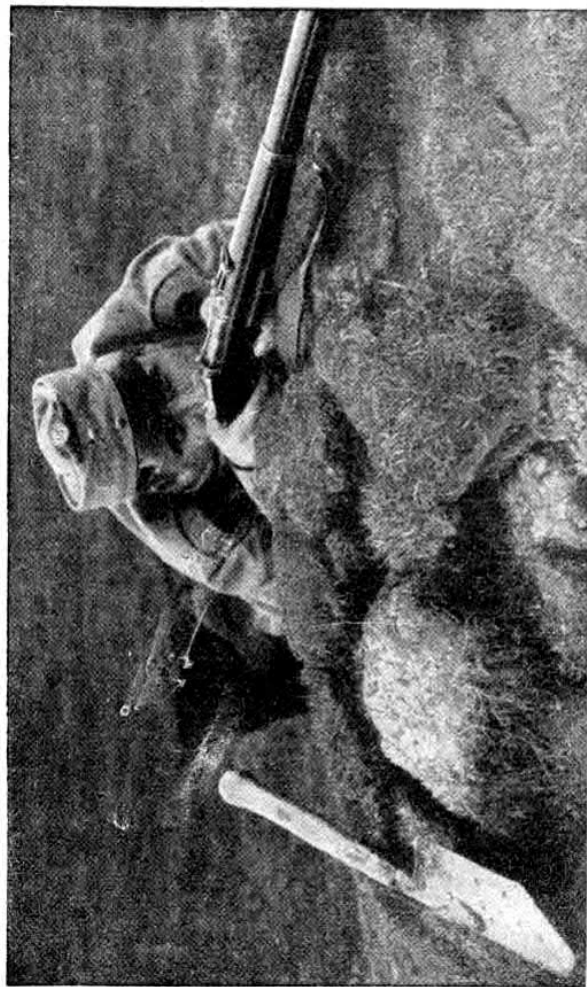
Lezajlott a nagy kárpáti küzdelem.

A Kárpátok sziklafala, a magyar hazaszeretet és hősiesség, a német kitartás és elszántság visszaverte az orosz áradatot.

A „gőzhenger” megtorpant, ki-kifulladt a lélekzete . . . Megállott.

Ez a megállás már a szövetségesek diadalát jelentette. A diadalnak igazi nagyságát azonban csak az ezután elkövetkező napok mutatták meg, amikor a szövetségesek indultak nagy támadásra és amikor kiderült, hogy az orosz hadsereg helyrehozhatatlan, pótolhatatlan veszteségeket szenvedett a kárpáti csatában.

Május havában már nyilvánvalóvá lett, az egész világ láthatta, hogy az orosz haderőt, annak támadó szellemét, harci készségét a nagy kárpáti csata alaposan felőrölte.

A kárpáti harcokról. A tavaszi előnyomulás idején a puská és az ásó volt a magyar honvéd legfőbb fegyvere

A kárpáti csata előkészítette és megérlelte a szövetségesek számára a döntő diadalt az orosz cár hadai fölött.

Ez a döntő diadal nem késhetett sokáig... A helyzet teljesen megérett rá.

Mackensen és Hötzendorfi Conrád ekkor már a percet is tudták, amikor sor kerül a döntő harc megindítására, de ők hallgattak, nem is engedték, hogy bárki is sejtessen valamit a nagy készülődésről. .,

Mi se vágjunk az események elébe!

Epizódok a kárpáti harcokból

A lovagias orosz generális

A diadalmas kárpáti nagy csata, mely megpecsételte az orosz hadsereg sorsát és amely előkészítette a szövetségesek döntő győzelmét, hosszú heteken keresztül zajlott, viharzott a hősüveges kárpáti bércek között.

A hazáját védő és önfeláldozó, életét és testi épségét nem félő magyar katonának a hősi éposza volt a hadtörténelemben páratlanul álló kárpáti viadal. Ahány csata, annyi fejezete ennek a magasztos hősi eposznak. Egész könyvtárat lehetne tele írni a magyar ezredek dicső kárpáli haditényeiével és ez a hatalmas anyag még mindig nem merítené ki a magyar katona örök érdemeit.

A kárpáti csata minden résztvevője megérdemelné, hogy nevét megörökítsék a történelem aranylapjain. Mert aki csak egy kárpáti ütközetben is résztvett, megismerte a földre szállt poklot és olyan élményben részesült, amely ritkán kínálkozik a férfias, katonás erények számára.

A nagy kárpáti csata minden epizódját érdemes volna az utókor számára megörökíteni.

A Kárpátokban rohamozó orosz csapatok nemcsak katonai kvalitásban, hanem emberi érzésben is nagyon különbözők voltak. Az orosz tisztek között is voltak emberi érzésű, jó katonák, de voltak brutális, kíméletlen, sőt a kegyetlenségig szigorú emberek is, akik minden kímélet, minden óvatosság nélkül hajszolták az ellenséges drótkadályok felé a parancsnokságuk alatt álló katonák tömegeit.

„Egy kárpáti ütközet után, késő este — beszélte el egy honvédtiszt — önkéntes jelentkezőket kerestünk, akikre az a föladat várt, hogy elesett kedves hadnagyunk holttestét kutassák föl a csatateren és hozzák vissza. A sok jelentkező közül kiválasztottunk négy embert. Már indulófélben voltak, amikor egy előőrünk menettel vonult be hozzánk, fehérzászlós, orosz vöröskeresztesek hozták a mi elesett hadnagyunkat egy-

szerű, deszkából összerótt koporsóban. Krammer tábornok küldte, aki az orosz sereget vezette.

Ez az orosz tábornok ellenségnek nagyon kellemetlen volt, az ellenünk operáló sereg pillanatnyi nyugtot sem hagyott nekünk: a tábornok nem sokalta a rengeteg véráldozatot. Ebben az erőszakos, keménykezü orosz parancsnokban mi azonban tiszteltük a lovagias ellenfelet, mert

Krumplisütés a táborban

rendesen átküldötte nevezetesebb halottainkat. Sőt többször listán közölte velünk néhány elfogott járőrünk névsorát is, hogy értesíthessük hozzátartozóikat. Szinte kívántuk már, hogy viszonzhassuk lovagiaságát.

A viszonzásra hamarosan váratlanul jó alkalom nyílt. Egyik bekerítő hadmozdulatunk során, amely a viszkovi harcokban nagy diadalt hozott szövetséges seregeinknek, több mint tízezer foglyot ejtet-

tünk és a foglyok között ott volt Krammer tábornok is, aki tréningjével és irodájával együtt katonáink kezére került. A katonáitól sokat követelő, elszánt parancsnok az áttörés pillanatában nem vonta vissza csapatait, ő maga sem gondolt menekülésre, hanem hogy a helyzetet mentse, személyesen irányította a védelmi harcot. A bekerítés megtörtént. Az orosz parancsnokot nem mentette meg bátorsága és odaadása.

A foglyul ejtett tábornokkal udvariasan bántunk, minden katonára, minden tisztre éreztette vele, hogy nem felejtettük el lovagias magatartását. Krammer tábornokot azután Ausztria egyik városában internálták, de visszaadták a kardját és csak a legfelsőbb felügyelet alatt állott. Had-

Amikor kisütött a nap és beállott az olvadás a kárpáti hó birodalmában. A szakaszparancsnok egy korgadt latörzs mögül kémleli az ellenséget

vezetőségünk megmutatta, hogy nemcsak az orosz tud lovagias ellenfél lenni. A német származású Krammer tábornoknak nem volt oka megbánni harctéri lovagiasságát.”

A rettenetes vérzivatar közben is akadtak sűrűn momentumok, amelyek azt bizonyították, hogy az életre-halálra menő viaskodás nem ölte ki a katonákból az emberi jó érzést. Még a kegyetlen orosz tábornok is méltányolni tudta az ellenséges katona hősi halálát . . .

Altábornagy — keresztapa

De voltak derűsebb, nyugodalmasabb epizódjai is a nagy fürgetegnek.

A legviharosabb napok egyikén Hadffy Imre altábornagy parancsnokságán magyar menyecske jelentkezett. Elmondta, hogy nagynehezen tudott csak kijutni a harctérre. De mindenütt legyőzött minden akadályt, mikor elmondotta, mi járatban van. A férjét, Borovszky András hernádtéyhányi földművest, a kassai 9. honvédgyalozezred közvitézét asszonyka, aki áldott állapotának előrehaladott idejében volt. Mi mást tehetett volna a parancsnokság? Bár hogy viharzott is a harc, Borovszky Andrást visszarendelték a lövész-árokba, férj és feleség így hát találkozhattak a harctéren.

És most következett a még meglepőbb fordulat.

A következő napon megtörtént Borovszkyéknál az örvendetes családi esemény: a harctéren egy egészséges magyar fiúgyermek született.

A katonák csecsemőkelenyét vásároltak egy távolabbi kis városkában és jelentették a furcsa esetet a parancsnokságnak. A parancsnokság tovább jelentette az esetet a hadosztályparancsnokságnak és a tisztikar Borovszky András közvitéz nevében magát a hadosztályparancsnokot, Hadffy Imre altábornagyot kérte föl — keresztapának. Hadffy altábornagy el is vállalta a tisztséget. Így aztán a harctéren született kis Borovszky-fiút, aki a kereszttségben az Imre Ferenc József Vilmos nevet kapta, maga az altábornagy tartotta keresztvízre.

Hadseregünk legkisebb katonája, aki alig nőtt 120 centiméter magasra. A sorozásnál nem vált be, de addig könyörgött, míg beosztották a szekerészcsapatokhoz

Pár nap múlva Borovszkyné kicsinyével hazautazott. Borovszky András közvitéz, a boldog apa pedig ment vissza a lövészárokba, hogy tovább harcoljon a hazáért, megszorodott kis családjáért. . .

A kárpáti harcok idején történt a következő eset is. A nagyváradai reáliskola kórházában egy ugrifüles szőke fiúcskát dédelgettek a sebesült katonák. A gyerek ott sürgött-forgott a lábbadozó betegek között, leveleket írt, újságot olvasott föl. A fején hetyke bakasapka díszelgett és viharvert szöges bakancsát piros pertlivel fűzte össze. Jókedvével majd fölverte a házat, pedig az orvos csak pár napja engedte meg, hogy elhagyja a betegszobát. A tizenöt éves gyerek három súlyos sérüléssel került kórházba a harcterről. Gozsda Mihálynak hívták, máramarosszige' ti fiú volt és nagy csatákban járt a katonákkal.

Mihály az egyik nap kimaradási engedélyt kapott és öreg népfőkelőkkel a moziban szórakozott. Kicsíple magát, kis román tarisznyáját is a nyakába akasztotta. A homlokán még olt sötétedett a hatalmas seb helye. A gyerek megsimogatta a halántékát, mikor megkérdezték tőle, hol kapta a sebet.

— Ez — feleli büszkén — ez nem is seb. Lórúgás. A Kárpátokban municiót vittem és szánon ereszkedtem le a völgybe. Fölborultam és a pejko fejberúgott. Ez semmi. Van nekem a lábamon, meg a derekamon is seb. Az a seb! Muszka golyó volt mind a kettőben.

Gozsda Mihály — nem szereti, ha csak úgy Miskának szólítják — kedves közvetlenséggel beszéli el az ő esetét.

— Amikor az oroszokat kivertük Szigetről, elmentem a katonákkal. Váltig könyörögtem, adjanak fegyvert, ludok én azzal is bálni, de nem adtak. Dehogy is akartak adni! Vissza is zavartak, nem egyszer, de tízszer. Hogy gyerekek otthon a helye. Nincs se apám, se anyám, más szolgálja voltam, meg aztán egyre azt hajtogatták, hogy épkézláb embernek a háborúban a helye. A honvédek nagynehezen mégis csak befogadtak és egy főhadnagy úr beosztott a századához pucernernek, lóló-futónak, konyhára járónak. Nem bántam én, megtettem mindent, csakhogy maradhassak . . . Mentünk vígan a kárpáti határra, Galícia felé.

Azután elmondta Miska, pardon: Gozsda Mihály, hogy a Kárpátokban áttették a trénhez.

— A lóhoz értek. Úri dolgom volt. Nagyalföldi emberekkel kerültem össze, akik gondomat viselték és én szorgalmasan vittem az élelmiszert a csapatok után. Még a municiót is olykor. Azután eljutottunk a kárpáti nagy hegyek közé, ahol olyan póruljártam. De a segédorvos úr a zászlóaljnál bekötözte a homlokom, nem is igen fájtn már a rúgás helye, mén-

tem tovább a Irénnel. Azt hittem, sose lesz semmi baj, de egyszer csak baj lett. Az oroszok ránk lőttek srapnellekkel, szaporán hullóit a levegőből az orosz golyó. Úgy látszik, nagyon fájt a foguk a trénre. Mi azonban, gyi te, elvittük a kocsikat biztos helyre. Közben azonban én két golyót kaptam. Kórházba vittek, onnan ide hoztak. De most már puskát kapok, ha visszamegyek.

— Hát még egyszer el akarsz menni?

A gyerek szemrehányó pillantást vet kérdőjére:

Temetés a front mögött. Orosz katonák eltemetik harctéri sebesülésébe belehalt egyik bajtársukat

— Hogy gondolhat olyat az úr, hogy itthon maradok! . . . Ezért kellett feltétlenül győznünk a nagy kárpáti erőmérkőzésben. A kis Gozsda Mihály úgy érzett és úgy gondolkodott, mint az egész ország népe. És hány ilyen kis Gozsda Mihály volt! Mikor kitavaszkodott, a hazuról megszökött kis diákok egész légiója kerekedett fel a Kárpátokba. Mind védeni akarta a hazát. A kalandot kereső ifjúság most nem a csodás keletről, az óperenciákról álmodozott, hanem a Kárpátokról, a hősi legendák legromantikusabb világáról.

A katonaság meg a tábori csendőrség alig győzte összeszedni és

vonaton visszaküldeni a messzire kalandozott gyerekembereket, akik vérüket akarták ontani a hazáért.

Gozsda Mihály jelképéül szolgálhat a magyar hazaszeretetnek, a semmitől vissza nem riadó, önfeláldozó és bátor magyar ifjúságnak.

Hindenburg — az oroszokról

Legjobban viharzott a kárpáti csata, amikor az oroszverő Hindenburgnál, a tannenbergi győzónél, a mazuri csaták hősnél megjelent a „Newyork Times” munkatársa és megintervjuolta a német tábornagyot.

Hindenburg nyugodt, csöndes humorú válaszai egyenesen Bismarckra, a vaskancellár modorára emlékeztették az amerikai újságírókat.

— Mi a véleménye tábornagy úrnak az orosz gőzhengerről? — hangzott az első kérdés.

— Az a véleményem, hogy akár előre, akár hátrament, az utakat nem javította meg — válaszolta Hindenburg.

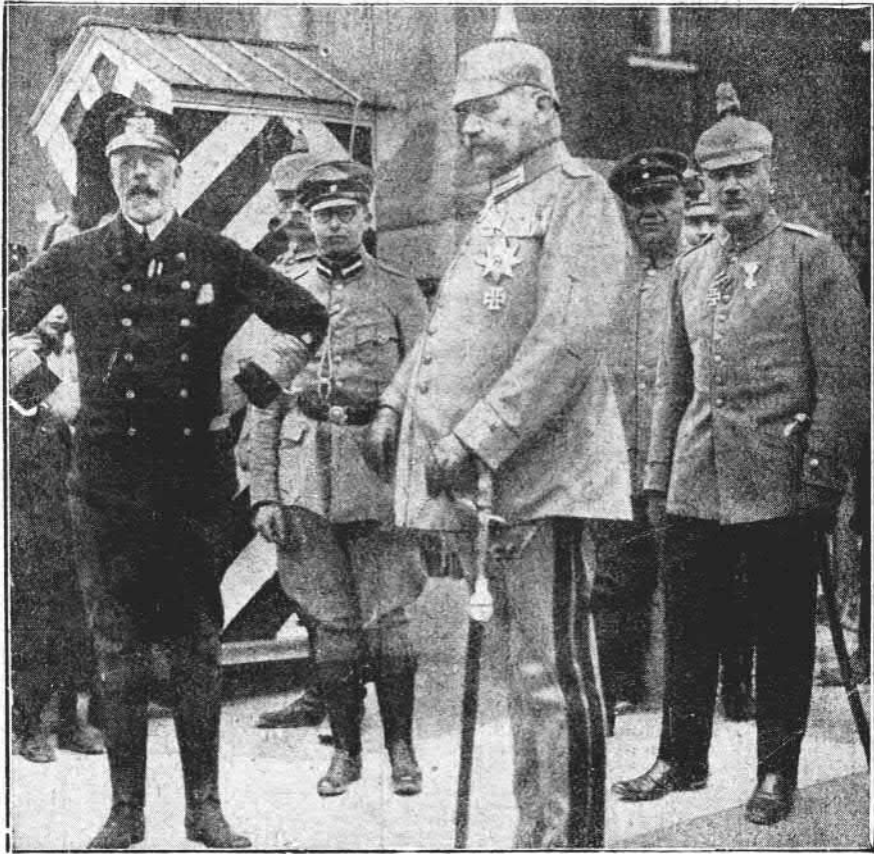
Arra a további kérdésre pedig, hogy nem nyugtalanítja-e őt Nikolájevics nagyherceg nyílt titka az új orosz offenzívát illetően, mely nem gőzhengerhez, hanem mérhetetlen lovas tömegekből álló, mindent elsöprő áradathoz fog hasonlítani, Hindenburg végtelen nyugalommal válaszolt:

— Nem nyugtalanít. Ez az áradat olyan gátnak fog nekivágódni, amely német húsból és vérből áll és ezért keményebb minden sziklánál.

Hindenburg kijelentette továbbá, hogy hadserege végtelenül sokat köszönhet az amerikai vasút zsenialitásának. Az amerikaiak ugyanis nagy érdemeket szereztek ama fegyvernem kifejlesztése körül, melynek segítségével lehetséges volt aránylag csekély erővel az orosz milliókat újra meg újra megverni. Ez a harc a gőzmozdony harca volt a „gőzhenger” ellen. A tábornok megjegyezte, hogy valahol egy nagy hajóról olvasott, amely nehéz ágyúkkal megrakodva Amerikából Oroszország felé indult. „Szóval tranzitó-forgalomban felénk vannak irányítva” — fűzte hozzá mosolyogva, — „mert ha azok az ágyúkat az oroszok részére küldik, akkor — előbb-utóbb hozzánk érkeznek.”

Azután hirtelen elkomolyodott Hindenburg és megkérdezte az újságírókat, hogy láttak-e már az amerikaiak olyan képet, amely amerikai golyótól szíventalált német katonát ábrázol és nem ejti-e gondolkodóba ez a kép még az amerikai üzletembereket is?

Végül mégis csak be kellett fejezni a beszélgetést és a búcsúzás előtt Hindenburg megkérdezte az újságírókat:

Hindenburg tábornagyot meglátogatja keletporoszországi főhadiszállásán Henrik porosz herceg, Vilmos császár öccse

— Hová akar most menni?

— Varsóba — felelte szerényen az újságíró.

— Magam is — mondotta jóízűen a hadvezér, — ma azonban ez még teljes lehetetlenség.

Valóban, ekkor még lehetetlenség volt.

Még javában zajlott a kárpáti nagy csala, melynek hevesége egyre jobban érlelte a helyzetet, hogy Hhindenburg mielőbb elkezdhesse diadalmas élőnyomulását a lengyel főváros felé.

De már nem volt messze az idő, amikor ez a diadalmas előretörés kezdetét vehette.

A Kárpátokban kitűnően dolgoznak a magyar honvédszuronyok.

A kárpáti harctéren harcolt az orosz csapatokkal. Óda japán tüzérségi tábornok, aki annak idején az orosz-japán háborúban gyilkos csapást mért az orosz seregekre. A japán tábornok egy stockholmi lap ki-küldött tudósítója előtt többek között a következőket mondotta:

Tavaszi a Kárpátokban. Magyar katonák rövid pihenője egy kárpáti erdő szélén

— Véleményem szerint az orosz háború legfeljebb még hat hónapig tarthat, de én erősen hiszem, hogy az első tavaszi küzdelmek meghozzák a végső döntést.

A japán tábornok nem volt hajlandó elárulni, hogy véleménye szerint kinek a javára szól majd a végső döntés.

A semleges laptudósító később az orosz hadsereg ellenfeleire terelle a szót. Oda tábornok, aki a hadjárat során sokszor állott szemben magyar honvédséggel, a következőket mondotta:

— Tudja, hogy nem először vagyok háborúban és hogy álltam már igen erős ellenfelekkel szemben. Nem vártam hát ezen a téren meglepetést. Mégis elhozták nekem ezt a meglepetést a magyar honvédek, akiknél kitünőbb emberanyaggal és bátrabb katonákkal még nem találkoztam. Rohamuk megfagyasztja a vért az ember szívében. Mi katonák vagyunk és az ellenség erényeivel nemcsak számolnunk kell, hanem el is kell azokat ismernünk.

Az ellenség elismerése, dicsérete mindennél szebben beszél.

De meg is érdemeltek minden dicséretet, minden elismerést a mi derék kárpáti katonáink, akik oroszlanokként küzdöttek a Kárpátok legendás hágóiért.

Még a „vörös ördög” is leszállóit lováról, hogy a Kárpátokban védhesse a hazát.

Az Uzsocki-szorosban, meg a többi kárpáti hágóban bizony nem lehetett lovas attackra menni. Mély fájdalommal töltött ez el minden

magyar huszárt. Mert hát mégis csak jobb lett volna viharzó attakkal rárontani az oroszra és szélvészként elsöpörni az ellenséges áradatot. De erre nem volt mód. A huszárnak éppúgy bele kellett feküdnie a lövészárókba, mint a bakának és a vörös ördögök ebbe a szerepükbe is nagyszerűen beletalálták íngukat.

Bothmer tábornok, a népfölkelő huszárok brigadérosa csak a legnagyobb magasztalás hangján tudott beszélni az ő lóról leszállt hős huszárjairól. Az ő emberei a halott és sebesült gyalogosoktól összeszedték az ásókat és a huszár, aki inkább a levegőben, mint a földön szokott száguldani paripájával, most gyalogsági ásóval dolgozta előre magát a föld mélyében, akárcsak a vakondok.

A magyar huszárok, mint vérbeli jó katonák, ezzel a harci instrumentummal is gyorsan barátságot kötöttek és a gyalogos harcban csak öregbítették a magyar huszár nevének fényét, sosem múló dicsőségét.

A Dnyeszter pariján ...

Háborús dalok zengték meg vizének zúgását. . .

A nevéhez fűződő vérözönökből és könnyáradatokból új folyamat lehetett volna támasztani. . . .

Hosszú, hosszú folyó a Dnyeszter, Przemysltől délre, az Uzsocki-szorostól északra ered a Kárpátokban. Azután északnak tart Lemberg irányában, majd Rudki és Komarno közt lekanyarodik délkelet felé és hatalmas folyóvá szélesedve lejt végig Galícia földjén. Azután Bukovina határszélén keresztül zúdul orosz földre és Besszarábián végig-hömpölyögve, végül Odessza közelében a Fekete-tengerbe torkollik. Majdnem ezernégyszáz kilométeren visz végig a Dnyeszter kanyargó, szeszélyes útja.

És hosszú, hosszú partvidékének hány pontján zajlott, kavargóit, dübörgött a szörnyű vihar? .

Március második felében, a nagy kárpáti csata befejeződése idején is nevezetes esemény színhelye volt a Dnyeszter partvidéke.

A bukovinai határszélén, Zaleszciki környékén történt.

Marosvásárhelyi önkéntesek mentek harcba.

Désy Zoltán volt a század parancsnoka. Désy Zoltán erdélyi földbirtokos, képviselő, főispán, a Wekerle-kormány pénzügyi államtitkára, a hírhedt sópanama lavinájának megindítója, aki ötvenhat éves kora ellenére önként jelentkezett hadiszolgálatra. Segíteni akart a magyar katonáknak a magyar haza védelmében.

Jórészt marosvásárhelyi választóiból állott Désy Zoltán százada. És március 23-án ezzel a századdal vállalkozott Désy arra, hogy a Zaleszciki ellen irányuló előtörésben hátbatámadja az ellenséget. Az önként vállalt föladat az volt, hogy az előnyomuló század minél nagyobb erőket kössön le, hogy a főtámadás annál biztosabb sikerrel járjon.

Désy Zoltán marosvásárhelyi csapatához csatlakozott még egy kombinált lovasszázad, melynek gróf Bissingen dragonyoskapitány volt a parancsnoka, aki maga is Désy választói közé tartozott.

A kis csapat bátor lélekkel indult útjára. Désy Zoltán vezette embereit a veszedelmes úton. Zecava erdőinek a fedezete alatt hatoltak a Dnyeszter partjára.

A folyam rejtelmesen zúgott-búgott. Ki érthette volna meg szavát, hangját? . . . Az élet dala volt ez? Vagy a halál mormolása? . . .

A vakmerő kis csapat átlépte a folyót és estefelé Zaleszciki alá ért. Désy elszántan vitte rohamra embereit. Elfoglalták Zegavi sáncait és ott állást foglaltak.

Amit vártak, bekövetkezett.

Az oroszok három ezredet, négy kozák szotnyát és két üteg táborigyűjtő küldtek ellenük, hogy kivédjék a hátulról fenyegető veszedelmet.

Désy Zoltán képviselő, volt államtitkár, aki 56 éves kora ellenére harctéri szolgálatra jelentkezett és a bukovinai fronton hősihalált halt

Désy százada volt a centrum. Jobbról-balról a lovasszázad szakaszai foglaltak állást. A hősi kis csapat három viharzó támadást vert vissza.

Hét óra hosszat tartottak ki a nagy tűzben.

Désy harc közben megjelent a sáncokon, cigarettázott, buzdította katonáit, akiket mind név szerint ismert és olyan nyugodtan kötözte be a sebesülteket, mintha csak kórházban lett volna.

Amikor hajnali négy óra felé még két ezredet küldtek ellenük az oroszok és amikor a csapat már három oldalról körül volt véve, Désy vakmerő ellentámadásba ment át, hogy lehetővé tegye századának a Dnyeszteren való visszavonulást. Kardot rántva rohant előre és a harci zajt túlharsogva kiáltotta katonái felé:

— Utánam, kedves fiaim! Amíg engem láttok, vágjatok közéjük!

Száz méternyire nyomult így előre, azután elbukott egy drótakadályon. Az oroszok rárohantak. Désy még elestében is védekezett. Balkezében kardjával, jobbában revolverrel küzdött vagy egy tucat kozák ellen, akik minden oldalról megragadták őt.

Bissingen még megpróbálta, hogy kiszabadítja Dényt, de ez a kísérlet meghiúsult.

Vége volt a harcnak. A ki tudott, menekült a rettentő túlerő elől.

A Dnyeszter vize gyászindulót zengett. . .

Gróf Bissingennek és megmenekült társainak előadásából tudta meg az ország közvéleménye, hogy Dény Zoltánt dühös kozákok koncolták föl a harcmezőn, Bukovina és Galícia határszélén, a zúgó-búgó Dnyeszter partján . . .

A bátor politikus megmutatta, hogy nemcsak szóval, de tettel is síkra mer szállni a magyar hazáért.

Dény Zoltánt meggyászolta az egész ország.

Húsvét vasárnapján

Húsvét verőfényes vasárnapján tombolt legnagyobb hévvel a nagy kárpáti harc és a húsvéti csata eredménye lényegesen elősegítette és siettetette kárpáti diadalunkat.

Húsvét vasárnapján két meglepetés is érte József főherceget a kárpáti harctéren.

Az orosz lövészárkok egyikéből a reggeli órákban fölemelkedett egy orosz katona, eldobta fegyverét és egyik kezében fehér zászlót lobogtatva, jdezte, hogy közeledni kíván a magyar csapathoz. Az orosz katona elért a magyar lövészárkokhoz, jelentkezett a parancsnoknál és elmondta, hogy az orosz csapat parancsnoka egy kosárban húsvéti ajándékot küldött József főhercegnek. A kosárban két nyúl volt, amelyhez tiszteletteljes hangú levél volt mellékelve:

„A vitéz és lovagias ellenség vezérének boldog húsvéti ünnepeket kívánunk és elismerésünk jeléül küldjük a főparancsnoknak ezt az ajándékot.”

Az orosz katonát József főherceg főparancsnok elé vezették, aki átvette a két nyulat; az orosz küldöncöt a fenség megvendégelte, kétszáz cigarettát ajándékozott neki és azután visszakísértette az orosz lövészárkokig.

Nem sokkal később jött a másik meglepetés.

Délben, negyed egy órakor portól szürke automobil robogott be József főherceg hadiszállására. A hátsó ülésen két tiszt foglalt helyet. A baloldalon ült a magyar-osztrák hadsereg egy magasrangú tisztje, a jobbján egy idegen, aki szürke katonaköpenyt és magastarajú csákót viselt. A sofőr előtt fekete pontokkal hímzett fehér zászlócska lengett.

A honvédhuszár első gondja mindig a lova volt. Az élelmes huszár abrakot rek-
virált lovának

A gépkocsi orosz parlamentert hozott a mi táborunkba. Az automobil megállót. Az orosz tiszt kiugrott belőle, a mi tisztünk követte. A környéken levő tisztek persze feszes tisztelegéssel üdvözölték a vendéget, aki hasonló feszeccsel viszonzta a köszöntést és azután minden egyes tiszttel kezét fogott. József főherceget azonnal értesítették, hogy az orosz hadsereg egyik megbízottja várja.

Pár perc telt el, míg a főherceg megérkezett. Ezalatt a hadiszállás összes katonái összeverődtek.

Néhány perc múlva az egyik kis kapun kilépett József főherceg és könnyed, lassú léptekkel a csoport felé tartott. A csoport közepén összeütt sarkantyúval, rendkívül ünnepélyes tartásban várta az orosz tiszt a főherceget, aki kezét könnyedén a sapkájához emelve tisztelgett, azután a kezét nyújtotta a parlamentér felé. Az orosz tiszt mély meghajlással elfogadta a feléje nyújtott jobbot, majd a nála levő csomagot felbontva, kékre festett húsvéti tojásokat és húsvéti kalácsot nyújtott át a főhercegnek.

Ez volt az orosz hadsereg ajándéka...

József főherceg az orosz kalácsot és húsvéti tojásokat eltette emlékébe és később elküldte a 'margitszigeti hadikiállításra.

A főherceg néhány köszönő szó kíséretében vette át az ajándékot, ezután bevezette az orosz tisztet lakosztályába és magyaros vendégszeretettel megkínálta finom szilvóriummal. Az orosz tisztnek nagyon ízlett a „vutki” és nem győzte megköszönni a nagy vendégszeretetet.

Kedélyesen elbeszélgettek, a társalgás francia nyelven folyt.

Azután a főherceg meginvitálta ebédre vendégét, amit az orosz tiszt látható örömmel fogadott el. Ebéd után József főherceg egy sonkát, néhány skatulya szivart és finom cigarettát adóit át a parlamentérnek az orosz ajándék viszonzásául.

Az orosz tiszt a kora délutáni órákig maradt a főherceg főhadiszállásán, majd előállott a gépkocsi és az orosz parlamentér, úgy a hogy jött, eltávozott.

Így találkozott 1915 husvét vasárnapján a kárpáti nagy csata vérzivatarában két ellenség: egy magyar főherceg és egy orosz tiszt. . .

Képek a csatáról.

Ez is a Kárpátokban történt. . . „A zűrzavaros ordítás, az önkívületi, riadó zsvaj, amelyben senki se tudja megőrizni világos öntudatát, már elmúlt — írta egy haditudósító. — A támadást visszaverték, az éleiben maradt oroszok eltűntek a sötétben, a gépfegyver, a puska ropogása elült, csak az ágyú szól és gránátok szelik át a levegőt, föl-fölrobbanva a fedezék előtt az előtérben. Szabályos időközökben pedig nagyot pukkan a világítópisztoly és alábocsátja a csatatérre reszkető, kékes világosságát. A csatatérre, ahol élő katona már csak sebesülten van . . .

Nyögő és jajgató sebesült! . . . A kimerült védőcsapat hátul pihen, a lakásoknak készített árokban, a betonozott boltozat alatt, míg a mi sebesültjeink éjszakája fölött az orvos örködik. Az orosz támadáskor segítségül érkezett tartalék elvonult az erdőbe, csak a mellvéd sötét sikátorában állanak az örök. Minden lörésnél egy; meggörnyedve dugja be fejét a lörésbe és figyel, míg a puskája mellette fekszik. Néha mozdul az egyik, topog vagy köhint; a sötét sikátorban éjszakai istállók láthatatlan zajaira gondol az ember.

A nyugalom nem teljes. A támadás zűrzavaros koncertjéből még szólnak egyes hangok. Az orosz sebesültek nyögnek és jajgatnak, nem

értett szavakkal siránkoznak. A figyelő román honvédek nyugtalanok lesznek, sajnálkoznak: nem bírják hallgatni a nyögést, a sírást. A vezénylő tartalékos hadnagy bebújik a telefonos-üregbe és telefonál parancsnokának, a századosnak:

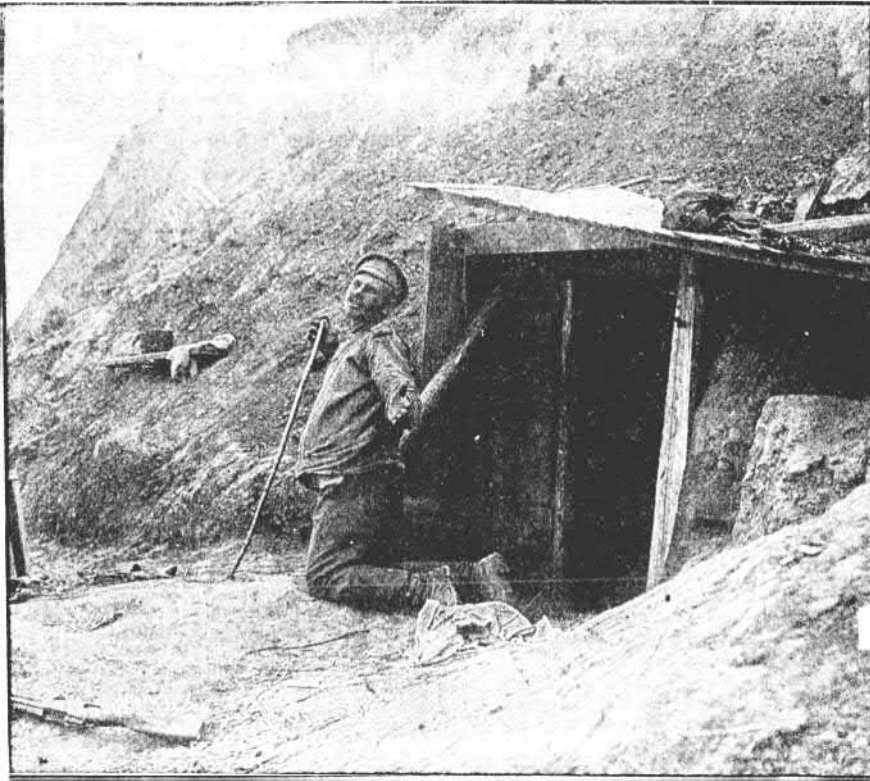
— Nagyon jajgatnak az orosz sebesültek . . . mit csináljunk?

— Be kell hívni őket! . . . Aki tud, másszon be.

És a lőrésen át kihangzik a siránkozó előtérbe, az orosz sebesültek közé:

— Jejce! Jejce! . . . („Jertek! Jertek!“)

A drótsövény roncsolt részein át, az ostromlétrák deszkáin csúszva, átjönnek az akadályon a sebesültek, megkerülik a mellvédet és bent vannak. Jön velük sok épkezláb is, aki a golyózáporban nem mert visszafutni és ott maradt fekvé a sebesültek közt. De néhány jajgató hang

Egy hegyoldali állásban, amelyet a magyar honvédek elfoglaltak, visszamaradt egy súlyosan sebesült orosz katona . . . könyörög, hogy ne bántásák . . . Persze nem is bántotta senki, sőt sürgősen kórházba szállították

még mindig szól a koromsötétből. Ezeken már nem lehet segíteni. Ezek a súlyos sebesültek: értük menni nem lehet, mert az orosz shrapnell folyton szórja a golyót. . . De legalább nem szenvednek sokáig. Vagy meghalnak vagy elvesztik az eszméletüket vagy pedig a tüzépárbaj lehulló gránátjai végeznek velük.

Mire szürkülni kezd, csönd van az előtérben ... De mikor az örökös esőben megvirrad a szegényes, homályos reggel és a hadnagy végigjárja az örököt, nagy izgalom van a legények között.

— Tessék nézni, hadnagy úr — mutatják, — ott maradt egy a drótkerítés alatt. Dolgozik . . .

A hadnagy nézi, nem lát semmit. De az élesszemű hegyi románok közül akad újra egy is, más is, aki látja, időnként, hogyan mozog az orosz. Ás ... A hadnagy azonban hiába nézi ki a szemet: nem lát semmit. Végre a nap valahogyan megbirkózik az esővel és kivilágosodik. Ekkor aztán mindenki jól látja az oroszot.

A mellvéd bal végénél, közvetlenül a sánc tövében, féltettel az elvágott drótsövény alatt, ott feküdt csakugyan. Meglátni a mellvéd tetejéről csak úgy lehetett, ha az ember ferdén nézett ki a lőrésből és akkor is nagyon meg kellett feszíteni a szemet, mert a mellvéd árnyékot vetett rá!

Ott feküdt mozdulatlanul; a válla, feje körül félig kész, négy-szögű fedezék. Mozdulatlanul feküdt húsz percig, félóraig. Akkor villámsebesen csinált néhány ásólökést, aztán megint mozdulatlanul feküdt. Vagy húsz perc múlva újra ásott sebesen, néhány pillanatig, a kiasott földet mindig a fejére szórta, aztán megint mozdulatlan maradt.

Reggel hétkor vették észre a bakák és délig figyelték. Szórta fejére a földet, néha egy percig, majd megint halottat mutatott. Amint ott a lőrésből figyeltük, egészen olyan volt, mint egy nagyítón át nézett bogár; halottnak tettei magát, csak nagy ritkán, mikor azt hiszi, hogy nem fogják észrevenni, nyüzsög egyet. . . Kiabáltak rá, nem használt. Csak tovább feküdt mereven és néha villámsebesen ásott négy-öt lökést. El akarta-e ásni magát, hogy megvárja az estét, amikor az oroszok újra támadásra jönnek? . . . Nem valószínű.

Az az ember bizonyára nem volt eszénél és halálfélelmében már nem is tudta, mit csinál, csak ösztönszerűleg ásta a fedezéket. Minden energiáját, minden ösztönét arra pazarolta, hogy elkészüljön a fedezékkel, mintha ez volna az élet, a szabadulás és minden veszedelemnek az elmúlása.

A fedezékásás volt életösztönének utolsó nyilatkozása, amelybe úgy belerögződött minden gondolata és akarata, mint ahogy az örült

is görcsösen kapaszkodik a rögeszméjébe. Fedezéket ásva, szinte önkívületben jutott be a drótsövény alá, mikor századával hason csúszva támadásra indult: s így maradt meg ebben a tevékenységében. Ahogy mások tovább sodorják a cigarettát vagy folytatják a mosolygást aztán is, mikor a halálos sebet már megkapták: úgy folytatta ez is a megrogzódott fedezékását, miután az elméje elborult. Nem látott, nem hallott, nem gondolkodott; nem vette észre, hogy egyedül maradt társai közül, hogy a harc megszűnt: csak leste mozdulatlanul a pillanatot, amikor megint tehet egy-két ásóvágást. . . Talán már meg is halt halálfélelmében: csak abban az egy akarásban élt még, hogy a fedezékét befejezhesse!

Mit állhatott ki ez a szerencsétlen orosz reggel héttől — vagy talán már éjfélből! — egészen délig?! . . . Akkor jött, egetrázó dörrenéssel egy rettenetes orosz gránát, lecsapott mellette a drótsövénybe, a szegény orosz fölvetette magát, mint a gumilabda, aztán a hátára fordult és meghalt...”

Feledékenység

Más kép. Kerete: a télvégi, hideg éjszaka. Az ég feketén borult a világra, csak a völgy fölött izzott vérvörös fényben: égett egy falu. A hegytetőn dörögtek az ágyúk. Hol itt, hol ott villant föl a fény a fák között és hosszan zúgó robajok remegtették meg a földet. A kötőhelyen lázasan dolgoztak az orvosok meg az ápolónők. Elkeseredett csata tombolt a hegyek között, sűrűn érkeztek a sebesültek — sápadt, ijedt katonák, — egyiknek a feje, másiknak a keze ázott vérben. Akiket vezettek, azok bágyadtan rádőltek a társukra. Arcuk halottfehéren világított, fájdalmasan összeszorították a szájukat, némelyik még a szemét is lehunyta. Az ápolónők eléjük siettek, gyöngéden karonfogták, elvezették és leültették vagy lefektették őket, míg rájuk került a sor.

A kötőhely sarkában két egészségügyi katona útra készülődött. A hegyek alá kellett menniük sebesülteket keresni. Egyiket Kádárnak hívták és fiatal, intelligens külsejű férfi volt, míg a másik — ezt Törjéknek hívták — paraszti, nagybajuszu ember. Velük ment egy kutya is; nagy, tarka és fúrge állat, amelynek nyakszíján csengő fityegett.

A katonák lassan, meg-megbotolva ballagtak az erdei ösvényen, míg a kézilámpás reszkető világosságánál az utat keresték. A behavazott falevelek és gallyak ropogtak a lábuk alatt, a kutya csörtetve szaladgált a bokrok közt és minduntalan visszatért a két katonához, de még nem

talált semmit. Messze, a hegyek közt, Szakadatlanul dörögtek az ágyúk, ropogtak a sortüzek, a völgyben pedig lobogva égtek a falvak és majorok.

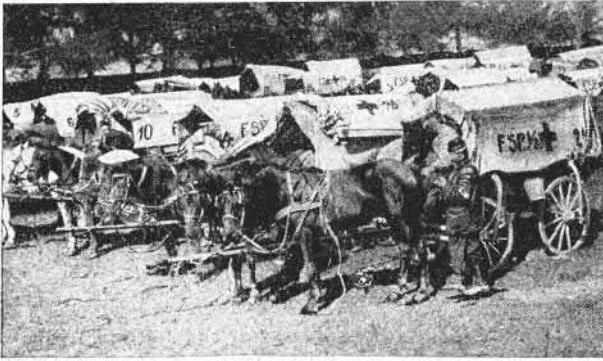
Egyszerre Kádár valami puhára lépett és ijedten visszakarta a lábát.

— Valaki fekszik előttünk — mondta rekedten.

Bevilágított az arcába — mert ember volt, amire rálépett — és halkan mondta:

— A mi emberünk. Baka . . .

Letették a hordágyat és odatérdeltek az elesett ember mellé. Fia tal katona volt, a bajusza, szakálla még alig serkedt; a feje alatt megaludt vértócsa, az álla már leesett, üveges szemei félig nyitva. Törjék odahajolt a mellére és pár pillanatig feszülten figyelt, lesve az élet szikrájának nyilatkozását. Aztán Ennek már vége.

Magyar-osztrák egészségügyi csapat betegszállító kocsijai

sóhajtvá rázta a fejét: — Megállt a szíve ... — Föltápáskodott, fürkészve nézett társára, aki borús hangulatban bámulta a szomorú, fiatal halottat. Aztán lopva, mintha szégyenlené ezt a gyöngeségét, elővette a pipáját, leverten megtömté és végül rágyújtott. Most már könnyebb lelkiismerettel noszogatta a társát:

— Gyerünk innen ...

Lassan mentek tovább és mindkettőjüknek az esze otthon járt, egy kis magyar faluban, két tiszta kis házban, ahol magányosan szomorkodik az asszony, a gyerek . . . Fölrezzentek egy rekedt, érdes kiáltásra:

— Hé?, szanitécek! . . .

— Ki az? — kérdezte Kádár arra fordulva.

— Sebesült katona — felelte az előbbi hang. — Merre van a kötözőhely?

— Látja ott lent azt a világosságot?

— Látom.

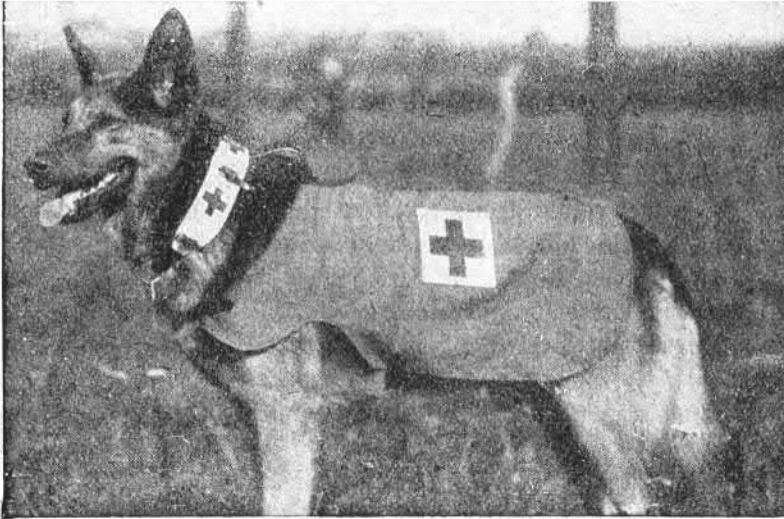
— Hát ott van. El tud menni egyedül?

— El én . . . Csak a karomba szaladt a golyó. Kutyavilág van túl a hegyen! Jó éjszakát!

— Adj' Isten! —bólintott rá Törjék. — Ez is visszajön még ide — tette hozzá félhangosan. — Nagy legény még és nagyon vígan dudál.

A kutya, valahol bent az erdőben, ugatni kezdett. A két katona fülelt.

— Sebesültre talált a kutya — mondta az egyik.

Vöröskeresztes szanitéc-kutya. Kitűnően betanult a sebesültek fölkeresésébe

Nekivágtak a sűrűségnek, de csak lassan haladhattak a bokrok, csemetefák és a süppedékek közöli. A kutya pedig egyre csaholt és ide-oda futkoshatott, mert a csengője folyton csilingelt. Mikor a két katona közeledett, ugrálva szaladt eléjük s aztán megint visszaroht. Csakugyan sebesültre bukkant, még pedig súlyos sebesültre, aki mozdu-latlanul hevert a földön és fájdalmasan nyöszörgött.

— Nini, orosz! — mondta Kádár meglepetve, mikor föléje hajolt.

— Orosz? — lépett oda Törjék örömmel. — Hadd látom, hátha kozák! . . . Nem a' . . . Ez is csak baka, szegény. No, koma, hát hol szaladt beléd a meggymag?

A sebesült föltekintett. Sovány, szőke férfi volt, mellén a ruha csupa vér és a szeme megtörtén fénylett. Az idegen katonák láttára ijedség rebbent át az arcán.

— Elvigyük? — kérdezte Törjék.

— Persze, hiszen él!

Meg akarták fogni, hogy föl teszik a hordágyra, de a sebesült rémülten felkönyökölt, védekezésre emelte a másik kezét és izgatott, rekedt hangok szakadtak ki a száján.

— Mi az ördög leli ezt? — bosszankodott Törjék. — Az anyád . . . Hiszen gyógyítani viszünk!

Az orosz csak rémülten húzódozott. Hol az egyik, hol a másik katonára nézett, riadozó, könyörgő szemekkel és közben egyre beszélt. A szanitécek persze nem értették és tanácstalanul álltak.

— Tud németül? — kérdezte végre Kádár, hogy hátha úgy megértené.

A sebesült mohón bólintott és Kádár is megörült a néma feleletnek. Mingyárt biztatni is kezdte az orosz, hogy ne féljen: hiszen bekötözni, gyógyítani viszik, de a sebesült mindegyre csak nyugtalanul vizsgálta őket s végre könyörgő, reszkető hangon dadogta:

— Hagyjanak itt... Hátha eljönnek értem a mieink. Szeretnék hazamenni. Nem vagyok orosz. . . Lengyel vagyok. Feleségem és kisfiam maradt otthon . . . Látni szeretném őket, mielőtt meghalok . . .

A szanitécek összenéztek. Az eset különös, mindenesetre megfontolandó.

— Nem orosz — mondta Kádár halkán.

— Lengyel — bólintott rá a másik.

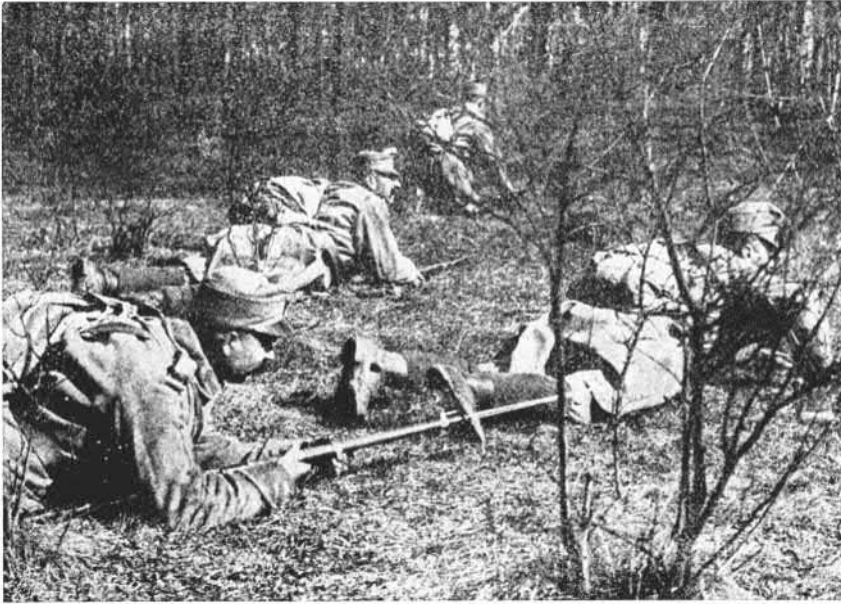
A sebesült erősen lihegett, nagy kínnal nyelt egyet s aztán hevesen folytatta:

— Az, lengyel. De muszáj volt háborúba jönnöm . . . Kergettek. Pedig feleségem és kisfiam van . . . Csak két éve múlt, hogy megházasodtam. Látni szeretném őket. Nekem már úgyis végem van! Nemcsak a mellemet, hanem a lábamat is átfúrta a golyó. Vagy meghalok, vagy levágják a lábamat, de én már nem jövök vissza többé a csatába . . . Hagyjanak itt! Hátha eljönnek értem a mieink és elvisznek! A feleségem meg a kisfiam mellett szeretnék meghalni! Hogy legalább még egyszer, utoljára láthassam őket!

A két szanitéc tétovázott.

— Mit csináljunk vele? — kérdezte Kádár.

Törjék óvatosan lenyomkodta pipájában a dohányt. . . Hazza emlékezett. Neki is van otthon felesége, meg egy pufók fiacskája. Ő is szint-azonképpen szeretne volna látni mind a kettőt... Elszorult a szíve,

Őrjárat az erdő szélén

mikor erre gondolt és ettől mindjárt irgalmas is lett. Csöndesen azt mondta:

— Előrébb kellene vinni a komát. Arra, ahol az oroszok voltak, az erdőn kívül. Lehet, hogy arra kóborognak a muszka szanitécck. Ha megtalálják, azok aztán elviszik. Lengyel a jámbor, nem orosz. Megtehetjük.

— Nem bánom . . . vigyük! — mondta Kádár is rövid tünődés után. — Lengyel és nem orosz.

A sebesült szorongva figyelte a szanitéceket s mikor Kádár elmondta, hogy mit határoztak, egyszerre földerült az arca. Szemeiben kigyúlt az élet tüze s a boldogságtól egészen felüdült. A két szaniLéc óvatosan föltette a sebesültet a hordágyra és lassan, vigyázva elindultak vele. Kivitték az erdőből, s ahogy a fák ritkulni kezdtek, szemlélődve megálltak . . . Egyszerre csak sárga fénypontokat láttak imbolyogni a fák között,-mire a kutya lehasalt a földre és gyanakodva szimatolt. A sebesült reménykedve, kíváncsian fürkészte a rengő fénypontokat.

— Alighanem szanitécck — mondotta Kádár halkán. — Tegyük le. . .

— Muszka szanitécck — bólintott Törjék, — lehetjük a komát...

Óvatosan leemelték a sebesültet a hordágyról és Törjék nagy halom havat kotort össze a feje alá vánkosnak. Most már búcsúzni kellett, mert a fénypontok egyre jobban közeledtek.

— No, koma, adj’ Isten! — mondta Törjék, kezét nyújtva a lengyelnek.

— Sohase felejttem el! — köszönte a lengyel és mindkét szemét döntötték a könnyek.

— Semmi . . . emberségből tettük! — mondták a magyarok.

Fölvették a hordágyat és beoldalogtak az erdőbe. Némán ballagtak és mind a kettő haza gondolt. A csendes parasztház járt az eszükben, ahol már talán nyiladoznak a tavaszi virágok . . . Egyszerre aztán Törjék hirtelen megállt és visszanezett abba az irányba, ahol a sebesültet hagyták.

— No, mi az? — kérdezte Kádár.

Csöndesen felelt a másik:

— Elfelejtettük köszönteni a lengyel asszonyát meg a kisfiát. . .

Odahaza . . .

Odahaza sem volt könnyű az élet.

A csendes házakban a gond ütötte föl a fejét. A háborús viszonyok egyre jobban éreztették a hatásukat. Minden megdrágult. Egymásután jöttek az árszabályozó rendeletek, a háborús korlátozások. Március 20-án már életbelépett például az a kormányrendelet, amely megszabta, hogy csak olyan kenyeret szabad sütni, amelynek fele kukoricalisztból való.

Márciusban odahaza is szakadatlanul esett a hó. Már megtörténtek katonáéknál a szabadságolások, hogy a tavaszi mezei munkálatokban ne essék hiba vagy mulasztás. De. hát a szabadságos katonák szántás, vetés helyett legfeljebb a havat lapátolhatták. Vastag hótakaró borí-

Volt gond, baj bőven ...

A határszéli megyék menekültjei ebédet kapnak a népkonyhán

Máramarosi menekültek a keleti pályaudvar előtt a segítő-bizottság intézkedésére várnak

tott mindent. Megkésgett a tavasz.

Akadt gond, baj bőven ...

Szaporodtak a hadiözvegyek, a hadiárvák-

Szaporodtak a rokkantak, a sebesültek, a menekültek.

De még ebben a nehéz időben sem apadt ki a humor, a jókedély forrása. Mindig akadt valami derűs eset, ami egy-egy percre elűzte a komoly gondokat, még a leggondterhesebb napokban is.

A Keleti pályaudvar környéke állandóan igen népes volt a kárpáti harcok idején. Jöttek a sebesültek meg a menekültek vonatjai. Mindenki hírt akart hallani a kárpáti harcokról. A menekülteket körülvette a közönség s amiért híreket kapott tőlük, cserébe ennyivalóval és pénzzel kedveskedett nekik. Eközben fordultak elő mulatságos „tévedések” is Egy öreg kaftános embert fogott el a nép a Baross-téren és kíváncsian faggatni kezdte; a zsidó készségesen felelgetett, de sok zsargont is kevert a beszédjébe.

— Sokan menekültek Máramarosból? — kérdezték tőle.

—Aki csak _ tehette.

— Mi újság van egyébként odafönt?

— Semmi jó, de hamar meg fog változni minden . . .

És az öreg, kaftános ember hosszú „hitudósítást” adott le a kárpáti helyzetről, megjósolván, hogy egy-két héten belül az utolsó oroszot is ki fogják verni a Kárpátokból, mire a közönség elhalmozta szivarral és pénzzel. Végül aztán valaki szánakozóan megkérdezte az öreget:

— És van magának födele, ahol meghúzhatja magát?

— Hogyne volna — felelte az öreg méltatlankodva, — tíz év óta lakom a Dob-uccában.

Ezen aztán mindenki jóízűt nevetett.

Az István-úton volt egy szép péküzlet, fényes kirakattal és egy díszes táblával, melynek fölirata az volt: Naponta háromszor friss sütemény.

Következett az anyagihiány, következtek a kenyérsütési rendeletek és a szép táblát el kellett volna távolítani, de akkor a kirakat fénye elveszett volna.

Az élelmes pékmester tehát megtoldotta a táblát és most már így hangozott a fölirat:

Naponta háromszor friss sütemény
helyett
Naponta háromszor friss háborús hírek.

Ezen is mosolyogtak a járókelők. Mosolyogtak, noha mindenkinek megvolt a gondja, baja. A hadikórházak megteltek a kárpáti harcok súlyos sebesültjeivel. Sok volt a sebesült, de talán még több a fagyott katona. A temetőben egyre gyakrabban tárták föl a föld mélyét, hogy nyugovóra helyezték benne az örök pihenésre térő hős katonákat. Ezekben a napokban húnyma szemét örök álomra Berzeviczy Albert 38-ik gyalogezredbeli százados is, aki az északi harctéren sebesült meg életveszélyesen még ősz felé, azután hosszú hónapokig tartó gyötrelmes szenvedés után távozott az életből. A hős századparancsnokot, aki rendkívüli bátorságról tett tanúságot a harctéren, óriási részvét mellett kísérték a XVII. helyőrségi kórházból a farkasréti temetőbe, ahol azután örök nyugalomra helyezték. És hány ilyen megindító, szívbemarkoló gyászünnepecs zajlott le ezekben aznapokban!... Megnyugvást csak az a gondolat adott a lesújtott szíveknek, hogy a becsület mezején, a fenyegedett haza védelmében múltak ki ezek a fiatal életek . . .

A sok halál, a még több sebesülés nem riasztotta vissza az embereket a kötelesség teljesítésétől. Végtere is a haza veszélyben volt és a

Berzeviczy Albert százados temetése a XVII. helyőrségi kórházból

becsület útja valóban a Kárpátokhoz vezetett. A háborús lelkesedés, a kötelességtudás a veszély növekedésével egyenes arányban fokozódott. Lelkesedett az egész ország és ez a hangulat utat talált magának még az apróságok szívébe is.

A Keleti pályaudvar érkezési oldalán, ahol a sebesült katonákat fogadták a vöröskereszt jótékony hölgyei, állandóan nagy tömeg várta a „sebesültvonatok” érkezését. Voltak ott asszonyok, férfiak, felnőttek, gyerekek vegyesen. Egy pesti ügyvéd ötéves kis unokájával álldogált a perrónon. Ők is a vonatot várták.

— No, Gyurika — kérdezte a nagypapa várakozás közben, — mi lesz belőled, ha megnős?

- Katona — vágta ki büszkén a gyerek.
- Huszár?
- Nem!
- Tüzér?
- Az sem.
- Talán honvéd?
- Dehogy!
- Hát akkor milyen katona?
- Sebesült katona! — hanzzott az önérzetes válasz.

A gyerekek fantáziáját is a sebesült katona foglalkoztatta a legjobban, a sebesült vitéz, aki a harc poklából került a kórházi betegágyba.

A hadikórházban

Milyen is volt az élet egy ilyen hadikórházban?

„Az egyik nagy kórházban — írta Molnár Ferenc — végigsétál a termeken egy kedves pesti plébános, aki a kórházakat járja. Mindenütt csönd; a sebesültek olvasnak az ágyban, vagy halkán beszélgetnek. Csak az egyik terem végéből hangzik, hallatszik hangos ordítozás. A szó szoros értelmében ordít egymással két ember ... A plébános meglepetve kérdi:

- Mi az ottan?
- Az, kérem? — feleli az ápolónő — az a magyar meg a német.
- ? ? ? . . .

— Két sebesült baka — magyarázta tovább az ápolónő. — Az egyik színmagyar, a másik sült osztrák. A magyar egy árva szót se tud németül, a német egy árva szót se tud magyarul. És már egy hét óta „beszélgetnek”. Hol összevesznek, hol kibékülnek egymással, aztán nagyokat nevetnek: szóval szórakoznak.

— Na ezt megnézem — mondta a plébános és arrafelé megy, elrejtőzik az ajtó mögött, hogy végighallgassa őket. Épp szünet volt az ordításban. A magyar újságot olvasott. . . Egyszerre csak leteszi az újságot és odafordul a némethez, mély meggyőződéssel mondván:

- Sok ám a ruszni Galiciában!

Rábólint a német:

— Ja. Viele Russen. Viele Russenin Galizien. Millionen . . . („Igen. Sok az orosz. Sok orosz van Galiciában. Milliók.”)

- Bizony — mondja a magyar, — van egy pár millióm.

A központi hatalmak testvéries fegyverbarátsága: magyar, osztrák és német sebészek egy budapesti hadikórház udvarán

— Mehrere Millionen! . . . („Több millió!”) — mondja a német.

Felel a magyar csöndes megvetéssel:

— Rerere! rerere! . . . Nem „rerere”, hanem millióm, az apád üdvösségit!

A német szünet után megszólal:

— Magyarén . . . Auch viele?

— Magyarok — »mondja a baka, — magyarok . . . Ott vagyunk mi is, magyarok.

— Viele Magyarén? . . . Millionen? .. Wie viel Millionen Magyarén? . . . („Sok magyar? ... Milliók? . . . Hány millió magyar?”) — kérdi a német.

A baka is érzi a hangból, hogy ez kérdés. Sejti, hogy arról van szó: hány millió magyar harcol az orosz ellen . . . Nyugodt öntudattal mondja:

— Cváncig . . . („Húsz”) . . .

A német fölül az ágyban. Mosolyog.

— Zwanzig? . . .

— Cváncig.

Lassan int a fejével tagadólag. Azt mondja, hogy ez tévedés.

— Irrthum!

De most már a baka is ül. Szikrázó szemmel néz a németre és fölördít:

— Micsoda? . . . Vasz? . . .

— Irrthum, Irrthum . . . („Tévedés, tévedés . . .”) — ismétli a német csöndesen.

Annál jobban üvölt most már a baka:

— Már megint aszondod, hogy tik irtjátok? . . . Hogy tik irtjátok? . . .

Csöndes mosollyal ismétli a német:

— Irrthum, Irrthum . . .

A bakának kidagad a szeme:

— Mink irtunk, nem tik irtotok, az apád keserves árgyélusát...

A plébános előlép az ajtó mögül:

A sebesült népfelkelőt meglátogatja a kórházban családja

— Ejnye — mondja szelíd korholással, — nem is érli, hogy mit mond és gorombáskodik vele.

— Dehogy nem értem, kérem! Azt mondja, hogy ők irtják az orosz.

Durcásan, mint a gyerek, hátat fordít a németnek a baka. A plébános odaül az ágya szélére és elmagyarázza neki a dolgot. . .

— „Irrthum”, az „tévedés”. Nem irtás. A német csak azt mondta, hogy maga tévedett, mikor azt állította, hogy „cváncig”-millió magyar van Galíciában. Tudja maga, mennyi az: „cváncig”?

— Hogyne tudnám — duzzog a magyar, — azt teszi, hogy: „sok”!

— Nem — rázta fejét a plébános, — „cváncig”, az hús.

Hosszú magyarázat után megnyugodott a baka, kibékült a némettel ... A plébános tovább ment és elmúlt vagy félóra, mikor visszafeléjövet megint keresztülment ezen a termen. Már messziről hallotta a kiabálást... A magyar újra „társalgóit” a némettel:

— Cváncig! — ordította a baka.

— Irrthum — mondta szelíden, de csökönyösen a német.

A pap rájuk mosolygott, de most már nem szólt. Hagyta őket. Míg ő keresztülment a termen, szünetelt a „társalgás.” De mihelyt átlépte a küszöböt, megint fölhangzott mögötte:

— Még hogy ők irtják! . . .

— Irrthum! — kiabált most már a német is.

— Cváncig! — üvöltözött a baka, hogy az ablakok is rezegtek bele.

— Ejnye — mondja a plébános az ápoló hölgynek, — mit akar az a baka? . . . Hiszen megmagyaráztam, hogy nincsen igaza

És már fordult is vissza, hogy megint közbelépjen, de az ápolónő visszatartotta:

— Kérem, főtisztelendő úr — mondta szerényen, — ne tessék nekik még egyszer megmagyarázni, mert ezzel a pár szóval diskurálnak szegények már egy hét óta. Ha az „Irrthum”-ot meg a „cváncig”-ot elveszi tőlük, nem marad többé semmi beszélőjük. Mert ezzel a két szóval el tudnak egymásnak mondani mindent: elmesélik az egész háborút, ebbe teszik bele a büszkeségüket, ezzel nevetnek, ezzel évődnek, ezen vesznek össze; ha ez a pár szavuk nem volna, semmi se kötné őket egymáshoz. Már akartam adni nekik egy pakli kártyát, de nem kellett. Az „Irrthum” kell, meg a „cváncig” kell. Ezzel kártyáznak. Meg a „millió” szóval. Meg azzal, hogy „Kúszni” . . .

— Igaza van — mondta a plébános és elment. . . Messziről elhalóan hangzott feléje:

— Cváncig! . . .”

A „rossebes“ baka

A nagyváradai pályaudvaron, a Vöröskereszt kötözőállomásán, mindennapos vendég volt az apostoli szívű Fetser püspök, aki még éjszaka idején is ott virrasztóit, várva a sebesültek érkezését. Ott aszisztált a doktornak, kötözte a sebeket, vigasztalta a szegény katonákat, marokszámra szedegette elő a reverendája feneketlen zsebeiből a szivart és cigarettát és jó vörös borral, finom szilvóriummal éleszgette a legyöngült, elalélt vitézeket. Egyszer aztán megint sebesült-transzport érkezett. A püspök ismét ott állt a vonatnál, rendelkezett, vigyázott, segített leemelni a nehéz betegeket. Az egyik vöröskeresztes vagonból fűrgén ugrott le egy negyvennégyes somogyi baka. A karja felkötve, szájában a füstölgő cigaretta. Hetykén és kényesen lépegetett, de valahogy belebotlott egy hordágyba. Elterült a földön és megütötte a golyó-

Az egyik hadikórházban orosz sebesült fogoly — polgári életben borbély — borotválta sorra a honvédeket. Az ellenséges katona ott mozgatta éles szerszámát a honvéd nyakán, de ki gondolt itt már veszedelemre? . . .

tárta karját. Nagyot ordított a „rosseb-baka” és valami egetverő káromkodásban tört ki, hogy az ápolónók sikoltozva menekültek a közeléből. Fetser püspök maga sietett oda a meggyszín-parolinos bakához, aki még mindig káromkodott, amint félkézzel föltápászkodott a kavicsról.

— Nono, nono, édes vitéz fiam — csitította szelíden a püspök, — ne káromold az Istent! ... Látod, nem vigyáztál... A jó Isten megbünteti, aki hiába veszi ajkára a nevét.

A somogyi legény dacosan fölvetette a fejét:

— Hát ’iszen jól van ... De mi a radai rosselmek álléják ide az embőr lába elébe azt az ágyat? ... A kirelájszumát még a gazdájának is!

A püspök karonfogta a legényt, megveregette a vállát, megsimogatta az arcát és vezette a kötözőhelyre. Széket tolt alája, leültette és intett az inasának, aki már hozta a finom ó-bort kis pohárral:

— No, vitéz fiam — biztatta a püspök, — hamar egy kortyot ebből a kis italból.

A baka szakértelemmel tartotta a bort a napvilágnak — ivott, kiragyogott a szeme, nagyot nyelt és megtörülte a száját a munder-ujjába. A püspök leült melléje:

— Látod-e, fiam: igen nagy bűn az istenkáromlás. Úgy-e, hogy nem esett nagy bajod a tűzben? . . . Nem ám, mert a jó Isten örködött fölötted. Úgy-e, ugy-e? . . .

A baka nézte az üveget, nézte-nézte tüzesedő szemmel. Csak úgy ímmel-ámmal felelt:

— Hát ’iszen nem mondom. Igaza lóhet a tisztelendő úrnak.

— Bizony, édes fiam — bólintott a püspök. — A hazáért meg a királyért becsülettel harcoltál, meg a jó Istenért-is. Egyiket se szabad káromolnia az igaz embernek. Ezt tanuld meg.

— Igönis.

— No, elcsúszik még egy pohárral?

— Úgy gondolom, igön . . .

A baka ivott. Csettintett a nyelvével: — Ejha! . . .

ízlett az ital. A püspök mosolyogva nézte, cigarettát tömött a baka zsebébe. És beszélt tovább az Úrról, aki az istenfélő embert a legnagyobb veszedelemben is megvédelmezi.

— Igönis — válaszolgotat csöndes megadással a legény, — igönis ...

De a szemét el nem fordította volna az üvegről. A püspök is észre-

vette ezt. Elmosolyodott és maga állt föl, hogy kiszolgálja a bakát. Fölhajtotta a legény a harmadik pohár fájn borocskát is, amitől már piro-sodni kezdett a füle. A püspök pedig szerető szelidséggel mondta neki: — No, fiam, most már csak maradj nyugton; mindjárt kapsz új kötést. . . Jól esett az ital?

— Hát. . . hát mindönképpen ért annyit, mint a tisztölendő úr

Hazai Samu báró honvédelmi miniszter, aki később mint a hadkiegészítés legfőbb intézője működött és eredményes munkájáért elnyerte a legmagasabb ka-tonai rangot, a vezérezredességet

prédikációja — hang-zott az őszinte felelet.

Szókimondó volt a somogyi baka, még ha golyó fúrta is át a karját. A hetyke hang mögött azonban érző, meleg szív rejtett és bensőséges hit, amelyet a lelke mélyén féltett kincsként őrzött a „ros-sebes” baka, a monar-chia egyik legjobb, leg-bátrabb, legdacosabb katonája.

De lassanként már sor került az öregebb férfínépségre is, a maga-sabb korosztályokra.

Hovatovább kiala-kult az a nehéz, komoly helyzet, amikor be kel-lett látni, hogy „mind-nyájunknak el kell menni.”

1915 április 15-én hivatalosan közölték, hogy a magyar-osztrák monarchia mindkét országában a fegyver-

viselési kötelezettséget a háború tartamára 50 évig terjesztették ki.

„A sosem látott nagy harc vonal, az ellenség hatalmas »túlereje nagy pótlásokat kíván a hadban álló seregek számára. A veszteségek pótlásán kívül viszont arra is kell törekednünk, hogy az erőviszonyok kiegyenlítődjenek. Ebben a gigantikus mérkőzésben szükség van minden

erőnk megfeszítésére, hogy a háborút, amely még soká tarthat, a mi végső győzelmünkkel fejezzük le. A történelemben példa nélkül álló győzelmek után is pótlásokra van szüksége hadseregünknek, amely máris emberfeletti cselekedeteket vitt végbe ”

Így szólt a hivatalos indokolás.

És az ötvenévesek is elindultak . . .

Levelek a „világ végé”-ről.

A katona elment a háborúba és ott hagyta maga mögött, övéinél a sok-sok gondot, aggodalmat, féltő reszketést és kízó nyugtalanságot.

A katona elment harcolni a hazájáért, családjáért, elment a nagy bizonytalanságba, ahol nem tudhatta, mi sors vár rá. De nem volt semmivel sem nyugalmatadóbb az otthonmaradottak hangulata, kedély-állapota. Ez a bizonytalanság talán még sokkal kízóbb volt, mint a harcok katonáé, aki legalább annyit tudott, hogy övéi biztonságban vannak, életüket, testi épségüket nem fenyegeti veszedelem. Az anyák, feleségek, gyermekek azonban örökös rettegésben éltek. Mert hát gyakran hosszú hetekig elmaradtak a rózsaszínű tábori levelezőlapok és nem jött semmi hír a lövészárokból. A hosszú hetek minden órája aggódo nyugtalanságban telt el. De ha aztán megemberelte magát a tábori posta és eljuttatta a messze földről jövő értesítéseket az aggódo szülőkhöz, a reszkető feleségekhez, akkor a szomorúság könnyei örömkönnnyekké változtak át. . .

Ha aztán a hetekből hónapok lettek és a szeretett fiúról még semmi hír sem érkezett, akkor az a remény eldeglélt még az anyai és asszonyi szívekben, hogy talán fogságba esett az a bizonyos katona . . . Talán mégsem hever élettelen teste valamelyik tömegsír jeltelen mélyében . . . Talán mégis fogságba került és talán mégis csak megjön az írása előbb-utóbb valahonnan a „világ végé”-ről, ahová az ellenség elhurcolta a szegény fiút...

Sokáig, nagyon sokáig nem jöttek ezek a várva-várt levelek.

Csak a nemzetközi Vöröskereszt-Egylet adott fogyatékos híreket. A veszteséglajstrom is csak hézagosan tudta összeállítani a hősi halottak, a sebesültek és a foglyok listáját.

De azután nagynehezen mégis csak megindult a fogolyposta.

És jöttek a levelek a „világ végéről”, Szibéria fogolytáboraiából. Nagyon messziről jöttek, nagy kerülőutakat jártak meg és nagyon lassan

érkeztek haza. De akármilyen későn jöttek, vigasztalást, megnyugvást hoztak az agyoncenzúrázott értesítések. Az aggódozó hozzátartozók legalább arról győződtek meg, hogyha fogságban is, de életben vannak a harc forgatagában eltűntek, akiknek sorsáról hónapokig nem jött semmiféle hír.

Kitüntetés a hadikórházban. A lábbadozó sebesültnak megküldték a haretérről a vitézségi érmet

A levelek között voltak ákombákom betűkkel rótt, egyszerű írások, de voltak valóságos költői lendülettel megírt, a háborút, a hadifogságot megrázó erővel jellemző levelek. László József tartalékos tiszttal az akmolinszki fogolytáborból Rómán keresztül juttatta Budapestre levelét, amelyben a következőket írta:

„Messze keleten, a világ végén elterülő és az égbolttal köröskörül egybefolyó, délszibériai végtelen hósvatag közepén, ahol fából épült, ereszen jégcsapokkal csipkézett házikók alig látszik ki a burán által összehordott és fantasztikusan kiformált hófúvások alól, itt a kergizek egyik fővárosában több fogoly magyar katonatisztnak dobo^ a szive a világháborúba keveredett édes magyar haza sorsáért és a szerető szülőkért, feleségéért, gyermekekért, akiktől csak

nagyritkán vagy általában nem kapnak értesítést.

Több véres csata és ütközet után, még a múlt év őszén, szeptember 9-én ezredünk egy része Bihava mellett túlnyomó orosz haderővel került szembe és mivel tűzvonalunk szélső szárnyai az előző napokon visszahúzódtak, állásunk annyira veszélyeztetetté vált, hogy ezredesünk parancsot adott a visszavonulásra. A parancs nem jutott el a mi rajvonalunkhoz, ami már csak 200—250 lépésnyire volt az ellenséges lövészároktól. Az aránytalan többségben lévő oroszok jobbról-balról körül-

kerítettek és tűz alá vettek bennünket. Amíg lehetett, viszonoztuk a halálhozó golyókat, de amikor a hátulról ránk irányított gépfegyvertűz lehetetlenné tette a további védekezést, sok vér és élet árán, piszkosan, rongyosan, elcsigázva és az átélt izgalmaktól kimerülve az orosz szuronyok vasáradata közé kerültünk, délután fél négy órakor.

Ellenségeink nem bántalmaztak senkit. Lefegyverzésünk után azonnal az ország belsejébe, Lublinba irányítottak bennünket — saját lábunkon. Az orosz szuronyok közt, szégyenkezve, sápadtan, szótlánul gyűrjük bakancsainkkal az utat. Az egyik orosz tábornok a másik után hagyjuk

Sebesültszállító vonat megérkezése a vasútállomásra. A könnyű sebesültek gyalogszerrel elindulnak a kórház felé

el: két helyen is bemutatnak bennünket a generális uraknak. A verszteket jelző facölöpök csak lassan maradoznak el mögöttünk. A lenyugvó nap véresre sírt nagy kerek szemével nem tudja tovább nézni az ellenség kezébe került, az út homokhullámai között evickélő, szomorú kis csapatot, búsan húzza szemére bíborszínű felhőtakaróját, melynek átlátszó, ezüstperemű redőin keresztül még néhányszor hátra pillant és megcsodálja a vértől párologó, a holttestekkel sűrűn beborított és a sebesültek segélykiáltásaitól visszhangzó csatateret, majd fáradtan elterül az erdő mögött készített puha, felhőpárnás ágyába ...

Az esti homály gyorsan kiterjeszti fekete szárnyait a vidék fölött. A némaságot hirtelen orosz kürtszó veri föl. A sötétben a hang irányában fürkész szemünk és látjuk nemsokára sötét körvonalakban, hogy az út mentén nagy csapat orosz katona áll, hosszú, kettős sorokban, mozdulat-

lanul, feszesen. A kürtös szenténeket fűj réz hangszerén, melynek különös, nekünk idegen hangjait tisztán visszaveri az út túlsó oldalán félkörben emelkedő erdős domb. A hold nagy, ragyogó templomi csillárnak tűnik, amint fölszáll a domb fái mögül, ezüsthénnel szórva tele az eddig homályban úszó tájat. A kék ég csillagai, mint kis viaszgyertyák pislognak a természet misztikus templomában.

A kürt elnémul és fölhangzik a katonák szent éneke. Estéli imádság ... Meghat bennünket a szép kép, az ismeretlen melódia és valami szent, csak ritkán érzett áhítat lopózik szívünkbe . . . Egyszerre magam előtt látom a harctéren elesett kapitányom, tisztársaim, altisztjeim és kedves legényem néma tetemeit, hallom az özvegyek és árvák zokogását. Megborzadok . . . Már messze elhagytuk az imádkozó csapatot, de az éjszaka szellőjének szárnyán még elhat hozzánk egy-egy hang a szenténekből, melynek melódiája azután is ott zengett fülünkben.

Tíz óra elmúlt. Lublin körvonalai még nem látszanak a holdfényben úszó látóhatáron. Az út homokos, a bakancs egyre jobban belesüpped, nehezen jutunk előre. Nagysokára jobb országúira térünk. Messze a távolban megpillantjuk a világos fénybúrát, amely a lámpákkal világított városok fölött szokott lebegni. Éjfél után egy óraker nagyon kifáradva megérkezünk az orosz katonasággal körülvett Lublin alá.”

Lublin. Az első stáció. Azután még rengeteg gyaloglás, hosszas döcögés a lomha tehervonatokon. Sok-sok állomás. Végül Szibéria. A fogolytábor. A végállomás . . .

A levél kihullott az édesanya reszkető kezéből.

A feleség megrendült lélekkel nézte a drága kéz vonásait.

Meddig tart ez a fogság? . . . Mikor üt a szabadulás órája? . . . Hogyan lehet majd visszajönni a rettentő távolságból, a „világ végé”-ről? . . . Mi minden történik még addig? . . .

A feltörő könnyek áradata volt a válasz ezekre a szívfájdító, komor kérdésekre.

A jövő titkaiba még az asszonyi lélek, még az anyai szív sem tudott behatolni.

Sűrű, nehéz fátylak takarták el a fürkésző szemek elől a grandiózus dráma további jeleneteit.

Az ember megrendültén, tanácstalanul, vigasztalanul állott a szünni nem akaró, sőt egyre jobban erősödő, rettenetes viharban . . .

A kárpáti trilógia vége

Az orosz gőzhenger kifulladt.

Az orosz emberáradat lendülete megtört a Kárpátok sziklabércein.

Amikor kisütött az elkésett tavasz édesen simogató napsugara, az orosz offenzíva ellanyhult, mintha csak a napfény a Kárpátok hó-takarójával együtt fölolvasztotta volna az orosz offenzíva erejét is.

A kárpáti trilógia, a magyar nemzeti dicsőség maradandó hőskölteménye eljutott az utolsó fejezetnek is a legvégéhez. Három része volt ennek a ragyogó hőskölteménynek. Az első rész az orosz sereg szeptemberi betöréséről szól. Ezt követi a második rész: az orosz hadnak második betörése Magyarország földjére. Majd az izgalmas harmadik rész: az új esztendővel meginduló offenzívánk, amely a kárpáti hágók nagyrészének a fölszabadítására vezetett, az orosz sereg kíméletlen, semmi áldozatot nem sokalló rohama, mely Przemysl elestével jutott el tetőfokára és a nagy kárpáti csata, amely a szövetségesek fegyvereinek hozta meg a döntő diadalt.

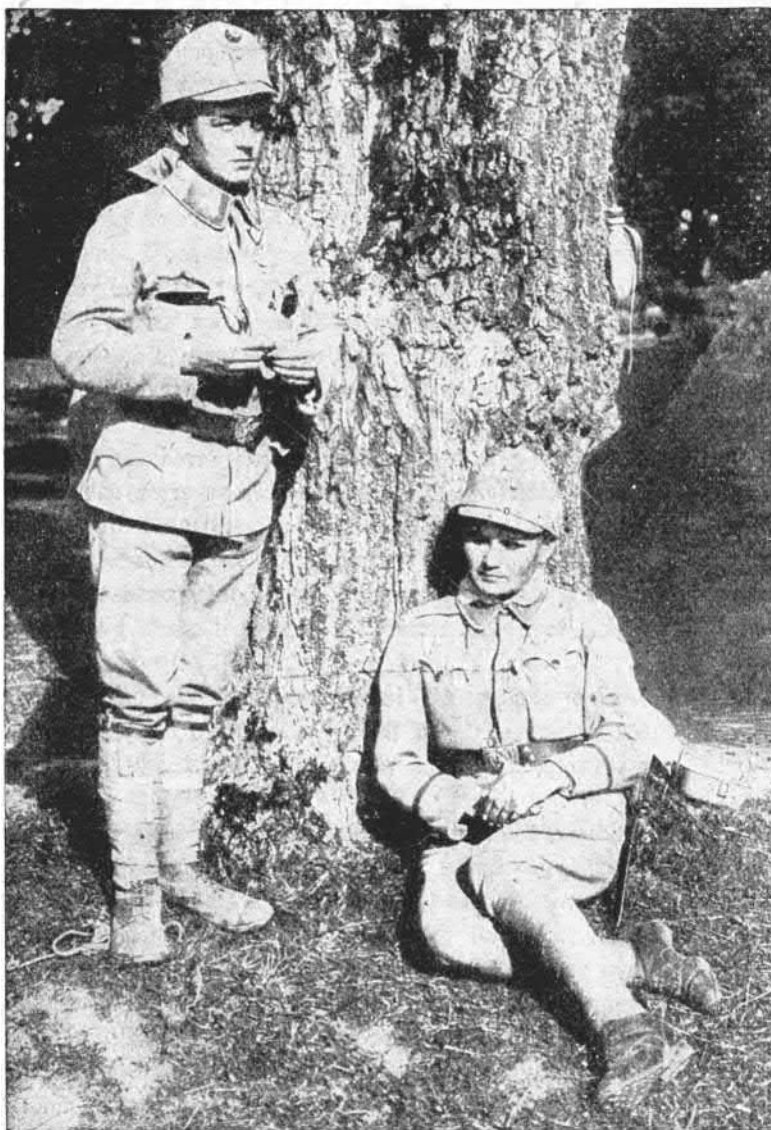
Az orosz hadsereg példátlan erőfeszítései eredményteleneknek bizonyultak. A nagy kárpáti csata után, amikor az orosz rohamok fokozatosan ellanyhultak, a szövetségesek megtartották birtokukban az egész kárpáti vonalat, amelyet az orosz áradat hiába árasztott el vérrel, sőt egymásután vették el csapataink az ellenségtől a legfontosabb támaszpontokat, amelyek a további harcok szempontjából döntő jelentőségűek voltak.

Ekkor már az oroszok az álló harcra akartak berendezkedni. Szívesen megelégedtek volna azzal, ha Kelet-Galiciát legázolva, legalább a magyar határon olyan erős védelmi vonalat tudtak volna kiépíteni, hogy itt szilárdan megállhassanak.

Ebben az időben, tehát a nagy kárpáti csata eldőlte után a front vonala a következőképpen haladt: a Dunajecnek a Visztulába való toroklásától a Dunajec mentén, Gorlicén keresztül a Duklai-szorosig, innen, a hegyvidék északi lejtőjétől és a felső Stryj-től délre Stanislau felé kanyarodott, innen pedig a Dnyeszternél Zaleszciki felé húzódott a front. Az egész vonalon a szövetségesek számos olyan földterületet foglaltak el, amelyek az előnyomulás folytatása szempontjából rendkívül értékesek voltak. Így a kettős Zvinin hegység közvetlenül a német Linsingen-hadsereg frontja előtt húzódott el. Véres csata után, április 9-én a Zvinin I-et, április 25-én pedig a Zvinin II-t sikerült a németeknek elfoglalniuk és azután birtokukban megtartaniuk.

A helyzet az egész vonalon megérett a támadás, az offenzíva erőteljes folytatására.

A központi hatalmak és az ántánt országok történetírói egyönte-

Ukrán légionista nők hadseregünkben. Az álló alak Halecskó Zsófia egyetemi hallgatónő, a másik Isnytezko Anna tanítónő

tűn azt állapították meg, hogy az orosz hadsereg 1914 novemberétől 1915 áprilisáig legalább ötszáz ezer embert veszített el a Kárpátokban. Rettenetes elgondolni is, milyen hatalmas embertömeg ez! . . .

Az orosz hadvezetőség és az orosz kormány igyekezett az óriási és hiábavaló kárpáti veszteségeket titokban tartani. Az igazság azonban kitudódott.

A félmillió embervesztést még tetézte az az óriási veszteség, amit az orosz hadsereg szenvedett a kárpáti csatában, a morális erő, a támadó szellem szempontjából.

A hiábavaló sok veszteség rendkívül lesújtóan hatott az orosz seregre.

Ezzel szemben a magyar-német-osztrák csapatok diadalmas ellenállása, a legnehezebb körülmények között vívott nagy kárpáti küzdelem, a szövetséges csapatok harci készsége és offenzív szelleme megerősítette a szövetségesek kapcsolatát és lendületet adott az együtt harcoló csapatoknak a reájuk váró közös feladatok elvégzésére . . .

A kárpáti küzdelem eredményei készítették elő a nagy és döntő diadalt, *mely ekkor már a küszöbön állott. Nem sok idő kellett most már ahhoz, hogy a kárpáti csatákban győzedelmes szövetséges seregek felszabadítsák Galiciát, meghódítsák Lengyelországot és mélyen benyomuljanak az orosz birodalom más vidékeire is.

Az orosz nagyherceg-fővezér által hangoztatott „döntő fordulat” ideje most végrevalahára elérkezett. De egészen más irányban, mint a hogyan azt Nikolájevics Nikoláj várta . . .

A végzet útján ...

A Kárpátok az orosz sereg temetőjévé lett.

A kárpáti nagy kudarc és a hiábavaló, rettenetes vérvészteség után Oroszország, a hatalmas cári birodalom menthetetlenül rohant tovább a Végzet útjain, a bizonytalan, komor jövő felé, amelyet a katonaság és a nép hangulatából már jóelőre ki lehetett volna számítani.

Ám a kíméletlen, semmi véraldozatot nem sokalló orosz hadvezetőség csak a rendelkezésére álló embertömegek nagyságával számolt. Az ország hangulatával édeskeveset törődött.

Hiába kiáltottak mementőt a Kárpátokban hasztalan elvérzett százazerek!

Hiába kiáltott megállj!-t az egyre ijesztebben fenyegető muni-cióhiány!

Hiába zúdult már visszafelé az orosz „gőzhenger” áradata! Nikolájevics Nikoláj nagyherceg-generalisszimusz még mindig győzni akart és a katonai párt elvakultan tüzelt a végletekig menő harc mellett.

Az egyetlen megoldás: a gyors békekötés gondolatát mereven

Katonáink patrulban, járó őrészen

elutasították maguktól a hatalom urai. Március 13-án meghalt gróf Witte, volt orosz pénzügyminiszter, aki elejétől fogva ellenezte a háborút és aki életének utolsó hónapjaiban azon fáradozott, hogy Oroszország különbékéjét előkészítse. Fáradozásait megghiúsította az orosz katonai párt és az ő halála után már nem akadt számottevő politikai tényező, aki a gyors békekötés szükségességét merte volna hangoztatni. Oroszország rohant tovább a Végzet útjain.

A lengyel légió vezetői: 1. Pilsudszky József ezredes, 2. Sozenkovszky József vezérkari főnök, 3. dr. Sokolnicki, Kielcé kormánybiztosa, 5. Trojanovszki zászlóaljparancsnok, 6. Danitovszki Gusztáv regényíró

A nyugati hatalmak mintha tisztábban látták volna a helyzetet. Márciusban a francia Pau tábornokot küldték az orosz főhadiszállásra. Az utazás meglehetősen körülményes volt. Marseille bőí hajón utazott Szalonikibe a francia tábornok, majd Görögországon, Románián keresztül jutott el orosz földre. Először Szentpéterváron végezte el hivatalos küldetését a nyugati hatalmak képviselője. Hosszasan tárgyalt II. Miklós cárral, a vezető orosz államférfiakkal és csak mikor már kimerítően tájékozódott az orosz helyzetről, akkor utazott az orosz főhadiszállásra.

Pau tábornok az ünnepélyes fogadtatás után átadta Nikolájevics nagyhercegnek és Russki tábornoknak a Párizsból hozott francia kitüntetések, azután megbeszélték az ántánt-front helyzetét. A szentpétervári hivatalos jelentés azt közölte, hogy „a francia tábornoknak különleges megbízatása van és pedig az, hogy az orosz főhadiszálláson fölvilágosításokkal szolgáljon”.

A valóságban azonban egészen más volt a helyzet. A nyugati hadvezetőség kért felvilágosításokat az orosz hadvezetőségtől a sorozatos kudarcokért, az ántántnak az orosz ármádiába vetett reménységeinek a meghiúsulásáért. Pau tábornokot ellenőrnek küldte ki a francia-angol hadvezetőség Oroszországba és a kiküldött csakhamar meggyőződhetett arról, hogy az orosz hadsereg nem tud megfelelni hivatásának, nem tudja lehangolni a központi hatalmakat, sőt addig sem tud kitarítani, amíg Anglia teljes erővel fölkészül a háborúra.

Pau tábornok hazaküldött jelentései nagy lehangoltságot kel-
tettek Franciaországban és Angliában.

Közben az orosz hadsereg morális ereje, offenzív szelleme egyre
jobban csökkent.

A „rennenkampfi végzet” egymásután szedte áldozatait.

Sievers tábornok, a mazuri téli csatában tönkrevért 10. orosz
hadsereg vezére öngyilkosságot követett el. Nem tudta túlélni a borzal-
mas vereséget, a szörnyű szégyent. Hivatalosan ugyan nem vallották
be, hogy a tábornok önkezével vetett véget életének, de a tragikus tény
kiderült az orosz hadseregparancsból, mely gyászt rendelt el Sievers
tábornokért, aki „tragikus körülmények között halt meg”.

Ugyancsak a mazuri tavak mellett vívott első ütközetek alkal-
mával terjedt el a hír, hogy Samsonov orosz tábornok elesett. A valóság
azonban az volt, hogy Samsonov nem esett el, hanem német fogságba
került és elfogatása alkalmával öngyilkosságot kísérelt meg. Sebesülten
vitték a königsteini kórházba, ahol lőtt sebével sokáig lebegett élet és
halál között. Hosszú hónapok múltával épült csak föl az orosz tábor-
nok, hogy azután hadifogságban töprengessen rettenetes kudarcá-
nak okairól.

A két orosz tábornok .végzete jelképe volt az orosz hadsereg álla-
potának, helyzetének.

Lelkileg összetört, a Végzet útjain bizonytalanul járó embertömeg
volt már ekkor a nagy orosz ármádia, apadó harci kedvvel, egyre job-
ban fogyó hadiszerrel, sok-sok hiábavaló véráldozat, meghíúsult erő-
feszítés nyomasztó, komor emlékével . . . Csupán csak a hadvezetőség
akarateréje, parancsszava tartotta már a lelket az orosz hadi tömegek
legnagyobb részében.

Mi lesz azonban akkor, ha ez az akaraterő nem érvényesül többé,
ha a parancsszó süket fülekre talál? ...

Oroszország haladt tragikus végzete felé.

A Kárpátok hegykoszorúja elvégezte történelmi hivatását.

A gorlicei áttörés

A vérzivataros tavasz

Nehezen tavaszodott ki az idő 1915-ben.

Márciusban és áprilisban még olyan konok makacssággal küzdött a zord tél a tavaszi napfény ellen, mintha csak a harcban álló világ dühös elszántságát akarta volna jelképezni.

Márciusban és áprilisban a Kárpátokban tombolt a legnagyobb, a legviharosabb csata. Az egész világ figyelme ide irányult, mert mindenki tudta, hogy a példa nélkül álló, végsőkéig elszánt harcnak jobbra vagy balra, de döntő eredményt kell hoznia.

A kárpáti csata idején a nyugati hadszíntéren sem szünetelt a harci vihar tombolása. A „champagne-i téli csata” után, amely az egymást követő francia pergőtűzek ellenére is a német fegyvereknek hozta meg a végső sikert, a francia, angol és belga hadvezetőség a közel ötszázkilométeres nyugati front legkülönbözőbb pontjain igyekezett a német csapatokat nyugtalanítani, a német harci vonal leggyöngébb pontjait kikutatni és a lehetőség szerint ezeken a pontokon a németek frontját áttörni.

De hát ilyen gyöngé pontokra nem akadt az ántánt hadserege, amely ezekért a szünetlen próbálkozásokért rettenetes áldozatokat hozott.

Patakokban ömlött a vér Nyugaton is ezekben a zord télutói hetekben.

Ömlött a vér a Champagne-ban, a Vogézekben, Ypernnél, Verdimmnél és Arrasnál. Véres kézitusák, vad pergőtűzek, borzalmas aknarobbanások adták meg a pokoli jellegét ezeknek az elszánt küzdelmeknek.

Tombolt a tavaszi vérzivatar!

Arrastól északnyugatra, a Loretto-magaslaton március negyedikén a németek elfoglaltak egy 1600 méteres francia hadállást. Halottak százai borították itt a csatateret, amelynek központjában a magaslaton díszlő

kápolna állott. De ez a kegyeletes hely, amely annyi áhítatot keltett évszázados főnnállása óta, nem tudta most az ádáz indulatokat lecsönde-
síteni, nem tudta a lelkek békéjét megteremteni . . . Vak dühvel, halálra-
szánt bátorsággal, szuronyt szegezve törtek a francia katonák már az
éjszaka folyamán a lorellói kápolna felé, hogy elűzzék a domb tetejéről
a németeket és visszafoglalják az elvesztett hadállásokat ... És ezek a
támadások napról-napra, éjszakáról-éjszakára, sőt gyakran óráról-
órára megismétlődtek. Egész március havában szemtanúja volt a lorettói
kápolna a legborzalmasabb harcoknak, ezer és ezer ember halálának,
a csata őrjögő tobzódásának . . .

És-amikor a híres kápolna már romokban hevert, amikor már
nem láthatott semmit, mert maga is a kíméletlen harc áldozatául esett,
a vad küzdelem még javában folyt az 1600 méteres árokért, amelyet a
németek körömszakadtáig védtek . . .

És az angolok Ypernnél és Neuve Chapelle-nél! Micsoda elszánt'
makacssággal rohamoztak ezen a vérzivataros tavaszon a német had-
állások ellen. Meg a belgák, akik hazájuk megmaradt utolsó csücskét

Tavaszi az argonne-i erdőben

A tavasz madárdalát borzalmas ágyüdürgés némította el

védtek rommá lőtt városok és falvak szinte kísérteties vidékéről. Ezek a belga katonák már valósággal őrjöngve, bosszúért lihegve mentek rohamra a hazájukat legázoló és rendületlen biztonsággal álló német haderő ellen. A támadások visszapattantak a német acélfalról, de a vér, a sok-sok drága embervér ömlött, özönlött. . .

És Verdun előtt, az Argonne-okban és a hatalmas várgyűrűtől keletre, Combres magaslatain milyen friss lendülettel ment támadásba a francia! Micsoda harcok folytak napokon keresztül azokért a magaslatokért. Április 7-én két francia zászlóalj az utolsó szál emberig elpusztult e magaslatok egyikén. Ágyú, gépfegyver, akna, puska, szurony pusztította el őket. Hírmondó sem maradt belőlük . . .

A világ azt hitte akkor, hogy a háború borzalmissága ezekkel a harcokkal már elérte tetőfokát. Pedig még csak ekkor kezdett kialakulni a népek háborújának igazi körvonala; az igazi nagy küzdelem — különösen nyugaton — még el sem kezdődött.

Ezen a vérzivataros, 1915. évi tavaszon az volt a helyzet, hogy a központi hatalmak hadvezetőségei először az oroszsal akartak leszá-

molni, azután pedig teljes erővel Nyugat ellen fordulni. A németek számítása szerint Angliának a teljes fölkészülésre körülbelül annyi idő kellett, mint Németországnak és szövetségesének az orosz túlerő lehengetésére. Két fronton megosztott haderejével Németország már eddig is csodálatos eredményeket ért el.

Az igazi nagy eredmények, az igazi csodálatraméltó, emberfölötti erőfeszítések azonban csak még ezután következtek.

Az ántánt kimeríthetetlen ember- és erőforrása egyre növelte a központi hatalmak ellen állított front harcképességét. Németországnak és a monarchiának kolosszusokat kellett kidöntenie, hogy korlátozott erejével diadalra számíthasson és a siker reményével folytathassa az élet-halálharcot a fél világgal szemben.

És ezen a vérzivataros, 1915. évi tavaszon a magukra utalt, egyre nehezebb helyzetbe jutó központi hatalmak nagy lendülettel fogtak hozzá a legnagyobb ellenséges kolosszus kidöntéséhez, az orosz „gőzhenger” lehengetéséhez.

Amikor a komor tél után, május első, szép, verőfényes napján megérkezett az igazi tavasz, megindult a világraszóló nagy küzdelem ...

És ez volt azután az igazi vérzivataros tavasz!

Ilyent még nem látott az ámuló világ.

Gorlice

Kicsiny, galíciai, lengyel városka. Ott terül el nem messze a magyar határtól, a Keleti Beszkidek lábánál. Nem volt több lakosa hatezer léleknél.

A nagy vihar keresztiiiszáguldott rajta is, mint annyi más galíciai helységen és elüszkösödtek, romba dőltek szegényes házfalai, mint mindazoknak a galíciai városkáknak az épületei, amelyek többször szerepeltek a háború Höfer-jelentéseiben.

Gorlice.

Apró kis pontja volt a közel másfélezer kilométeres orosz frontnak. Egy helység neve, amely sokáig nem jelentett semmi különöset, amely sokáig semmivel sem különbözött a világháború gigászi útvonalába sodródó, más viharvert községektől.

És ez a szürke kis nyugatgalíciai városka egyik napról a másikra világhírnévre tett szert.

Gorlice.

1915 május másodikától kezdve ez a városnév a diadalt, a győzelmet jelentette. A világháború legnagyobb, legragyogóbb diadalát, az orosz hadsereg-kolosszussal való leszámolás megkezdését, azt a kolosszális, szinte elképzelhetetlennek tartott, egyik napról a másikra elért nagy győzelmet, amelynek következményeit az első időben be sem lehetett látni és amely mingyárt az első perctől kezdve ámulattal töltötte el a világot.

Az történt ugyanis, hogy a német és magyar-osztrák hadvezetőség elérkezettnek látta a pillanatot az orosz „gőzhenger”-rel való leszámolásra és a döntő harc megkezdésének színhelyéül Gorlicét választották ki.

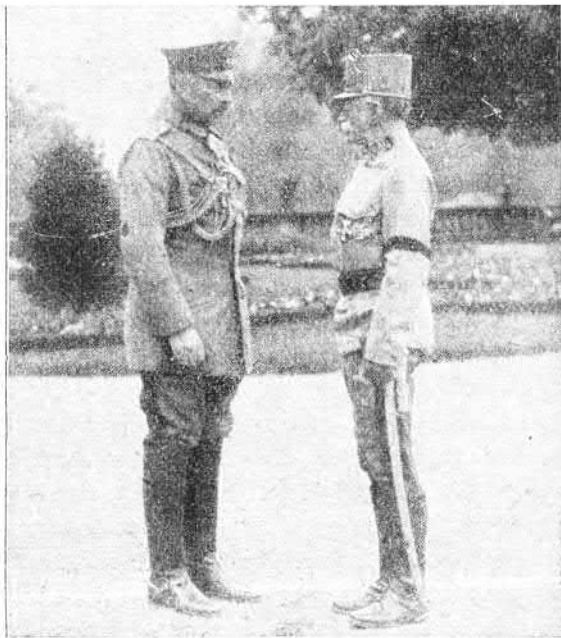
1915 április végén félmillió veszteséggel meghiúsult az oroszok minden erőfeszítése, amellyel a Kárpátok hegygerinceit akarták megvédíteni. A nagy kárpáti csata véget ért. A kifáradt orosz hadak pihenőre vágytak.

Ezt a szerencsés időpontot használták föl a központi hatalmak a véglegesnek szánt döntés kicsikarására.

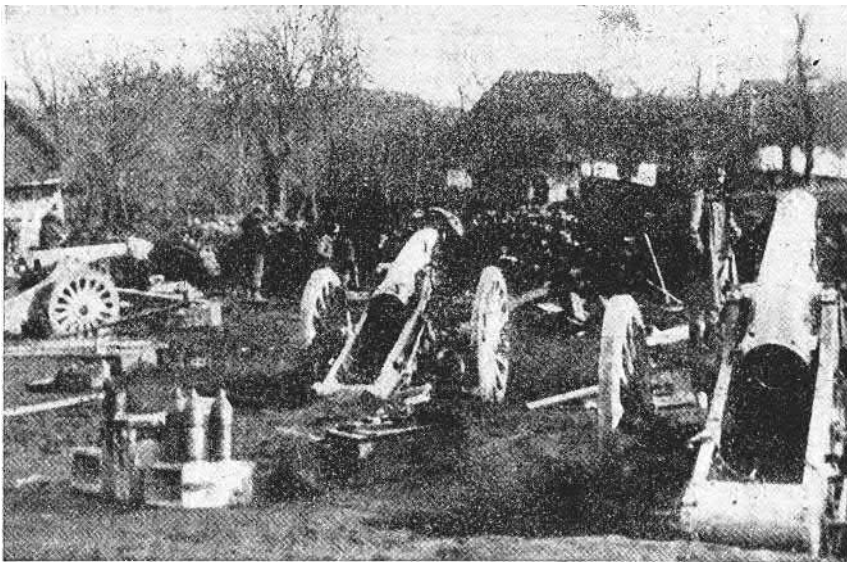
A támadás színhelyéül Hötzendorfi Conrad és Falkenhayn vezérkari főnökök közös egyéttérrel a gorlicei frontszakaszt választották, ahol az oroszok kárpáti frontjának nyugati szárnya a Dunajec-folyóra támaszkodott.

A választás a legszerencsésebb volt úgy a támadás színhelye, mint időpontja tekintetében.

Az orosz hadsereg még egyáltalán nem heverte ki a Kárpátokban szenvedett szörnyű vesz-

Vilmos császár látogatása a magyar-osztrák főhadiszálláson. Hötzendorfi Conrad vezérkari főnök közli a császárral a gorlicei áttörés terveit

Gyülekeznek az ágyúk a Gorlice körüli rutén falvakban . . .

teségeit. A kárpáti és galíciai fronton erős hiány mutatkozott tisztekben, legénységben, fegyverekben. Ez az orosz ármádia a rettenetes téli hadjáratban kimerült, elfáradt, támadó szellemét elvesztett hadsereg volt, amelyet csak hosszú hetek folyamán lehetett volna fölfrissíteni.

Erre nem volt szabad időt adni.

Nyugaton a nagy francia champagne-i támadás után, március végén aránylagos nyugalom állott be.

Ez is amellet szólt, hogy ütött az óra, itt az alkalmas pillanat, amelyet nem szabad elszalasztani!

A német hadvezetőség — a kitűnő vasúti hálózat segítségével — boszorkányos gyorsasággal szállított csapatokat nyugatról keletre, a nagy leszámolóshoz.

Nem volt idő habozásra. Gyorsan kellett cselekedni!

A háború e tekintetben olyan, mint a mindennapi élet. Az alkalom, amelyet nem ismerünk fel és amelyet elszalasztunk, soha többé nem tér vissza.

A támadás színhelyének kiválasztásánál az a megfontolás volt irányadó, hogy a Dunajec vidéke, az orosz frontnak a Kárpátok és a Visztula között elhúzódó kis szárnya azért legalkalmasabb a támadás kivitelére, mert a Ivözép-Galiciába visszavetett ellenséget a Bug és a Visztula közt át lehet karolni, Oroszországba való visszavonulásának

az útját el lehet vágni. Sőt kényszeríteni lehet arra, hogy Lengyelországot a Visztulától keletre gyorsan kiürítse.

Hötzenorfi Conrád vezérkari főnök a legapróbb részletekig kidolgozta vezérkarával a terveket, mindent megbeszélt Falkenhayn német vezérkari főnökkel, aki a következőket jelentette ki:

— A terv kitűnő. A német hadvezetőség nevében elfogadom az operációk alapjául.

Keresztülviteléhez és kellő kihasználásához azonban sem a nyugatgalíciai, sem a kárpáti fronton nem áll elég haderő rendelkezésre. Majd mi gondoskodunk kellő számú csapatról.

És megindultak a katonavonatok nyugatról keletre. Németországból Galíciába. Krakó környékén egészen új német hadsereg gyűlt össze, a tizenegyedik hadsereg, amelynek a főparancsnokságát Mackensen vezérezredes vette át.

Április utolsó napjára minden előkészület megtörtént már.

Május elsején megdördültek az ágyúk Gorlice alatt.

Melegen süttött a nap, az elkésett lavasz diadalmaskodó napja.

Forró napok következtek ...

Mackensen és a gorlicei sereg

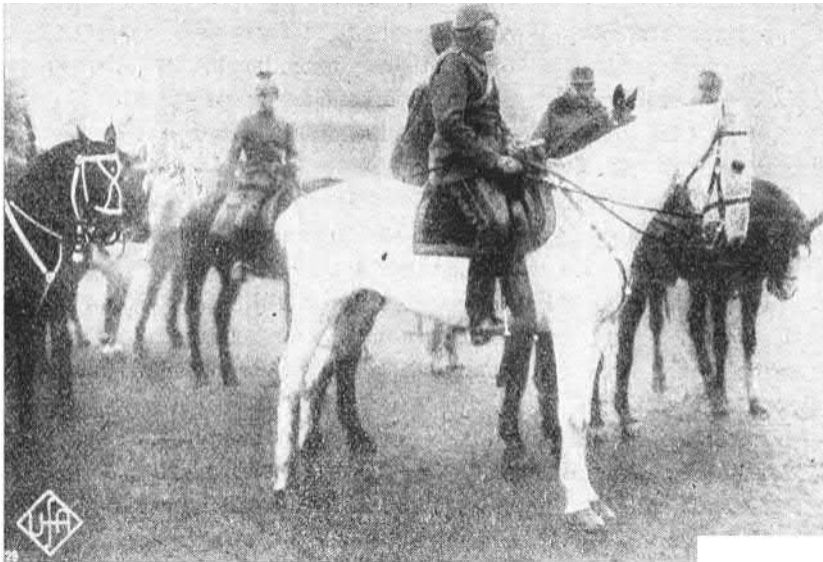
A dicsőség, a diadal új nevet röppentett a magasba, új nevet vont be hősi nimbuszával, a frissen támadt legendák színes, ragyogó zománcával.

Mackensen vezérezredes neve egyszeriben Hindenburg tábornagy neve mellé került.

Május másodikától kezdve az egész világ a legnagyobb hadvezéreknek kijáró tisztelettel és csodálattal emlegette a Mackensen nevet, amelyhez egyre több és több dicsőség tapadt és amely mellett lassan-lassan Hindenburg neve is veszíteni kezdett ragyogásából.

Mackensen neve egyenértékű volt a diadallal, a biztos győzelemmel.

A diadalmas hőst, Mackensen lovassági tábornokot 1914 december 17-én léptette elő Vilmos császár vezérezredessé. Neve akkor már Németországban jóideje ismert és népszerű volt. Hírnevét a Fociznál és Lovicznál aratott győzelmei alapozták meg. Mackensen hadserege akkor, november 26-án negyvenezer sebesületlen orosz hadifoglyot ejtett, hetven ágyút és százötven gépfegyvert zsákmányolt. De már előbb is nagy része volt az orosz elleni nagy német sikerek kivívásában,

Mackensen vezérezredes a galíciai főhadiszálláson, amikor átveszi a gorlicei áttörés irányítását (Ufa harctéri felvétele)

Mackensen Ágost 1849-ben született, két évvel később, mint Hindenburg. Gimnáziumot végzett és egyéves önkéntesként lépett a porosz hadsereg kötelékébe. Mint tartalékos hadnagy résztvett az 1870—1871. évi francia-német háborúban. 1898-ban a császár szolgálattevő szárnysegédje lett, a hadtörténelemből oktatója Volt Vilmos császárnak és mint parancsnokló tábornok, a német trónörökösnek volt közvetlen féljebbvalója.

A háború kitörésekor Mackensen a danzigi 17. hadtest élén állott. Az orosz Narew- és Njemen-hadseregek tönkrevérése után Mackensen a 9. német hadsereg vezére lett és november 30-án megkapta a legnagyobb német kitüntetést: a „pour le mérite” rendjelet.

A két vezérkari főnök fölkérésére a „lodzi győző” vállalkozott a gorlicei áttörés elvégzésére.

Mikor Mackensen vezérezredes megérkezett a nyugatgalíciai hadszíntérre, a vezérkar főhadiszállására, hosszas megbeszélést folytatott Frigyes főherceg hadseregfőparancsnokkal és Conrád vezérkari főnökkel és a személyes megbeszélés után átvette az egyesült német-magyar-osztrák haderők fölött a nyugatgalíciai fronton a főparancsnokságot.

És azonnal hozzá is látott a megállapított haditerv operatív keresztülviteléhez.

Minden előkészület a legnagyobb csöndben, a legnagyobb titokban folyt. A vasutak ontották északról és nyugatról a csapatokat Kraków felé, de az oroszok mit sem sejtettek ezekből a készülődésekből.

Mackensen vezérezredes gorlicei hadserege a következő sereg-részekből állott: Emmich tábornok hadtestéből, a német gárdahadtestéből, Francois tábornok hadtestéből, a bajor és Württembergi csapatokból összeállított Kneussl-hadtestből, a monarchia hatodik hadtestéből, melynek élén Arz tábornok állott, végül a monarchia egy lovashadosztályából.

Amikor a támadás megindítására került a sor, a Mackensen-hadsereg frontján tíz gyalogos- és egy lovas-hadosztály került szembe az orosz-hadsereg hét hadosztályával.

A Macken-sereg főadata az volt hogy Görbéénél, a Dunajec középső folyásánál törje át az orosz hadállást, nyomuljon elő Przemysl, azután Lemberg felé, göngyölje föl az orosz támadó vonalat a Kárpátok hegygerincein és Galiciát tisztítsa meg az orosz hadaktól.

Nagy főadat volt ez! Olyan feladat, amelyet csak a vezetésben megnyilvánuló vasakarattal, a csapatok kiváló harckészségével, nagy-szerű támadási lendületével és óriási tüzéségi fölkészültséggel lehetett végrehajtani.

A Dunajec-fronton Radko Dimitriev, az időközben hercegi rangra emelt bolgár származású tábornok, a Przemysl ostrománál híressé vált „Kis Napoleon” volt az orosz sereg főparancsnoka. Az ő hadseregének balszárnyához csatlakozott a Brusszilov-hadsereg, míg a kárpáti vonalon Ivanov tábornok parancsnokolt. Mind a három hadsereg állásait hónapokkal előbb építették ki az oroszok és egyre jobban megerősítették.

Drótakadály-mezők torlaszolták el és tették megközelíthetetiekné ezeket az erődítésszerű állásokat, amelyek mögött újabb és újabb védelmi vonalakat készített elő a minden eshetőségre fölkészült orosz hadvezetőség, amely Galiciát minden körülmények között birtokában akarta tartani.

Emmich német tábornok,
Mackensen
egyik vezére, akinek nagyrésze
volt
a gorlicei diadal kivívásában

Ezek az orosz hadállások bevehetetleneknek látszottak! És most mégis ezeket kellett megrohanni és áttörni!

Mackensen vezérezredes vállalta a főadatot. Bizott seregében és bizott a fölépített haditerv jóságában.

Minden a legpontosabb tervszerűséggel történt, olyannyira, hogy Frigyes főherceg, a magyar-osztrák hadsereg főparancsnoka, Károly trónörökös és báró Conrád a vezérkarral egyetemben egy nappal a támadás megkezdése előtt a frontra utazhattak, hogy a kitűzött időpontban szemtanúi lehessenek a támadás megindításának és az órára kiszámított győzelemnek.

Vasárnap szemtanúi voltak a gorlicei front áttörésének, hétfőn pedig a tarnovi győzelemnek.

Minden: percnyi pontossággal sikerült.

Mackensen serege úgy dolgozott, mint valami pontos óramű.

Megdördülnek az ágyúk

Május másodikán, napsütéses szép vasárnapi napon kezdődött a nagy tragédia.

A nagy világtörténelmi esemény.

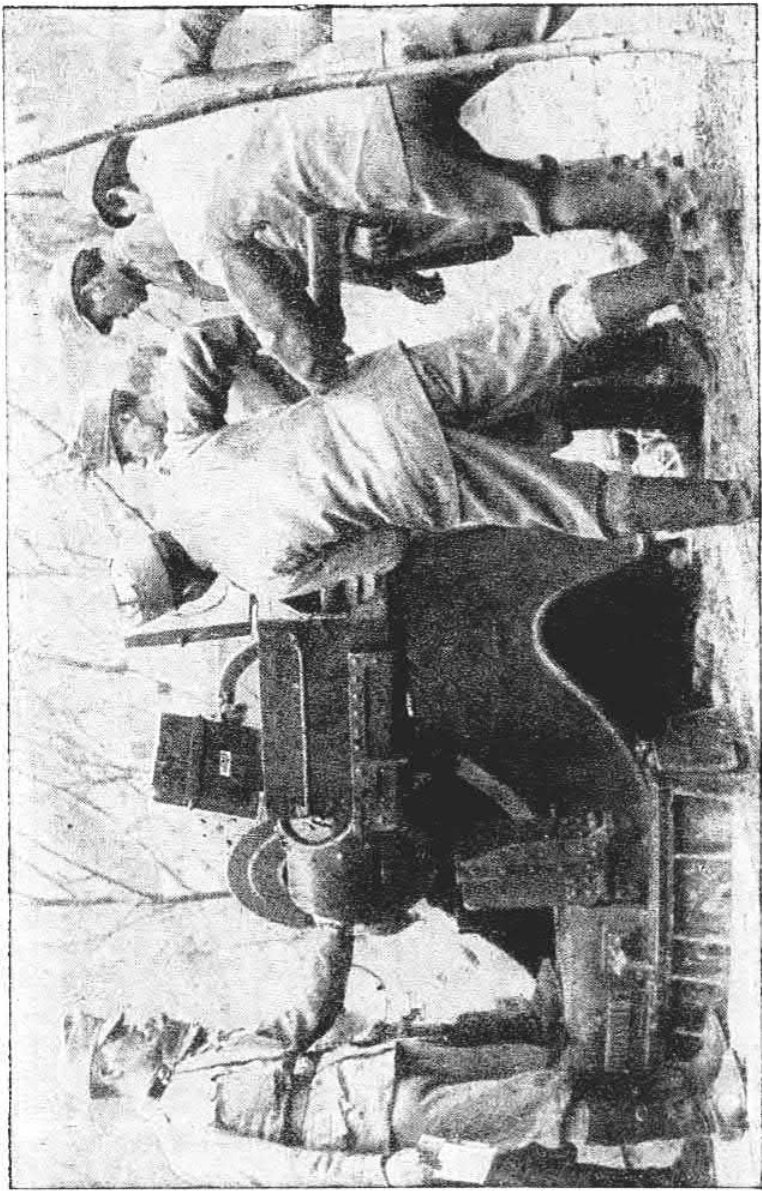
Hirtelen, mintha a poklok torkai nyíltak volna meg, háromszázötven ágyú ontotta gyilkos tüzet az orosz hadállásokra, melyek a Duna-jec túlsó oldalán húzódtak, várszerűen megerősítve drótsövényekkel és betonépitményekkel.

Még januárban foglalták el ezeket az állásokat az oroszok, a véres limanovai csata után, melyben a magyar huszárok aranybetűkkel vés-ték föl nevüket a hadtörténetem legfényesebb lapjaira . . .

Megdördült a báromszázötven ágyú, köztük a harminc és felesek és negyvenkettesek ... Az ágyúóriások munkája irtózatoss volt. Mingyárt az első, rettenetes sortűz megbénította az orosz tüzérséget, mert nemcsak a drótsövényekkel védett lövészárkok, hanem a betonírozott ütegállások is egymásután repültek levegőbe. Mintha vízzé vált volna a föld: ahol egy-egy gránátunk lecsapott, magas földoszlop lövellt a levegőbe, mint a szökőkút, s ebben a „földsugár”-ban kövek és fegyverek, ágyú-törredékek és emberi roncsok szálltak szerteszét. . .

A világháború első „pergőtűz”-ét a franciák alkalmazták a champagne-i harctéren.

Az első valódi, kiadós „pergőtűz” azonban a gorlicei tüzérségünk

Szakadatlanul „dolgoztak“ az ágyúk a gorlicei pergőtűz idején

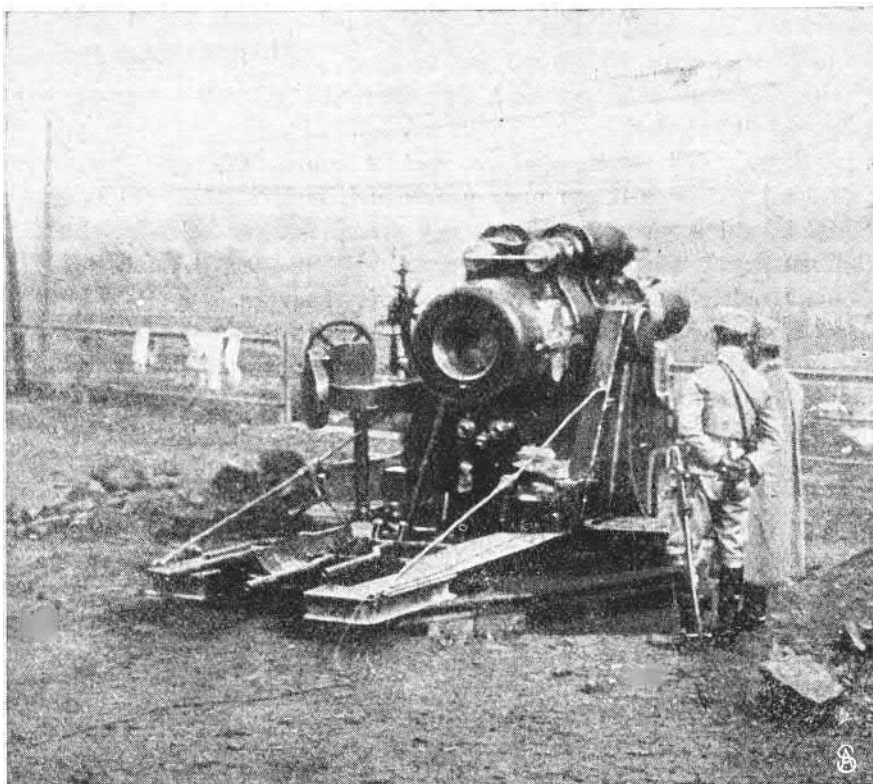
gyorstüzelése volt, mely a szó szoros értelmében összetörte az orosz lövészárkokat és a bennük szorongó, megrémült katonaságot, s amikor gyalogságunk rohamra indult, a még életben maradt, de lélekben megtört és a félelemtől valósággal őrzöngő orosz gyalogság nagy tömegekben adta meg magát, mihelyt gyalogságunk szuronyai fölillantak a lövészárkok előtt. És ahogy csapataink diadalittasan törtek át a borzalmasan összelőtt orosz hadállásokon, egyre szaporodtak a foglyok — ötezer — tízezer — húsezer — ötvenezer és ez a szám csak nőtt szakadatlanul, mint ahogy a vizek árja nő a tavaszi zápor után . . .

Mivel a gorlicei frontáttörés több helyen történt egyidejűleg, a roham hevesége egyes állásokat teljesen elszigetelt; az oroszok tehát ezekből az állásokból már nem is menekülhettek, mert el volt vágva az útjuk, nem maradt hátra más a számukra, minthogy megadják magukat. Az orosz csapatok egy része kétségbeesetten harcolt, hogy nyugodtabb elvonulást biztosíthasson a főseregnek, melyet a körülkerítés veszedelme fenyegetett. De minden védelmet és ellenállást legázolt az a dühös titáni roham, amelyet hónapok óta lefojtott, irtózatossá elkeseredés fűtött a magyar fiúk szívében: hiszen a limanovai csata óta úgyszólván tétlenül néztek farkasszemet ezen a frontrészen a kegyetlen ellenséggel, amely hetek és hónapok óta vad elszántsággal ostromolta „Kárpát szent bérceit”, hogy betörhessen a magyarok földjére és földönfutóvá tegye az otthonhagyott családokat! . . .

Megindult hát az üldözés, a mindent letipró bosszúállás rohama, mely vérbegázolta a hanyatt-homlok menekülő orosz sereget.

Ez már a vég kezdete volt. Hiába fejtettek ki a menekülő orosz sereg utóvédjei kétségbeesett ellenállást: a szövetséges csapatok súlyos csapásai összetörték minden védekezést és a nehéz ágyúk megindullak Tarnov felé ... A hosszú-hosszú út mentén, az alig rügyszó bokrok alján, vízzel félig telt árkok fenekén, völgyekben és mély szakadékokban, mindenütt, mindenütt: szerteszét heverték az orosz csapatok halottai, akik nem kelnek föl többé semmiféle kürtszóra és nem masíroznak már se Krakó, se Berlin felé . . .

Ezek a halott századok és zászlóaljok nem rezzentek össze már a harminc és felesek meg a negyvenkettesek földet rázó dörrenéseire, őket már nem dobálja levegőbe a szörnyű gránátok légnyomása, mint szerencsétlen baj társaikat, akik Tarnovot védik, az utolsó vasútvonalat, melyen a vert orosz sereg romjai még elmenekülhetnének. Ide koncentráltta az orosz hadvezetés a csapatok zömét, itt akarta megállítani támadó csapatainkat, hogy legyen ideje a kárpáti orosz hadseregnek

Harminc és teles mozsaraink egyike a gorlicei hadállásban

az elmenekülésre, mert ha Tarnov is elesik, akkor elesett vele az oroszok hosszú frontja is, végig a Kárpátok mentén és fölszabadul az a vitéz, edzett hadsereg, mely heteken és hónapokon keresztül dacolt az ötszörös, gyakran tízszeres túlerővel, dacolt az irtózatosságtól és a téli szigorával és bámulatba ejtette hősiességével az egész világot!

A diadalmas áttörés

Kétórai bombázás után már lángban állott jóformán egész Tarnov és ezt a lobogó poklot vad szuronyrohammal támadta meg a mi gyalogságunk. Nem volt ott sortűz, nem lőttek a magyar bakák, csak — előretörtek, mint a vihar és egymásután házról házra, uccáról uccára foglalták el a várost, melynek eleste már megpecsételte az orosz sereg sorsát.

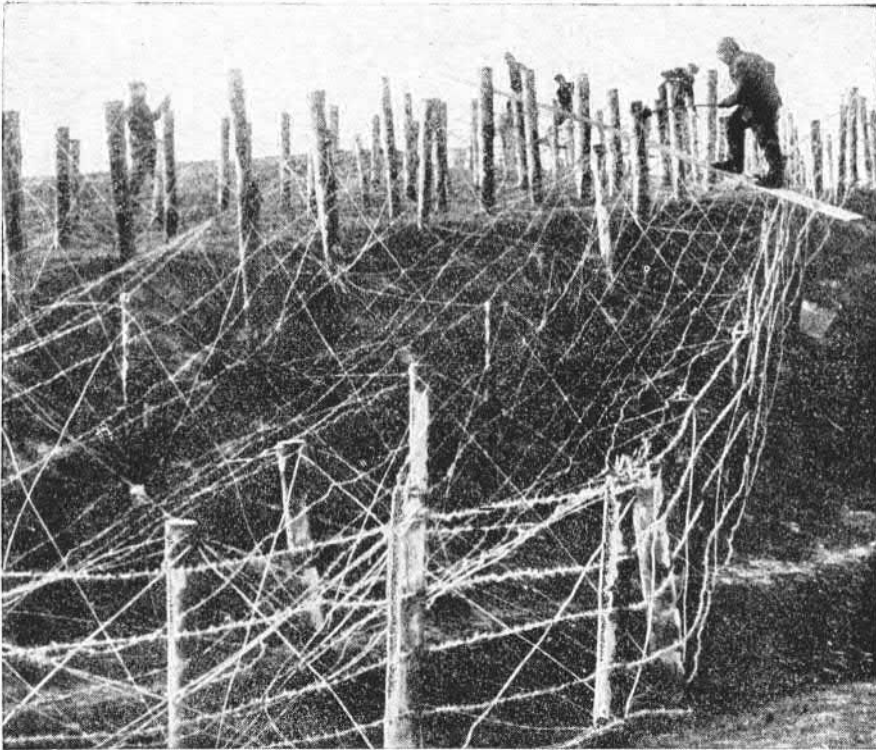
A hősiességnek, az elszántságnak, az önfeláldozásnak bámulatos példái váltakoztak itt s a magyar és német csapatok nagyszerű vetélkedéssel múlták fölül egymást a támadás lendületében és a visszavonuló ellenség üldözésében.

Tarnov déli részén, ahol az országút betorkollik, égy egész orosz zászlóalj védelmezett egy nagy gyártelepet, melyet magas fal környezett. És ezt a várszerű épületet egy század magyar baka foglalta el, bátran szembenézve a védekező orosz csapatok gépfegyvertüzével. . .

Ez történt csütörtökön délután, kevéssel azután, hogy Tisza István gróf a magyar képviselőház ünnepélyes csöndjében kijelentette:

„A Radko Dimitriev tábornok vezetése alatt álló orosz hadsereg körülbelül megsemmisültnek tekinthető . . .”

Egész Európa, sőt az egész világ meghallotta ezt a szótat, amely mintha Magyarország szívének igazi dobbanása lett volna és az egész

Ilyen hatalmas drótkadályokkal Védtek az oroszok nyugatgalíciai hadállásaikat, de a „spanyol lovasok” — ahogyan a bakanyelv a szöges dróthálózatot nevezte — mit sem használtak a mindent megsemmisítő pergőtűz ellenében

világ figyelve fordult a magyar főváros felé, melynek parlamentjét munkában érte a győzserű győzelem híre.

Ekkor azonban már nemcsak Radko Dimitriev serege menekült, hanem gyorsan visszavonultak az oroszok a Beszkidekről is, ahol győzelmes seregünk már oldaltámadással fenyegette őket. Menekültek Dukla vidékéről is, ahonnan Boroevics tábornok hadserege vetette magát a visszavonulókra, mialatt Marwitz tábornok a Lupkovi-szoros mentén tört nagy lendülettel előre . . .

Ez valóban a vég kezdete voll!

Radko Dimitriev seregének roncsai menekültek.

A „Kis Napóleon”, Przemysl ostromlója tönkrevert seregével futott-futott, visszafelé, mint annak idején Rennenkampf tábornok, a „tigris generális”, a Mazuri-tavaknál! . . .

A gorlicei áttörésről a magyar-osztrák főhadiszállás a következőket jelentette:

„Nyugat-Galiciában nagyjelentőségű fordulat történt. Egyesült magyar-osztrák és német haderők május 2-án megtámadták az ellenséget hónapok óta kiépített és megszállott nyugatgalíciai állásában és

Átkelés a Dimajecen. A győzelmet kivívó gyalogos csapatokat a végnélküli tréningoszlopok követték

a malastow—gorlice—gromniki és ettől északra terjedő egész arcvönalon visszavetették, súlyos veszteségeket okoztak nekik, több mint 8000 orosz elfogtak és eddig még meg nem állapított számú ágyúkat és géppuskákat zsákmányoltak, csapataink egyszersmind kikényszerítették a Dunajecen való átkelést.”

A német hadvezetőség pedig így számolt be a nagy eseményről: „Frigyes királyi herceg tábornagy fővezér jelenléte mellett a szövetséges csapatok Mackensen vezérezredes vezetése alatt elkeseredett harcok után a nyugatgaliciai egész orosz arcvonalat, amely a magyar határ közelében kezdődött és a Dunajecnek a Visztulába torkollásáig terjed, számos helyen áttörték és mindenütt benyomták. Az ellenségnek az a része, mely elmenekülhetett, keményen üldözve a szövetséges csapatoktól, a legsürgősebb visszavonulásban van kelet felé. A győzelmi trófeákat még megközelítőleg sem lehet áttekinteni.”

Budapest, Bécs, Berlin zászlódíszit öltött. A templomok harangjai megkondultak. Óriási öröm és lelkesedés robbant ki a lelkekből. Most már mindenki érezte, hogy a döntő fordulat bekövetkezett. Mindenki bízott a végső győzelemben.

A lidércnyomás véget ért.

Száz méter magas tűzoszlop

A gorlice—tarnovi áttörésnek, a világháború egyik legtekélyesebb és legnagyobb sikerű hadműveletének egész külön irodalma van.

A hadtörténelem ma is kutatja az összes okait annak, hogy minek köszönhették a szövetségesek e nagy sikerüket.

A legújabb kutatások azt állapítják meg, hogy a siker titka főként két tényezőben rejlett. Először is az ellenség legteljesebb meglepetésében, másodsor pedig a szövetséges tüzérség megsemmisítő erejű ágyútűzésében. Megállapítják azt is, hogy a napsütéses tavaszi idő is kedvezett a vállalkozásnak és hogy a repülőgépek földérítő szolgálata is elsőrangúan működött. Rámutatnak a katonai szakértők arra is, hogy a meglepett oroszok a legtöbb helyen alig fejtettek ki említésreméltó ellenállást és csak kevés helyen került közelharcra a sor. Az oroszoknak, akiket valósággal összetört a pergőtűz, nem sikerült a veszedelem helyére számottevő erősítéseket vinniük, melyek segítségével az áttörés következményeit elháríthatták volna.

Valóban: sok-sok oka volt annak, hogy a gorlicei áttörés oly fénye-

Mackensen testőr-ulánusai felderítő őrjáraton

sen sikerült. Az egyetlen, legfőbb eredményezője azonban a sikernek a jó haditerv volt, amelyet vasakarát hajtott végre: a Mackensen rendíthetetlen akarata.

Az események legjobb magyarázatát és összefoglalását maga a német hadvezetőség készítette el, amikor a gorlice—tarnovi áttörésről a következőket állapította meg:

„Az ellenségre nézve merőben meglepetésszerűen történtek meg április végén a Nyugat-Galiciába való nagyobb német csapatszállítások. Ezek a csapatok, amelyek Mackensen tábornok parancsnoksága alatt állottak, azt a feladatot kapták, hogy az orosz frontot a Kárpátok gerince és a középső Dunajec között magyar-osztrák szövetséges társunk seregeivel együtt törjék át. A feladat nem volt könnyű. Csodálatos napfény és száraz utak lehetővé tették, hogy repülőink és a tüzérség teljes tevékenységet fejtsen ki. Az áttöréshez szükséges földérítéseket és előkészületeket a legnagyobb csöndben készítettük elő.

Május elsején délután a tüzérség hozzákezdett, hogy belője magát az orosz állásokba, amelyeket azok öt hónap óta a hadiművészet összes szabályainak felhasználásával építettek ki. Emeletszerűen voltak ezek elhelyezve a meredek hegyoldalakon. Egyes helyeken, amelyek az oro-

szók szemében különösen fontosak voltak, egymásután lévő hét lövész-
 árok húzódott. A védelmi művek igen ügyesen voltak elhelyezve és
 egyik szakasz védte a másikat.

A szövetséges csapatok gyalogsága a támadást megelőző éjszaká-
 kon közelebb csúszott az ellenséghez és kiépítette támadó állásait. Május
 2-ára virradó éjszaka a tüzérség lassú tempóban lőni kezdte az ellen-

**Galíciai város víztornya, melyet az oroszok fölrobbantottak, mikor csapataink elől
 inenekülniök kellett. Szinte csodálatos, hogy nem dült össze a hatalmas torony,
 melynek alsó részéből alig a fele maradt meg**

ges műveket. Közben szüneteket tartottak a tüzeléssel s ezalatt az utászok átvágták az ellenség drótkadályait.

Május 2-án reggel hat órakor a sok kilométer hosszú áttörési fronton lenyűgöző tüzéségi ágyúzás keletkezett, amelyben a tábori ágyúkon kívül a legnehezebb kaliberű ütegek is résztvettek. A tüzelés szakadatlanul tartott négy óra hosszat. Délelőtt tíz órakor hirtelen megszakadt a tüzelés és ugyanebben a pillanatban a rajvonalak és támadó oszlopok előre rohantak az ellenség állásaira.

Az oroszokat az erős ágyú tűz annyira megzavarta, hogy egyes helyeken ellenállásuk egészen csekély volt. Fejetlen futással hagyták el erősítéseiket, amikor a szövetséges gyalogság árkaik elé érkezett. Egyes helyeken a második és harmadik vonalon sem tanúsított az ellenség jelentősebb ellenállást, ezzel szemben azonban némely ponton valóságosan kétségbeesetten védekezett. A magyar-osztrák csapatok szomszédságában a bajor ezredek megtámadták a támadó állásuktól 250 méter magasan levő Zensyko-hegyet, amely valóságos vár volt. Egy bajor gyalogezered eközben hervadhatatlan babérokat aratott.

A bajoroktól balra a sziléziai ezredek megtámadták a Sekova és Sokol magaslatokat, fiatal ezredek megrohanták az ellenség által konokul védett gorlicei temetőmagaslatokat és a komienicai vasúti csomópontot. A magyar-osztrák csapatrészek megtámadták és elfoglalták a Pusztill dombot és forró küzdelem után megszállták a Viatrovka-magaslatokat.

Porosz gárdaezredek kivetették az ellenséget a Bialától keletre levő magaslati állásaiból és egymásután hét orosz vonalat foglaltak el. Vagy az oroszok által fölgújtva, vagy pedig gránát által találva, meggyulladtak a Gorlice mellett lévő nagy naftaforrások. Házmagasságnyira csaptak föl az első lángok a mélységből, majd többszáz méter magas tűzoszlop szállott az ég felé.

Május másodikának estéjén, amikor a forró tavaszi napsütés után fokozatosan a hűvös este kezdett reánk borulni, már elfoglalva tartottuk hosszában és mélységében is az első orosz fővonalat, amelynek kiterjedése tizenhat kilométer volt“.

Az első meleg nap így múlt el . . . Győzelemmel, diadallal. .. A legbiztatóbb eredménnyel. . .

A gorlicei naftaforrásból égre törő, többszáz méteres tűzoszlop mintha csak a győzelmi örömnök, a diadalmámornak a jelképe lett volna . . .

Gorlicélól Przemyslig

Előre! ...

Simogató, édes, meleg nap süttött május másodikam A megújuló természet ünnepet ült, a zord tél után a tavasz mámoros szimfóniája zsongott a levegőben.

Ha egy-két pillanatra elhallgatott a dunajeci ágyúk fűlsiketítő dörgése, bűbájos pacsirtaszó, ujjongó rigófütty töltötte be a határt.

Micsoda ellentét volt ez az életrekelő természet és a emberiség halált szóró munkája között.

A nagy nap estéjén, amikor Radko Dimitriev vert hadai már pánikszerű rettegésben zúdultak visszafelé, amikor az orosz katona életéért reszketve, fejvesztetten, megrendült lélekkel menekült, amerre csak tudott, ezen az ágyúdörgéses, puskaporos, halálhörgéses estén szelíd, ezüstös fénysugaraival fölemelkedett az égboltra a hold ragyogó tányérja.

Holdvilág vont a ezüstös fénybe a csatateret. Mintha csak valami színpadot árasztott volna el fénnel a színházi világosító.

Valóban, színpad volt ez, színpad, amelyen az emberiség nagy drámájának egyik legizgalmasabb felvonása pergett le.

Amikor kisütött a holdfény, a győzelmes magyar-osztrák csapatok már elérték a Dunajec partját. A hold ezüsttallérokkaal szórta tele a folyam habjait, csillogott, ragyogott, szikrázott a víz tükre.

Gyönyörű látvány volt ez, de nem lehetett időt pazarolni a gyönyörködésre. Ágyúk bömböltek, gépfegyverek kattogtak az ezüstoffényben úszó folyó fölött. Az orosz védte a túlsó partot. Meg akarta akadályozni az átkelést, biztosítani akarta a főhad menekülését.

A győztes seregben azonban lázasan lüktetett a szándék, az akarat, a rohanás lendülete!

— Előre!

— Előre!... Előre!...

Zengtek az ágyúk, ropogtak a fegyverek, a holdfényes májusi éjszakán dübörgőit a föld a csatazajtól.

A katonák belegázoltak az ezüsthévíz folyóba. Nem törődtek az ellenség golyózáporával, nem törődtek a halállal, csak egy gondolat, élt bennük:

— Előre!

A hold az égbolt legtetőjére kapaszkodott, hogy mindent jól láthasson. Láthatta is a dacos, merész vállalkozást, láthatta, amint a magyar

Előre! ... Előre! . . . Magyar huszárok száguldanak keresztül az elfoglalt galíciai községen, üldözve a visszavonuló orosz sereget

fiúk belegázolnak a vízbe és azután amúgy csuronvizesen, az éjféli fűrdőtől fölfrissülve kikapaszkodnak az ellenséges partra.

Szuronyroham. Közelharc. Halálbamenők végső hörgése. Ezernél több fogoly. Sok ágyú és gépfegyver esik zsákmányul. Már verik a hidat az utászok. Özönlik át a túlsó partra a győztes sereg. Az orosz menekül. Teljes a diadal!

De nincs megállás. A rohanás lendülete tovább tart.

— Előre! Előre!

A hold kimerült már az izgalmas látványokban, pihenni tért, fölragyogott megint a nap sugara. De még senki sem fáradt el. A győzelem tudata csodálatosan föl villanyoz. Az áttörési csata pillanatnyi szünet nélkül tovább folyik.

Le kell számolni az ellenséggel.

A Dunajecen túl elesik már a második orosz hadvonal.

Megrettenve, fejvesztve zúdul vissza innen is az orosz sereg, magával rántva a hátulról jövő, friss erősítéseket.

Német és magyar-osztrák vezérkari tisztek tanácskozása a Vilczak-hegy alatt húzódo front mögött

Nem szabad megállni. Nem szabad időt adni az ellenségnek, hogy magához térjen meglepetéséből. Előre! Előre! Már elfoglaltuk a Gorlice körül elhúzódo összes magaslatokat, a tuchovi hegyeket. De csak előre, előre! Hosszú az út még a végső győzelemig.

A rohanásban hamar múlik a nap.

Estefelé újabb hegy előtt állunk. Itt húzódik végig a harmadik orosz fővonal. Itt már összeszedte magát valamennyire az orosz. A vert hadak és a friss erők mind itt gyűltek össze a Vilczak-hegyen. Ernelet-szerűen feküdtek itt egymás fölött a sűrűn megszállt lövészárkok.

A megerősödött orosz had most már ellentámadással is megpróbálkozik. Francois tábornok serege néz szembe a rohamokkal. Fáradt, reménytelen had erőszakolt rohamai ezek. Hol a régi lendület? Hol a régi elszántság? A rohamhullámok megtörnek a szövetséges seregek rögtönzött védelmi vonalán, amely csakhamar támadó vonallá alakul át.

Az orosz sereg teljesen megrendült.

A felbomlás már olyan fokot ért el, hogyha az ellenség a front egyik részén szívós ellenállást fejtett ki, ez hiábavaló volt, mert a jobbra és balra álló csapatok minden harci kedvüket elvesztették és minden igyekezetük csak arra irányult, hogy valahogyan szabaduljanak.

Elesik a Vilczak-hegy.

Elesik a harmadik, a negyedik vonal.

Május negyedikén este — még mindig ragyogó holdfényben — Mackensen hadserege a Visloka-folyó partján áll.

Ezen az estén foglalta el a 10. számú magyar honvédezred kétszeri roham után a Biechtől északra elterülő magaslatokat, mire a szomszédos magaslaton levő orosz csapat megadta magát.

Ezen az estén ment rohamra a porosz gárda az Osztra Gora ellen, ahol az ellenség az utolsó pillanatban kitűzte a fehér zászlót és nagy tömegekben megadta magát.

Mackensen serege a Visloka partján állott. A Dunajectól húsz kilométernyire keletre. Elszánva, fölkészülve a további rohanásra, a további harcra.

Az egykori pétervári bolgár követ, Radko Dimitriev orosz tábornok, a hercegi rangra emelt orosz hadseregparancsnok hiába vezényelt megállj!-t seregének.

Ez a sereg — legalább egyelőre — nem tudott megállani, amikor vele szemben diadalmasan, harsogva, a győzelem biztos tudatával zengett, viharzott az orkán:

— Előre! . . .

Menekülés a Kárpátokból

Mackensen arra számított, hogy a Visloka keleti partján az oroszok újból elszánt ellenállást kísérelnek meg. A foglyok ugyanis közölték, hogy az oroszok a lakosságot betonozott ároktalapatok sürgős építésére kényszerítették.

Az orosz hadvezetőség valóban meg akart itt állni, a Visloka partján. De ez az elhatározás meghiúsult. Az orosz tartalékok nagy részét már elhasználták. A szövetségesek offenzívája föltartózatlanul ment előre. Radko Dimitriev serege május 4-ének estéjéig csak foglyokban több mint negyvenezer embert veszített.

Május 4-én este az áttörés be volt fejezve.

A hivatalos orosz jelentés maga is bevallotta, hogy a csapatokat elsősorban a nehéz tüzérség rendkívüli munkája rendítette meg.

Május 5-én reggel jelentették a fáradhatatlan aviatikusok, akik kitűnő jelentéseikkel támogatták a hadvezetést, hogy az ellenség vissza-vonulása a Jaslotól keletre és északra vezető utakon megkezdődött. Kétségtelen volt tehát, hogy az ellenség nem bírja tartani tovább a Visloka-vonalat. E vonal feladása nagyjelentőségű volt az orosz szomszédos hadseregre is, amelynek Magyarország északi szögletében álló részei kénytelenek voltak hadállásukat földadni. Ha az ellenség késedelmeskedik a visszavonulással, akkor a szövetséges csapatok bekerítik és minden hátsó összeköttetéseitől elvágnak a kárpáti orosz sereget.

Nem volt más választás: az orosz kárpáti seregnek menekülnie kellett!

Az orosz hadvezetőség földadta a harcot, mert érezte és tudta, hogy a galíciai és kárpáti fronton az orosz hadsereg kitartása, morális ereje annyira megtört, hogy javulásra, gyors fordulatra itt már nem lehet számítani. Hiszen az erősítésül küldött friss csapatok is az első összecsapások után vad menekülésbe fogtak.

Úgy látszott, hogy az orosz sereg menthetetlen!

A szövetségesek átkeltek a Vislokán. Északon József Ferdinánd főherceg hadserege szorította vissza az orosz haderőt, a Mackensen-sereg jobb szárnyán pedig Boroevics tört előre a kárpáti fronton.

Május 5-én reggel Boroevics tábornok már azt a hírt küldte a főhadiszállásra, hogy az előtte levő ellenség a 4-éről 5-ére virradó éjjel északi irányban menekülésszerű, gyors visszavonulásba kezdett,

Megkezdődött az oroszok menekülése a Kárpátokból.

Most érlelődött meg igazán a nagy kárpáti csata gyümölcse.

A harmadik magyar-osztrák hadsereg üldözőbe vette a visszavonuló ellenséget.

Hogy a Duklai-szorosból menekülő orosz sereg visszavonulási útjás-

РУССКІЕ СОЛДАТЫ!

Отъ Васъ все скрываютъ,
Вы не узнаете правду!
Всѣ извѣстія русскихъ газетъ вымышлены

ВТОРАЯ РУССКАЯ АРМІЯ РАЗБИТА
при Хохенштейнъ и Уздау,
300 пушекъ, весь обозъ, 93 ТЫСЯЧИ человекъ
взяты въ плѣнъ между ними командующіе
13^{мъ} и 15^{мъ} корпусами и **МНОГО ГЕНЕРАЛОВЪ.**

Военноплѣнные очень довольны обращеніемъ и не желаютъ вернуться въ Россію
имъ у насъ очень хорошо живется.

БЕЛЬГІЯ РАЗБИТА. ПОДЪ ПАРИЖЕМЪ
стоятъ наши войска: вся французская армія
отступаетъ.

Orosz nyelven írt fölhívás, melyet német és magyar-osztrák repülők szórtak le ezer és ezerszámba az orosz fronton, hírül adva az orosz seregnek a szövetségesek nagy diadalait

elvágnák, Mackensen vezérezredes a hadseregének jobbszárnyán parancsnokié Emmich tábornok csapatait erőltetett, gyors meneteléssel a Duklától északra fekvő Jaslokáig küldte, úgyhogy az Emmich-sereg már 5-én este tűz alá vette Dukla városát és a Duklai-szorost.

A duklai orosz sereg két tűz közé került.

Tiszti fedezékek a dukiai fronton. Erről a vidékről törtek előre Boroevics tábornok seregei, mikor az orosz kénytelen volt földadni kárpáti frontját, hogy a teljes bekerítést elkerülje

Boroevics hada Tyelvo kárpáti községben elérte a 48. orosz divíziót, amely nagyrészt megadta magát. Egy orosz tábornok, egy orosz ezredes és háromezer katona esett fogságba. Ennek a divízióknak a maradványai május 7-én megjelentek a Hyrova-Gora magaslatán Emmicli tábornok csapatai előtt. A divízió-parancsnok vonakodott megadni magát, letette a kommandót és tisztjeivel együtt eltűnt az erdőben. Azután 3500 ember megadta magát. Négy nap bolyongás után az erdőbe menekült Korniloff tábornok és tisztikara mégis csak megadta magát a magyar-osztrák csapatoknak.

Boroevics hadserege elől az ellenség gyorsan menekült a Kárpátokból északkeleti irányba. Szánok környékén az oroszok sietve két divíziót vontak össze, amellyel Besko környékén támadásba fogtak. De ez a támadás is balul ütött ki. Súlyos vereséget szenvedtek és a huszárak üldözése közben sietve vonultak el Szánok alól.

A kárpáti harcok most már igen szomorú képet mutatott az oroszok szempontjából. Egész zászlóaljak adták meg magukat és a vert sereg visszavonult a San alsó folyása felé.

Az egész hatodik orosz hadsereg kiürítette a Kárpátokat. A Visztulától északra is visszavonultak keletre az oroszok.

A gorlicei áttörés nagyszerű sikere most már háromszáz kilométeres fronton érezte a hatását.

Az orosz hadvezetés teljes csődöt mondott.

Föl kellett adni a rettenetes véráldozatok árán elfoglalt Duklai-, Uzsoki- és Lupkovi-hágókat és ezeknek a szorosoknak a vidékét, az orosz hadsereg több mint félesztendő kárpáti erőfeszítéseinek minden eredményét.

A szövetségesek offenzívájának nem lehetett ellenállni.

Az orosz sereg veresége teljessé vált.

Negyed milliós orosz veszteség

Megrendült, megzavarodott, összekavart orosz seregrészek menekültek diadalmas csapataink elől.

Radko Dimitriev, a csúfosan megvert hadvezér elhatározta, hogy visszavonul a San-vonal mögé, ahol arra számíthatott, hogy Przemyslre és a folyó mentén Radymno, Jaroslau és Sieniava megerősített hídfőre, valamint a Vislok -és San-folyók torkolatára támaszkodva, újból fölveheti a harcot.

A Visztula—San-szöglet valóban alkalmas lett volna a megállásra, a szövetséges seregek előretörésének a megállítására. A terv nem volt rossz. Nem is a tervben volt a hiba, hanem az orosz seregben.

Ezzel a megvert, megrendült sereggel nagyon nehéz volt már a legkitűnőbb tervet is végrehajtani. Ez a hadsereg a gorlice—tarnovi áttörést követő harcokban nem kevesebb mint kétszázötvenezer embert veszített, köztük 152.000 foglyot, ezen fölül pedig százhatvan ágyút cs négy száz gépfegyvert. Ebben a hadseregben nem volt már meg a harci készség, hiányzott belőle az a morális erő is, amely az eredményes védekezéshez szükséges. Hiába hoztak Oroszországból minden részéből tekintélyes erősítéseket. A szövetségesek lendületén minden ellenállási kísérlet megtört.

A hadműveletek centrumában az orosz sereg már csak a passzív védekezésre szorítkozott és csak a két szárnyon próbálkozott támadásszerűen küzdeni. A San alsó folyásánál ismételtelen előretörték. Jaroslounál és Radymnónál erősen tartották a hídfőket. Délen pedig Sambornál és a kárpáti szakaszokon erős támadásokba fogtak,

Ezek az erőfeszítések azonban nem vezettek eredményre.

Május 14-én kezdték meg a támadást Jarosláv ellen a szövetségesek, akik Przemyslt délről már körülzárták és az egész San-vonal hosszában a folyó és hídfői közelébe nyomultak. Az oroszok a Jaroslautól nyugatra levő magaslatokat várszerűen erősítették meg. Régóla előkészítve húzódlak itt a lövészárkok nyugat felé fordult ívben a folyótól a nyugati elővárosokon át Schimienszki gróf majorja és kastélya felé és a Jupajovka-magaslathoz vezető sarkig.

E magaslat volt a kastéllyal és majorral együtt az állás kulcspontja.

A porosz gárda ezredei és a 6. magyar-osztrák hadtest csapatai kapták a parancsot Jaroslau városának és hídfőjének az elfoglalására.

A várost és a hídfőt a 62. orosz hadosztály és a 41. és 45. hadosztály részei védték; ezek szállották meg az oltani erődműveket, melyeket újonnan állított drótkerítésekkel igyekeztek még jobban meg erősíteni. Kétnapi harcban a gárda elragadta az ellenségtől Jaroslau

Az orosz uralom alatt Tarnov katonai parancsnoka Gasalivov cserkeszkapitány volt, aki a gorlicei át-törés után hiába próbálkozott meg a város védelmezésével

városát és visszavetette a folyó mögé; az Erzsébet- és Sándor-ezredek,

magyar-osztrák csapatokkal vegyülve, éjjeli támadásban rohammal elfoglalták a kastélyt, majd a parkot is. A park ősrégi fáit a gránátok gyufaszálaként törték össze, míg a terjedelmes kastélyépületek törmelékké és hamuvá váltak. Az 56. számú magyar-osztrák serezed és honvéd-csapatok elragadták az ellenségtől a Jupajovka-magaslatot. Ezekben a harcokban mintegy 4000 sebesületlen orosz került fogságba, egyes ezredek, mint pl. a 247. számú, csaknem teljesen felőrlődtek és többé nem is szerepeltek.

Május 15-én este Jaroslau és az egész hídfő

a szövetségesek kezén volt. A terjedelmes város régi lengyel renaissance-épületeivel és pompás új bizánci stílusban épült templomával épségben maradt. Az oroszok fölégették maguk mögött a hidakat, miután a pályaudvar épületeit is a lángok martalékául vették.

Átkelés a Sánon

Micsoda tavasz volt ez!

A komor, nehéz, gondterhes tél után micsoda sugárzó, reménytelhelő, diadalmas tavasz volt ez!

A győzelem, a remény tavasza.

A csodák időszaka!

Mert nem volt-e

Roham a Jupajovka-niagaslat erős, orosz hadállása ellen (Harcéri rajz)

csoda az a diadalmas, gyors előretörés, amely elementáris erővel szorította vissza az orosz cár végső győzelemre készülő seregeit?

Nem volt-e csoda, hogy a központi hatalmak fáradtnak, sőt kimerültnek vélt hadai villámgyorsasággal, ellenállhatatlanul zúdultak előre Galicia földjén, maguk előtt kergetve a büszke Nikolájevics Nikoláj hadait?

Rövid két hét alatt ért a Mackensen-hadsereg Gorlicétől Jaroslauig. Tizennégy nap alatt három folyó vonalát lépte át az a hadsereg, amely légvonalban több mint százkilométeres teret nyert, amikor már szinte

szabállyá vált, hogy a világháborúban minden talpalatnyi földért napokig kell viaskodni és töméntelen emberáldozatot kell hozni.

Ezt a diadalmas tavaszi offenzívát nem lehetett megállítani.

Jaroslau elfoglalása után most már a San folyónak széles frontban való átlépésére került a sor.

Diadalmas seregeink rohamlépésben közeledtek Przemysl várfalai alá

Mackensen vezérezredes az egyik elfoglalt jaroslai orosz lövészárkokban. A diadalmas tábornok a haditudósítóknak a helyszínen magyarázza el a jaroslai harcok lefolyását (Ufa harctéri fölvétele)

Olyan lendületes, szárnyaló előtörés volt ez, melynek végső ki-
menetelét szívszorongva figyelte az egész világ.

Jaroslau és Radymno vonalán a San nyugati partját is erősen megszállva tartotta az orosz. Radko Dimitriev tábornok tisztában volt vele, hogy tulajdonképpen itt dől el Przemysl sorsa. Megpróbálta hát megmenteni a veszendőnek indult helyzetet.

Mindhiába!

A német gárdacsapatok, a magyar és osztrák ezredek hősieles elszánt-
sággal verekedtek ki a Sanon való átkelést Jaroslau előtt és ugyanakkor lejebb, a vízfolyás irányában a hannoveri ezredek is kikényszerítették a folyón való átjutást.

Przemysl északról való bekerítését hathatósan alátámasztotta még egy nagy eredmény: az oroszok kiűrtették a San—Vislok-szögletet és percről-percre nyilvánvalóbbá lett, hogy Przemysl megostromlását nem tudják már elhárítani az oroszok.

A szövetséges csapatok győzelmes csatái május 14-én Vilmos német császár jelenlétében folytak le. A császár megérkezett a nagy diadalok színhelyére, a galíciai frontra és automobilon sietett csapatai közé. Útközben, a kocsin visszaérkező sebesültek hangos hurrával üdvözölték a legfőbb német hadurat.

Ki törődött azokon a ragyogó napokon a maga bajával, a maga sebesülésével? A diadal érzése, a győzelem tudata töltötte be a lelkeket, a lelkesedés elsöpört minden egyéni fájdalmat, minden más gondolatot.

Vilmos császár a jaroslai magaslaton Kitel Frigyes herceggel találkozott, a másodszülött fiával, aki az egyik diadalmas hadosztálynak volt a parancsnoka.

A császári apa és a hercegi fiú órákig álltak egymás mellett a jaroslai magaslaton és nézték messzelátokon a folyam átkeléséért folyó, elszánt küzdelmet.

Lélekemelő látvány volt!

A gárda rohamról rohamra ment. A magyar ezrcdek halálmegvető bátorsággal törtek előre. Az orosz hátrált. Derékhada már visszavonult a keleti partra, de hátvédje elszántan védte még a nyugati partot az orosz tüzéség heves ágyútüze állal támogatva.

Szemtanuk bizonyítják, hogy a San vize ezen a napon piroslott az embervértől.

De a diadal nem maradt el!

Még el sem búcsúztak a nap sugarai az égen, amikor az izgatottan figyelő császár azt mondta a fiának:

— Győztünk! . . . A gárda átkelt a folyón! . . .

Az elkövetkező napokban a szövetségesek csapatai tovább keletre, északkeletre és északra nyomultak előre, kivetették az ellenséget Sieniavából és harminckilométeres frontszélességekben megvetették lábukat a San keleti partján. Az ellenség minden kísérlete meghiúsult, hogy visszacserezze az elvesztett terepet, jóllehet egy hét leforgása alatt nem kevesebb, mint hat friss hadosztályt kapott erősítésül.

Az orosz hadvezetés más harcterekről hét hadtestet vetett május 2-ika óta Mackensen és József Ferdinánd főherceg frontja ellen. E hadtestek között volt három kaukázusi vadászhadosztály. Még a transzamuri határórség is fölvonult, egy olyan csapattest, amelynek azt meg-

előzőén kizárólag az északmandzsúriai vasúti vonal védelme volt az egyetlen főadata s amelynek harctéri fölhasználására aligha mertek volna gondolni valaha is Oroszországban.

De a rendkívüli helyzet rendkívüli intézkedéseket követelt.

Aki minden nagy harctéri eseménynél jelen volt: Vilmos német császár a jaroslavi magaslatokról végignézte a gárda rohamait és a magyar ezredek halálmegevítő bátorsággal vívott küzdelmeit

Nikoláj nagyherceg és vezérei mindent elkövettek, hogy föltartóztassák a katasztrófát, az összeomlást és megállítsák a szövetségesek diadalmas előretörését.

Egyelőre a nagy erőfeszítés mitsem használt.

Az orosz hadsereg a frissen küldött erősítésekkel együtt zúdult visszafelé . . .

Ez a gigászi nagy sereg, ez az óriási orosz embertömeg elvesztette a hitét, a reményét, az önbizalmát. . .

Vájjon visszanyeri e még valaha?

Egyelőre nem sok remény volt rá.

A központi hatalmak diadalmas seregei töretlen lendülettel érkeztek meg Przemysl alá.

A csatatér halottai

Vonaglott, rázkódott Galicia földje a májusi offenzíva viharában.

A Dunajectól a Sanig egyetlen egy nagy csatatér volt az egész hatalmas terület.

A Dunajectól a Sanig, Gorlicétől Przemyslig temetetlen halottak borították be a friss életet árasztó anyaföldet.

„A rohammal elfoglalt dombok mögött hallatlan tömegű, zsákmányolt muníció — írta ezekben a napokban Ganghofer Lajos, a kitűnő német író. — Kézigránátok, töltények, puskák, egyenruhadarabok, köpenyek, kabátok, vörös ingek, csizmák és miegyebek hevernek sűrű garmadában. Az elfogott oroszokat már elszállították és a sebesülteket is összeszedték, már csak a halottak fekszenek szanaszét az árkok mentén, vörös arccal, amelyekről alig lehet már megállapítani az élő ember formáit.

A halottak arca hamuszürke. Földréteg vonja be őket álarcszerűen. Az orosz halálnak ez a látványa százötven kilométernyi hosszúságban ismétlődik meg lépten-nyomon. Északról déli irányban, nyugatról kelet felé, folyók és patakok mentén jelzik ezek a holttestek azt a stratégiai vonalat, amelyen az általunk áttört orosz hadállások egykor végig húzódtak.

Kínzó kegyelet érzése fog el.

Akik itt fekszenek, nem ellenségek többé. A halál békét prédikált nekik, megtértek és soha többé senkiben nem akarnak már kárt tenni.

Behúnyom szemem. Nem bírom elviselni a rettenetnek ezt az iszonyú képét. Elhagyom a hullával borított árkot és kilépek a halál

csatornájából a zöldelő mezőre, ahol újabb kép: az eddiginél még ridegebb látvány fogad.

Itt fekszenek a mi halottaink.

A szürkés-kék uniformisok a zöldelő fűben.

A hősök, akik a győzelem órájában a hazáért és miérettünk csukták be örökre a szemüket.

Miérettünk!

Ti milliók, odahaza, a hála és a köszönet érzésével égessétek be a telketekbe:

— Miérettünk!

Sokan, nagyon sokan vannak, akik a tavaszban itt alusszák örök álmukat.

A nyílt mezőségen fekszenek. Arcuk a halálban is az orosz árkok felé fordul. A támadás lendülete miatt a halálban is rohanni látszanak.

Mily borzalmas és mily szép e kép!

És ott! . . . Mi az a kékesszürke gyöngysor, amely az erdőszélen húzódik? . . .

Rajvonal fekszik olt, térdel és kúszik, az emberek váll váll mellett, hűségben egymáshoz láncolva, olyanok olt, mint amikor még éltek.

mint amikor még küzdöttek. Némelyik lövéssel homlokán úgy terül el a földön, mintha fegyverét célzásra emelné. Mások az első gyilkos fájdalom pillanatában leguggoltak és ebben a helyzetben merevedtek meg. . .

Csak kevesen nyugszanak halottak módjára elterülve, majdnem valamennyien olyanok, mintha még bennük volna a lélek . . .

Látok egy halotat. Ennek az arca szép, megható, megragadó.

Fiatalférfi, tekintete

Egyszerű, összetákolt fakeresztet meg fűvel benőtt, jeltelen sírhantok beszéltek a hősi halát aratásáról . . .

és szürkés-kék egyenruhája ragyogni látszik a napsugárban. Vékony vérfolt húzódik fülétől a nyakán végig a vállára ... Az egyik fiú odatámasztja hátát a lövészároknak és a kép olyan, mintha a katona fejét könyökére támaszkodva elmélkednék ...

Ágyúdörgés hallatszik ide, odább még javában folyik a harc, a halál újabb aratását tartja.

Lehajtott fővel lépdelek a frissen serkedt, zöld, tavaszi fűben . . . ”
Diadalról diadalra

A szövetségesek az áldozatot nem hiába hozták.

Az 1915. évi reményteljes szép májusban minden új nap új diadalt jelentett, új győzelmet hozott.

A siker, a győzelem, a diadal érzése töltött el és ragadott magával minden lelket.

Május 11-én az orosz nyolcadik hadsereg, amely a Kárpátokban az Uzsoki- és a Lupkovi-szoros között harcolt, szintén döntő vereséget szenvedett.

A következő napon már azt jelentette a főhadiszállás, hogy csapataink Galícia földjén visszafoglalták Ftzevov, Sanok és Lisko városokat. „Rendkívüli sikerünk most már a kárpáti orosz frontnak az Uzsoki-szorostól keletre eső részét is megingatta, német és magyar-osztrák csapatok itt is az egész arcvonalon támadásba mentek át és az ellenség megkezdte visszavonulását Turka körül is az Orava és Opor völgyeiben.”

Május 15-én a középgalíciai 10-ik hadtest otthonának, Przemysl várának a kapui előtt állott és ugyanezen a napon már csapataink kezére jutott Dobromil, Stari-Sambor és Borislav is.

Az Erdős-Kárpátokból előtörő magyar-osztrák sereg május 16-án elfoglalta újra a Magiera-magaslatot, amely 1914 őszén olyan véres harcoknak volt a színhelye. Ugyanezen a napon csapataink zeneszóval vonultak be Samborba.

Azután elesik Drohobic, Radimno, Sieniava.

A Böhme-Ermolli és Puhallo hadseregek keletről törnek a már északról

Puhallo tábornok, a pozsonyi hadtest parancsnoka, aki seregének jobbára magyar és tótajkú harcosaival diadalmasan tört előre Przemysl felé

A galíciai népvándorlás. Boldogan térnek vissza otthonaikba a fölszabadult galíciai városok lakói

bekerített Przemysl felé. Mackensen hadserege is Przemysl felé tör előre nagy lendülettel, a San mindkét oldalán, délkeleti irányban.

És május vége felé már azt jelenti a főhadiszállás: „Przycynslnél tart a csata.”

Az orosz ellenállás napról-napra erősödik. De ennek arányában fokozódik a támadások hevessége. Elkeseredett közelharcok fejlődnek ki Przemysl körül. Radko Dimitriev meg akarja védeni a legendás várat, melyet közel félesztendei hiábavaló ostrom után az éhség juttatott kezére.

A nagy eréllyel félig-meddig újjászervezett orosz sereg ellentámadásokkal is megpróbálkozik, sőt néhol sikerül is álmeneli sikert elérnie, így Sieniavánál a szövetségesek május végén kénytelenek a San nyugati partjára visszavonulni, miközben több ágyút is a keleti parton hagynak az oroszok zsákmányául. Az áttörés azonban nem sikerül. Az erre irányuló kísérletek az oroszok óriási veszteségei mellett omlanak össze.

És május legvégén már azt jelenti a hadvezetőség, hogy „a Przemysl körülrőzrő vonalat északról és délről szőkebbre vontuk”.

Az orosz minden erőfeszítése ellenére közeledett a nagy diadal: Przemysl visszahódításának a napja.

Pedig ekkor már hatalmas, sötét fellegek tornyosultak a központi hatalmak ragyogó, napsütéses égboltjára: Olaszország az ántánt oldalára állott és hadat üzent volt szövetségesének, a dunai monarchiának.

Nehéz, új fronton kellett fölvenni a harcot az új ellenséggel.

Hatalmas erőket kellett elvonni az orosz frontról.

Olaszország hadüzenete veszélybe döntötte a gorlicei áttörés ragyogó eredményeit.

A központi hatalmak azonban nem estek kétségbe. Főlvették a harcot az új ellenséggel és az orosz elleni offenzívát sem hagyták abba.

A nehéz helyzetekben nyilvánult csak meg igazán a német-magyar-osztrák szövetség bámulatos ereje, mely eredményesen tudott szembeállni egy egész ellenséges világgal.

Az emberi akaraterő csodákat tudott teremteni.

Olaszország hadat üzen „A haza szent önzése”

Az orkán egyre jobban, egyre vadabbul tombolt.

Galíciában milliós orosz seregek roppantak össze a szövetséges seregek pörölycsapásai alatt.

Nyugaton egymást érték a viharosan tomboló, pergőtüzes összecsapások.

Dübörgött a föld, zengett a levegő, viharzott a tenger az élet-halál harc fergetegében.

A magukra utalt, ellenséges gyűrűbe zárt központi hatalmak szilárdan állták a nagy vihart.

Az oroszon aratott, nagy májusi győzelmek rózsás színben tüntették föl a jövőt. Ije ez a diadalmasan induló május csakhamar újabb vézes felhőket kavart a monarchia egére.

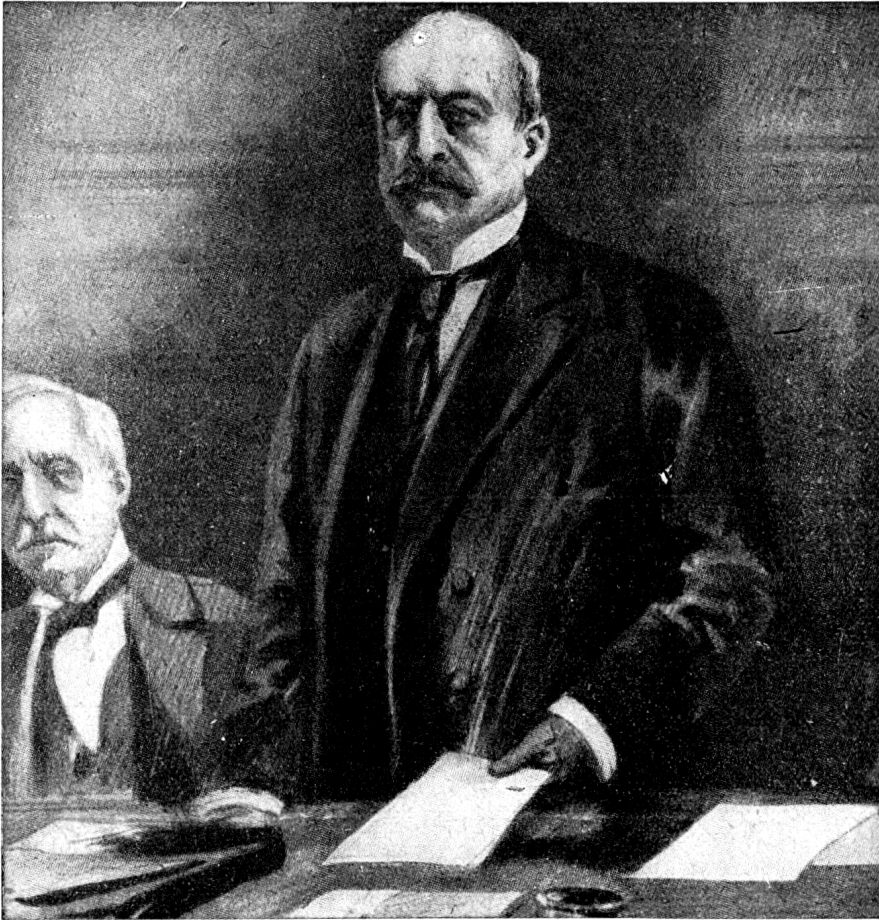
Olaszországban, a három évtizedes szövetségben új háborús ellenfele támadt a monarchiának és Németországnak.

Újabb milliós, friss hadsereg vonult föl és támadt hevesen a központi hatalmak frontja ellen.

Már a világháború kitörésének pillanatától kezdve bizonytalan volt Olaszország magatartása és jogosan keltett aggodalmat úgy a monarchiában mint Németországban.

Ismertettük már az előző kötetekben, hogy Olaszország a világháború bekövetkeztével elérkezettnek látta az időpontot régi politikai tervének, nemzeti vágyának: „minden olasz egyesítésének” a megvalósítására.

A világháborús olasz Salandra—Sonnino kormánynak a „sacro egoismo di patria”, a „haza szent önzése” volt a jelszava. A közvéleményt irányító olasz államférfiak azt az elvet vallották, hogy a haza érdeke megszünteti a régi kapcsolatot, a régi szerződést, sőt kötelezően előírja a még fennálló hármasszövetség fölborítását, az élet-halálharcot vívó

tudatosan vitte a világháborúba

monarchia, főként a gyűlölt Ausztria megtámadását és az olaszlakta területeknek Itáliához való csatolását.

Már a háború első időszakában megkezdődtek Olaszországgal a diplomáciai tárgyalások, amelyek az idő előrehaladtával egyre veszedelmesebb jelleget öltöttek. Bár ezek a tárgyalások a legnagyobb titokban folytak, mindenki tudta már régen, hogy Olaszország nem szándékozik föltétlenül megőrizni semlegességét, lényegesen megnehezíti magatartásával a monarchia katonai és diplomáciai helyzetét a háborúban, sőt minden percben megtörténhetik az is, hogy hirtelen megtámadja volt szövetségését.

Mindezt a „szent önzés” nevében.

Közben egyre nagyobb lángra lobbant az olasz szenvedélyek tüze, amelyet nyíltan szítottak a szélsőséges politikusok, köztük Gabrielle D'Annunzio, a híres költő-politikus, akit először szocialista programmal választatlak képviselővé, de aki később áttért a szélső nemzeti álláspontokra és a világháború kitörése után a leghevesebben izgatott amellet, hogy Itália üzenjen hadat a hármasszövetségnek.

Tüntetések, zajos fölvonulások, tumultuózus jelenetek, vad zavarágások hirdették országszerte, hogy ezek a politikai izgatások és hangulatkeltések nem maradtak eredménytelenek.

Folytak a tárgyalások.

Folyt a diplomáciai harc Olaszország fegyverbarátságáért.

A monarchia tárgyalásait teljes erővel támogatta Németország is. Vilmos császár, hogy a kritikussá vált helyzetet megmentse, Bülow herceg volt német birodalmi kancellárt, a hármasszövetség egyik megalkotóját küldötte Olaszországba, római nagykövetnek. Ez a kinevezés

Giolitti, a kiváló olasz államférfi, aki a hármasszövetség híve volt és a világháború alatt Olaszország semlegessége mellett küzdött. A fölizgatott tömeg olyan tüntetéseket rendezett ellene, hogy menekülnie kellett

és küldetés nagyjelentőségű esemény volt. Bülow hercegnek nagy tekintélye, nagy összeköttetése és nagy baráti köre volt az olasz politikai világban és remélni lehetett, hogy az ő intervenciója jobb belátásra bírja az olasz államférfiakat. Az új német nagykövet hosszú heteken keresztül tárgyalt az olasz vezető politikusokkal, számtalanszor jelent meg kihallgatáson Viktor Emánuel királynál, de mindez nem használt.

A hangulat már a központi hatalmak ellen fordult.

Bülow herceg autóját kövei dobálták meg Kóma uccáin, ahol egymást érték a legviharosabb tüntetések. A németpárti Giolitti volt olasz miniszterelnök élete valósággal veszedelemben forog. Május 14-én, amikor D'Annunzio Rómába megy, olyan

viharos tüntetést rendez a tömeg Giolitti háza előtt, hogy szöknie kell.

A magyar-osztrák nagykövet, Macchio báró és a német nagykövet, Biilow herceg a római rendőrség védelme alá kerülnek.

Május 20-ára összehívják az olasz kamara ülését. Ez a nap a hármasszövetség megkötésének harmincharmadik évfordulója.

Ezt a napot az egész olasz nemzet lázas izgalomban várja.

Mindenki követeli, kívánja, reméli, hogy ez a nap lesz az, amely az olasz történelem nagy fordulatát hozza meg és amely megalapozza az olasz jövőt.

A „szent önzés” diadalmaskodott.

Véget ér az alkudozás

Amikor San Giuliano olasz külügyminiszter halála után az olasz külügyek vezetését 1914 november elején báró Sonnino vette át, kétségtelenül kitűnt, hogy Olaszországban az az elhatározás lett úrrá, hogy tekintet nélkül a szövetségi kötelezettségeikre, vagy egyéb morális megfontolásokra, meg kell ragadni a kedvező alkalmat, amidőn a két szövetséges élet-halálharcot folytat hatalmas ellenségei ellen és vagy tárgyalásokkal vagy a harc eszközeivel kell kikényszeríteni a monarchiától az olaszlakta területeket.

A monarchia nem egykönnyen barátkozhatott meg azzal a gondolattal, hogy harc nélkül mondjon le olyan területekről, amelyek sok évszázadon keresztül a Habsburgok jogára alatt állottak és amelyek a monarchiának természetes határait alkották Olaszország felé.

A rendkívüli helyzet azonban rendkívüli elhatározásokat kívánt. Még területalengedés árán is meg kellett kísérelni az olasz hadüzenet elhárítását.

Ferenc József császár és király nehéz szívvel, fájó lélekkel járulhatott hozzá, hogy báró Burián közös külügyminiszter március 9-én azt közölje Avarna herceg bécsi olasz nagykövettel, hogy a monarchia a további tárgyalások alapjául elfogadja a saját területről való lemondást.

Most azután Olaszország azzal a kívánsággal állóit elő, még mielőtt az érdemleges tárgyalások megkezdődtek volna, hogy a monarchiának a kijelölt területeket azonnal át kell adnia.

A monarchia ezt a bizalmatlanságot tartalmazó kikötést nem fogadhatta el.

Megint hetek múltak el.

Mintha csak Olaszország szándékosan húzta-halasztotta volna a megegyezést.

Talán hogy ezalatt teljesen fölkészüljön a háborúra?

Végül is ezt az alapvető kérdést nyílt kérdésnek hagyták és megkezdtek a tárgyalásokat az átengedendő területek nagyságának és a többi engedmények megállapítására vonatkozóan.

Március végén a monarchia megtette a maga javaslatait. Hajlandó volt átengedni Olaszországnak Dél-Tirol csaknem egész olaszlakta részét, a Trentinót, mivel szemben Olaszországnak a monarchiával szemben biztosítania kellett volna a békekötésig tartó jóakarátú semlegességét.

A római kormány nem sietett a válasszal. Csak április 10-én és csak ismételt fölhívásra közölte Bécsben ellenjavaslatait, melyek megint nyilvánvalóvá tették, hogy a Salandra-kormány nem akar békés megegyezésre jutni a monarchiával.

Olaszország igen messzemenő követelésekkel állott elő. Ezek a követelések Tirol egész olaszlakta részének, a Bozen körüli tiszta német vidéknek, Görzcel együtt az alsó és felső Isonzo-völgynek, a Nabresináig húzódó partvidéknek, Karintia egy részének, a teljesen szláv Lissa, Lesina, Lagosta, Curzola szigeteknek az átengedését foglalták magukban, továbbá Trieszt és környékének független állammá való alakítását és az olasz szuverenitásnak Valona és környéke fölötti elismerését.

A mértéktelen igényekkel szemben is a legnagyobb előzékenységgel folytatta a monarchia a tárgyalásokat és olyan messzemenő engedményeket tett, hogy lényeges különbség már alig állott fenn.

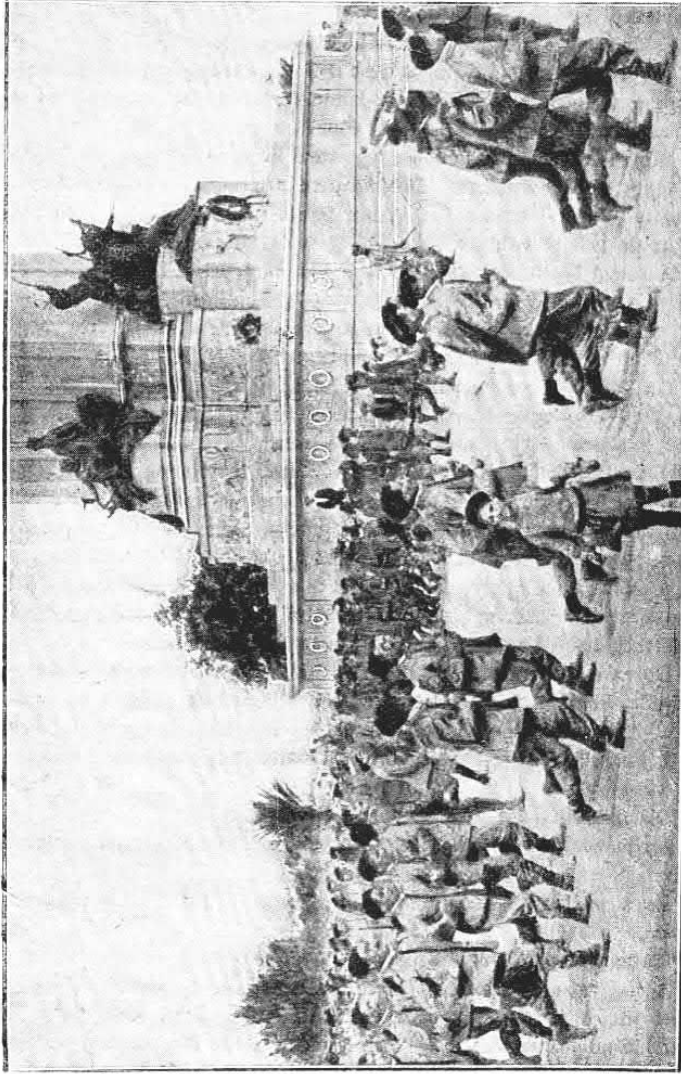
De az olaszok makacsul ragaszkodtak minden követelésükhöz és a Salandra-kormány május 4-én Bécsben kijelentette, hogy a hármasszövetségi szerződést a monarchia állal megsértettnek és így elej lettnek tekinti, összes javaslatait visszavonja és ezáltal teljes cselekvési szabadságát visszanyeri.

Olaszország tehát kilépett a hármasszövetségből!

Nyilvánvalóvá lett, hogy Olaszország meghatározott terv szerint jár el.

És a monarchia még mindig igyekezett a jóindulatú megértés elérésére.

Május hatodikán döntő fontosságú lépés történt az olasz kérdésben. A magyar-osztrák római követség átadta a Consulta-n a bécsi kabinet utolsó és végleges előterjesztését, amely arról szólt, hogy a monarchia milyen területekről hajlandó lemondani Olaszország javára, ha az semlegességét továbbra is megőrzi.

Olasz újoncok Rómában, a Garibaldi-téren, a nagy szabadsághős szobra körül gyakorlatotznak. Az olasz főváros lakossága őrnási érdeklődéssel figyelte ezeket a készítőlétségeket.

Akkoriban ez a jegyzék nem került a nagy nyilvánosság elé, a turini „Stampa”, Giolittinek a lapja azonban nemsokára közölte, hogy ez az ajánlat a következő pontokat tartalmazta:

A monarchia lemond Olaszország javára Tirol olaszlakta részeiről, az úgynevezett Trentinóról.

A monarchia lemond az Isonzo völgyéről, bezáróan Gradiska-ig;

Trieszt teljes autonómiát kap; olasz egyetem épül; a trieszti tengeri kikötő szabaddá nyilváníttatik.

A monarchia kötelezően kijelenti érdektelenségét Délalbániában és elismeri Valonát olasz birtoknak.

Végül Görz és a dalmát partok közelében levő egyes szigetek lakossága szavazás útján maga dönti el, hogy hová tartozzék.

Az olasz kormány e javaslatokkal szemben is hallgatásba burkolózott.

Közeledett a május 20-iki nagy nap, az olasz kamara ülésének napja, amelyet izgatottan várt az olasz közvélemény, de az egész világ is.

Nyilvánvaló volt, hogy aznap dől el az olasz háború kérdése.

Az ántánt pedig nagyon is jól tudta, hogy ez a kérdés már hetekkel előbb eldőlt és már csak a formaságok elintézése van hátra.

A londoni titkos szerződés

Olaszország már április havában az ántánthoz csatlakozott.

A kulisszák mögött már régen eldőlt az olasz hadjárat kérdése.

Salandráék a forma kedvéért csak azért tárgyaltak, alkudoztak a monarchiával, hogy a kitűzött időre teljes fölkészültséggel szállhasson hadba Olaszország.

Az ántánt diplomáciája megint diadalmaskodott.

Nézzük meg csak közelebbről ezt a sorsdöntő, titkos szerződést.

Hogy az ántánt hatalmai már a háború elején elhatározták a monarchia földarabolását, az nem volt titok a bécsi külügyminisztérium előtt. A románoknak és a szerbeknek tett kötelező ígéretek, amelyek a nagyromán és a nagyszerb területi aspirációk kielégítésére irányultak, már eleve lehetetlenné lettek, hogy a monarchia államai méltányos békekötésre számíthassanak és most már nem támadó és nem hódító háborúról volt szó a dunai monarchia szempontjából, hanem elkeseredett védekező háborúról, amelynek kimenetelétől függött Magyarország-Ausztria sorsa, jövője. Élet-halálharc volt már ez a szó legszorosabb értelmében!

A helyzetet még jobban elmérgesítette az 1915 április 26-án megkötött londoni szerződés, amely Olaszországnak a háborúban való részvételét készítette elő és amely még kétségtelenebbé tette az ántántak arra irányuló végleges elhatározását, hogy a monarchiát földarabolja. Ez a londoni szerződés, amely Anglia, Franciaország, Oroszország és Olaszország között jött létre, döntő hatással volt az egész világháború kimenetelére. A monarchia testéből hatalmas területeket ígért oda Itáliának, ha az ántánt oldalán részt vesz a háborúban és ez a kötelező szerző-

A híres olasz bersaglieri-katonák és tisztjeik. A legénység kakastollas kalapot hord, ami igen festőivé teszi egyenruházatukat

dés tette lehetetlenné a monarchia számára a külön békét és ez a szerződés a szerbeknek és románoknak tett területi ígérekkel megölt minden reményt, hogy a monarchia elfogadható békére számíthasson az ántánt győzelme esetén.

Ki kellett tartani a végsőig! A Habsburg-birodalmat csak a központi hatalmak győzelme menthette meg!

A központi hatalmak diplomáciája már 1915-ben bizonytalan híreket kapott erről a titkos londoni szerződésről, de a háború sorsát nagymértékben befolyásoló, sőt részben eldöntő megegyezés hiteles szövege csak 1917 februárjában került nyilvánosságra, amikor az orosz forradalmi kormány az erre vonatkozó jegyzőkönyvet publikálta.

A szerződés magyarázza meg azután kétségtelenül Olaszország állásfoglalását. Az antant nagyhatalmai és Olaszország között az a megállapodás jött létre, hogy az ántántnak Olaszország által is elősegített győzelme esetén Olaszország megkapja a Trentinót, egész Dél-Tirolt a Brennerig, Triesztet, Görzöt és Gradiskát, egész Isztriát, Dalmáciát és egész sereg adriai szigetét. ..

A döntő jelentőségű és történelmi fontosságú londoni szerződés főbb pontjai a következők voltak:

„Olaszország londoni nagykövete, Imperiali marchese kormányának utasítására a következő fonlos előterjesztést nyújtja át Sir Grey angol külügyminiszternek, Cambon londoni francia nagykövetnek és Benckendorff grófnak, Oroszország londoni nagykövetének:

1. Franciaország, Nagybritannia, Oroszország és Olaszország vezérkarának haladéktalanul katonai konvenciót kell kötniük. Ez a konvenció megszabja, hogy Oroszországnak mekkora haderőt kell Magyarországnak-Ausztria ellen támadásra vinni, az esetben, ha a monarchia hadereje nagy részét Olaszország ellen viszi. Ugyancsak meg kell állapítani, mekkora erővel támad Oroszország ez cselben Németország ellen.

2. Olaszország kötelezi magát, hogy Franciaországgal, Angliával és Oroszországgal teljes egyetértésben, minden rendelkezésre álló eszközzel fölveszi a harcot az ántánttal hadat viselő államokkal szemben.

3. Franciaország és Anglia tengeri hadereje köteles Olaszország biztonságát megvédelmezni a magyar-osztrák flotta megsemmisítéséig, vagy pedig a békekötés időpontjáig. Erre vonatkozóan tengerészeti konvenciót kell kötni.

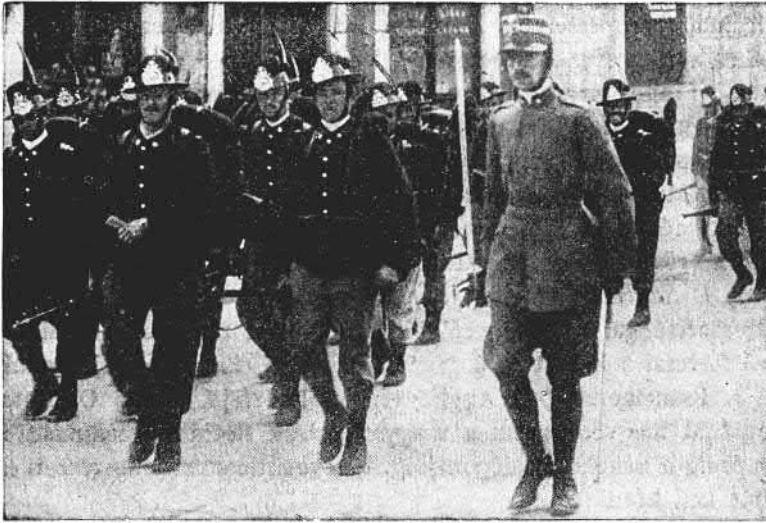
4. A békekötés alkalmával Olaszország megkapja a Trentino vidékét, egész Dél-Tirolt, természetes határáig: a Brennerig, Trieszt városát és környékét, Görz és Gradiska tartományokat, egész Isztriát a Quarneróig, beleértve Voloscát, az isztriai szigetek közül Cherso-t és Lussin-t, valamint a nyolc szomszédos kisebb szigetét.

5. Hasonló módon megkapja Olaszország egész Dalmáciát, Eissarikkal és Trebinjével, valamint a dalmáciai párt közelében lévő szigetekkel együtt. Semleges területnek fogják nyilvánítani a cattarói öblöt, Antivarit, Dulcignót, San Giovanni di Meduát és Durazzót, Montenegró érdekeinek figyelembe való vételével. Horvátország, Szerbia és Montenegró birtokába kerül az Adriai-tenger északi partvidéke a Voloscai-öböltől Dalmácia északi határáig, beleértve az egész magyar tengerpartot, a horvát tengerpartot, Fiume kikötőjét, Novit, Carlopagot, Velia és Arbe szigeteket. Ugyanígy: Spalato, Ragusa, Cattaro, Anti-

vari, Dulcigno és San Giovanni di Medua kikötőket. Durazzo kikötőjét a független Albánia kapja meg.

6. Olaszország végleges tulajdonának kapja meg Valona kikötőjét, Sasseno-szigettel és megfelelő szárazföldi területtel. Olaszország kapja meg az irányító szerepet Albánia külpolitikájában.”

A következő pontok annak elismerését tartalmazzák, hogy Olaszország megkapja azokat a jogokat, amelyek a Földközi-tengeren biztosítják érdekeit, valamint a török területekkel és az afrikai partvidékkel kapcsolatos területi aspirációit.

Olasz alpini (hegyvidéki) csapatok elindulnak milánói állomáshelyükről a vasúti állomásra, hogy az osztrák határ felé vonuljanak

Ezenfelül Anglia legalább ötven millió font sterlingre rugó kölcsönben részesíti Olaszországot, minek ellenében Olaszország is kötelezi magát a többi ántánthatalmak mintájára, hogy nem köt különbékét a központi hatalmakkal.

A londoni szerződést a jegyzék titkos megállapodásnak minősíti, de kimondja azt, hogy az olasz hadüzenet megtörténte után nyilvánosságra lehet hozni, hogy Olaszország csatlakozott az 1914. évi szeptember 5-iki ántánthalározathoz, amely kimondja, hogy az ántánthatalmak közül egy sem köt különbékét sem Németországgal, sem a dunai monarchiával, sem a két hadviselő állam esetleges későbbi szövetségeseivel.

Ezt a végzetszerűen fontos okmányt, amely az ántánt diplomáciá-

jának igen nagy sikere volt, Grey angol külügyminiszter, Cambon, Imperiali és gróf Benckendorff nagykövetek írták alá.

Olaszország már a következő napon, 1915 április 27-én teljes erővel megkezdte a teljes mozgósítást és minden előkészületet megtett a háború mielőbbi megindítására.

A londoni egyezmény olyan óriási előnyöket biztosított Olaszország számára, olyan régi, olasz hatalmi és területi aspirációk megvalósulását tette lehetővé, hogy Olaszország elhatározta, miszerint a hármasszövetséget nyíltan fölbontja és megüzeni a hadat volt szövetségeseinek.

Az új helyzet fölborította a régi szövetségi viszonyt.

Az érdek legyőzte a barátságot.

Éljen a háború!

A magyarok, németek, osztrákok ekkor már menekültek hazafelé Olaszországból.

A háború szele viharzott már Itáliában.

Bülow és Macchio is útrakészen állottak.

Órák kérdése volt már csupán, mikor írja alá Viktor Emánuel király a mozgósítási parancsot.

És elérkezett május 20-ika, a nagy nap, amelyen az olasz kormány titkos elhatározását és szerződését az olasz nemzet „spontán” akaratával és döntésével kellett alátámasztani.

Ez meg is történt.

A nevezetes kamarai ülésről így számolt be a Stefani-ügynökség;

„Az ülésterem zsúfolásig megtelt. Négyszáznolcvan képviselő van jelen. A karzatokon a diplomáciai kar tagjai is mind helyet foglaltak, köztük az Északamerikai Egyesült-Államok, Nagybritannia, Franciaország, Oroszország, Japán nagykövetei. Szenátorok és volt képviselők is impozáns számban jelentek meg.

Amikor D’Annunzio egy páholyban megjelenik, a terem és a karzatok lelkes ovációval fogadják. Az ünneplésben csak a hivatalos szocialisták nem vesznek részt.

D’Annunzio fejbólintással köszöni meg az ovációt.

A politikai vezető személyiségek Giolitti kivételével mind jelen vannak.

Délután két órakor Marcora elnök lelkes éljenzés közt lép a terembe.

Az összes képviselők — a negyvenöt hivatalos szocialista kivételével — fölemelkednek helyükről és azt kiáltják:

Éljen a háború! . . . Tüntető olasz suhancok Róma uccáin

— Éljen az elnök!

Röviddel ezután Salandrával az élén a kormány tagjai lépnek a terembe. Minden oldalról harsogva, lelkesen tör fül a kiáltás:

— Éljen a háború!

A középről azt kiáltják:

— Éljen a király:

A tetszészaj e kiáltásra erősödik és amikor elhangzik:

— Éljen Olaszország! — a zaj, a lelkesedés a tetőfokát éri el.

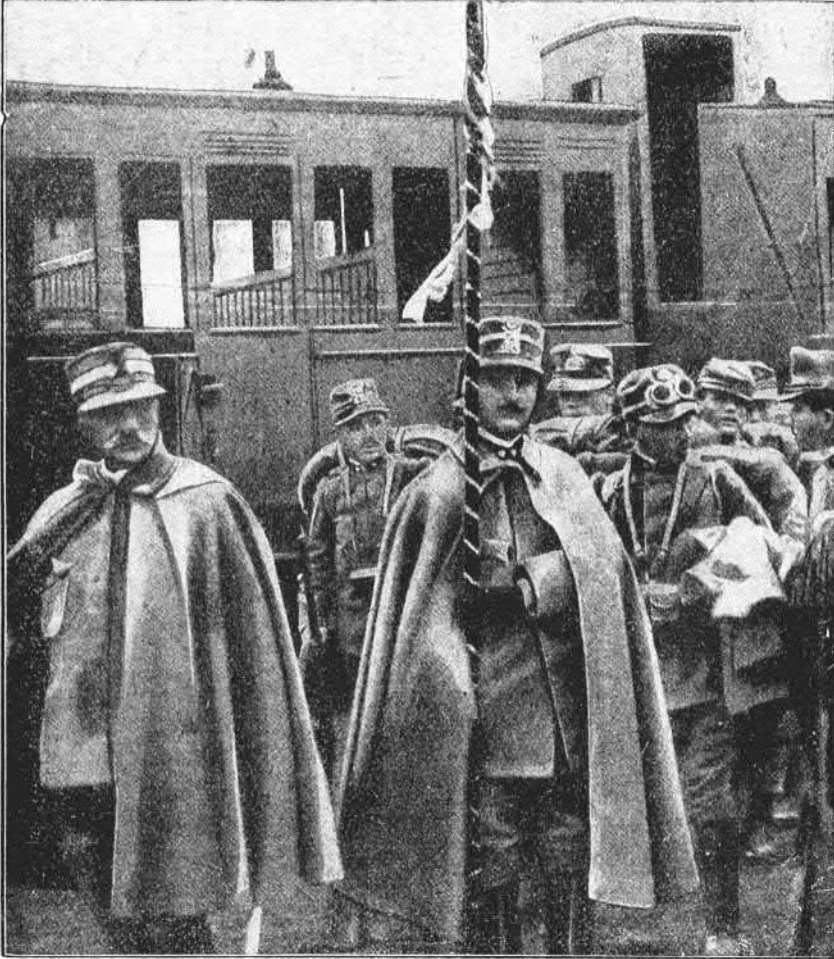
Salandra előterjeszti javaslatát a háború esetére szóló, rendkívüli fölhatalmazásokra vonatkozóan.

— Amióta Olaszország állami egysége megvalósult — mondotta, — a nemzetek világában mint a mérséklet, az egyetértés és a béke tényezője vált be és ezt a hivatását oly szilárdsággal teljesítette, hogy még áldozatoktól sem riadt vissza.

— Az európai béke és egyensúly érdekében Olaszország nemcsak túrte határainak hiányos biztonságát, nemcsak legszentebb aspirációit rendelte annak alá, hanem kénytelen volt elnyomott fájdalommal nézni azokat a tervszerűen folytatott kísérleteket, amelyek az olasz jelleg ama

— vonásainak elnyomására irányultak, amelyeket a természet és a történelem vésett eltörülhetetlenül ezekre a nemes területekre.

— A monarchia Szerbiához intézett ultimátuma egy csapással semmivé tette a békés fáradozásokat és megsértette a hármasszövetségét. A monarchia elmulasztotta Olaszországot előre értesíteni döntő jelentőségű lépéséről. Május 4-én kénytelenek voltunk fölmondani a hármasszövetségi szerződést, kijelentve, hogy Olaszország a cselekvési szabadságot fönntartja magának.

A háborús Rómából. Olasz menetzászlóaljak indulnak az osztrák határra, hogy megismerkedjenek a háború borzalmaival

— Olaszország szerencséje és nagysága forog kockán!

E szavakra leírhatatlan, izgalmas, lelkes tüntetés tört ki a háború és a hadsereg mellett.

Az olasz kamara titkos szavazással elöntött Salandra miniszterelnök javaslatára fölött.

Több mint háromszáz szavazattöbbség biztosította a háborús intézkedések életbeléptetését.“

A szavazásnak ez az eredménye a háborút jelentette.

A nép képviselői szankcionálták a londoni titkos szerződés határozatait.

— Éljen a háború! — zengte a kamara, kiáltotta a város és harsogta az ország.

A mozgósított csapatok már indultak a határ felé.

Egész Olaszország azt hitte, hogy közbelépése egyszerre eldönti a háború sorsát és a legrövidebb idő alatt meghozza az ántánt diadalát, a gyűlölt Ausztria bukását.

Szegény, könnyen lelkesedő, könnyen hevülő olasz nép, mennyi keserű csalódáson, mennyi fájdalomon és gyáson, mennyi szenvedésen és borzalmas veszteségen kell keresztülesned, amíg álmaid álma a valóság testét ölti magára! .

Könnyű és gyors győzelemre számított mindenki Itáliában.

Pedig a sors könyvében az volt megírva, hogy az olaszok nemzete is megismerje teljes egészében a háború borzalmait.

A szünni nem akaró orkán rácsapott már az olaszok hazájára is.

Az olasz hadüzenet

Nem igen volt már remény rá, de azért a bécsi külügyminisztérium megpróbálkozott még egyszer a helyzet megmentésével, az olasz háború elhárításával.

Május 21-én délelőtt báró Burián külügyminiszter jegyzéket adott át Avarna herceg bécsi olasz nagykövetnek.

„Kínos meglepetéssel vesz tudomást a monarchia kormánya — így szólt a jegyzék — az olasz kormány elhatározásáról, amellyel ily váratlan módon vet véget egy szerződésnek, amely legfontosabb politikai érdekeink közösségén alapulva, államainknak oly hosszú időn át biztosította a békét és nyugalmat és amely Olaszországnak ismert szolgáltatásokat tett.”

Majd rámutatott a jegyzék arra, hogy a háború kilenc hónapja alatt Olaszország ismételen a hármasszövetség megszilárdítására való óhajának adott kifejezést, tudatában azoknak a háború kitörésével kapcsolatos tényeknek, amelyeket most a szerződés fölbontásának okául hoz föl. Olaszország semlegességi nyilatkozata után még csak célzást sem tett arra, hogy az Oroszország által fölidézett és hosszú időn át előkészített háború alkalmas volna arra, hogy a hármasszövetségi szerződés létalapjait megvonja.

„A monarchia részéről a tárgyalások folyamán tanúsított jóakarát és békülékeny szellem éppenséggel nem igazolja az olasz kormány véleményét, hogy le kell mondani a békés megegyezés minden reményéről. A császári és királyi kormány nem veheti tudomásul az olasz kormány kijelentését, mely szerint vissza akarja nyerni teljes cselekvési szabadságát és semmisnek és hatálytalannak kívánja tenni a Magyarország-Ausztriával való szövetségi szerződést. Nem veheti tudomásul azért sem, mert szövetségünk tartama 1920 június 8-ig terjed és a szerződés értelmében ezt csak egy évvel a lejáratá előtt lehet fölmondani. Mint-hogy az olasz királyi kormány önkényes módon ki akarja magát vonni minden kötelezettség alól, a monarchia elhárítja magáról a felelősséget mindazok következményekért, amelyek ebből az eljárási módból származhatnak.”

Így végződött a jegyzék, amely teljesen hatástalan maradt.

Két nappal később, május 23-án délután negyednégy órakor a bécsi olasz nagykövet megjelent a közös külügyminisztériumban és átnyújtotta báró Burián külügyminiszternek az olasz hadüzenetet, amely a következőképpen szólt:

„E hó 4-én tudtul adattak a cs. és kir. kormánynak ama súlyos okok, amelyek miatt Olaszország igaz jogában bizakodva semmisnek és e naptól fogva hatálytalannak jelentette ki a szövetségi szerződést, amelyet a cs. és kir. kormány megsértett és e tekintetben újra visszanyerte teljes cselekvési szabadságát. A királyi kormány, szilárdan eltökélve arra, hogy minden rendelkezésére álló eszközzel gondoskodik az olasz jogok és érdekek védelméről, nem vonhatja ki magát azon kötelezettsége alól, hogy nemzeti aspirációi teljesítése céljából minden jelenlegi és jövőbeli fenyegetéssel szemben megtegye azon intézkedéseket, amelyek megtételére az események késztetik.

Ófelsége kijelenti, hogy holnaptól kezdve Ausztria-Magyarországgal szemben hadiállapotban levőnek tekinti magát.

Alulírottanak van szerencséje egyidejűleg közölni a külügyminiszter

Őexcellenciájával, hogy a római cs. és kir. nagykövetnek még ma rendelkezésére bocsátják az útleveleket és hálás volna, ha az ő részére is kiadatnának az útlevelek.”

Aláírás: Avarna.

A kockát elvetették.

A diplomaták sietve utaztak vissza hazájukba.

A vonatok vészjósló dübörgéssel zakatoltak a határállomások felé.

Rengett a föld Mars hadiszekerei alatt.

Minden percben megkezdődhetett az ellenségeskedés.

Olaszország egére is ráborult a vérzivatar felhője.

Ferencz József kiáltványa

Az olasz hadüzenet nem volt meglepetés a monarchia országaiban.

Kellőképpen előkészítették a hangulatot az előzetes események és a lapközlemények.

Mégis: mikor a már hetek óta várt és elháríthatatlan esemény bekövetkezett, lázas izgalom támadt országszerte.

Mindenki érezte, mindenki tudta, milyen nagy hordereje van Olaszország hadüzenetének.

Mindenki tudta, hogy Olaszországnak az ántánthoz való csatlakozása kiszámíthatatlan mértékben megnehezíti a központi hatalmak helyzetét, a háború befejezésének időpontját pedig még messzebbre tolja.

Mert azt meg kell állapítani, hogy a közvélemény és a nép hangulata, amelyet az orosz fronton aratott nagy győzelmek éppen ebben az időben villanyoztak föl a legjobban, nem fogta föl túlságosan tragikusan az olasz hadüzenetet.

— Ha az óriási orosz hadsereggel el tudunk bánni, majd csak megbirkózunk az olasszal is. Ha a Kárpátokat meg tudtuk védeni, majd megvédj ük az Alpesekeket is. Csak az a baj, hogy még tovább fog tartani a háború.

Ilyen volt a nép hangulata.

De nem sokban különbözött ettől a hivatalos fölfogás sem, amelyet legtökéletesebben Ferenc József király kiáltványa fejezett ki. A manifestum, amelyet május 24-én reggel Magyarországon és Ausztriában mindenfelé kiragasztottak a házak falaira, a következőképpen hangzott:

NÉPEIMHEZ!

Olaszország királya háborút üzent.

Az olasz királyság olyan hitszegést követett el két szövetségeseivel szemben, aminőre nincs példa a történelemben.

Több mint 30 évig tartó szövetséges viszony után, amelyben növelhette területét és nem sejtett virágzásra emelkedhetett, cserbenhagyott Olaszország a veszély percében s kibontott lobogóval ment át az ellenség táborába.

Mi nem fenyegettük Olaszországot, nem ejtettünk csorbát tekintélyén, nem érintettük becsületét és érdekeit; híven teljesítettük mindig szerződési kötelezettségeinket és védelmünkben részesítettük, amidőn hadiakéit.

Még többet tettünk: amidőn Olaszország sóvár pillantásait a mi határaink felé vetette, a szerződéses viszony és a béke fenntartásának céljából nagy és fájdalmas áldozatokra határoztuk el magunkat, olyan áldozatokra, amelyek mélyen érintették atyai szívünket.

Olaszország azt hitte, hogy kizsákmányolhatja a pillanatot; kapzsisága nem volt kielégíthető.

Be kell tehát a végzetnek teljesednie.

Tízheti óriási küzdelemben és fenkölt szövetségeseim hadaival való hűséges fegyverbarátságban győzelmesen állották meg seregeim helyüket az északi hatalmas ellenséggel szemben.

A délről alattomban támadó új ellenség nem új ellenfelünk.

Novara, Mortara, Custoza és Lissa nagy emlékezete — ifjúkoromnak megannyi büszkesége — valamint Radetzkynek, Albrecht főhercegnek és Tegethoffnak szárazföldi és tengeri haderőmben élő szelleme arról biztosít, hogy a monarchia határait dél felé is sikerrel fogjuk megvédeni.

Üdvözlöm harcban kipróbált, diadaltól övezett csapataimat, bízom bennük és vezéreikben és bízom népeimben, akik példátlan áldozatkészségükért fogadják atyai köszönetemet.

A Mindenható áldja meg zászlóinkat és vegye oltalmába igazságos ügyünket.

Kelt Bécsben, 1915. évi május hó 23-án.

Ferenc József s. k.
Gróf Tisza István s. k.

A volt szövetségesek közt már ekkor ki is tört az ellenségeskedés. A hadüzenet éjszakáján a magyar-osztrák flotta nagy eredménnyel bombázta Olaszország keleti partvidékét.

A tengermelléken, a karintiai és tiroli határon megkezdődtek a csatározások.

A vérzivatar megeredt az olaszok földjén is.

Az olasz front

A határszélen . . .

1914-ben nem tudták az emberek, minek néznek elébe. Amikor a férfiak elmentek a háborúba, amikor kialakultak az első frontvonalak, nem tudták még elképzelni sem, milyen borzalmas romhalmazzá, milyen gigászi temetővé válik minden azon a területen, melyre rátör a világháború orkánja.

1915 tavaszán azonban már mindenki tudta, mit jelent ez a förgeteg.

Olaszország nyitott szemekkel, az összes borzalmak tudatával határozta rá magát, hogy kiveszi részét a pusztításból és a pusztulásból.

Az olasz-osztrák határszélen is mindenki tudta, mi következik.

Egyik napról a másikra haditerületté változott az a közel ötszázkilométeres vonal, amely a svájci határtól az Adriai-tengerig az olasz földet az osztrák területtől elválasztotta.

A Stilfsi-hágó, a Tonale-szoros, a Garda-tó északi vidéke, Dél-Tirol, az Etsch völgye, a Dolomitok gyönyörű tája, a Karintiai Alpok fenséges birodalma, az Isonzo hosszú vonala Görzön és Monfalconén keresztül le egészen az Adria azúrkék vizéig egyszeriben belekerült a háború tomboló forgatagába.

A Stilfsi-hágótól az Adria vizéig menekültek erről a vonalról az emberek, hogy átadják földjüket, házukat, életük minden munkáját és eredményét a küszöbön álló pusztulásnak.

Rettenetes napok voltak ezek!

A határszéli olaszok és osztrákok reszkető idegességgel lesték a Rómából és Bécsből érkező híreket. Azután már napokkal a végső döntés megtörténte előtt fölpackoltak és elindultak a menekülés útján a kínzó bizonytalanságba . . .

Az olasz hadüzenet megint ezer és ezer csöndes, békés családi otthont dúlt föl.

Az olasz hadüzenet idejéből. Olasz előőrsök kémlelik az Isonzó vidékén

Gerztől nyugatra Cormons volt a déli vasút utolsó állomása. Az olasz határtól alig két kilométernyire. A lakosság az utolsó napok izgalmasában már elhagyta a várost. Katonai parancsnokság vette át az uralmat, az intézkedést a vasúti állomáson.

Ez a vasúti állomás adta leghívebb képét és tükrét az izgalmas helyzetnek.

Az olaszországi Udine felől befutó vonatok az osztrák, német és magyar menekülőket hozták.

A Cormonsból induló vonatok pedig az olasz alattvalókat vitték haza Olaszországba.

Közvetlenül az ellenségeskedések megkezdése előtt óriási volt ez a vasúti forgalom.

Óriási és megrendítő!

Sírtak a távozó olaszok és sírtak az érkező osztrákok. Senki sem tudta, mit hoz a titokzatos jövő.

Az Alpok csúcsain még hó szikrázott. Lenn, nyugat felé, a hegyoldal alján apró fehér házak fehérlettek. Ez már Itália! A határ: a kicsiny Judrio-folyó, amelyen keresztül kőhídon halad át olasz területre a vasút.

Itt a hídfőnél katonák állottak föltűzött szuronnyal.

A híd innenső oldalán hat osztrák népfőlkelő.

Tíz lépésnyire a híd túlsó oldalán hat carabinieri.

Még nem kezdődött meg az ellenségeskedés. A katonák, akik holnap már ádázul törnek egymás életére, egyelőre még nyugodtan állanak a híd két oldalán. Es nézik a hídon folyó menekülést.

Az olaszok mennek, az osztrákok jönnek.

Cormons 4000 lakosa közül 3000 olasz. Görz, Monfalcone és a többi kisebb város és község lakosságának háromnegyed része szintén olasz alattvaló.

Érthető hát, hogy fejvesztett izgalommal menekülnek a kis hídon.

A Marmolata nevű hegy Dél-Tirolban, Trient városa alatt. Az olaszok rettenetes áldozatokat hoztak mingyárt a háború elején, hogy ezt a fontos hegyet megszállják, de a monarchia seregei minden támadásukat visszaverték

Legtöbbje nem vár vonatra, gyermekestől, asszonyostól gyalogszerrel vág neki az útnak . . .

Menekülés ez a szó legszorosabb értelmében. Mint mikor kitör a zivatar, az ég csatornái kinyílnak és amikor mindenki igyekszik földel alá jutni. . .

És azután az utolsó menekülő is áthalad a hídon, meg az ötszáz-kilométeres vonal többi határhídján, határútján . . . Késő este van . . . A hadüzenet már délután megtörtént. A hadiállapot már éjfélkor bekövetkezik.

A hat népfölkelő és a hat carabinieri még ott áll a helyén. De mögöttük már fölvonulnak az erős csapatok, amelyek az átjárók védelmére kelnek vagy az átvonulást akarják kierőszakolni.

Éjfél előtt pár perccel rettenetes dörrenés.

A híd a levegőbe repült.

A két partot a folyó medre most mint valami szakadék választja el egymástól.

Szakadék, amely két országot szakított el egymástól. . .

Itália hadereje

Az olasz hadüzenet jelentőségét nem lehetett lekicsinyelni.

A monarchia és Németország katonai és politikai tényezői mingyárt az első percben tudatában voltak annak, hogy Olaszországnak az ántánt-hoz való csatlakozása rendkívül súlyos csapást jelentett a központi hatalmak számára.

Nemcsak arról volt szó, hogy a világháború gigászi hadszínterének frontja mintegy ötszáz kilométerrel megnövekedett, hanem arról is, hogy újabb milliós hadsereggel kellett fölvenni a harcot a monarchia haderejének, amelyre pedig teljes megosztatlan egészében nagy szükség lett volna az orosz fronton a végső és döntő győzelem kivívása céljából.

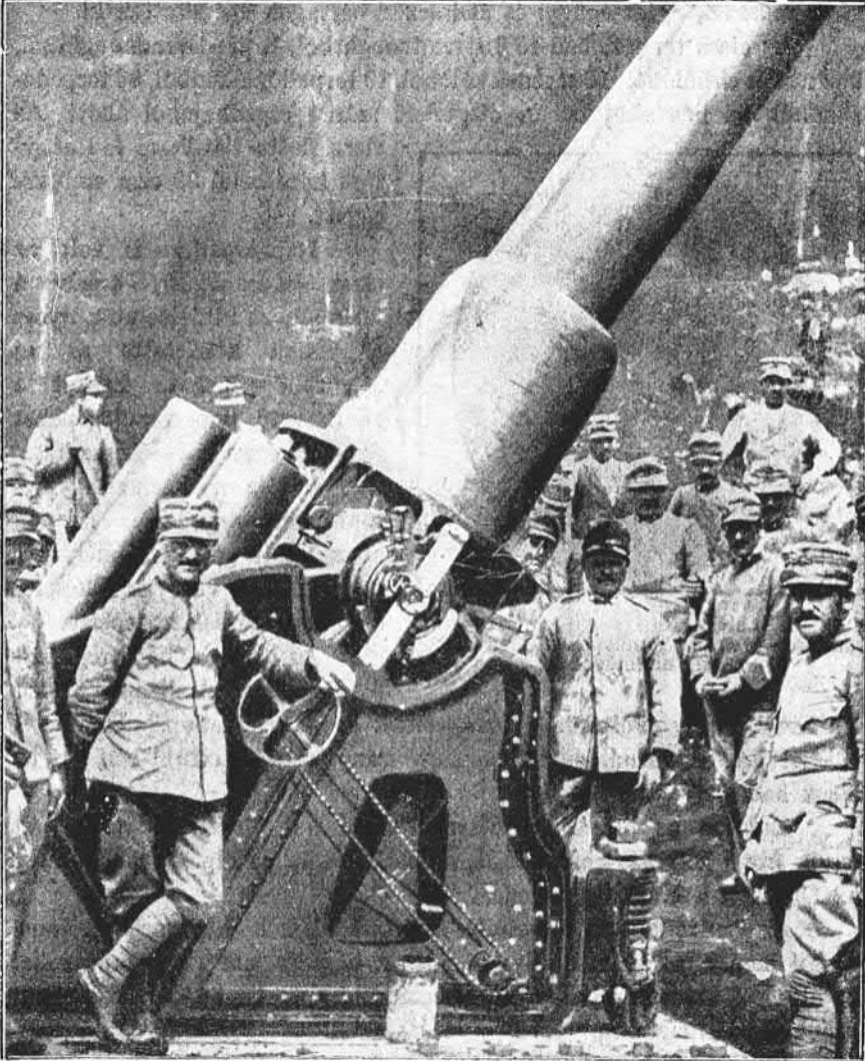
Olaszország hadüzenete megakadályozta az orosz haderő végleges lehengerelését és ijesztően megerősítette az ántánt frontját.

Nem kevesebről volt szó, minthogy a monarchia kénytelen volt haderejének több mint felét az olasz harctérre vinni, éppen abban a kritikus pillanatban, amikor már arról lehetett szó, hogy sikerül a legveszedelmesebb ellenséget, a leghatalmasabb kolosszust kidönteni ellenségeinek soraiból.

Az új ellenség alaposan fölkészült a harcra.

Az olasz haderő három részből állott: az álló hadseregből, a pót-tartalékból és a népfölkelésből. A haderő békelétszáma, vagyis az álló hadsereg tizenötezer tisztból és 290 ezer főnyi legénységből állott. A szolgálati kötelezettség két évre terjedt.

A mozgósított haderő négy hadseregből állott; egy-egy hadsereg

Olasz nehézágyú: a félelmetes huszonnyolcai, amely eredetileg hajóágyú volt, de azután a szárazföldi harcokban is bevált

pedig négy hadtestből és egy lovashadosztályból. Egészben véve a szárazföldi hadsereg hozzávetőleg egymillió-kétszázezer emberből állott, ebből a gyalogság — mintegy hétszáz zászlóalj — közel 800 ezer ember, a bersaglierik és alpesi vadászok együttvéve mintegy 150 ezren voltak.

Elsőrangúan felszerelt gyalogos csapatok voltak ezek, amelyeket megfelelő mennyiségű és felkészültségű tüzérség, jól kiképzett szekerezés, műszaki, egészségügyi és élelmezési osztagok egészítettek ki.

Az olasz tengeri haderő 6 Dreadnoughtból, 8 pre-Dreadnoughtból, 9 páncélos cirkálóból, 16 segédcirkálóból, 10 torpedónaszádból, 86 torpedózúzóból, 25 búvárhajóból és megfelelő számú segédhajóból állott. Az olasz flotta tisztkara és legénysége körülbelül 30 ezer emberre rúgott.

Cadorna Luigi gróf tábornagy, az olasz hadsereg vezérkari főnöke irányította Olaszország hadműveleteit

Repülőparkja is volt az olasz hadseregnek, amely a világháború kitörése után gyors tempóban készítette az új „Caproni”-gépeket. Ezeket a bombavető hadi repülőgépeket Caproni olasz mérnök szerkesztette és róla nevezték el a gyorsröptű, kicsiny, de nagyon használható gépeket, amelyekre nagy szerep várt az elkeseredett hegyiharcok közepette.

Az olasz hadsereg főparancsnoka voltaképpen Viktor Emánuel király volt, de a mozgósítást és a bekövetkező hadműve-

leteket gróf Cadorna Luigi tábornagy irányította, aki 1911-ben lett az olasz hadsereg vezérkari főnöke.

Cadorna az ötszázkilométeres frontot két főrészeire osztotta. Az egyik front volt az Isonzo-front, a másik pedig az alpesi front, amely az Ortlertől a Karsztig terjedt.

Az Isonzo-frontra fölvonuló 1. számú olasz hadseregnek Emánuel aostai herceg, az olasz királyi ház egyik hercege lett a főparancsnoka, az alpesi 2. számú hadsereg fővezérletét pedig Frugoni tábornokra bízta az olasz hadvezetőség.

Ezzel szemben az Olaszország ellen fölvonuló magyar-osztrák haderő fölött a parancsnokságot Jenő főherceg vette át, aki addig a

szerb fronton küzdő hadseregünknek volt a fővezére. Az Isonzónál Boroevics Szvetozár, Tirolban pedig Dankl Viktor tábornok vette át a seregek vezérletét. Boroevics, aki a monarchia 3. seregét még a gorlicei áttörés idején is nagy sikerrel vezette az orosz fronton és Dankl, a kraszniki győző most egészen új föladatak elé kerültek.

Mindketten tapasztalt hadvezérek voltak már, akiknek nagy előnyük volt a háborút csak most kezdő olasz hadvezérekkel szemben: Galicia és a Kárpátok után az olasz fronton sem érthette őket semmiféle meglepetés.

Bájuk és harcban megedzett seregeikre várt a föladat, hogy kiköszörüljék a csorbát, amit az olasz hadüzenettel a központi hatalmak diplomáciája szenvedett.

Olaszország már a világháború kitörésekor egészen bizonytalan magatartást tanúsított a központi hatalmakkal, azaz szövetségeseivel szemben. Amikor 1914 őszén hallgatólagosan megengedte Franciaországnak, hogy az olasz határról elvigye a francia határvédő csapatokat és azokat a döntő fontosságú marnei csatában fölhasználja a németek ellen, Itália már voltaképpen tanujelét adta őszinte szándékának.

Sajnos, sem a német, sem az osztrák diplomaták nem ismerték föl az olasz magatartás jelentőségét és várható következményeit. Amikor pedig már tisztába jutottak Itália igazi gondolkodásmódjával, akkor már késő volt.

Olaszország megkötötte a londoni titkos szerződést.

A diplomácia nem tudta érvényesíteni sem most, sem később azokat a legendába illő erőfeszítéseket, azokat az óriási győzelmeket és sikereket, amelyeket a német-magyar-osztrák seregek értek a fél világ ellen folyó nagy küzdelemben.

A diplomácia rovására kell írni, hogy nem tudta megakadályozni az olaszok hadüzenetét.

És amit a diplomácia elrontott, azt most a magyar szuronyoknak kellett jóvátenniük.

Súlyos, nehéz harccal kellett hozzáfogni a csorba kiköszörüléséhez.

Svájctól az Adriáig

Olaszország a baráti viszony és a szövetségi szerződés ellenére már jóval a világháború kitörése előtt szinte tökéletesen kiépítette várait és erősítéseit — az osztrák határ felé.

Az olasz politika mindenkor számolt titokban azzal az eshetőség-

gét, hogy Itália harcba keveredik szövetségeseivel, Ausztriával, amellyel 1848 óta már négy háborút viselt.

Valamikor az olasz-osztrák határ védelmének legfontosabb tényezője az ismert várnégyszög volt, amelyet Radetzky 1848-ban olyan kitűnő eredménnyel tudott fölhasználni. Ezzel szemben a modern Olaszország az Alpeseekben elterülő határvidékeit olyan művekkel volt kénytelen megvédeni, amelyek a meredek hegyek közt épültek föl.

'Ennek következtében meg kellett erősíteniük az olaszoknak mindazokat az utakat, amelyek Tirolból és Karintiából vezetnek Veneziába és Lombardiába, mert hiszen a monarchia és Olaszország között fennálló szövetségi viszony ellenére mindig kísértett a veszedelem, hogy egy váratlan esemény a barátból ellenséget csinálhat.

Olaszország, amennyiben csak a védelemre gondolt, elsősorban arra törekedett, hogy megakadályozza az ellenségnek a Po síkságra való betörését. De az olaszok ennél többet is akartak. Nemcsak védekezésre, hanem támadásra is gondoltak.

Az a régi olasz álom, hogy Itália uralma alatt minden olaszt egyesíteni kell, nem hagyta nyugodtan ezt a forróvérű, könnyen hevülő és a végsőkig lelkesedő népet.

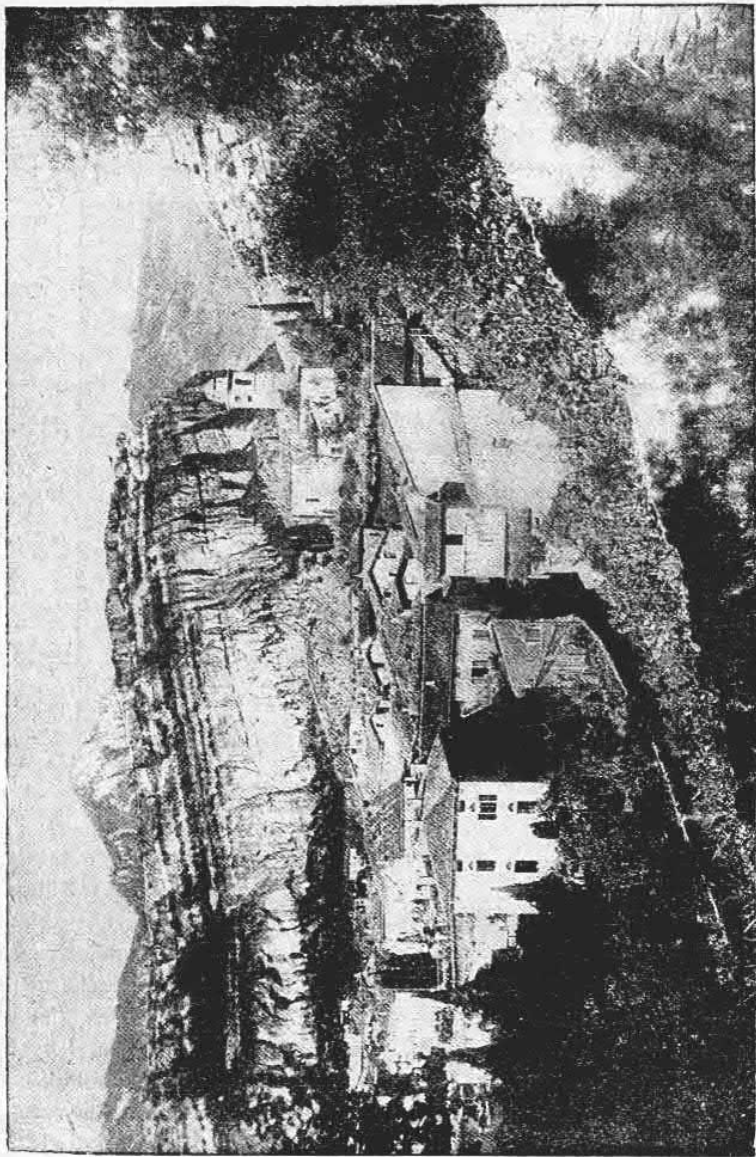
Olaszország azonfelül, hogy megerősítette határvidékét, jóval a hadüzenet megtörténte előtt lázas buzgalommal fölkészült a Tirolba való betörésre is.

Lássuk már most, milyen volt az osztrák-olasz határ, milyen volt a hadszíntér, amelyen a volt szövetségesek összecsapásra készültek?

Ha szemügyre vesszük az osztrák-olasz határnak a Stilsí-hágótól az Adriai-tengerig húzódó vonalát, akkor először is az tűnik föl, hogy nyugaton az osztrák föld hatalmas háromszög formájában ékelődött be Itália földjébe, ami bizony elég kényelmetlen helyzet volt az olaszok szempontjából.

Olaszország a reá nézve hátrányos helyzeten a következőképpen akart segíteni.

A Stilsí-hágón és a Tonale-szoroson át a felsőolaszországi síkság leíé vezető hatalmas műutakat aláaknázták, hogy abban a pillanatban, amikor az ellenség ezeket az utakat föl akarná használni, rögtön a levegőbe lehessen röpíteni. A védelem azonban nem csupán a közelharc eszközeire támaszkodott, hanem a távolharc módjaira is fölkészült, hogy az ellenséget már messziről vissza tudja tartani és hogy lehetőleg ne kerüljön sor a hatalmas pénzáldozat árán fölépített alpesi műutak szétrombolására.

A tiroli harcterről: Nagy, kites fekvésű község a Gardu-tó közelében, ahol esakhamar megkezdődtek a tomboló harcok

Ezért hát a Stilfsi-bágónál, Bornióban ütegállásokat készítettek a legnehezebb ágyúk számára és Ponte di Legnónál, a Tonale-szorostól északra nehézkaliberű ágyúkkal megrakott erődöt építettek. Mivel az Ortler- és az Adamello-csoport közt csupán a Tonale-szoroson lehet nagyobb csapattestekkel átjutni, ez a megoldás kielégítőnek ígérkezett az olasz hadsereg szempontjából. De az olaszok még ezzel sem érték be, hanem az Oglio-völgy elzárására Edolóban is ütegállást építettek.

A Krn-hegység szikláin közölt. A bércek vad világában katonáink — amíg lehetett — egy megkurtított szárnyú sással szórakoztak.

Az olaszok jól tudták, hogy egy hegység megvédésénél legfontosabb a völgyek elzárása, mert a járható utak mindig a völgyek irányát követik. Ezért hát gondosan elzárták az összes jelentősebb völgyeket. A Chiesa völgyét Rocca d'Anfonál, az Etsch völgyét pedig Rivoli-Geraionál zárták el hatalmas erődökkel. A Dolomitokban több várcsoportra hárult a feladat, hogy megakadályozza az ellenségnek Velence, Vicenza, Pádua felé való nyomulását. Itt Feltre és Belluno között voltak olyan helyek, amelyek jelentős, nagy csapatok összehívására alkalmasak voltak.

A Piave folyása mentén igen erős várak védelmezték a Piave és a Tagliamento völgyét. Az olasz várépítő szakbizottság a meglévő erődítési műveket elégteleneknek találta és ezért a következő új várműveket

építették: Ospetaletónál a Tagliamento-völgy elzárására permanens erődöket, Forni Avoltrinál a völgyi utak védelmére modern erődítményeket, Pontebbanál és Cliiusanál a legkülönbözőbb erődműveket.

Ugyancsak erődökkel torlaszolták el az Isonzo-völgybe nyíló, összes járható utakat.

Ezek az olasz védelmi vonalak jelölték ki a frontot, amelyre a monarchia hadainak föl kellett vonulniuk az új ellenség ellen. A Felső-Olaszország ellen fölvonuló magyar-osztrák hadsereg az Etsch, a Tagliamento, a Piave és a Brenta völgyein keresztül juthatott be olasz földre. De ezeket a völgyeket, amelyek mind Veneziába nyíltak, az olaszok a legnagyobb fölkészültséggel jó előre elzárták.

A hadüzenet első pillanatában nyilvánvalóvá lett, hogy a nagy kárpáti csata diadalmas befejezése után újból rettenetes nehézségekkel járó hegyi hadjáratra kerül a sor, az olasz határon, az éghenyülő Alpések közt, ahol az újonnan épített, legmodernebb olasz védőműveken kívül még egész sereg kevésbé modern erőd gördített akadályt az Olaszország ellen fölvonuló magyar-osztrák sereg elé.

Az olasz harctér terepviszonyai már jóelőre jelezték, hogy az új fronton csak végsőig menő, elszánt bátorsággal, haláltmegvető hősiességgel lehet majd mindkét félnek eredményeket elérni.

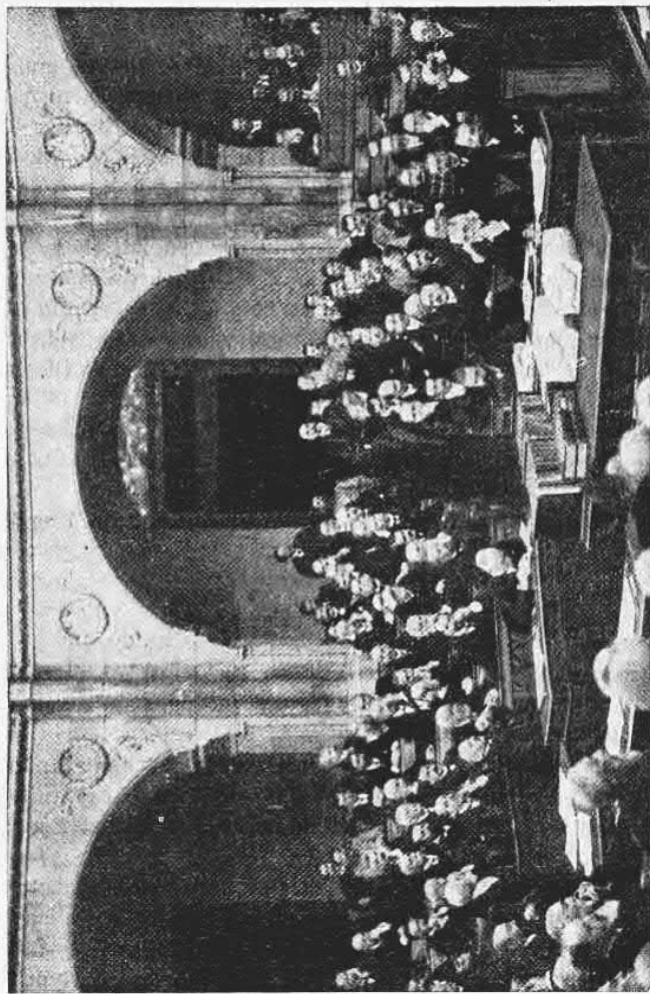
Az új harctér, az olasz front csakhamar a világháború egyik leg-
viharosabb, legádázabb hadszínterévé lett.

„A pokol minden ördöge ellen!”

A monarchiát és hadvezetőségét nem érte meglepetésszerűen az olasz hadüzenet, melynek megtörténte után a főhadiszállásról hivatalosan a következőket jelentették:

„Olaszország az európai háború kezdete óta sietette ellenünk irányuló fegyverkezését. Velencében és a határvonal mentén olyan katonai intézkedéseket tett, amelyek alig voltak összhangba hozhatók a szövetségi viszonyal.

Ez a magatartás komoly aggodalmakat keltett. Nem lehetett már szemet hunyni a gondolat fölött, hogy Olaszország képes ellenségeink táborába átmenni. Amikor aztán tavasszal mind világosabbá vált, hogy az olasz hadvezetőség támadást készít elő haderőnk ellen, melynek zöme az orosz túlerővel küzd, kénytelenek voltunk megtenni az intézkedéseket, amelyek alkalmasak egy ilyen támadás megállítására. Az Olaszország felé eső határvidéket elő kellett készíteni a várható harcra,

A magyar képviselőház ülése az olasz háború kirovása idején. Izgatott hangulatban vette a Ház tudomásul az olasz hadüzenetet

Nem tekintve a délnyugaton fenyegető veszedelemre, teljes erővel folytak az Oroszország elleni operációk és így éghettük el még ebben a hónapban a nyugat- és középgalíciai nagy sikereket.”

A nagy lendülettel meginduló galíciai offenzíva idején tehát már föl kellett készülni hadvezetőségünknek az olasz front védelmére, föl kellett készülnie a monarchiának ötödik olasz háborújára.

1848 óta ugyanis ez már az ötödik olasz hadjárata volt a monarchiának. 1848-ban Ferdinánd császár és király harcolt Olaszország ellen. Ferenc József pedig 1849, 1859 és 1866-ban viselt hadjáratot az olaszok ellen.

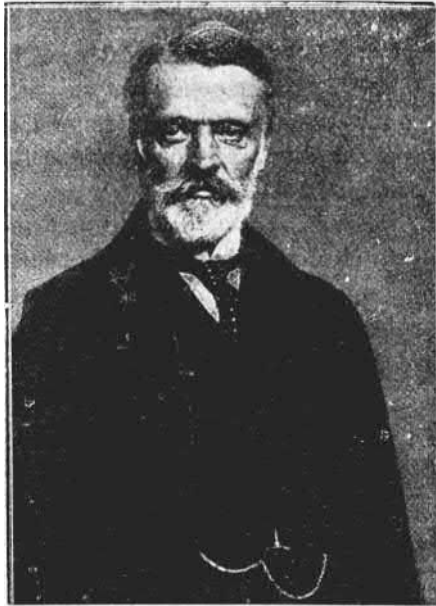
A szövetséges központi hatalmakkal szemben ekkor már az ellenséges államok egész légiója állott: Oroszország, Franciaország, Anglia. Japán, Belgium, Szerbia, Montenegró, Portugália és most: Olaszország.

Az ellenséges államok lakosságának a számát tekintve, a követ kezű volt a helyzet: Oroszországnak körülbelül 170 millió lakosa, Franciaországnak (beleértve a gyarmatokat is) 85 millió, Angliának (beleértve a gyarmatokat is) 420 millió, Japánnak 72 millió, Belgiumnak 7 és fél millió, Szerbiának 4 millió, Montenegrónak félmillió, Olaszországnak 35 millió lakosa, együttvéve tehát a világ népességének a fele, közel nyolcszázmillió ember állott szemben a monarchia 53 millió, a Németbirodalom 70 millió és Törökország 24 millió lakosával, tehát alig 150 millió emberrel szemben.

800 millió 150 millió ellen!

A fél világ emberi és gazdasági ereje a számban, erőben, területben eltörpülő központi hatalmakkal szemben.

Elképzelhetetlen, példanélküli erőfeszítéseket követelt meg ez a helyzet a magukra maradt központi hatalmaktól, amelyeket csak a lelkesedésük, a hősiességük és áldozatkész kietartásuk mentett meg az összeomlástól.

Gróf Andrassy Gyula, aki a magyar politikusok közül a legbehatóbban foglalkozott az olasz kérdéssel

Nem hiába mondotta gróf Tisza István a képviselőház 1915 május 26-i ülésén, amikor az olasz hadüzenet következtében beállott helyzetei ismertette, hogy:

— Utolsó lehelletünkig harcolni fogunk a pokol minden ördöge ellen és ki fogjuk ragadni a sors kezéből a diadalt! . . .

Ugyanazon az ülésen Apponyi Albert gróf azt mondta:

— Meg fogjuk védeni Tirol Alpeseit, amint a tiroli vadászok is védelmezték a Kárpátokat. . .

Ugyanilyen lelkes, ünnepélyes hangon szólalt föl gróf Andrássy Gyula is, aki a legbehatóbban foglalkozott az olasz kérdéssel és aki számos újságcikkben és politikai beszédben már előzően óvta Olaszországot a meggondolatlan lépéstől.

A pokol minden ördöge szállt hadba ellenünk.

Es a pokol minden ördöge ellen a győzelem reményével, a hősiesség és elszántság, a hazaszeretet és áldozatkészség fölemelő érzéseivel vállaltuk magunkra a borzalmas élet-halálharcot.

Mi a kötelesség?

Izgalmas, lázas tüntetéseket robbantott ki az olasz hadüzenet egész Magyarországon.

A világraszóló gorlicei nagy diadal hatása alatt állott még az egész nemzet, amely lelkes hangulatban fogadta a napról-napra érkező újabb győzelmi híreket.

Ez az ország, ez a nemzet még mindig tudott lelkesedni. Nem fásult el a tél szenvedéseitől, nem vált közönyössé a kárpáti harcok idegbénító izgalmaitól, nem merült ki az erejét meghaladó áldozatok meghozásában, nem fáradt ki a nélkülözésekben, a tépő gondokban, örökös aggodalmakban . . .

Pedig nagyon nehéz volt már az élet odahaza is.

Az egyik előkelő pesti napilap ezekben a napokban a következőket írta:

„A marhahús ára a budapesti piacon 1—3 koronával emelkedett és körülbelül ezzel egyforma arányban drágulnak a többi húsfélék is. Egy kiló vesepecsenyének ma tíz korona az ára és egy kiló sertéskaraj öt és fél koronába kerül. A halat átlagosan 4—5 koronáért mérik és egy darab rántanivaló csirkéért százötven fillért kérnek. Az érdemekben megöszült vén baromfiak kilóját négy és öt koronáért vesztegetik, hogy

a kimustrált pacalért és tüdőért egy korona ötven fillért kérjenek. A leg-hitványabb szalonna ára öt koronára szökött fel. Ha most már tekin-tetbe vesszük, hogy Budapest nem a milliárdosok városa, ellenben igen sok a szegény ördög, hamarosan nyilvánvalóvá lesz, hogy a fővárosban húst csak a bankárok, a mágnások, a gyárosok és a miniszterek ehetnek, de ezek sem mindennap, sőt még minden másnap sem. . .

A budapesti nép tüntetése Olaszország ellen az olasz hadüzenet napján. Magyar, osztrák, német és török zászlók alatt sokszáz főnyi tömeg indult el a Petőfi térről tüntető fölvonulásra

Itt mingyárt fölvetődik a kérdés, hogy ilyen körülmények közt mit együnk?

A felelet természetesen az volna, hogy leginkább főtt tésztát, ami a magyar embernek amúgy is főtápláléka. Igen ám, de a hatóság bőkezű-sége folytán egy személy egy egész hétre csakis húsz deka lisztet kaphat, ami a rántottleveshez is kevés.

Szóba jöhetnének még a főzelékek, de ilyesmi nincs, vagy olyan drága, mint a hús. A friss zöldségfélék szintén méregdrágák, minek foly-tán azt a milliomost, aki arra határozná el magát, hogy például zöld-

borsós csirkét egyék, családtagjai hamarosan gondnokság alá helyeznék, ráfogva, hogy tékozlási mániában szenved.

Ami a kenyeret illeti, azt a pékek csodálatosan kevert kukoricalisztból sütik és olyan hatással, hogy az az éhes ördög, aki elfogyaszt belőle félkilót, pár óra múlva doktorért küldhet és orvosságot szedhet, minek folytán a kenyér még a vesepecsenyénél is többre kerül.

A budapesti ember ilyen körülmények közt tulajdonképpen csakis bosszúságot, elkeseredést és káromkodást nyelhet. ..”

A tréfás hang mögött azonban komoly panasz, komoly gond rejlett, mert bizony odahaza is nagyon megnehezült az élet sora.

De azért az ország változatlanul tudott lelkesedni.

Az olasz hadüzenet újból lángra lobbantotta a háborús lelkesedés tüzét.

Ellenség lett a régi szövetségesből. Majd meglátja a talján — mondogatták bizakodóan a magyarok, — hogy számvetését elhibázta.

Tüzes lelkesedéssel mindenki az olasz frontra akart menni, hogy mielőbb megtörténjék a leszámolás az új ellenséggel.

Fiatal gyerekek és öreg magyarok jelentek meg újból a sorozóbizottságok előtt.

Nagyszalonta mellett, Madarászon, a kis bihari faluban is híre ment az olasz hadüzenetnek. A községben alig volt már épkezláb ember; aki fegyvert tudott fogai, azt mind elvitték már a hadba. Az öregek maradnak otthon és az öregek közt Puskás Mihály uram, aki harminckét évig volt Madarász törvénybírája.

Akkurátus, egyenes ember, kuruc-negyvennyolcas volt világléteben Puskás Mihály, aki túljárt már a hatvanharmadik esztendején és unokákat ringatott a térdén. De azért már régóta azt forgatta a fejében, hogy minden magyar embernek a harctéren van a helye, ha csak a kezét is tudja mozgatni.

Már januárban, a nagy kárpáti veszedelem idején jelentkezni akart katonának, hogy a fiaival együtt szolgáljon, de a família nagyon a szívére beszélt és Puskás Mihály nagybánatosan letett tervéről.

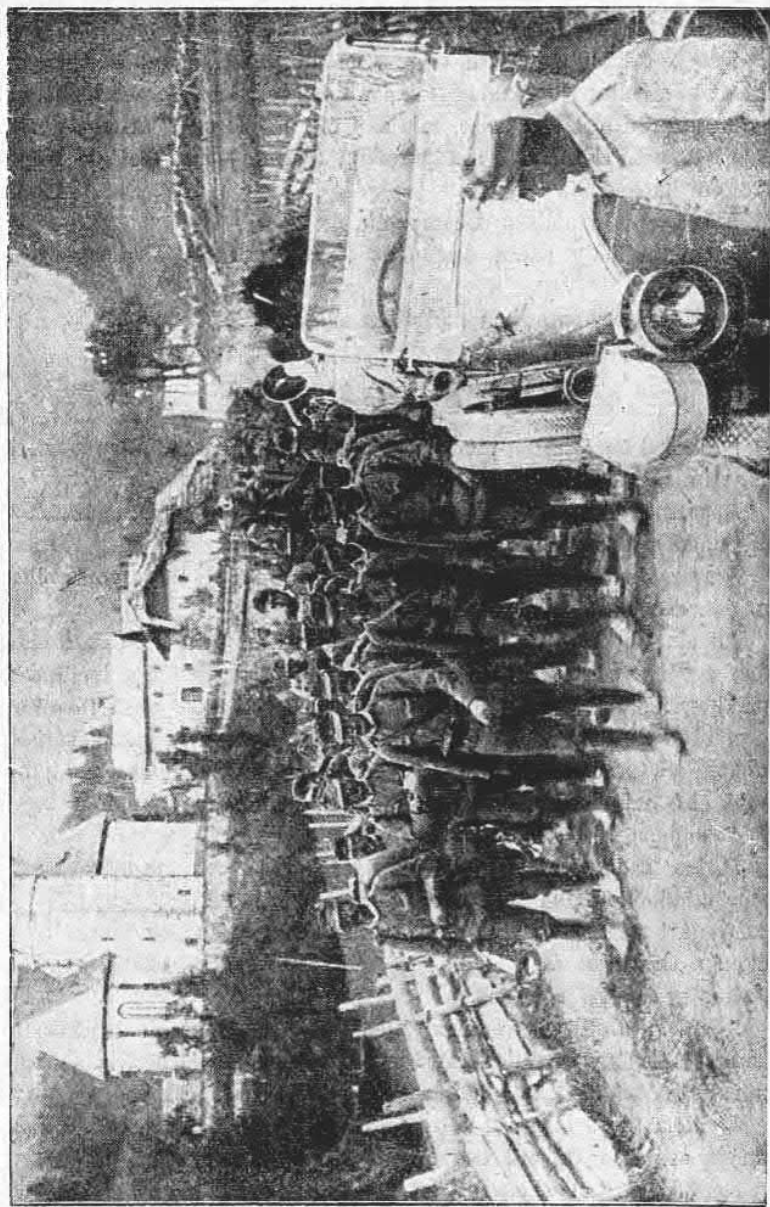
Most azonban, hogy új ellensége támadt a hazának, Puskás Mihály nem tanácskozott senkivel, nem kérdezett senkit, fogLa magát, bement Szalontára, Szalontán is a szolgabíró hivatalába:

— Hol asszentálnak engem, instálom?

Az urak nagyot néznek:

— Csak nem akar katonának állni gazduram?

Az öreg ember fölkapta szép fehér fejét rátartón, kevélyen:

Magyar csapat megérkezése az olasz határra.

— Hát olyanforma vagyok én, aki nem tudja mi a kötelesség, mikor beleköt a mi királyunkba a tálján?

Puskás Mihály elmondta, hogy végképp eltökélt szándéka, megyen katonának. Az olasz ellen szüksége van minden emberére Ferenc Jóskának.

A szolgabíró Iái la, hogy fele se tréfa a dolognak, útbaigazította a lelkes öregot, aki annak rendje-módja szerint jelentkezett is Nagyváradon a katonai hatóságánál.

Alkalmasnak találták. Besorozták.

Puskás Mihály aztán öregbetűs levelet küldött Madarászra az asszonyoknak:

— Közember sarzsiban szolgálom a hazát. . .

Az olasz partvidék bombázása

Május 23-án éjszaka, pontban éjféltkor beállott a hadiállapot Olaszország és a monarchia között.

A szárazföldén, a svájci határtól az Adriai tengerig megindult a szembenálló seregek földérintő munkája.

Szuronyos, puskás, kézigránátos hadak vonultak föl egymás ellen, hogy összemérjék az erejüket.

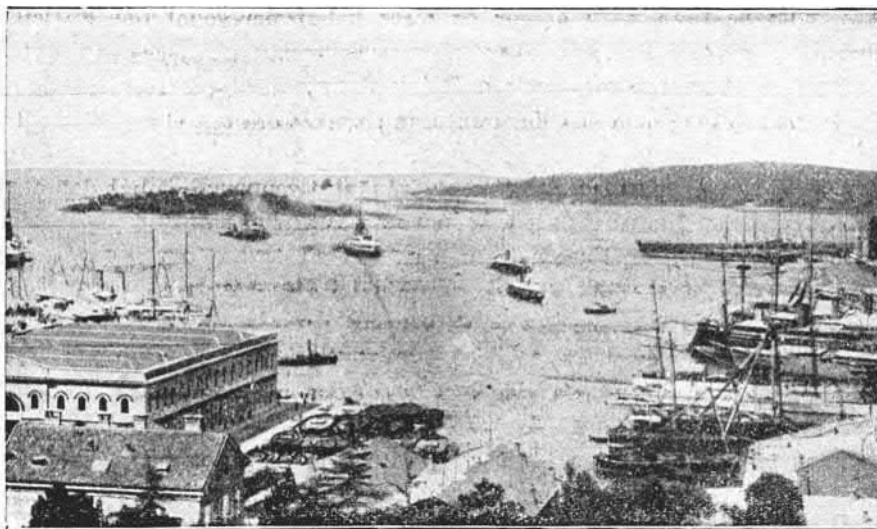
Az olasz háború első fegyverténye azonban nem a szárazföldön, hanem a tengeren történt. A magyar-osztrák flotta már a hadüzenet éjszakáján, néhány órával a hadiállapot bekövetkezése után fölvonult Olaszország keleti partjai ellen, Velencétől le egészen a „csizma“ sarkáig bombázta a városokat, a parti erősségeket, egyszóval Olaszország háborújának első hajnalán már kóstolót kapott a háború borzalmaiból, izgalmaiból és pusztításaiból.

Május 23-ika pünkösdvásárnapjára esett. A napsugaras, szép ünnepet-különös módon ünnepelték meg a pólai hadikikötőben. Délután öt órára járt az idő, amikor alarmszerűen összehívták az összes hadihajókon a tisztikart és a legénységet és a flottával közölték, hogy az olaszok megüzenték a hadat.

Szemanuk állítják és bizonyítják, hogy a monarchia tengerészei, a tisztek és legénységi állománybeliek egyaránt a leglelkesebb hangulatban vették tudomásul a hadüzenet megtörténtét.

— Most majd mi ránk is sor kerül — mondogatták. — Majd megmutatjuk az olaszoknak, mit tud~ Ferenc József flottája! . . .

Nem is hitték volna, milyen hamar sor kerül a harckészség bebizonyítására.

Pula, a monarchia hadikikötője az Adriai-tengerbe nyúló isztriai félszigeten. Innen indultak ki hadihajóink az olasz partvidék bombázására

Pár perccel a hadüzenet kihirdetése után a tengernagy már kiadta a parancsot:

— Az összes hadihajók kazánjait befűteni!

Ez a parancs már a nagyszabású tengeri támadás előkészítését jelentette.

Harci lázban úszott az egész pólai kikötő.

És amikor pünkösdvasárnapjának napja nyugovóra tért, már minden csatahajó tudta a rendeltetését, minden csatahajó útban volí, hogy a reábízott földalapot pontosan végrehajtsa.

Hatszázkilométeres vonalon, Velencétől le egészen Barlettáig támadás készült az olasz partvidék ellen.

A flottának két csoportra osztva Ravenna, Rimini, Sinigaglia, Ancona, Vieste, Manfredonia és Barletta vonalán kellett a gyors támadást végrehaj tania.

A tengerészeti repülőök Velence bombázására kaptak parancsot.

Tizenöt hadihajónak az Adriai-tenger déli részére kellett sietnie, hogy francia és angol hadihajók esetleges beavatkozása és meglepetése ellen biztosítsa az olasz part előtt operáló flottacsoportokat.

A parancs szerint a flotta minden egységének és minden flottillának hajnali négy órakor a kijelölt helyen kellett lennie, hogy a támadás az egész vonalon egy időpontban kezdődjék meg.

És pontban négy órakor az olasz keleti partvonal hét kijelölt pontján megdördültek a hajóágyúk, halált és pusztulást szórva és figyelmeztetve Olaszországot, hogy a felénk dobott kesztyűt fölvevük . . .

A nap még nem kelt föl. Pontosan tizenkét óra telt el a hadüzenet átadása óta. És már dörögtek az ágyúk Velencétől Barlettáig.

Velencére egy tengerészeti repülőgépünk tizennégy bombát dobott. A híres velencei arzenál és a vele kapcsolatos állami hajógyár hatalmas dokkjá tüzet fogott. Ezen a telepen cirkálókat, torpedózúzókat és torpedónaszádokat szoktak építeni, azonkívül itt szokták tatarozni a legnagyobb típusú csatahajókat is. A velencei arzenál többször tatarozta a német császár jachtját, a „Hohenzollern”-t is, amely néha hetekig tartózkodott a szigetváros vizén.

Most ez a híres arzenál kigyulladt, dokkjában egy hadihajó súlyosan megrongálódott és a tüzet csak nagy nehezen lehetett megfékezni. A többi lezuhanó és fölrobbanó bomba súlyos károkat okozott a velencei pályaudvaron, az olajtartályok telepén és a Lidón lévő repülőhangárokbán.

Ostende után a másik világhírű európai fürdőváros: Velence is megismerkedett a háború borzalmaival.

Riminiben a „St. Georg” páncélos cirkáló a pályaudvart és a hidat bombázta eredményesen.

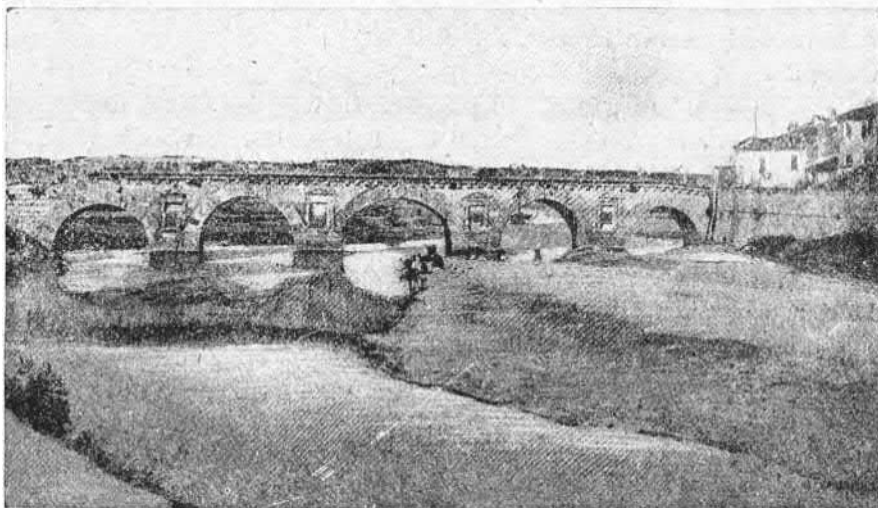

A többszáz éves velencei arzenál gyönyörű épületesoportjának főbejárata. A monarchia tengerészeti repülői az olasz hadüzenetet követő hajnalon megjelentek Velence fölött és bombákat dobtak az arzenálra is

Sinigagliában a „Zrínyi” cirkáló a vasúti hidat, a víztornyot, a kikötőtelepet, az állomás épületét és egy vonatot lőtte össze ágyúival.

Anconában, ebben a fontos kereskedelmi és hadikikötőben a magyar-osztrák hajóhad zöme bombázta az erődítményeket, a tüzérségi és lovassági tábornak, a hajógyárat, a villamossági központot, a gazoméiert, a petróleumraktárt, a szemaforot, a rádióállomást és óriási károkat okozott. Több helyen hatalmas tűzvész támadt. Eltévedt lövedékek, melyek nem katonai épületeket és műveket értek, még jobban fokozták a károkat és az izgalmakat.

A kikötőben két gőzöst süllyesztettek el a támadó hadihajók és

Kőhid az olasz tengerparton Kimini város mellett. Repülőink bombái ezt a történelmi nevezetességű hidat is alaposan megrongálták.

egy harmadikat, amely a hajógyárban vízrebocsátásra készen állott, összeromboltak.

Anconában különösebb ellenállást csak egy könnyű olasz üteg és néhány gépfegyver fejtettek ki előnyomuló két torpedózúzókkal szemben. Az „Alfredo Savio”-ban, Ancona egyetlen modern erődjében a bombázás kezdetekor a kezelőlegénység ott volt a helyén, az ágyúk mellett. De két pilótánk, akik a legjobbkor jelentek meg, géppuskalúzzal olyan alaposan elűzte őket, hogy nem tértek többé vissza. Ez a két hős pilóta és egy harmadik társuk a szárazföld belső részén fekvő chiaravallei léghajócsarnokra és több katonai objektumra harminc bombát vetett.

A Potenza-folyó vasúti hídját a „Radetzky” bombázta és alaposan megrongálta. Az „Admiral Spaun” négy torpedózúzóval a Sinarca vasúti hídját, a campo marinói vasútállomást, a szivattyúházat bombázta, összerombolta a trcmítii és megrongálta a Lorre di milatrii szemaforokat.

A „Helgoland”, amely három torpedózúzóval Vieslét és Manfredoniát bombázta, Barlettánál két olasz torpedózúzóval találkozott, amelyeket nyomban tűz alá vett és üldözni kezdett. Az egyik elmeneült, a másikat, a „Turbine”-t „Csepel” és „Tátra” torpedózúzóink Pelagosa felé szorították, egy gránátlövéssel, amely gép- és kazánházat érte, megbénították, úgyhogy „a hajó égve és süllyedve megtorpant”. A következő percben kitűzték a fehér lobogót: az olasz hajó megadta magát!

A „Csepel” és „Tátra” megmentette a hajó harmincöt emberét, köztük a parancsnokot, két tisztet és a hajó gépfőnökét. Ezek voltak az első olasz hadifoglyok. A mentési műveleteket megzavarta két Vitorio Emanucle-típusú, ellenséges csatahajó és egy segédcirkáló, amelyek északkelet felől mintegy 9000 méternyiről közeledtek.

Most tűzharc indult meg, amelyben a „Csepel”-t találat is érte. Három tengerész megsebesült. A „Helgoland” eredményesen viszonzta a tüzelést, azulán a csoport ügyes manőverezéssel visszavonult.

A „Novara” hőse

Külön fejezetben kell megemlékezni az olasz partvidék bombázásának egyik részletéről. Nemcsak azért, mert ez a részlet volt a legizgalmasabb fejezete ennek a nagyszabású tengeri hadműveletnek, hanem azért is, mert itt tűnt föl először egy magyar tengerésztiszt’ nagybányai Horthy Miklós sorhajókapitány, a „Novara” gyorscirkáló parancsnoka, akire nagy történelmi hivatás várt az idők mélyén...

A „Novara” hőse!

Így Írtak róla már akkor a magyar lapok áradozó büszkeséggel: „Horthy sorhajókapitány az olaszok elleni tengeri háborúnak legelőször föltűnt hőse. Részlvett abban a szenzációs gyorsasággal és sikerrel végrehajtott támadásban, amelyet flottánk közvetlenül a hadüzenet után intézett az olasz partok ellen. Amíg ilyen tengerészeink vannak, mint nagybányai Horthy Miklós, számra nézve nagyobb tengeri erővel is a biztos győzelem reményében vesszük föl a harcot. Horthy Miklós sorhajó-

kapitány megérdemelt kitüntetésben részesült példásan végrehajtott haditettéért”.

Így írtak a lapok 1915 májusában, a „Novara” hőséről, Horthy sorhajókapitányról, aki majdnem öt esztendeig volt Ferenc József király szárnysegéde, mint „haditengerészetünk egyik legjobb és legderekbabb tisztje”.

Horthy Miklós a világháború első időszakában a „Habsburg” csatahajónak volt a parancsnoka, majd 1915 elején átvette az új „Novara” gyorscirkáló vezényletét. Ebben a beosztásában Horthy sorhajókapitány már nagy érdemeket szerzett, amikor a Pólában fölszerelt német tengeralattjáró naszádokat, az ellenséges örvonalon áttörve, a „Novará”-val levontatta Korfu szigetéig. Ennek a veszedelmes föladatnak a sikeres végrehajtásáért Horthy Miklós a német császártól a másodosztályú veskeresztet kapta.

De a „Novara” hőségé az olasz partvonal elleni támadás avatta nagybányai Horthy Miklóst.

A nagy támadás alkalmával a „Novará”-ra, valamint az alá rendelt „Scharfschütze” torpedórombolóra és a négy torpedónaszádra az a föladat várt, hogy Ravenna kikötőjét, a katonailag megerősített Porto Corsini-t támadja meg.

A „Novara”-csoportnak, melynek parancsnoka Horthy sorhajókapitány volt, az volt a közelebbi föladata, hogy torpedórombolója — amennyire csak lehet — hatoljon be a kikötő csatornájába, rombolja össze az ott állomásozó olasz búvár- és torpedóhajókat és pusztítsa el a kikötő katonai rakományait és hadikészleteit. A „Novará”-nak a ravennai kikötő mellett lévő világitótorony jelzőállomását kellett összelőnie és a „Scharfschütze”-t kellett az ellenséges támadások ellen megvédelmeznie. A négy kis torpedónaszádra pedig az a föladat várt, hogy Velence irányából biztosítsa a cirkáló és a torpedóromboló operációját.

Veszélyes, nehéz föladat volt ez. Hiszen nem messze, Velencében nagy olasz hajóhad állomásozott, amely bekeríthette és igen könnyen megsemmisíthette a kicsiny „Novara”-csoportot.

A „Novara” gyorscirkáló parancsnoka: nagybányai Horthy Miklós sorhajókapitány, aki a Ravenna kikötője ellen intézett támadást a legnagyobb sikerrel vitte végbe. A kiváló magyar tengerésztiszt ettől kezdve a „Novara” hőse lett

Bátorságra, gyors cselekvésre és nagy határozottságra volt szükség. Mindebben nem is volt hiány . . .

Hajnali négy órakor a csoport megérkezett a kijelölt helyre. A „Scharfschütze” behatolt a Porto Corsini igen keskeny, alig 30 méter széles csatornájába és azonnal hozzálátott a munkához: löni kezdte a jelzőállomást, a katonai raktárakat. A meglepetésükből magukhoz térő olasz helyőrségi csapatok azonnal fölvonultak és — mint a jelentés beszámolt róla — a torpedóromboló a csatorna szélein csakhamar „egy teljesen megszállott lövészárk előtt látta magát”.

Ellenséges ütegek, gépfegyverek és gyalogsági puskák ontották a tüzet a merész kis hajó ellen, amely bátran fölvette a harcot a parti hadállásokkal szemben.

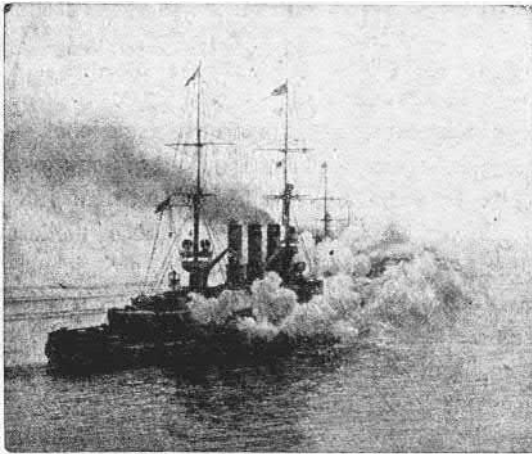
Most három rejtett parti üteg kezdte ágyúzni 12 centiméteres lövedékekkel a torpedórombolót és a segítségére siető „Novará”-t is, amely, amennyire csak lehetett, mintegy 1500 méternyire megközelítette a csatorna bejáratát és ágyúival löni kezdte az olasz ütegeket, az olasz kaszárnyákat, a jelzőállomást és a világítótornyot.

A cirkáló bátor előnyomulásával magára vonta majdnem teljes egészében az ellenség tüzelését és megmentette a „Scharfschütze”-t a bizios pusztulásiól.

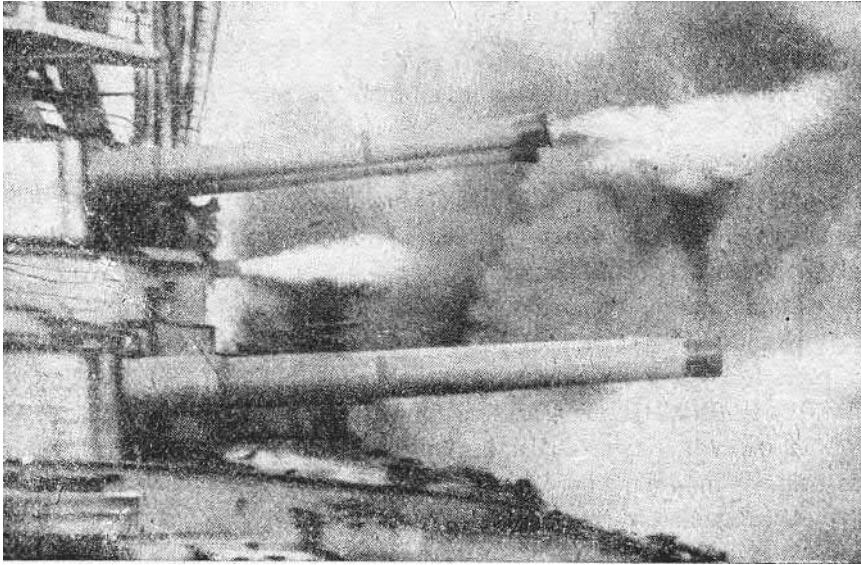
Közben a helyszínre sietett a nagy csatazajra a csoporthoz tartozó 80-as számú torpedónaszád is, amelynek tisztí étkezőjét ágyúgolyó rombolta szét. A naszád léket kapott és egy ember súlyosan megsebesült.

A „Novara” folytatta a tüzelést, hogy a torpedózúzó és torpedónaszádot súlyos helyzetükből kisegítse. A cirkáló oldalozla a parti lövészárkot, ágyúival szétrombolt egy kaszárnyát, óriási károkat okozott a katonai épületekben, de őt magát is sok találat érte. A hajón robbanó egyik ellenséges gránátlövedék halálosan megsebesítette Persich sorhajóhadnagyot és vele együtt négy tengerészt.

Az öt hősi halotton kívül

A „Novara” gyorscirkáló tüzelés közben

Dörögnek a hajóágyúk . . .

még tizenegy tengerész vált harcképtelenné a gránátrobbanás következtében.

A helyzet egyre veszedelmesebbé vált. A „Novara” kéményeit már valósággal szilává lőtte az ellenség tüzelése, a gránátszilánkok eltépték a kábeleket. A „Novara” hatalmas csapásokat mért ellenségére, de kapott is csapásokat. Igen becsületes harc volt ez!

Öt óra tájban — amikor a nap már fölkelte — a „Novara”-csoport elvégezte nehéz földadatát. Összelötte a Porto Corsini világítótornyát, jelzőállomását, kaszárnyáját, raktárépületeit. . .

Becsülettel vissza lehetett fordulni.

A csoport öt óra után néhány perccel teljes gőzzel indult vissza Trieszt felé. A 80-as számú torpedónaszád betömött lyukkal érkezett vissza Pólába. A „Novara” és a „Scharfschütze” is magán viselte a nagy harc nyomait. De a győzelem megérte az áldozatokat.

Horthy Miklós sorhajókapitány, hősiessége elismerésül a III. osztályú vaskoronarendet kapta Ferenc József királytól.

„Horthy tüneményesen vezetett — állapították meg a szakértők. — Ettől fogva a fiatal liztek bálványa lett, akit vezéri állásra rátermettnek ismertek föl.”

Az egész vonalon diadalmasan végrehajtott támadás után a csoportok egymásután tértek vissza a pólai kikötőbe.

A Sinigaglia felől haza igyekvő „Zrínyi” cirkáló fölött olasz kormányozható léghajó jelent meg, a „Citta di Ferrara”, amely eredménytelenül dobott több bombát a hajó felé. Az olasz léghajó valósággal üldözőbe vette a „Zrínyi”-t, de azulán jobbnak látta a bombaszóróval kapcsolatos üldözést földadni, mert két magyar-osztrák repülőgép jelent meg a látóhatáron és a léghajó fölé kerekedtek . . . Később derült csak ki, hogy pilótáinknak már egyetlen bombájuk sem volt, mind elhasználták Velence bombázásánál. . .

Diadalmasan, dicsőségesen zajlott le a nagy támadás.

Nemcsak demonstráció, hanem komoly eredmény volt ez: bebizonyosodott, hogy a monarchia flottája az olasz hadüzenet után is ura maradt az Adriai-tenger északi részének.

A sikerült, nagyszabású, bravúros gyorsasággal végrehajtott támadás morális hatása pedig egyenesen óriási volt.

Az olaszokat rettegés fogta el.

A monarchia népeit pedig bizalom töltötte el.

Legszebb remények közt indult meg az Olaszország elleni hadjárat.

Kialakul a front

Amilyen önfelelt lelkesedéssel és viharzó szenvedéllyel vetette magát Olaszország a háborúba, olyan óvatos megfontoltsággal nyomult előre a magyar-osztrák hadsereg főhadállásai ellen.

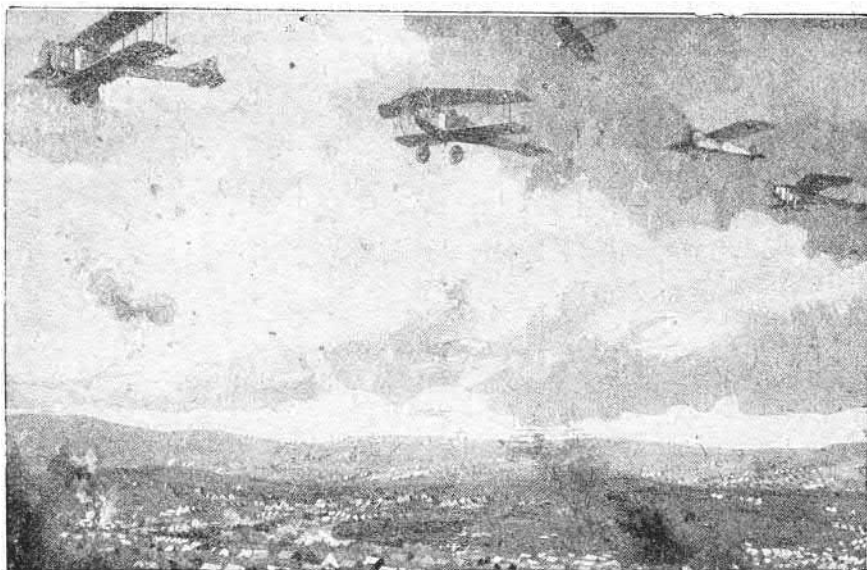
Jól tudta az olasz hadvezetőség ugyanis, hogy a határvidék igen nagy előnyöket nyújt a monarchia seregeinek a védelem szempontjából. Az olaszok felvonulása rengeteg terepnehézségbe ütközött és a fontos helyeken mindenütt útjukat állották a modern tökéletességgel kiépített erődművek.

Nem lehetett olyan könnyű diadalmenetről szó, amilyenről az olaszok álmodoztak!

De sok vér, de sok áldozat árán kellett az olaszoknak a gyors győzelem reményéről lemondaniuk!

A hadszínteret a Liroli és a karintiai határon a Magas-Alpok olyan élesen határolták el, hogy ez a hosszú front az olasz sereg fölvonulására teljesen alkalmatlannak bizonyult.

A legalkalmasabb betörési helyül az adriai tengerpart és Görz közöld elterülő keskeny tér kínálkozott, az Isonzo alsó folyásánál, de az olaszoknak ebben az irányban való előnyomulását azok a jóelőre és

Magyar gépmadarak látogatása egy olasz város fölött

nagy gondossággal kiépített hadállások voltak hivatva megállítani, amelyek azután az „Isonzo-csaták” legendás színhelyeivé lettek.

A monarchia hadvezetősége nem akart fölösleges áldozatokat hozni, nem akart olyan határsávokat védelmezni, amelyek taktikai szempontból nem voltak alkalmasak a védelemre és ezért lemondott az alsó Isonzo nyugati partján elhúzódó, alacsony fekvésű határsáv védelméről. Ellenben teljes erővel megszállotta délen az uralkodó Doberdómagaslatot, a doberdói fennsíkot, amely az egész déli Isonzo-hadállásnak a kulcsa volt és amely a Trieszt felé vezető utat zárta el.

A Doberdótól észak felé a monarchia seregei az Isonzo nyugati partját, nevezetesen a gorzi hídfőt, a Plava-, Canale- és Tolmein-liíd-főket jelölték ki a védelem legfőbb támaszpontjait.

Innen áthajolt a frontvonal a Krn-csoporlon keresztül az Isonzo keleti partjára, a Krfreit-völgyét ugyancsak taktikai okokból átengedve az olaszoknak. •

A felső Isonzo völgyébe az ellenség benyomulását a szintén erősen megszállott Flitsch-hegyvidék akadályozta meg. A Kami Alpok szorosait, amelyek falszerűen választják el Karintiát Veneziától, különösen a Predil-, Pontafel-, Plöcken- és Tillach-hágókat a határvédő magyar-osztrák csapatok megtartották birtokukban.

A harc kitörése tehát az Isonzo fronton volt várható.

A hadüzenetet követő napon az első jelentés így hangzott: „A tiroli határ egyes pontjain kisebb harcok kezdődtek. A partvidéki határterületen Strassoldónál olasz lovasság mutatkozott.”

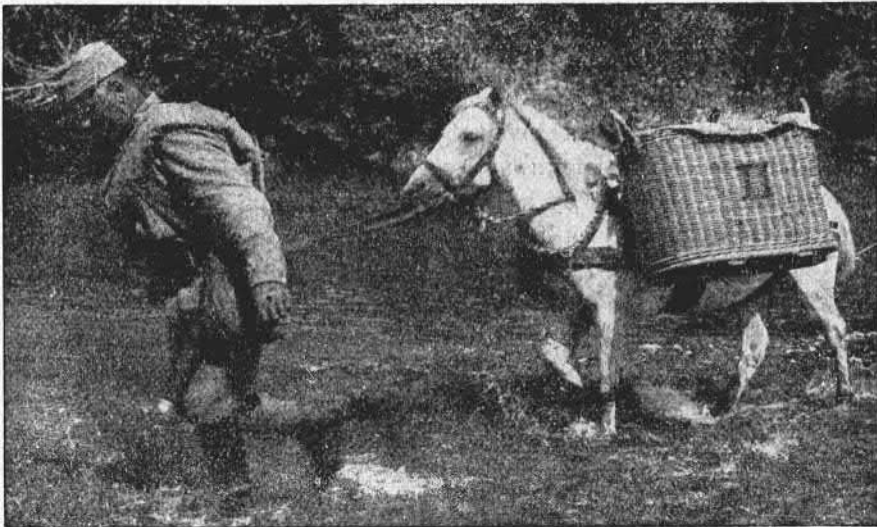
Strassoldo, az olasz szárazföldi hadszíntér elsőnek megnevezett helysége a gradiskai határon feküdt, a palmanovai olasz határerősségtől öt kilométernyire délre. Az olasz lovasság földérintő előtörése is előre vetette árnyékát az eljövendő Isonzo-csatának.

De az olaszok csak lassan és óvatosan haladtak előre. Még a kiürített területeket is csak apránként szállták meg.

Így május 26-án benyomultak a Tirol délnyugati csücskében levő és napokkal előbb kiürített Condino városkába, de ugyanezen a napon a „Padon-szorosnál az olaszok az első lövésre megfutamodtak”, —amint arról a vezérkari jelentés beszámolt.

Május vége felé azonban megtörtént az olasz hadsereg felvonulása és teljes komolysággal megindult a harc. 29-én az olaszok megszállták Tirol délkeleti csücskében Alá határhegységét. Ugyanezen a napon már az Isonzo-fronton Plavánál mentek rohamra Cadorna seregei és Görztől északra ötször egymásután támadták meg a monarchia védővonalait.

Ekkor már dühös elszántsággal folyt az olasz háború. Haditengerészetünk repülői újabb támadást intéztek Velence ellen, újból bombákat

Az Isonzo melletti harcterről. A dombos vidéken, ahol a talaj csupa kő, apró lovakon szállították katonáink részére az eleséget és a muníciót

vetettek az arzenálra, több helyen tüzet okoztak és a Niccolo-erődben robbanást idéztek elő.

Ezután napról-napra még hevesebbé vált a harc. Az Isonzo-fronton beleavatkozott már a küzdelembe mindkét részről a nehéz tüzérség is.

Az olasz gyalogság Monfalconénál, Görznél és Plavánál szinte napról-napra megismételte kísérleteit, hogy átkeljen az Isonzón.

A támadások mindig erőteljesebbekké válnak.

Egyre alaposabb tüzérségi előkészítés előzi meg a rohamokat. Azután szünet nélkül dörögnek az ágyúk.

Jön a pergőtűz!

Kezdődik az „első isonzói csata” . . .

A májusi orkán

A tengeren ...

Édesen, simogatóan, melegen ragyogott az égbolton május napja.

A természet ujjongva ünnepelte megújhdását.

De ez a tavasz mégis egészen más volt, mint más esztendőök tavasza. A Lékességes, derús égbolt kék kárpitját csak ártatlan, könnyed bárányfelhők csipkézték, mégis a legviharosabb orkán tombolt a földön.

A földön, a vizen, a levegőben . . .

Keleten az orosz nagyherceg vert hada menekült fejvesztett, lázas izgalomban Mackensen ágyúí elől.

Délen, a Duna és a Száva mentén a szerb hadsereg kezdett elszánt harcba.

Délnyugaton, az Isonzo mentén és Tírol alpesei között vad elszánt-sággal törtek egymásra az új ellenségek.

Nyugaton, a flandriai tengerparttól a svájci határig az angol-francia-belga seregek rohamozták pergőtüzes támadásokkal a német védelmi vonalat.

A Dardanelláknál kétségbeesett erőfeszítéseket végzett az ántánt hajóhada.

A bagdadi fronton szörnyű harcok folytak.

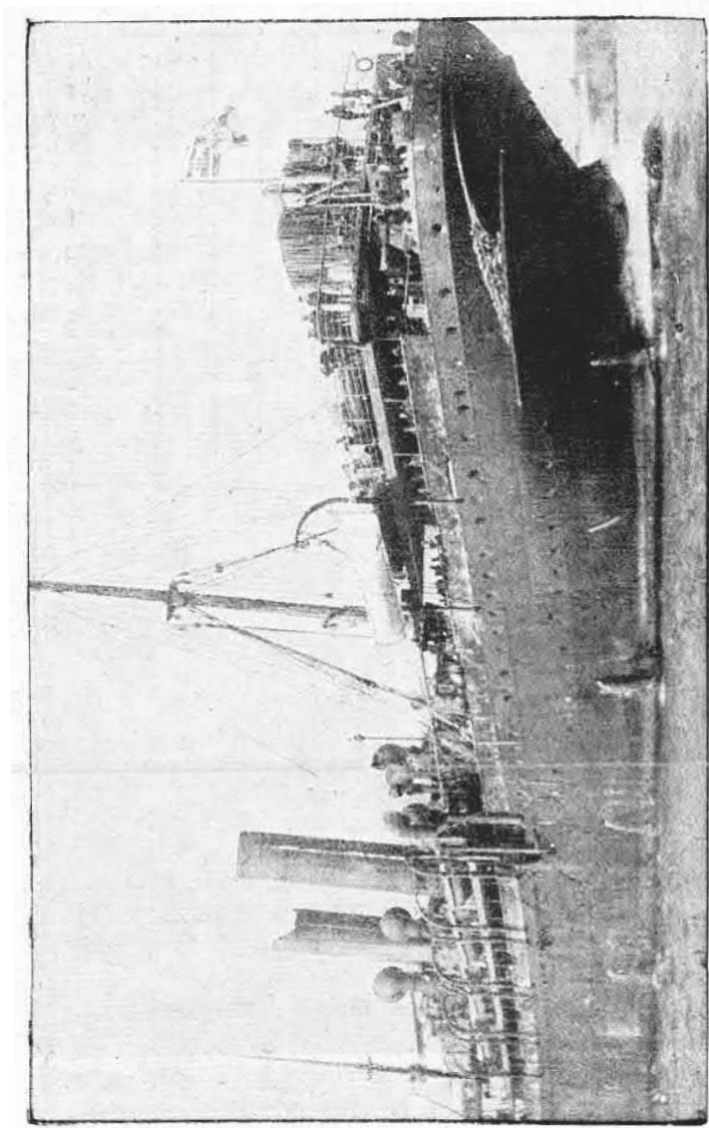
Afrikában angol csapatok zúdultak rá a német gyarmatokra.

A levegőben zsákmányra éhes saskeselyűkként szárnyaltak a repülőgépek és a léghajók.

A tengereken folyt a könyörtelen, irgalmatlan pusztító hadjárat.

Eget-földet rázón tombolt a derús ég alatt a májusi orkán, amit a meghasonlott emberiség támasztott és fokozott a legvégső határig.

A tengeren izgalmas, jelentős nagy események zajlottak le. A tavasz beálltával nagy lendülettel megindult a tengeri harc, a bűvárhajók fokozott erővel látlak hozzá az ellenséges hajók pusztításához. Most

A „Prinz Eitel Friedrich“ német segédcsirkáló közel egyévi bolyongás és küzdelem után befutott a newyorki kikötőbe, ahol az Unió kormányja azonnal lefoglalta

indult meg csak igazán a tengeri kereskedelmi háború, ami Anglia „kiéhezhető blokád”-jára volt a németek válasza.

A távoli óceánokon a hatalmas angol flotta hajtóvadászatot rendezett a künnrekedt német cirkálókra.

A „Prinz Eitel Friedrich” német segédcirkálót tizenhat ellenséges hadihajó üldözte az amerikai vizeken. A hajó, amely legendás híre tett szert, akárcsak az Emden, a háború előtt közönséges szállítóhajó volt. A háború kitörésekor fölszerelte magát ágyúkkal, páncélt pótló acéllemezekkel. A szállítóhajóból hadihajó lett. Kereskedelmi lobogója helyére a német hadilobogó került, a fedélzetek sétányán, ahol azelőtt kéjutazó milliomosok pihentek és elégedetten szítták a tenger hűs levegőjét, ágyúkat állítottak fel. Így lett a „Prinz Eitel Friedrich”-ből segédcirkáló, így lett a német szállítóhajó a Csendes-óceán réméné 1

Sorra pusztította az angol gőzösöket. Nyolc hónapig szorgalmasan „dolgozott”, elvágva a hazai kikötőktől, a hazatérés minden lehetőségétől. Végül is javításra szorult és az üldözésére indult tizenhat ellenséges hadihajót kijátszva, befutott a Newport-News amerikai kikötőbe.

Egész Németország ujjongott, amikor a legendás hírű, kis hajó szerencsés megmenekülésének a híre megérkezett. Az Unió kormánya természetesen leszerelte és internálta a német hajót, amelynek háborús pályafutása így véget ért.

Sokkal szomorúbb sors érte az ugyancsak legendás hírű „Dresden” cirkálót. A sok viszontagságon átment hajó a chilei parton, Juan Fernandenál, a „Cumberland” kikötőben, 500 méternyire a parttól horgonyt vetett és nyolc napi időt kért a chilei hatóságoktól, hogy megrongálódott gépeit kijavíthassa.

Tárgyalások indultak meg, mert a helyi hatóságok csak 24 órai haladékot akartak adni. Közben angol hajóraj jelent meg, amely a „Kent”, „Glasgow” cirkálókból és az „Orama” segédcirkálóból állott és azonnal tüzelni kezdett a chilei öbölben horgonyzó „Dresden”-re.

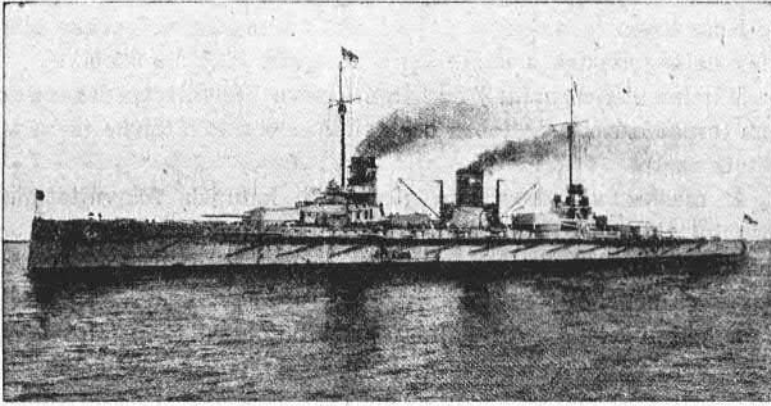
A „Dresden” kitűzte a parlamentaire lobogót és egy tisztet küldött a „Glasgow”-ra azzal az üzenettel, hogy a hajó semleges kikötőben tartózkodik. Az angolok azonban ezt a körülményt nem méltatták figyelemre, mire a „Dresden”, annyi diadal és dicsőség osztály részese, kénytelen volt megadni magát, mert az angolok megfenyegették, hogy halomra lövik. A „Dresden” parancsnoka erre elrendelte a löszeres kamrák fölrobbantását és a hajó elsüllyesztését.

Chile kormányánál Anglia később mentegetőzött eljárása miatt, de az már nem változtatható a „Dresden” sorsán.

Anglia a maga hatalmas tengeri túlerejével megőrizte és megvédte tengeri pozícióját — a távoli óceánokon.

Az európai és Európa körüli tengereken azonban még nem dőlt el ez a kérdés.

Az angol flotta és a német tengeri haderő még nem vívta meg döntő harcát.

„A legendás német páncélos cirkáló, amelynek annyi diadal és dicsőség jutott osztályrészül. ..“

Egyelőre a búvárhajók harca állott az előtérben és ez a harc, amely egyre több és több sikert hozott Németországnak, lázas izgalommal, gyötrő nyugtalansággal kezdte eltölteni a „tenger urai”-t.

Hogyisne, amikor három hónap leforgása alatt több mint száz angol hajót, több mint 235.000 tonnát torpedóztak a tenger fenekére ezek a rettegett, gyűlölt, német búvárhajók.

A „Leon Gambetta“ elsüllyesztése

A monarchia kicsiny, de harcias szellemű flottája is szép eredményeket ért el.

Montenegró partjainak a blokádját — mint már megemlítettük — nem tarthatta fenn a magyar-osztrák tengeri haderő, mert az egész francia középtengeri flotta és egész sereg angol csatahajó vonult a montenegrói partok elé. Flottánk, amelyet épségben kellett tartani az akkor

még csak esetleges olasz háború és az északi adriai uralom biztosításának céljaira, nem szállhatott szembe az angol-francia flottával, amelynek az volt a főadata, hogy a Montenegróba és Szerbiába való katonai szállítások menetét biztosítsa.

Mint emlékezetes, a monarchia 12-es számú bűvárhajója, amelyet Lerch sorhajóhadnagy vezetett, az Otrantói-csatorna közelében elsüllyesztette még 1914 decemberében a „Jean Barth” francia vezérhajót. Nagy eredmény volt ez, amely nagy óvatosságra intette az Adriában operáló ántánt-hadihajókat.

Kora tavasszal vakmerő és jól sikerült támadást vitt végbe néhány kicsiny hajóegységünk a montenegrói Antivari kikötője ellen.

Március elsején hajnali fél három órakor három torpedónaszádunk három torpedózúzó kíséretében behatolt Antivari kikötőjébe és csapatot szállított partra.

A merész vállalkozásban résztvevő katonák fölgyújtották és elpusztították a parton levő katonai raktárakat. Ezenkívül fölrobbantották az új mólót is, amelyet a francia csapatok kihajózásának a gyorsítása céljából építettek.

E hadművelet végrehajtása során hajóinkat több mint egy óra hosszat bombázta öt montenegrói ágyú, de eredményt nem tudtak elérni. A torpedónaszádok gépfegyvertűzzel vizsgolták a tüzelést, amelyet a montenegrói tüzérség hajóink és a partra szállt katonaság ellen indított. Antivari városát megkímélték az expedíció tagjai, sőt még a kikötőben talált nagyobb benzinnemnyiséget sem tették tönkre, mert két ismeretlen nemzetiségű vitorláshajó tartózkodott a benzinkraktár parti épülete közelében.

A montenegróiak viszont azt a hírt kürtölték világgá, hogy a magyar-osztrák hadihajók Antivari városát bombázták, lakóházakat borítottak lángba és ártatlan polgárokat öltek meg srappelleikkel. Ezeket a rémmeséket erélyesen megcáfolta a monarchia hadvezetősége, megállapítva, hogy hajóink egyetlen egy lövést sem adtak le a városra, csak a kikötőben talált katonai raktárakat és hadviselési berendezkedéseket pusztították el.

Április 27-én az U—5 jelzésű bűvárhajónk, amelynek Trapp sorhajóhadnagy volt a parancsnoka, két torpedólövéssel elsüllyesztette a „León Gambetta” francia páncélos cirkálót.

A második nagy francia csatahajó volt ez, amelynek pusztulása azt hirdette, hogy az Adriai-tengeren mégis csak a magyar-osztrák flotta az úr.

Trapp sorhajóhadnagy elbeszélése szerint a „León Gambetta” körülbelül éjfél tájban tűnt fel Santa Maria di Leuca világító őrtornától 20 tengeri kilométernyire délkeleti irányban. A francia csatahajó óvatosan haladt, nem is volt kivilágítva. A tengeralattjáró naszád körülbelül ötszáz méternyi távolságból torpedót lőtt a páncélos oldalába, majd egy torpedót az elülső kémény irányában.

Mindkét torpedó talált.

Öt perccel a két torpedó kilövése után a sorhajóhadnagy mér megállapította a francia cirkáló ingadozó mozdulataiból, hogy nincs szükség további torpedózásra.

Negyed óra leforgása alatt a francia páncélos eltűnt a hullámok közt. A hajósüllyedés izgalmas perceiben a franciák öt csónakot bocsátottak vízre. Trapp sorhajóhadnagy, búvárnaszádjá biztonságát tartva szem előtt, legnagyobb sajnálatára nem vehetett részt a mentési munkálatokban, de föltehetette, hogy az öt csónakban elhelyezkedett legénységnek sikerül megmenekülni, annyival is inkább, mert a tenger egészen nyugodt volt.

Trapp György lovag sorhajóhadnagy az U-5 magyar-osztrák búvárhajó parancsnoka, aki a „León Gambetta” francia csatahajót elsüllyesztette

Trapp sorhajóhadnagy azzal fejezte be elbeszélését, hogy a búvárhajó legénysége csodálatra méltó magatartást tanúsított a vakmerő vállalkozás végrehajtásának izgalmas perceiben.

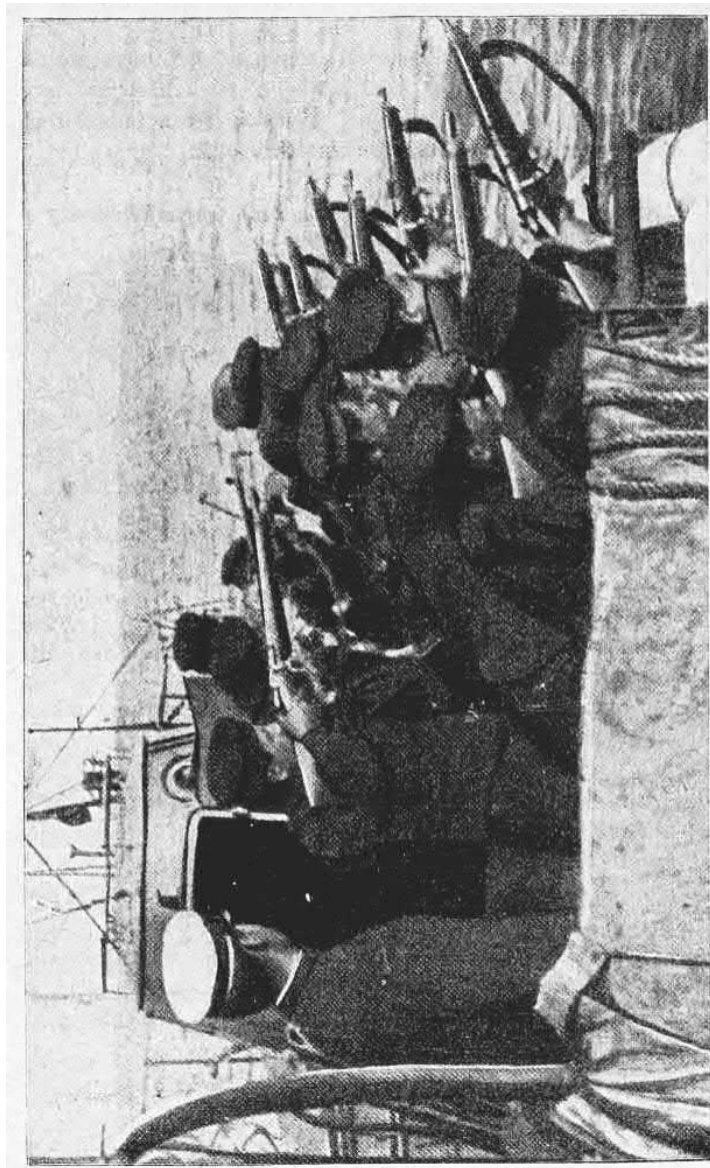
Így süllyedt el a büszke francia páncélos cirkáló, amely a háború kitörése óta több társával együtt a caltarói öböl előtt és a szomszédos vizeken operált. Az öt csónakon menekülő legénység legnagyobb részét az „Fritrea” olasz tengerészeti szállítógőzös vette fedélzetére és az így megmentett 136 francia tengerészt Siracusában tette partra.

A menekültek előadása szerint a „Leon Gambetta” tisztjei a hajó süllyedésekor a parancsnoki hídon gyűltek össze és az utolsó pillanatokban, amikor már-már összecsaptak a hullámok a fejük fölött, harsányan, halálrészán tan kiáltották:

— Éljen Franciaország! . . .

A kiáltást a tenger moraja némította el.

A csatahajó nyomtalanul eltűnt a tenger fenekén. Még napok múlva is föl-fölbukkant a katasztrófa színhelyén egy-egy francia matróz

A „Giuseppe Garibaldi” olasz páncélos cirkáló tengerészkatonaí puskafővécsekkel akarnak fölrobbantani egy úszó altnál.
Az olasz cirkalót 1915 július 18-an elsüllyesztette az U-4 jelzésű magyar-osztrák búvárflajó

vagy tiszt holtteste. Olasz hajósok halászták ki a holttesteket és a szokásos katonai pompával temették el a tengeri hadjárat áldozatait a castrignanoni temető nyugalmat adó földjében.

Az olasz hadüzenet átadásának éjszakáján a monarchia flottája bravúros támadást vitt végbe Olaszország keleti partvonala ellen. Erről a nagysikerű tengeri hadműveletről már részletesen beszámoltunk.

A nyár folyamán, július 18-án az U—4 jelzésű búvárnaszádunk, amelynek parancsnoka Singula sorhajóhadnagy volt, elsüllyesztette a „Giuseppe Garibaldi” nevű olasz páncélos cirkálót.

Három nagy csatahajónak az elsüllyesztése, meg az olasz partvidéknek a tengerről való bombázása arról győzte meg az ántánt hajóhadai, amelyet most elsősorban a Dardenellák ostroma kötött le, hogy egyelőre — nincs keresnivalója az Adria vizein.

A francia flotta angol segítségével együtt jobbnak látta az Adriai-tenger bejáratához, az Otrantói-szoroshoz levonulni és ezt a bejáratot biztosítani — a magyar-osztrák flotta esetleges kitörései ellen.

1915 tavaszán és nyarán tengeri haderőnk teljes mértékben biztosítani tudta a monarchia uralmát az Adriai-tengeren.

Dicsőség, diadal szegődött társul a központi hatalmak fegyvereihez, szárazföldön és tengeren egyaránt.

A napsugár mintha csak a végső győzelem, a közeledő béke színes virágait bontogatta volna.

A virágok illatoztak, kábítottak, szédítettek, a legszebb reményekkel kecsegtettek.

Bárcsak adná az Isten, hogy a reménynek ezek a gyönyörűséges virágai gyümölcsé érlelődjenek! . . .

A „Lusitania” pusztulása

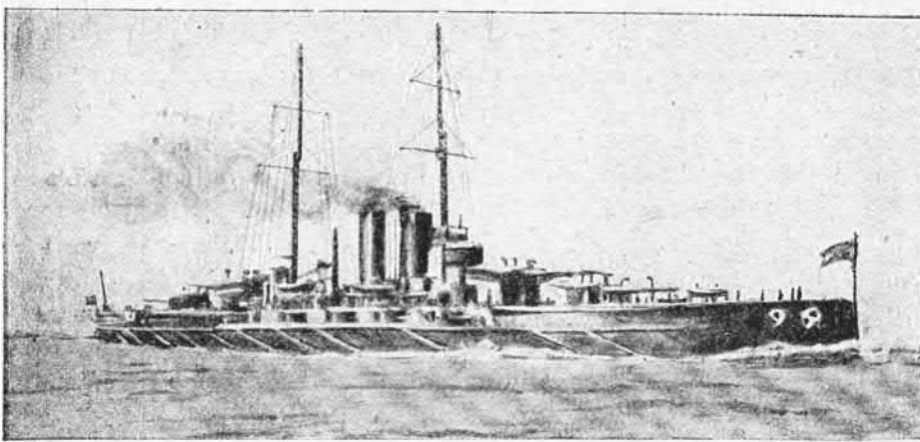
Ezen a diadalmas, napsugaras májuson zajlott le a tengeri háború legborzalmasabb, feledésbe talán sosem menő eseménye: a „Lusitania” elsüllyedése.

Május 7-én a londoni Reuter-ügynökség csak ennyit jelentett:

„A „Lusitania” Cunard gőzöst megtorpedózták és elsüllyedt. Segítségét küldtek.”

Leírhatatlan, óriási izgalmak támadtak a párszavas híradás nyomán a világ minden részében.

Több mint 2000 utassal süllyedt el a világ egyik legnagyobb óceánjáró gőzöse!

A magyar-osztrák hadiflotta „Viribus Unitis“ nevű dreadnoughtja

A hír megdöbbentő, háborzongtató volt.

Az angol Cunard hajózási társaság világhírű „Lusitaniá”-ja testvérhajójával, a „Mauretaniá”-val együtt 1908-ban készült el. Addig a Norddeutscher Lloyd nagy gőzösei: a „Kaiser Wilhelm der Grosse”, a „Kronprinz Wilhelm”, a „Kaiser Wilhelm II” és a „Kronprinzessin Cecilie” tartották 23—24 mérföldes gyorsasággal az óceán gyorsasági rekordját.

Az angol közvéleményt érthetően izgatta, hogy a tenger kék szalagja éveken át a németeké volt. 1907-ben az angol kormány felszólította a Cunard-ot, hogy építsen két olyan gőzöst, amelyek a német gőzösöket gyorsaság szempontjából felülmulják.

Az angol kormány 48 millió koronányi, két és fél százalékos hosszúlejárátú kölcsönt is rendelkezésére bocsátott a Cunardnak, annyira szívéen feküdt, hogy a gyorsasági versengésben Németországot legyőzze.

A „Lusitania”, amely 237 méter hosszú, 264 méter széles, 46 és fél méter magas, 32 ezer tonnátartalmú óriás hajó volt, óránként 25 tengeri mérföldet futott, turbinái 68 ezer lóerőt produkáltak, személyzete pedig 900 főből állott. A „Lusitania” így sokkal hatalmasabb volt testre, mint a világ bármely hadihajója. Közel 3000 utast volt képes befogadni. Több mint 36 millió koronába került. Különösen híres volt arról, hogy az amerikai milliósok szerettek rajta utazni.

Egy útra, amelyet nem egészen öt nap, pontosan: négy nap és húsz óra alatt futott meg az Amerikajáró gőzös, 66 ezer métermázsza szénre volt szüksége.

Amerikából érkezett Európa felé a hatalmas tengeri kolosszus, ezerkétszáz utasával, 11 millió márka értékű rakományával és 400 milliónyi aranyszállítmányával.

Már az Ir-tengerbe fordult be a „Lusitania” és a Clair-foknál a partok közelében haladt Queenstown felé.

A német bűvárhajó az Old Head szikratáviró állomástól nyolc kilométernyire várta a hajót.

És a „Lusitania” pontosan megérkezett. . .

A torpedó kiröppent... A hajó oldalába fűrődött, fölrobbant és már tódult is a tenger vi^e hatalmas tömegekben a hajó belsejébe. Szörnyű riadalom! Pánik! . . .

A fedélközön sokan voltak az Angliába visszatérő hadkötelesek, viszont a luxus-osztályon több amerikai milliomos is utazott: Vanderbilt, a világhírű multimilliomos, Keszler, a pezsgőkirály, Hearst, az újságkirály és Frohmann Charles, a színházkirály.

A hajó gyorsan süllyedt.

A csónakokat vízre bocsátották.

Megkezdődött a menekülés Az „SOS” jelre mindenfelől mentőhajók siettek a katasztrófa színhelyére.

De a hajó, a tenger kolosszusa pontosan 18 perc alatt a víz alá süllyedt.

Kerek számban — a hajó személyzetével együtt — 2100 lélek volt a Lusilanián. Közülük alig 700 embert sikerült megmenteni,

Közel másfélezer ember esett a szörnyű katasztrófa áldozatául. Angolok, amerikaiak, franciák, svédek, dánok, matrózok, milliomosok, kereskedők, gyárosok, munkások, fiatalok és öregek, asszonyok és férfiak, katonák és polgárok vegyesen.

Több mint ezerötyszáz ember. Egy kisebb városka lakossága.

Egy hatalmas légió, amely a tenger mélyére süllyedt.

A szemtanúk elbeszélése

A „Lusitania” tragikus pusztulásáról a londoni „Daily Telegraph” a hajó, megmenekült utasainak elbeszélése alapján a következő érdekfeszítő;leírást közölte:

„A „Lusitania” kétezernél több utasával és matrózával hétfőn érkezett az angol vizekre. Liverpool felé tartott az előírt rendes tengeri útirányban és Írország déli részén a rendesnél kisebb sebességgel haladt.

Felséges májusi hajnal homálya ült a tengeren, amelyet lassankint szétbontott a felkelő nap és az aransárga sugarak egyszerre láthatóvá tették az ír partvidék merész szikláit.

A hajó sebessége reggel felé emelkedett, az utasok a fedélzetre siettek, hogy gyönyörködjenek a partvidékben. Tünetnyes szép látvány volt. A hatalmas Lusitania egyre sebesebben vágott neki a hullámoknak és a fedélzeteken gondtalanul sétáló utasok nem is sejtették,

Tengerészkalona vízhatlan ruhában, amelybe parafalécek vannak bevarrva. A katona így módon igen hosszú ideig tud a felszínen maradni

hogyan vár rájuk. A csendes vizek alatt lesekedtek a német tengeralattjárók, hogy hányán, az még nincs megállapítva pontosan. Az eddigi adatok szerint két német tengeralattjáró operált az ír partok körül.

A fedélzeten jókedvű hangulat uralkodott, az ablakok nyitva voltak és sok mentőcsónak nem is függött a helyén. A menekültek elbeszélése szerint a sebesség 16—19 csomó között váltakozhatott, habár a Lusitania egy csavarással felfokozhatta volna azt 26—27 csomóra.

A hajón sokat vitakoztak az utasok arról, hogy a németek vajjon megkísérlik-e annak a fenyegetésüknek a beváltását, amelyet falraga-

szokon és amerikai lapokban tudattak már New-Yorkban a lakossággal és az utasokkal, hogy az Atlanti-óceán leggyorsabb hajóját el fogják pusztítani. A vélemény a hajón vitatkozó csoportok között az volt, hogyha meg is próbálnák e merész terv végrehajtását, nem sikerülne nekik már csak a nagy hajó rendkívüli gyorsasága miatt sem.

Nemsokára azután a fedélzeten két utas rémü ten mutatott előre: a tenger felszínén egy fényes tárgy csillámlott meg és belőle buborékok szálltak föl a magasba.

A kapitány kiadta a parancsot, hogy a gyorsaságot fokozzák.

A hajó neki is iramodott és óriási cikk-cakkokat írt le.

Valószínű, hogy amit láttak, az egy tenger-alattjárónak a fénylő csöve volt.

A Lusitania ekkor megfordult, hogy a támadást ebből az irányból elkerülje.

Pár perccel később azonban egy másik német búvárhajó tá-

Híven mentőöveket használtak a francia és angol tengereszek a veszély idején

madta meg, még pedig a hajó orrának irányából. Ennek a második búvárhajónak a periszkópját is látták az utasok.

Egy pillanat múlva fehér habzó-fonál rohant villámsebességgel a tenger felszínén át és egyenesen a hajó oldalába fúrta magát, körülbelül az első kémény alatt. Hatalmas robbanás rázta meg az úszó város testét. A menekültek elbeszélései különbözőképpen számolnak be a robbanás hevességéről. Akik nem voltak a robbanás közvetlen közelében, csak tompa dörrenést hallottak és erős rázkódást éreztek. Azok ellenben, akik a fedélzeten tartózkodtak, közel ahhoz a ponthoz, ahol a torpedó a léket ütötte, a robbanás erejét rettentőnek mondják.

Füstfelhő, szénpor és nagy széndarabok árasztották el a levegőt.

— A nagy szalon alatt levő részekben — beszélt egy szemtanú,

— minden a legapróbb darabokra tört. A borozószoba közelében tartózkodó emberek, akik látták a lángok fellobbanását, ösztönszerűleg behúzódtak a söntésbe, hogy védekezzenek a röpködő széndarabok és a fojtogató füst ellen. A kazánház és a tüzelőházak közti területet valószínűleg felszakította a torpedó és azok a mérnökök és fűtők, akik ezeken a helyeken állottak, szörnyethaltak.

— Hát megtették! — kiáltozott egy amerikai, aki pár perccel azelőtt még vitakozott arról az eshetőségről, hogy vajjon beváltják-e a németek fenyegetésüket.

A menekültek legtöbbje azt sem tudja, hogy robbanás volt-e csak, vagy tengeralattjáró-támadás, de hiszen az ilyen katasztrófának a feszültségében és agóniájában az emberi elme nem megbízható. Akadnak tanúk, akik azt mondják, hogy körülbelül félperccel az első torpedó után egy másik lövés is érte a Lusitaniát. Az első robbanás két óra öt perckor történt.

Pánikot vagy nyugtalanságot nem okozott. Emlékezhetünk arra, hogy amikor a Titanic elsüllyedt, sokan a hajón azzal vigasztalták magukat, hogy a hajó nem is süllyedhet el és úszni fog a tengeren. A Lusitanián kevesen áltathatták magukat ezzel a reménykedéssel. Minden férfi, nő és gyermek a halál küszöbén állott, tudta is ezt mindenki és mégis a tisztek izgatott parancs-szavain kívül csak gyerekek sírását lehetett hallani, akiknek ösztönük súgta, hogy valami rettenetes dolog van elkövetkezőben.

S. O. S !

A szikratáviró-kezelők lázasan dolgoztak, de a megpróbáltatás perceiben is bámulatos higgadságot mutattak. A nagy vészjelet: az „S. O. S.”-t még idejében szétvitte a szikratáviró. De sietni is kellett vele, mert a víz beözönlése megállította a dinamógépeket és a villamosáram egyszerre megszűnt.

Azonnal bekapcsolták a szükségtelepet is, de a hajó olyan gyorsan süllyedt, hogy attól lehetett tartani, hogy a légiáram magával viszi a szükségáram elektromosságát, ami meg is történt.

Köröskörül sehol sem volt segítség!

Sehol egy hajót nem lehetett látni, az ír partok pedig 8—10 mérföldnyire voltak. Turner kapitány azt állította, hogy a hajó a torpedó-lövés után tizenhét percig úszott.

Mások húsz percre becsülik ezt az időt, sőt vannak olyanok is,

akik félórának mondják. Egy időben úgy látszott, mintha a hajó ismét rendes helyzetbe jött volna, valamivel később azonban az orra irányában meghajolt és amint a víz az ablakokon és a rettenetes szakadékokon át beomlott, a hajlási szög mindinkább nőtt.

Az emberek most kétségbeesetten rohantak a födélzetre, a légénység kezdte leoldani a csónakokat, de egy tiszt utasította őket, hogy ezt a munkát hagyják abba, mert a vízbiztos-ajtókat bezárták, ami a robbanás hatását szőkébb térre szorítja és megakadályozza a víz beömlését is, úgyhogy bízni lehet abban, hogy a hajó nem merül el.

A robbanás utáni első pillanatokban tényleg úgy látszott, mintha Turner kapitány valamennyire előre tudta volna vinni hajóját a part felé. De csakhamar elveszett minden reménység.

Az utasok most már tömegesen rohantak föl a fedélzetre. Rendetlenség, tolongás támadt a csónakok körül, amelyeket most már egymás után eresztettek le. Mindenki látta Vanderbiltet ezekben az izgalmas pillanatokban.

Azt mondják, a legzavartalanabb nyugalommal állott ott, mint aki a pályaudvaron a vonata előtt áll, hogy beszálljon. Életének utolsó órájában fényes példáját adta nemes egyéniségének. Sokan látták, amint leoldotta derekáról a mentőövet és átadta egy asszonynak, akinek két kis gyermek sírt a karján.

Ez a magyarázata annak, hogy a milliárdos Vanderbilt is életét vesztette a borzalmas katasztrófánál.

Frohmann, a hírneves színházigazgató szintén nyugodt volt.

— A férfiak — mondja egy másik szemtanú — átengedték helyüket a csónakokban az asszonyoknak. A tisztok és a légénység intézkedő

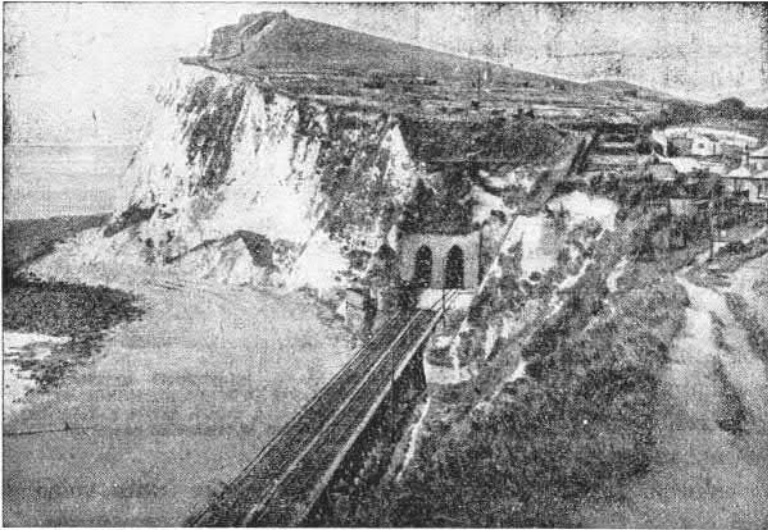
ilyen készülékkel lövik át a mentőkötetet a veszélyben levő hajóra. A csőből kilőtt rakéta 250 méter hosszú kötelet visz magával

szavain kívül csak gyermeksírást lehetett hallani. Minden hajótiszt és tengerész a kapitány utasítására tartott rendet az utasok közt:

— Csak nyugodtan! Nők és gyermekek előre!

„A nők és gyermekek előbb” szabályt szigorúan megtartották és ez az engedelmesség a borzasztó pillanatoknak valami hallatlan megindító fényt kölcsönzött.

A csónakok leeresztése rendkívül nehézséggel járt. A menekültek nagy része azt mondja, hogy a hajószemélyzet testileg gyenge volt ilyen

A Shakespeaiu-sziklák a doveri tengerparton. Sok hajó pusztult el előttük a Lusitania módjára ...

munkára. Ez nem is lehetett másképpen, amikor a tengerészet virága a hadihajókon, a patrouillehajókon, az aknarakó és aknakereső hajókon teljesítette haza iránti kötelességét. Mindamellet a bátorságot és a lovagiasságot a hajószemélyzettől megtagadni nem lehet.

Apró szerencsétlenségek is történtek. Egy kötél elszakadt és a csónakot, amely rajta függött, elvitte a víz. Volt azonban a fedélzeten nagyszámmal összehajtható csónak is, azután ezeket is leeresztették, természetesen zsúfolásig telve utasokkal. Egy menekült beszéli, hogy volt egy hajóaltiszt, aki pipával a szájában a legnagyobb nyugalommal dolgozott, egymásután eresztette le a mentőcsónakokat, biztatta az embereket és úgy rakosgatta az asszonyokat és gyerekeket, hogy minél többet ráférjenek egy csónakra.

Ekkor már tragikus jeleneteket, megindító búcsúzásokat is láttunk. Volt ott egy görög házaspár. Az asszonyt a férj tette be a csónakba, megcsókolta és szerencsés utat kívánt neki. Be nem szállhatott, mert még voltak asszonyok, akiknek nem volt helyük. A csónakot leeresztették, az asszony kendőjével intett a férjének: nézett utána, de egyszerre két kezébe takarta arcát, a kémény rázuhant a férjére és ott a szemeláttára megölte.

Asszonyok és gyermekek kapaszkodtak a kötélbe, amint a hajó fokozatosan süllyedt.

A gyermekek sírtak, de a hajóban az embereknek az volt az érzésük, mintha valami végetlen távolságba néznének előre — mintha nem is az életük volna kockán ... A vég két óra huszonhat perckor következett be.

Pontosan ekkor. Az órák a vízben ennél a percnél állottak meg. A hajó hátulja mind mélyebbre és mélyebbre süllyedt, a csúcs pedig emelkedett és lassan-lassan eltűnt a hullámok közt.”

Így zajlott le a tengeri háború egyik legborzalmasabb eseménye.

Így süllyedt el a „Lusitania” az Ir-tenger feneketlen mélységében . . .

Amerika tiltakozik

A hullámsír összecsapott a „Lusitania” összeroncsolt teste fölött, másfélezer ember veszett a tenger sós vizébe.

A szörnyű katasztrófa az egész emberiséget megrendítette.

A borzalmas eseménynek nem maradhettek el a külpolitikai következményei.

A „Lusitania” fedélzetén 318 amerikai állampolgár utazott. Közülük csak 179 személyt sikerült megmenteni, 139-en a tengerbe pusztultak.

Amerika valósággal felhördült! A hatalmas köztársaság, amely már a bűvárhaj ó-harc miatt is éleshangú jegyzékeket váltott Németországgal, most szenvedélyes hangon követelt megtorlást a 139 amerikai állampolgár haláláért.

Az Unió elnökének, Wilsonnak az utasítására az Egyesült-Államok külügyi hivatala jelentést kért a német kormánytól a „Lusitaniá”-nak torpedóval való elsüllyesztése miatt és azt is kérte, hogy a jelentést a tengeralattjáró parancsnokának a jelentései alapján készítse el a német kormány.

Az antant (franciák és angolok) haditanácsa. A képen, balról jobbra haladva, láthatók: Joffre, Kitchener, French, Viviani francia miniszterelnök, Augagneur francia tengerészeti miniszter, Balfour angol tengerészeti miniszter, Delcasse francia külügyminiszter, Thomas (az előtérben) francia műveltség miniszter, Millerrand francia hadügyminiszter és Asquith angol miniszterelnök.

Amerika hangulata ekkor rendkívül ellenséges volt. Az Unió lakosságának jelentős része hadüzenetet követelt megtorlásként a Német-birodalom ellen.

A német kormány — noha jól ismerte az amerikai hangulatot — önérzetes választ adott.

„A császári kormány — így hangzott a német válasz — őszintén sajnálja, hogy a „Lusitania” pusztulásával annyi emberélet veszett el, vissza kell azonban utasítania minden felelősséget.

Anglia kiéheztetési tervével megfelelő megtorló intézkedésekre kényszerítette Németországot és a német ajánlatra, hogy a kiéheztetési blokádnál földadása esetén a tengeralattjáró-háborút megszüntetjük, még élesebb blokádnál intézkedésekkel válaszolt.

Az angol kereskedelmi hajókkal már csak azért sem bánhatunk úgy, mint más kereskedelmi hajókkal, mert ezeket rendszerint föl-fegyverzik és ezek ismételtén megtámadták nekifutással a mi hajóinkat, úgyhogy már ez okból is ki van zárva, hogy vizsgálatot indítsunk.

Az angol parlamenti államtitkár nemrégiben, Beresford lord kérdésére válaszolva, kijelentette, hogy immár majdnem valamennyi angol kereskedelmi hajó föl van fegyverezve és el van látva kézigránatokkal. Egyébként az angol sajtó nyíltan bevallja, hogy a „Lusitania” erősen föl volt szerelve ágyúkkal. A császári kormány előtt ismeretes továbbá, hogy a „Lusitania” legutóbbi útjain többször szállított nagytömegű hadiszert, így utoljára 5400 láda lőszert.

A „Lusitaniát”-n való utazástól Bernstorff gróf amerikai német nagykövet még külön is óvta a közönséget. A figyelmeztetést azonban a semlegesek nem vették figyelembe, a Cunard Line és az angol sajtó pedig egyenesen sértő gúnnyal fogadták. Minthogy Anglia e figyelmeztetéssel szemben kétségbevonta, hogy a hajót bármilyen veszély fenyegetné és megfelelő védőintézkedések megtételét hirdette, nyilvánvalóan megtévesztette az utasokat, akik ennek folytán nem vették figyelembe a német intést és a hajóra szálltak. Így tehát a felelősség a sok emberélet pusztulásáért, amit a császári kormány a legmélyebben fájnal, kizáróan a brit kormányt terheli.”

Az Egyesült-Államok kormánya nem fogadta el a német álláspontot. Wilson újabb jegyzéket küldött Németországnak, amely jegyzék kétségbevonta Németországnak azt a jogát, hogy Angliát blokádnál alá vegye és elsüllyesszen olyan angol hajókat, amelyekben amerikai állampolgárok jogszerű üzleteik lebonyolítása érdekében európai útra indulnak. A jegyzék szerint az Unió kormánya elvárja a teljes elégtételt

az eddigi eseményekért és elvárja, hogy Németország a jövőben lemond a bűvárhajókkal folytatandó háborújáról, mert ha nem, az Unió kénytelen lenne kimondani azt a szót és megtenni azt a lépést, amire állampolgárainak a védelme, továbbá az igazság és a humanizmus kötelezi.

Emiatt a rendkívül élehangú jegyzék miatt, melynek elküldéséhez Wilson elnök ragaszkodott, Bryan, az Egyesült-Államok külügyi államtitkára lemondott állásáról. A békeapostol Bryan ugyanis arra az álláspontra helyezkedett, hogy az Unió nem léphet föl jogosan az ellen a Németország ellen, amely az angol kiéheztető blokáddal szemben élethalálharcát vívja és amelynek kétségbeesett küzdelmét amúgy is rétté'netesen megnehezíti az amerikai iparnak az ántánt részére folyó szörnyű mértékű fegyverszállítása.

Ezután még sokáig folyt a jegyzékváltás az Unió és Németország között.

Németország nem engedett, de nem is engedhetett álláspontjából.

Közben a nyár folyamán, augusztus 19-én ugyancsak német tengeralattjárók elsüllyesztették az angol White Star Line hajóstársaság 16 ezer tonnás „Arabic” nevű gőzösét. Ekkor is óriási értékek pusztultak el és az áldozatok között megint sok amerikai állampolgár akadt.

Most már az Unió egészen barátságtalan álláspontra helyezkedett a közporrti hatalmakkal szemben, Wilson egyre erélyesebben fenyegetőzött a diplomáciai összeköttetés megszakításával.

Végül is a német kormány, hogy az Unióval való háborút elkerülje, különböző korlátozó intézkedéseket tett, amelyek a bűvárháború eredményességét csökkentették, végeredményben azonban nem akadályozták meg Amerika beavatkozását a világháborúba.

Az ántánt erőfeszítése

A Dardanellák szárazföldi ostroma

1915 tavaszán borzalmas veszteségek árán meggyőződött az ántánt hadvezetősége arról, hogy a Dardanellák érődéi a tenger felől bevehetetlenek.

Úgy döntött hát a francia-angol dardanellai vezérkar, hogy most szárazföldi úton kell megpróbálni Konstantinápoly elérését, a Boszporusz meghódítását és az orosz szövetséggel való egyesülést.

A tervhez hozzájárult a legfőbb francia és angol hadvezetőség és csakhamar megindultak a nagyszabású csapatszállítások Gallipoli félszigete felé.

Jobbára indiai és ausztráliai angol gyarmati csapatok meg afrikai színes francia alakulatok voltak azok, amelyekre az a föladat várt, hogy megvessék lábukat Gallipoli félszigetén és azután minden akadályt, minden ellenállást legyőzve, nyomuljanak előre, Konstantinápoly irányában . . .

Több mint százezer ember gyűlt már össze a hadműveletek bázisául kiszemelt és megszállott görög szigeteken.

D'Amadé francia tábornok volt a nagy expedíciós sereg fővezére.

A százezer harcos elégtelennek bizonyult csakhamar.

Az ántánt küldött még vagy kétszázezer embert.

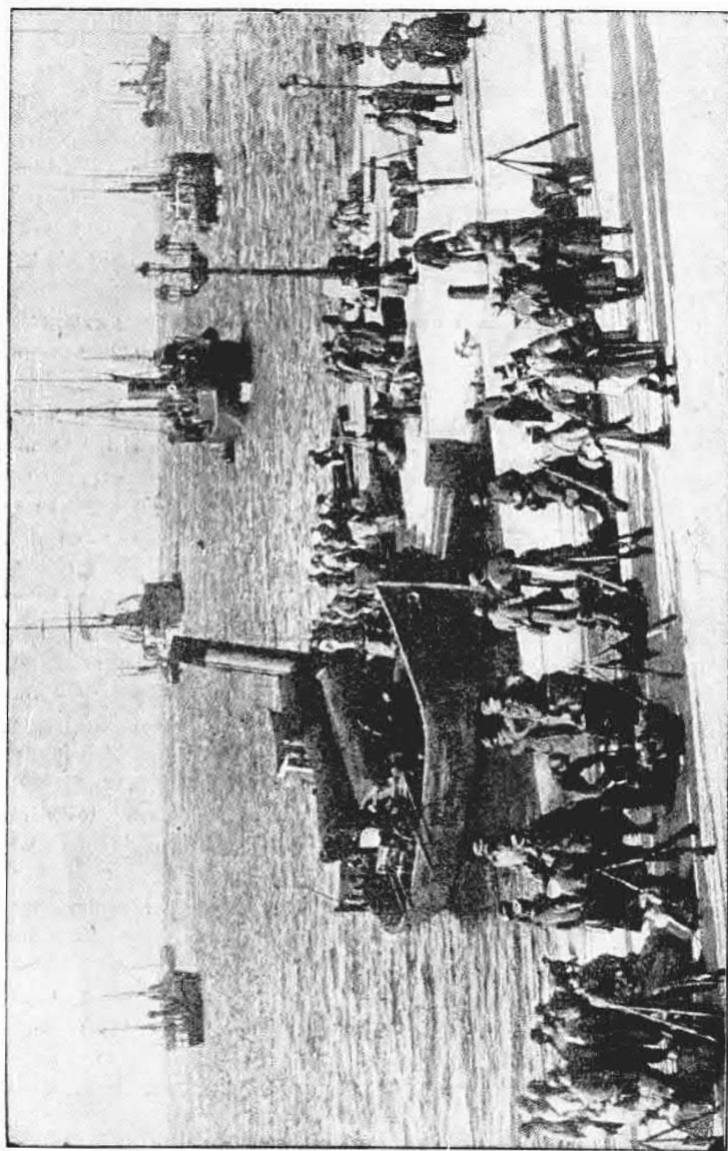
D'Amade nem tudta sikerre vinni a haditervet háromszázezer emberével sem.

Küldtek helyére másik generálist.

A fővezérséget Gouraud tábornok, majd Bailloud tábornok, végül maga Sarraill tábornok vette át, de a siker csak nem következett be.

Gallipoli keskeny földnyelvén több mint kétszázezer ember akart előretörni a legkitűnőbb hadifőlszereléssel, a legkiválóbb stratégiai vezetéssel és — megakadtak mingyárt az elején.

Ilyet még nem látott a világ.

A francia hajóhad kikötött Korfu szigetén és a görögök tiltakozása ellenére operációs bázisul rendezte be a szép szigetet. A Dardanellák ellen vezetett hadjárat támaszpontja lett Korfu is

A hatalmas francia-angol flotta több helyen hajózta ki embereit a Gallipoli félszigetre. A partraszállt csapatokat újabb és újabb seregek követték. Az előnyomulást minden erejükkel támogatták a rettenetes hajóágyúk. Ha valamelyik ütközetben elhullott ezer francia és angol, már jött a helyére kétezer új harcos. A tömegesen megbetegedő katonákat is bőségesen tudta pótolni a hadvezetőség.

Csak egyet nem tudott ez a hadvezetőség: a célját elérni.

A folytonos veszteségek, a folytonos pótlások, amelyek a dardanellai fronton szükségessé váltak, jelentős mértékben gyöngítették az ántánt erejét.

Oroszország, amely elsősorban tartott igényt a Dardanellákra, a Boszporuszra és Konstantinápolyra, megígérte, hogy kétszázezer főnyi hadsereggel támogatja szövetségeseit a Dardanellák ellen folyó harcban, de ez az ígélet csak szép szó maradt. Hogy is küldhetett volna sereget az orosz hadvezetőség a Boszporuszhoz, amikor Galiciában, a gorlicei áttörés óta a teljes összeomlás fenyegette harcvonalát és haderejét.

Április végére készült föl az ántánt a Dardanellák elleni szárazföldi támadásra.

Több sikertelen, véres kísérlet után sikerült Gallipoli félsziget déli sarkában az ántánt seregeknek partra szállaniuk. Szedd il Bahrnál, Teke Burunnál és Sári Tepénél a nagy csatahajók védelme alatt a part szélén beásták magukat a földbe és rendkívül megviselő, sok veszte-

Német tengerészkatona a Dardanelláknál, Szedd il [Balír] mellett. Ilyen hatalmas hajóágyúkkal lőtték az ellenséges flottát

séggel járó lövészárokharcba kezdtek a német tisztek vezetése alatt álló török sereggel.

Szünet nélkül folytak itt az ádáz harcok.

Az ántánt-csapatok mindent megtettek, hogy előbbre jussanak. Nem volt hiány bátorságban, elszántságban és mégsem szegődött a siker hozzájuk.

Az erőfeszítés hiábavalónak bizonyult.

Az ántánt hiába hozta a szörnyű áldozatokat hosszú hónapokon keresztül.

Mindössze annyit tudott elérni, hogy a partszegélyen elfoglalt területeket birtokában tudta tartani.

Ez a földszív azonban — az előrejutás lehetősége nélkül — teljesen értéktelen volt.

Az ántántot újabb nagy kudarc fenyegette a Dardanellák előtt...

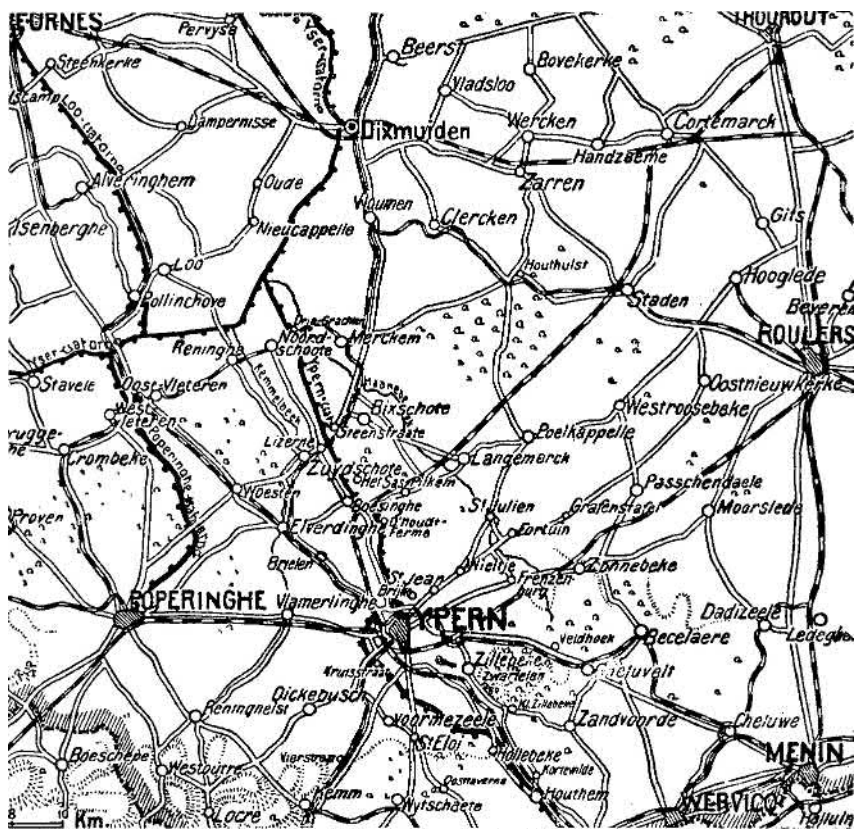
Az yperni vérfürdő

Flandria tengerpartjától a svájci Alpokig tombolt a nyugati front vérzivatarra.

Ennek a hosszú-hosszú, vérbeborult vonalnak egyik legviharosabb pontja a flandriai Ypern volt, ahol már több mint félesztendeje viaskodtak elszántan, elkeheredetten az ellenfelek egymással.

November óta viharzott már a harc, folyt a vér Ypern körül és a páratlan heveséssel vívott küzdelemben háromszor is gazdát cserélt a kis flandriai város. A német ágyúk és magyar-osztrák mozsarak már jórészt rommá lötték a várost, elpusztítva csodás szobrait, a középkori művészet ihletében fogant nagyszerű épületeit. A németek jóformán még tanyát sem üthettek a romok között, amikor az angol túlerő ismét visszavonulásra kényszerítette őket. Így hullámzott, viharzott a harc a rommá lőtt város körül és ömlött patakokban a hősi vér..

És ez a háború nem az első, mely a szerencsétlen város falai alatt dúlt. Az angolok, akik a világháborúban Ypern védelmére vállalkoztak, 1583-ban ellenségként ostromolták az akkor is gazdag várost, amelynek akkoriban mintegy százezer lakosa és világhírű posztógyártása volt. A külváros uccáit úgy elpusztították az ágyúk, hogy kő kövön nem maradt, de maga a vár állotta a nyolc hónapos ostromot és nem kapitulált. Ám azért mégis az angolok adták meg a kegyelemdőfést Nyugat-Flandria fővárosának, mert Ypern ipara az ostrom alatt teljesen meg-

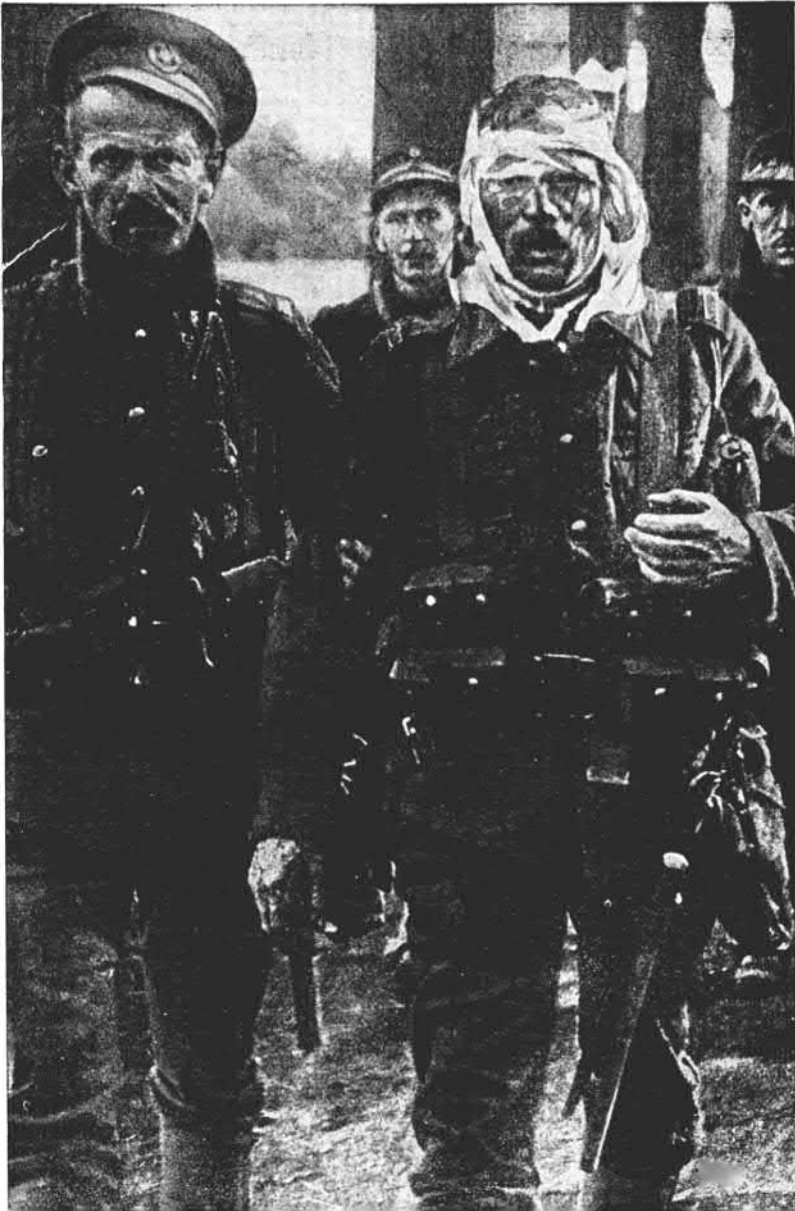

Ypern és környéke. Itt tomboltak a nyugati front legázább, legvéresebb csatái. A rommá lőtt város több ízben cserélt gazdát

semmisült, iparos lakossága pedig földönfutóvá vált. És amidőn a következő, 1584-ik évben a spanyolok ismét körülzárták, a város már nem bírta a hosszú ostromot és megadta magát. De akkor már a gazdag és hatalmas Ypernnek mindössze csak 5000 lakosa volt!

A világháború azután teljesen elpusztította Ypernt. Egész uccákat romboltak le és borítottak lángba a német, majd később az angol gránátok, úgyhogy a város valóságos romhalmazzá lett. Ennek a szerencsétlen városnak a birtoka nagyon fontos volt a flandriai harctéren stratégiai szempontból. Ugyanis Ypern volt a kulcsa annak a csatornának, amely Nieuportot a Lys-folyóval összeköti. A csatorna egész vonalán az volt az úr, aki Ypernt megszállva tartotta.

Ezért ostromolták a németek végtelenségig menő elszántsággal Ypernt

Angol és belga sebesült egymást támogatva mennek a kötözőhelyre az yperni fronton

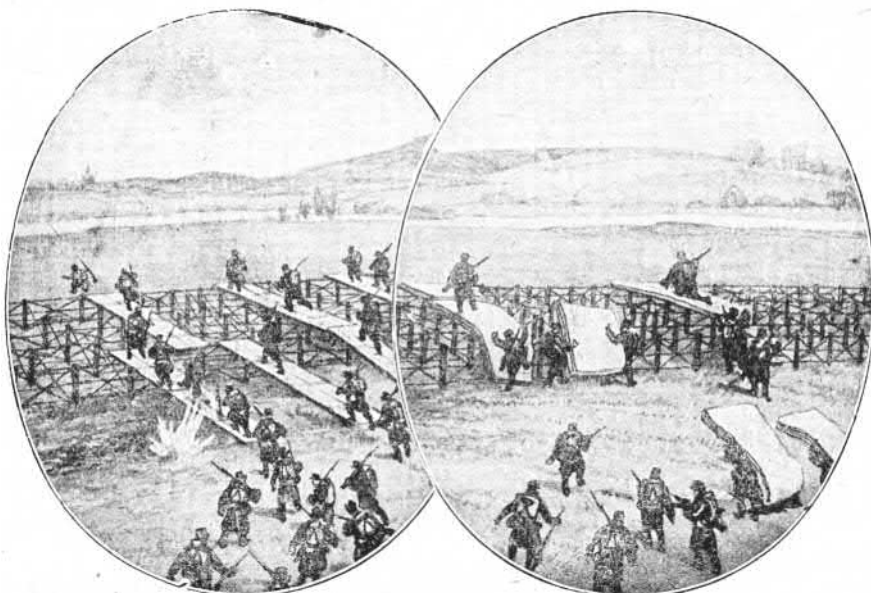
újra és újra, ezért intézték ellene április végén is azt a rettenetes rohamot, amely kilenc kilométer hosszúságban vetette ki az angolokat lövészárkaikból.

Ez a harc oly véres és elkeseredett volt, hogy heveség dolgában megközelítette a mi kárpáti harcainkat. A veszteségek igen nagyok voltak mindkét részről; a németek harminc ágyút zsákmányoltak a kilenc kilométeres szakaszon, ami azt jelenti, hogy három ágyú jutott minden kilométerre, vagyis: minden 400 lépésre jutott egy ágyú, nem is beszélve a gépfegyverek tömegéről. Képzелhető, milyen gyilkos golyózapot, milyen pokoli tüzet ontottak az ágyúk és gépfegyverek a rohamra menő német csapatok ellen! . . .

Az yperni roham

„A küzdelem irtózatossá volt — írta egy német tiszt, aki szintén résztvett a nagy harcban. — angolok kitűnően megerősítették sáncukat, úgyhogy mi csak nagyon lassan juthattunk előre nehéz ütegeink földözete alatt. A legtisztább pozícióharc volt az, hasonlatos a várostromlioz, melyet óriási erőfeszítéssel vívtunk mindkét részről.

14

Az angolok azzal az eszmével foglalkoztak, hogy deszkapallókat készítenek és ezek segítségével próbálnak a rohamok alkalmával keresztüljutni a német drótkadályokon. A terv természetesen kivihetetlennek bizonyult

Az előkészületeket már április 21-én megkezdtek. Éppen vacsorához ültünk fedezékeinkben, amikor odakünn hirtelen nagy zaj támadt. Kirohantunk a futóárkokba. Ekkor már ezernyi puska ropogott és megdördültek az ágyúk is a közelben. Az angolok és belgák mintha sejtették volna támadó szándékunkat, gyorstüzelésbe kezdtek . . . Talán egy óráig tarthatott ez a zenebona, míg végre megszűnt az ellenséges tüzelés.

Éjfélre járt az idő, amikor a szuroksötét, felhős éjszakában a négy zászlóalj elindult. Kettő Steenstraat, másik keltő Hét Sas irányában. A parancs az volt: előrenyomulni, ameddig lehet. S ahol az előnyomulás lehetetlenné válik, ott a legénység ássa be magát... A cél nyilvánvaló volt: az Ypern-csatornán való áttörésről volt szó.

De éppoly nyilvánvaló volt az is, hogy ezt a vállalkozást az angolok minden erejükkel igyekeznek megghiúsítani, mihelyt észreveszik a mi szándékunkat.

Elindultunk tehát a legnagyobb csöndben, apró rajokban haladva előre. Jó félóráig nem történt semmi. Fél egy felé tompa dörrenés törte meg az éjszaka csöndjét és egész csomó világító rakéta röppent föl a sötét éjszakában.

— Lefeküdni! — parancsolták a tiszték.

De már késő volt.

Az emberek talán sohase engedelmeskedtek oly villámgyorsan a parancsnak, mint most, — de az angolok már észrevették bennünket.

Egyik világító rakéta a másik után röppent föl s ugyanekkor ropogni kezdtek az ellenséges gépfegyverek és puskák is. Nekünk pedig nem volt szabad visszalőnünk, mert még jobban elárultuk volna pozícióinkat.

— Mindenki ássa be magát! — jött az új parancs.

És minden ember megfeszített erővel dolgozott, hogy reggelre minél mélyebben legyen beásva a támadó sereg. Ragadós sárban, irtózatosságot keltő állapotban kellett a munkát elvégezni.

A káplárom hirtelen hangos jajkiáltással eldobta ásóját és lerokkadt a földre. Odaugrottam hozzá és megráztam: halott volt. Fejlövés. Ez ellen nincs segítség. Mellette lerokkadt egy közkatona is; fölemeltem, meg akartam itatni kulacsomból, — de a feje hirtelen a mellére csuklóit, a szeme elhomályosodott: meghalt, a szívét fúrta át az angol golyó . . .

Ekkor azonban, még a koromsötét éjszakában, tüzérségünk fel-

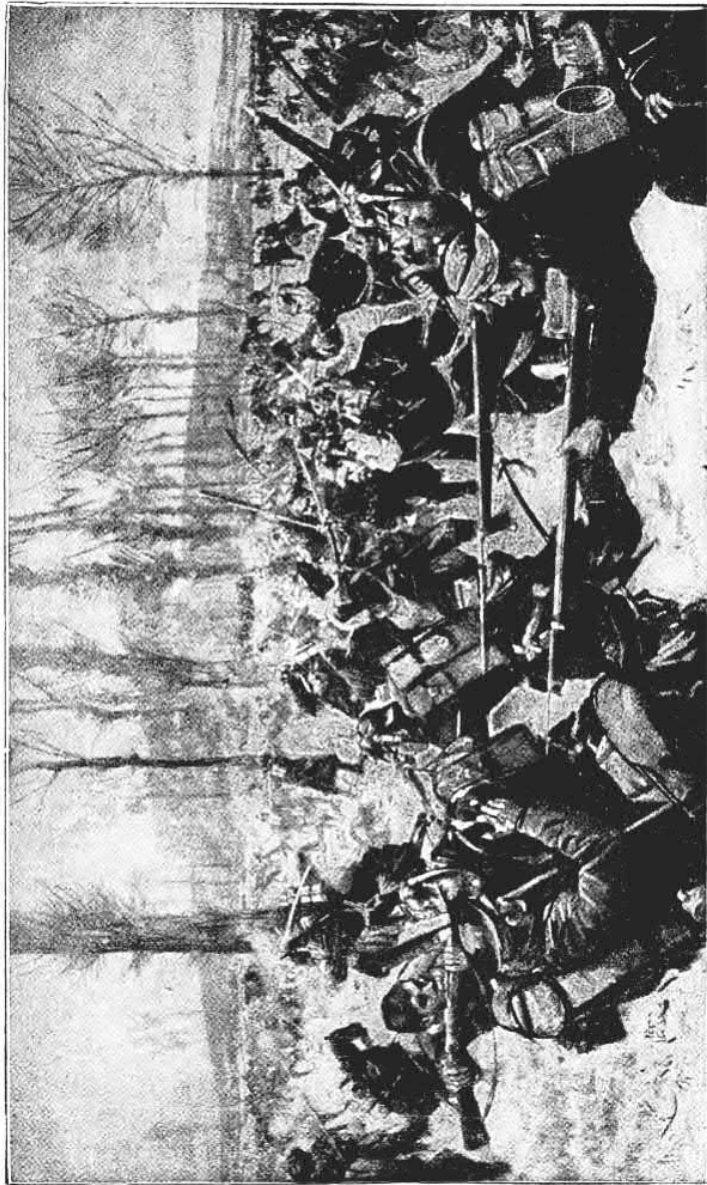
„Néhány majorház állott előttünk romokban .“

váltott bennünket és átvette helyettünk a harcot. Ah, milyen jól esett az ismert dörrenések hangja, kedves ágyúink haragos, mély bömbölése I. .. Mind kézben tartottuk a puskát, az árkászok pedig a kézigránátokat, mikor hirtelen fölharsant a rohamjel.

Szilaj hurrá! kiáltással ugrottunk ki a nagy fáradtsággal készített lövészárokból és előre! . . .

Néhány majorház állott előttünk, romokban, füstölögve, johhkéz felől elmaradt Pilkem falva, magas templomtornyával: — de mindezt csak egy szempillantásig láttuk, mert forgószélként ragadott bennünket előre a roham.

Azután hirtelen szemünkbe vakított a reflektorok káprázatos fénye, — de mit bántuk mi ezt, mikor ugyanilyen fénykévék világították meg az angolokat is, akik a lövészárokból gyilkos golyózáppal árasztották el sorainkat. . . Rohanás közben is végigszaladt agyunkon a gondolat: itt vannak hát az angolok, akik egész éjjel lövöldöztek ránk, akik ki akarnak éheztetni bennünket, a családunkat, gyermekeinket . . . Angolok! Hajrá! . . .

Németek rohama az angolok ellen . . . „Vérfagyasztó ordítás, irtózatos esztamis, már egymást tiporjuk, ezerkaru, dühödt szörnyetegnek tűnik a dulakodó löveg . . .”

Az ordítás dühös rikácsolássá reked, a ziháló mellek hörgése elfullad a rémes erőfeszítésben ... És most! . . . Egy irtózatoss csattanás, mikor a hideg vasak összecsapnak . . . Vértagyasztó ordítás tör fel az árkokból. . . már egymást tiporjuk... a betört bordák recsegését elnyomja a kézigránatok szörnyű dörrenése. . . Koponyák törnek be a puskaagyak alatt... vértől iszapos a lövészárkok feneké . . . ezerkarú, dühödtt szörnyetegnek tűnik a dulakodó tömeg . . .

Nem ez volt az első csatám, augusztus dereka óta harcolok: de ehhez fogható rohamról még álmodni se merem volna! Kilenc kilométer hosszúságban, töretlen fronttal, szinte egyenes vonalban zúdult előre tizenhat zászlóalj és egyetlen iramban érte el a Pilkemtől délre és keletre eső magaslatokat.

Hogy hányán maradtak el a vad törtetésben, senki se látta, senki se számolta akkor. A hézagokba beugrottak a második sor emberei és a rettenetes, rohanó emberlánc, a rekedtségig ordítva, egymást kölcsönösen őrvjngésbe hozva, szinte röpült előre, mint a boszszuló végzet...

A nap már fölkelte, de a késhegyre menő kézitusa még mindig tartott. Turkok és kanadaiak, írek és zuávok, angolok és belgák küzdöttek ellenünk kétségbeesett elszántsággal. Egyszerre csak vad diadalordítás rázza meg a levegőt! A keleti magaslatokról már visszavonulnak az angolok és odafönn csakhamar megszólalnak a német gépfegyverek!'. . . Most már oldalról is tüzet kap az angol front. Újabb halálordítás! Az angolok futnak, menekülnek ebből a pokolból... mi pedig utánuk, bele a csatornába és azon túl is: elárasztva a falvakat, melyek Ypernt körülveszik . . .

Így értünk Saint-Julien alá, ahol akkorra már óriási tartalékokat vont össze az angol főparancsnok, hogy megállítsa futó csapatait és a mi rohamunkat, mely szilaj áradatként tört előre .. . Most friss kanadai ezredek jöttek ellenrohamra. Halálmegvető bátorsággal szálltak szembe velünk.

Szuronyharc kezdődött, a legirtózatossabb kézitusa, amelyben senki se kért, de nem is adott kegyelmet, mert aki elbukott, azt legázolták, agyontiporták a fölötte viaskodó ellenfelek . . .

Hatször törtük át az ellenség frontját és hatszor foglaltuk el a saint-julieni sáncokat. És hatszor zúdultak ránk a kanadaiak ... De ez a szörnyű küzdelem nem tarthatott sokáig ...

A kanadaiak folyton új és új erősítéseket kaptak. Egyik zászlóalj a másik után jött rohamra ellenünk, mert Saint-Julient minden áron

meg kellett tartaniok. Nekünk is kellett tartanunk a sáncokat, — de csak addig, míg csapataink hátunk mögött biztosítják és úgy megerősítik az átkelést a csatornán, hogy azt semmiféle erő el nem veheti tőlünk.

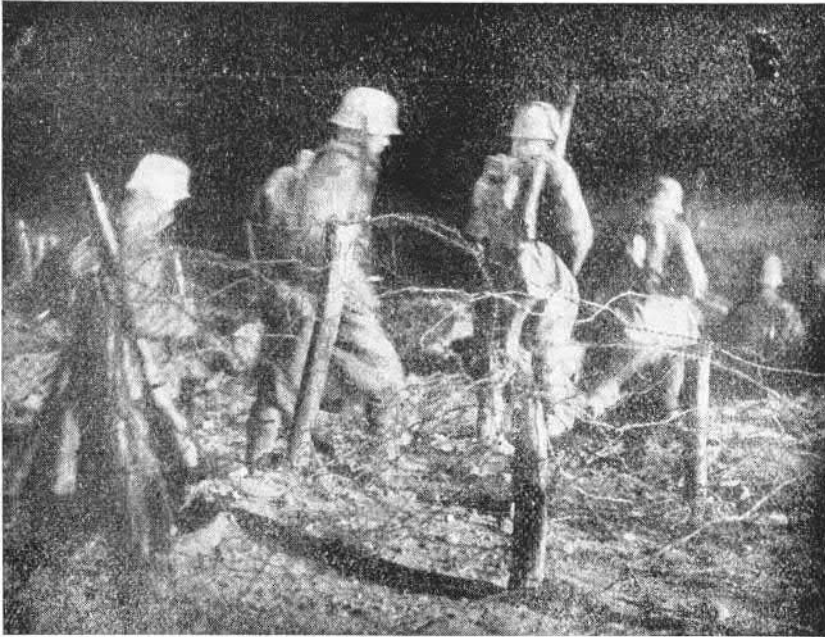
Amint ez megtörtént, — megkezdődött a mi visszavonulásunk is Saint-Julien alól.”

A lorettói csata

A flandriai fronthoz az északfranciaországi harcvonal kapcsolódott, a Lille-Arras frontszakasz, amely 1915 tavaszán a legvéresebb harcok színhelye lett.

Ezen a szakaszon akarta ugyanis május havában Joffre, a francia fővezér áttörni a német hadállást, amit nem sikerült elérnie a „champagnei téli csata” során.

A francia generalisszimusz a bajba jutott orosz seregen akart segíteni elsősorban. Meg akarta akadályozni, hogy a németek további csapatokat vigyenek a nyugati frontról a keleti harctérre. Tehermentesíteni

Visszavonulás a rommálőtt német hadállásból a lorettói csata idején (Ufa harctéri felvétele)

Táborozás a híres Lorettó-kápolnában, amely borzalmas harcok középpontjába került. A kíméletlen küzdelem során a gyönyörű kápolnát rommá lőtték az ellenfelek

akarta az orosz hadsereget, amely annyiszor áldozta föl már magát a francia-angol érdekekért.

De Belgium felszabadítására és a német front felgöngyölítésére is gondolt Joffre tábornok, amikor azt a parancsot adta ki, hogy serege Lilié és Douai irányában törje át a német védelmi vonalat és nyomuljon elő Belgiumba.

Alig huszonöt kilométeres frontszakaszon tizenkét hadosztályt küldött harcba Joffre.

Május 5-én kezdődött a tüzérségi előkészítés, mely négy napig tartott. Négy napig dörögtek az ágyúk szünet nélkül a huszonöt kilo-

méteres szakaszon. Négy napig szórták a halált a mindenfajta kaliberű ágyúk szünet nélkül.

Négy napig tartott a pergőtűz.

Az ötödik nap hajnalán a francia gyalogság előnyomult a pozdorjává, rommá lőtt német hadállások ellen, a Loretto-kápolna—Ablain—• Carency—Neuville magaslati vonal irányában, az angolok pedig ugyanakkor a La Bassée-csatornától északi irányban.

Az angol támadást sikerült a németeknek visszaverniük, de a franciák ellenállhatatlan támadása elől a pergőtűzzel megtizedelt német csapatoknak vissza kellett vonulniuk.

A franciák: könnyedén, diadalmasan nyomultak előre a rommá lőtt német lövészárkokon keresztül.

A németek föladták a Loretto-kápolnát, Ablaint, Carencyt, Neuville St.-Vaastot és védelmi vonalukat visszavonták Souchez irányában

A francia vezérkar ujjongott.

Párizs örömmámorban úszott.

— Áttörtük a német frontot! — hirdette a francia hivatalos jelentés. — A visszavonuló ellenséget üldözzük . . .

— A háború fordulópontjához jutottunk el! — írták a francia lapok, — fölvirradt a győzelem hajnala . . .

A francia hadvezetőség is azt hitte, hogy a lorettói áttöréssel komoly, sőt döntő eredményeket érhet el.

A németek azonban itt is, akár csak a champagnei pergőtűz után, csakhamar megállották, sőt már május 10-én, amikor a veszélyeztetett német sereg friss erősítéseket kapott, megindult az ellentámadás.

Bátran, elszántan, előretörve, a német sereg visszafoglalta a Lorettokápolnát, Ablaint, Carencyt, Neuville St.-Vaastot, mindazokat a pontokat, amelyeket a franciák előzőleg meghódítottak, úgyhogy a nagy lorettói csata végeredményben a németek győzelmét hozta meg. Május közepén már teljesen elerőtlenedtek a francia és angol támadások.

A nagy reményekkel megindított francia áttörési kísérlet meghiúsult, súlyos veszteségek közepette.

A német akarat erő és kitartás diadalmaskodott a hatalmas túlerővel szemben.

Ugyanebben az időben hatalmas harc folyt az argonnei erdőkben is. Itt a németek támadtak és meglepő rohamokkal jelentékeny részeket foglaltak el az alig áthatolható, szinte művészi tökéletességgel meg erősített erdőségből.

Tervszerűen, céltudatosan, igazi német alapossgal folyt és haladt előre ez az előretörés a legnehezebb akadályokon keresztül.

Példánküli, legendába illő, elszánt harcok árán foglalták el a „La Fiile Morte” (Halott Leány) nevű, erdős magaslatot a németek. Ezen uralkodó magaslat védelmében a franciák legalább húszezer katonájukat veszítették el.

A francia védelem szempontjából ez a hely refidkíüil fontos pont volt, mert itt haladt keresztül az egyik út, amely Verdunt Franciaország belső részeivel összekötötte.

Szuronyrohamokkal, közelharccal, aknatámadásokkal igyekezett a francia sereg visszaszerezni a fontos magaslatokat, de a német védelem acélfaláról minden támadás visszapattant.

A „Halott Leány” a nyári harcok folyamán is a németek kezén maradt.

A vörös kémnő

A nyugati front minden szakaszán, Ypernnél éppen úgy, mint Verdun körül, az Argonneokban ugyanúgy, mint a Vogézekben dühös elszántsággal törtek az ellenségek egymásra.

Ebben a harcban egyaránt fontos volt a gyalogság és a tüzérség munkája, az élelmezési és a műszaki csapatok hivatása és munkamegosztása. Nélkülözhetetlen volt a repülő és földérítő szolgálat.

Mindenkinek, minden embernek és minden osztagnak komoly lelkiismeretességgel kellett elvégeznie a reábízott földadatot, mert csak így működhetett tökéletesen az a nagyszabású gépezet, amit összefoglalóan hadseregnek neveztek.

így a háborúban igen fontos szerepe volt az úgynevezett földérítő szolgálatnak. A szembenálló seregek vezérei igyekeztek megtudni, mire készülődik az ellenség, hogy ne érje őket meglepetés és minden körülmények között meg tudják védeni hadállásukat.

A földérítő szolgálatot elsősorban a repülőtisztek végezték, akik a magasból fényképezték az ellenséges terepen fölfedezhető hadimozdulatokat. Ugyancsak értékes földérítő munkát végeztek a lovas, gyalogos őrzjáratok és előőrsök, amelyeknek az volt a főfeladatuk, hogy a hadállások közötti terepet megfigyeljék és minden megmozdulásról, minden gyanús körülményről sürgős jelentést tegyenek parancsnokságuknak.

Jelentős szerepe volt e téren a páncélvonatoknak is, amelyek adott helyzetben be tudtak hatolni az ellenséges terepre, a föl nem robbantott

vasúti pályatesteken és a vonat páncélburkolata megoltalmazta a földérítő tiszteket és katonákat az ellenség puska- és ágyúgolyóitól.

De nem szabad lekicsinyelni a kémrendszer jelentőségét sem. A harcvonal közelében tartózkodó polgári személyek között minden fronton rengeteg kém és kémnő akadt. Az orosz fronton, meg a szerb fronton rengeteg bajt és kellemetlenséget okoztak ezek a polgári kémek. De nem kevesebb gondot okoztak ezek a besúgók a nyugati harctéren

Angol betegápolónők súlyosan sebesült tengerészkatonát kötöznek be

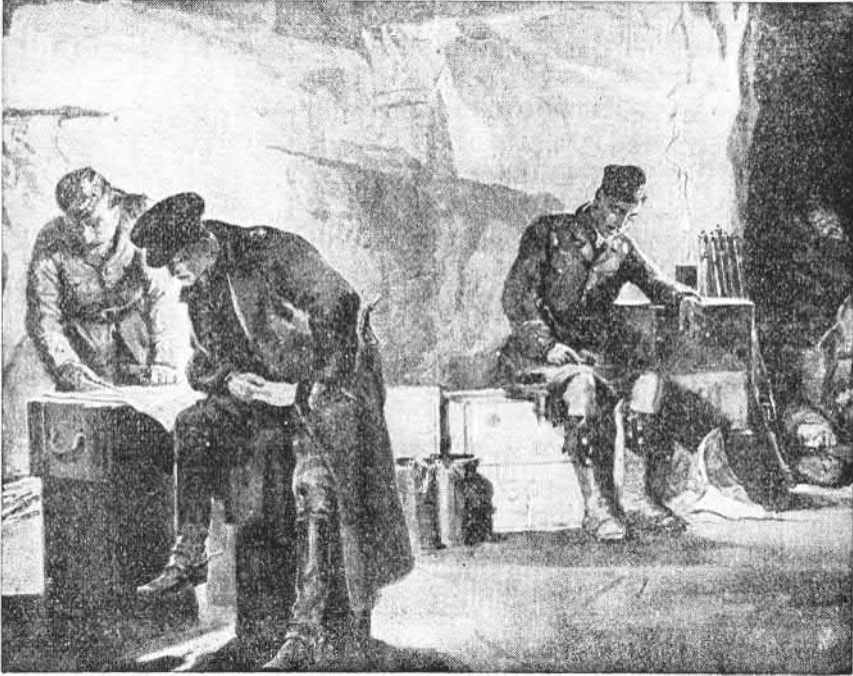
sem, ahol a németek és a velük szemben álló franciák és angolok egyaránt minden eszközzel igyekeztek az ellen a veszedelem ellen védekezni, amit a kémek szereplése jelentett a katonaság számára.

A kémektől való rettegésnek jellemző példájáról számolt be egy angol tüzértiszt levele, amelyet a londoni „Times” közölt.

„Három nappal ezelőtt — írta az angol tiszt — figyelmeztetés érkezett hozzám, hogy legyek résen és intézkedjem, mert kém settenkedik ütegeim körül. A jelentés szigorú hangnemben értésemre adta, hogy meg kell tennem mindent, hogy a kém, aki nem más, mint egy lángolóan vöröshajú nő, hurokra kerüljön. A „vöröshajú nő”,

aki kémkedni jár hozzánk, csakhamar nagyon népszerű fogalom lett nálunk.

Mindannyian résen voltunk, állandóan figyeltünk és elhatároztuk, hogy ha törik, ha szakad, a kémnőt elfogjuk. Sajnos azonban, a vörös kémnőre minden ütegünk és minden emberünk pályázott, elfogását kivétel nélkül mindnyájan ambicionáltuk és ez az igyekezet lett másnap a humor forrásává.

Flandriai angol parancsnokság földalatti szállásán

Éppen a lunchömet fogyasztottam, amikor a káplárom jelentette, hogy két katona jelentkezett egy vörös nővel, aki csak flamand nyelven beszél. A káplárnak meghagytam, hogy amíg befejezem étkezésemet, várjanak az illetők odakinn.

A katona távozott, de egy perc múlva újra kopogtattak ajtómon és ismét jelentést tevő katona jött. Előadta, hogy két katona és egy káplár várokoznak egy vörös nővel és hozzám akarnak bejönni kihallgatás végett. Indulatosan válaszoltam, hogy ezt az ügyet már ismerem és hogy hagyjanak enni.

Pár perc múlva megint jelentették, hogy egy vörös nővel várnak rám odakinn. Most már dühbe gurultam és kiüzentem, hogy ha még egyszer zavarni mernek a vörös nővel, akkor megbüntettem a káplárt.

Végre befejeztem uzsonnámat és mint aki jól végezte dolgát, kiementem a folyosóra, hogy végre szemtől szembe kerüljek a vörös nővel.

Képzhető, milyen nagy lett rémületem, amikor tizenkét vörös nővel, tizenkét káplárral és megfelelő számú kísérő katonával találtam magam szemben. A törekvő emberek mindegyike fogott egy vöröshajú nőt és minden ütég beszállította a maga vörös kémnőjét. Fölhajsolták a környék minden lángolóhajú nőszemélyét, mindegyiket diadallal szállították be és megesküdték rá, hogy megvan a vörös kém.

Kétségbe voltam esve és éppen azon törtem a fejem, hogy mitévő legyek a csupa lángfejű, többnyire csúnya nővel, amikor az őrmester sokat jelentő szempillantással azt súgta felém:

— Főhadnagy úr, éppen most jelentették nekem, hogy még egy szállítmány vörös nő áll készen. Ha parancsolja, elővezethetem!

De már ebből nem kértem és szélnek eresztettem az egész társaságot. Denikve, a vörös kémnő ügyét egyelőre ad akta tettem.”

Ilyen mulatságos eseteket is szült a hadban álló felek túlzott kémhajhászása.

Vilmos császár és az angolok.

A világháború orkánja egyre hevesebben tombolt.

És minél tovább tartott a nagy földrengés, annál mélyebbé vált a szakadék, amely Európa népeit elválasztotta egymástól.

Az ántánt országaiban egyre szenvedélyesebben ütötte föl fejét a németgyűlölet. A franciák és angolok „barbárok”-nak, „hunnok”-nak nevezték a németeket, sőt hamarosan divatba jött egy csöppet sem megtisztelő francia jelző, a „boche”, ami annyit jelent, hogy „disznó” és amit minden alkalommal alkalmaztak a németekre a franciák, akik nem tudták ellenfelüknek megbocsátani, hogy francia földön vették föl a harcot a „gloire” nemzetével.

De nemcsak Párizsban tombolt az izzó németgyűlölet, hanem a hidegvérű angolok fővárosában, a Zeppelin-támadásoktól rettegő Londonban is. A briteket leginkább az a körülmény idegesítette, hogy a németek búvárhajói komoly formában veszélyeztetni kezdték Anglia tengeri uralmát és egyre több és több hajóelsüllyedésről kellett az angol tengerügyi hivatalnak beszámolnia.

György angol király szemlét tartott a flandriai angol tartaléksapatok fölött. Mellette áll Albert belga király, mögötte pedig a fiatal velszi herceg a bikaniri maharádzsa szomszéd-ságában

A német császár és az angol király közeli rokonok voltak. Az unokatestvéri kapcsolat azonban nem tartotta vissza a két uralkodót, hogy országuk minden erejét belevessék a végletekig kiélesített harcokba. Vilmos császár például a tengeralattjáró-háború megkezdése előtt a következő kijelentést tette:

— Unokatestvéremnek, Györgynek, nagy meglepetést tartogatok!

A meglepetés valóban nagy volt. A bűvárhajók sikerei nagy megdöbbenést és elkeseredést keltettek egész Angliában.

És ennek nyomán még elementárisabban tört ki a szigetvilágban a német gyűlölség.

Természetesen a németek is viszonzták ezeket az érzelmeket. Már a háború első esztendejében szállóigévé lett egész Németországban:

— Gott strafe England! Isten verje meg Angliát!

Németország teljes joggal Angliát tartotta a legnagyobb, legveszedelmesebb ellenségének.

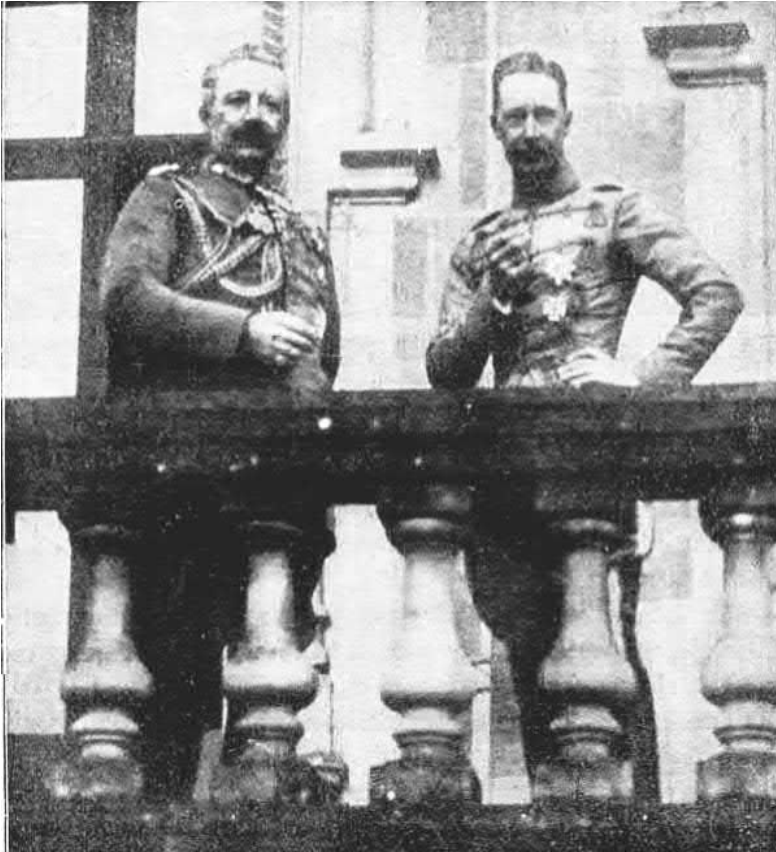
Anglia hangulatát legjobban jellemezte az, hogy a németek iránti mélységes gyűlölet beférkőzött az angol gyermekek lelkületébe is.

A legékesebben szóló bizonyítéka volt ennek az a cikk, amelyet 1915 elején a londoni „The World Magazin” című hetilap közölt Vilmos császárról és az angol iskolásleányokról. A közlemény szerint az angol tanítók iskolai dolgozatként azt a kérdést adták föl növendékeiknek:

— Mit csinálnál te Vilmos császárral?

A lap az angol kislányok idevágó dolgozataiból a következő kivonatos válaszokat jegyezte föl:

— Szent Ilona szigetére küldeném, hogy száraz kenyéren és vízen éljen.

— Elfognám és a Queen Streeten beléptidj ellenében mutogatnám. Azt hiszem, szép pénzt keresnék vele.

— A német császárral építtetném föl a belga városokat.

— Beleültetném egy aeroplánba és vele bombáztatnám Berlint.

— Hozzá mennék feleségül és mint Krimhilda Attilát, éjszaka megölném. Így hősnő is lennék és özvegy császárné is.

A sok válasz között azonban — a lap jelentése szerint — volt egy-néhány maliciózus felelet is. Az egyik kisleány ugyanis a föladott kérdésre így válaszolt:

— Megkérném a német császárt, hogy legyen az angol hadsereg fővezére . . .

A gyűlölség föltámadt kicsinyben, nagyban, ott izzott a katonák, a polgárok, az államférfiak, a gyászoló anyák szívében, ez a gyűlölség már kezdett tetőpontra hágni és minél több áldozatot, minél nagyobb erőfeszítést követelt a háború, annál nagyobbakká, annál leküzdhetetlenebbekké váltak az ellentétek, amelyek Európa egymással viaskodó két hatalmi csoportját egymástól elválasztották, elidegenítették.

Hová fog vezetni ez a szörnyű hangulat, ez a szívet, agyat megmérgező gyűlölség?

Hová fog vezetni ez a gigantikus háború, mely a fegyveres mérkőzésből már a lelkek gyűlölködve izzó hadjáratává vált?

Hogy lehet majd ezt a rettenetes vihart lecsöndesíteni? . . .

Przemysl bevétele

A végső döntés felé?

A központi hatalmak elhatározták, hogy megpróbálják keleten a végleges döntés kivívását.

Falkenhayn és Hötendorfi Conrád vezérkari főnökök, Hindenburg, Mackensen fővezérek elérkezettnek látták az időt az oroszral való végső leszámolásra.

Sietni kellett!

Az olasz támadás ötszázkilométeres, új frontot támasztott délnyugaton.

Az angol világbirodalom, amely az általános védkötelezettséget készítette elő, valósággal ontotta már az angliai és a gyarmati csapatokat a nyugati frontra, ahol egyre erősebb lett az ántánt-seregek támadása.

A „kiéhezhető blokádnak” is napról-napra veszedelmesebbé kezdett válni. Igaz, hogy az új termés betakarításáig valahogyan el voltak látva élelmiszerekkel a központi hatalmak országai, de a felelős tényezők nem akarták még egy háborús tél nélkülözésével és gondjaival szembenézni.

Sietni kellett!

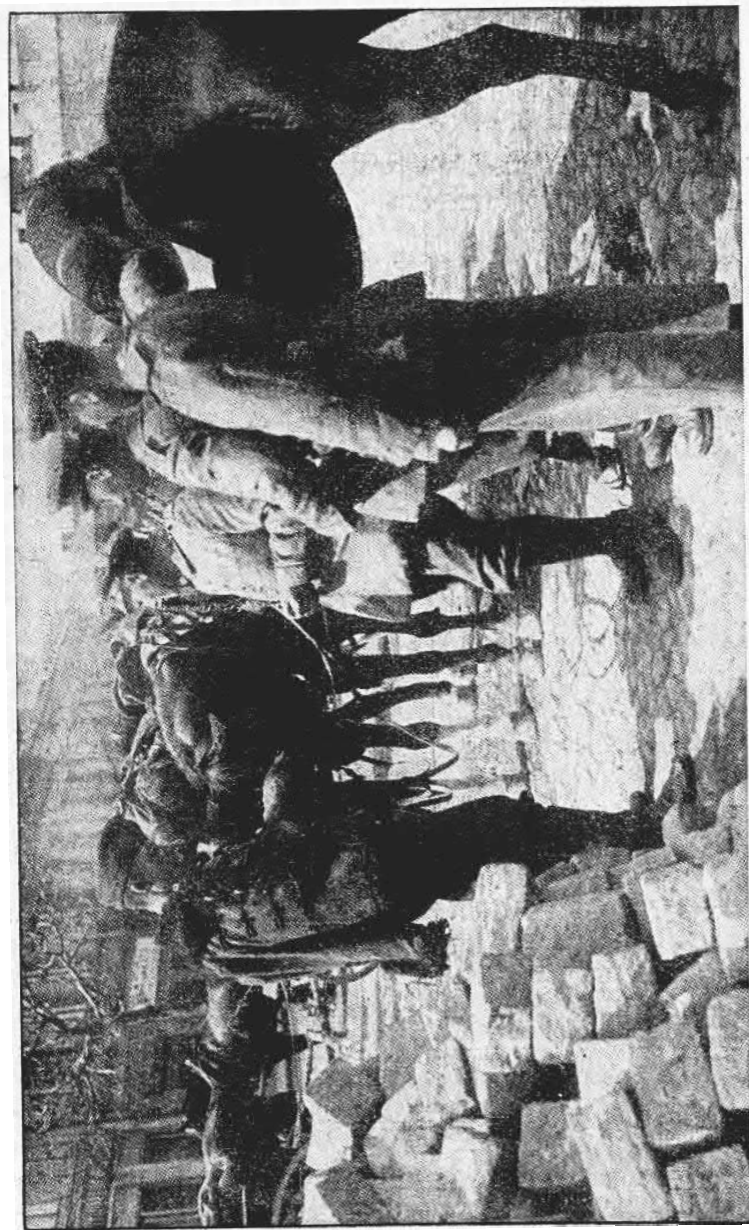
Dülőre kellett vinni az orosz háború ügyét, hogy azután megosztatlan, teljes erővel nézhessenek szembe a szövetségesek az angol-francia-belga-olasz haderőkkel.

Grandiózus terv volt!

Oroszországot térdre kényszeríteni, tönkreverni vagy különbékre bírni, azután pedig lerohamozni a nyugati frontot!

Talpig férfiak és talpig katonák voltak, akik a félvilág erejével szemben ezt a tervet kigondolták és végrehajtására megtették a lépéseket.

Mackensen ágyúí már javában bömböltek Galíciában, az áttört gorlice—tarnovi frontról már véres fővel zúdult vissza Radko Dimitriev vert hada, amikor fönn északon Hindenburg is teljes erővel síkra szállott.

Magyar huszárok és német gyalogos katonák egy visszafoglalt galíciai város utcáján

Az egyik seregrész a Njementől északra ellenállhatatlan lendülettel tört előre a Dubissa és Windau folyamok szakaszán.

Május 7-én egy német lovasbrigád — hadihajók közreműködésével — elfoglalta Libaut, benyomult erődítéseibe, megszállotta hatalmas kikötőjét és zsákmányul ejtette értékes készleteit.

Hindenburg lovassága elkalandozott egészen Mittauig és betört Kurland belső részeibe.

A Dubissa-vidék megszállása rettenetes rémületet keltett egész Oroszországban. Hiszen ez a frontrész meg a Drina-vonal védelmezte a Szentpétervár felé vezető útvonalakat és az orosz közvélemény attól tartott, hogy Hindenburg hadműveleteinek kimondott célja most már: az orosz birodalom fővárosa!

Nikolájevics nagyherceg, akinek a gorlicei áttörés is éppen elég gondot okozott, kénytelen volt hatalmas erősítéseket küldeni Kurlandba, hogy a németeknek Szentpétervár felé való előtörését megállítsa.

Pedig Hindenburgnak egyelőre csak az volt a célja, hogy Mackensen offenzívájának a sikerét biztosítsa.

És az a tehermentesítő támadás is már nagy eredményre vezetett: a kurlandi előnyomulásra és Libau elfoglalására.

Hindenburg előnyomulása

Az orosz Kurland elragadóan szép tartomány.

Amennyire nehéz és veszedelmes a harcoló katona számára, annyira megnyugtató és gyönyörködtető a békés szemlélőre.

Dombok láncolatai, erdős vidékek, bozotos ingoványok, tavak és mocsarak váltakoznak színes összevisszaságban. Csak föl kell kapaszkodni egy dombra és mérföldekre lát el az ember, anélkül, hogy elunná a nézést.

Nem csoda, hogy a Németbirodalom számos polgára telepedett itt meg a háború előtt. A letelepült németység legfelsőbb rétege volt a kurlandi lakosságnak, de valamennyien eltűntek innen a háború kitörésekor.

Hindenburg serege viharos gyorsasággal nyomult előre 1915 májújában Kurland földjén.

Május 7-én már német kézre került Libau városa, melynek kikötőjét 1914 augusztusában és novemberében német hadihajók bombázták.

Libau megszállásának igen nagy jelentősége volt. A híres kikötőváros raktáraiban tömérdek kiviteli cikket találtak a németek, amiket az oroszok már nem tudtak megsemmisíteni és amiket most a megszálló katonaság sürgősen hazaszállított Németországba.

Egész hadsereg számára való felszerelés, különösen sok erődítő és elsáncoló készség esett zsákmányul Libauban. A katonai cikkeket

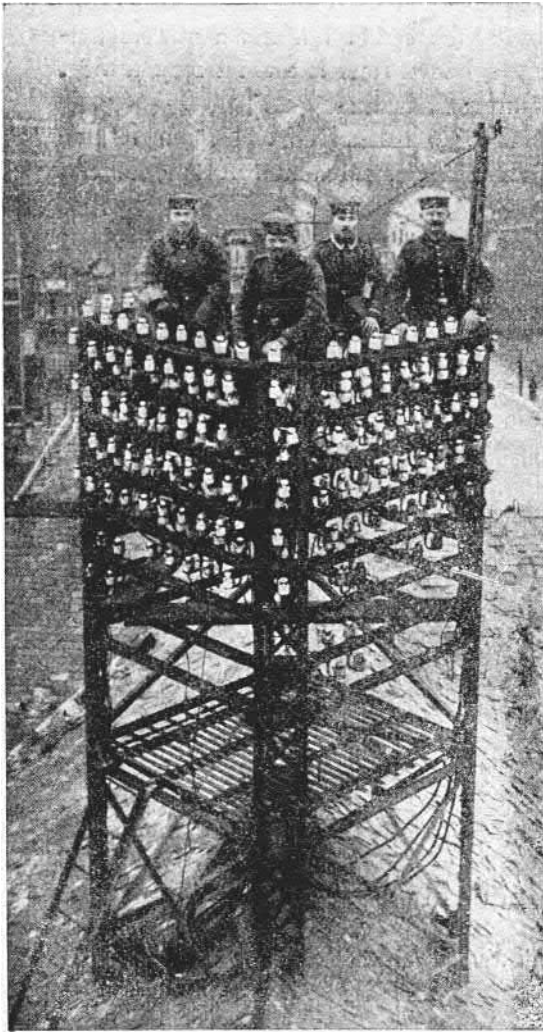
Hindenburg lovasa ...

készítő gyárat a németek tovább is üzemben tartották és szorgalmasan gyártatták a maguk számára a katonai cikkeket.

Libau egyébként is igen gazdag város volt, igazi tengerparti fürdőváros, árnyas villasétányokkal, parkokkal, porhanyó, omlékony tengerfővénnyel. Az oroszok, különösen a hivatalnokok, jobbára elmenekültek belőle.

De nemcsak gazdaságilag vált a németek javára a Kurlandba való betörés, amely jódarab orosz földet juttatott kezükre, de katonailag is, mert tekintélyes orosz haderőt vonzott oda s így a front egyéb pontjait tehermentesítette.

A dubissa-menti véres csaták egyike külön megemlést érdemel.

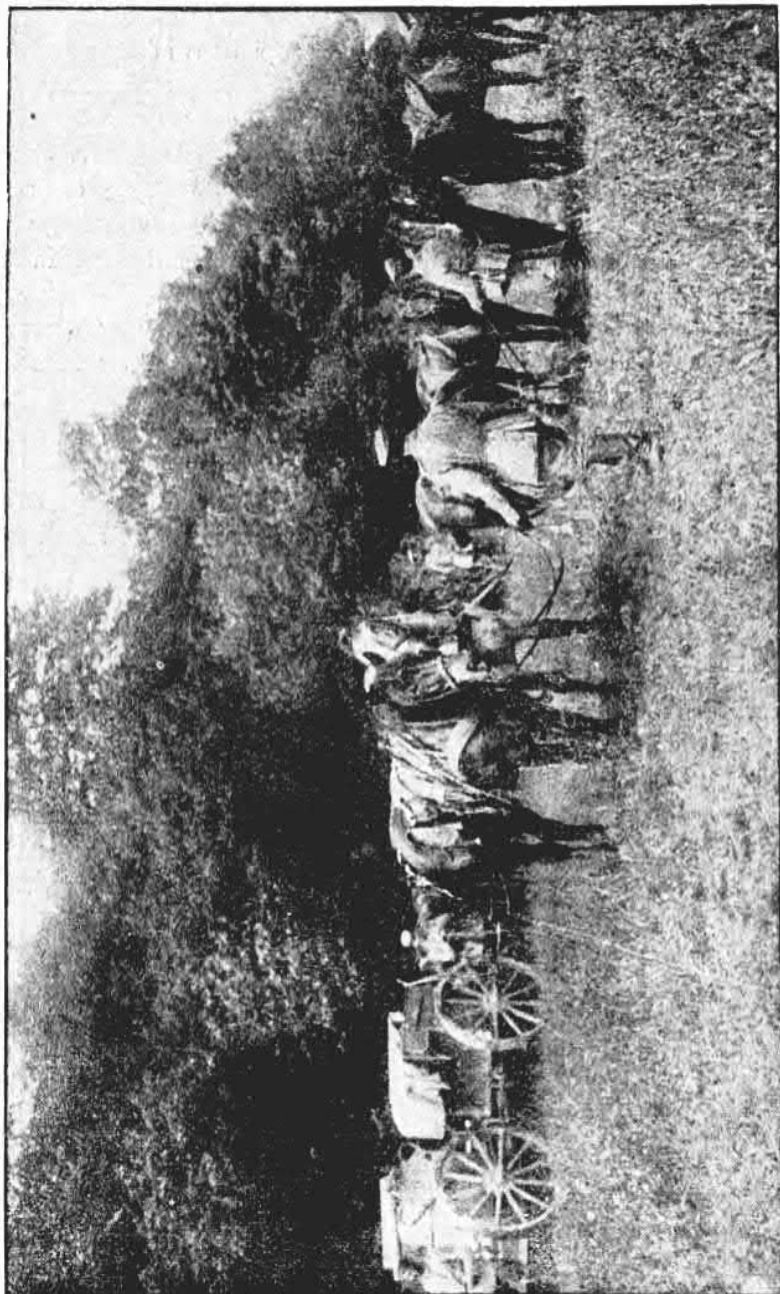

Az elfoglalt orosz városok megrongált táviró- és telefonvezetékeit sűrűn helyreállították a német műszaki katonák

Rossienytől északra fekvő orosz lövészárkokat. Ugyanekkor a német gyalogság az orosz állások oldalába támadt és valósággal fölgombolyította azokat. Az oroszok alig fejtettek ki valamelyes ellenállást, úgy menekültek a Dubissához vissza, hogy legelsőbbben is az ágyútűz elől fussanak meg. Csak a folyó nyugati partján szedelőzködtek újra össze. Most azonban délfelől előnyomuló

Május 22-én az oroszok Rossieny város védelmére a négy gyalogezredből és a hozzávaló tüzérségből álló 1-es kaukázusi vadászdandárt vonultatták föl. Ez a dandár egy lovashadosztály támogatásával Rossieny felé nyomult, de a német lovasság előcsapatai egy teljes napon át föltartóztatták a Dubissa mellett. Ez az idő éppen elegendő volt arra, hogy a németek kellő megerősítést vonjanak oda és ellentámadásra készülődjenek. Május 23-án az ellenség átkelt a folyón és észak felől Rossieny felé közeledett.

Az éjszaka folyamán azonban a német csapatokat az ellenség nyugati szárnya mögé vezényelték és támadásra készen állították fel. Mikor azután megvirradt, lecsapott a végzet. Ágyúgolyóink rettetenes zápora borította el a állásainkból az

Hindenburg kurlandi előretörése idejéből. Lőszer szállító német csapat húzódik meg egy erdőszélen

német csapatok nyomása vált érezhetővé. Ugyanakkor a német lovasság egyes részei észak felől az ellenség hátába támadtak.

Ilyen körülmények között az oroszok azután fel is adták a csatát, még csak a nyugati hídfőként erősen kiépített állásukat sem védelmezték. Vitézi rohamban szakították keresztül a német csapatok az oroszok dróthálózatát és erre az orosz tömegek nekilódultak a Dubissa völgyének, míg menekülésük közben a német gyalogság, tüzérség és gépfegyverek golyózápora borította el őket. Igen súlyos veszteségeket szenvedtek futásuk során. Számos sebesültjük merült el a folyóban és fulladt meg.

Am a túlsó magaslaton sem találtak menedéket az oroszok, mert itt további visszavonulásukat a német lovasság oldal tüzelése közben kellett folytatniuk. Itt megint nagy veszteség érte az oroszokat. A borzalmas csatából a kaukázusi vadászdandárnak csak a roncsai menekültek.

Ez a dandár hosszú időre harcképtelenné vált s amikor a kidőlt sorokat újabb legénységgel pótolták, akkor sem mutatkozott abban az erőben, mint annakelőtte.

Ugyanígy sikerült a német csapatok előretörése a Venta-folyó mellett.

Június 5-én Hindenburg vezérlete mellett az egész kurlandi vona-, Ion általános támadásba ment a német sereg, amely hadállásait megint tetemesen előretolta.

A német sereg átkelt a Dubissán, szívós, nehéz csatákban kiero-szakolta a Vindarszki-csatornán való átjutást, megszállotta a véráztatta, sokat vitatott 145-ös magaslatot Bubiénél és annyira megközelítette Savle-t, hogy a nehéz tüzérség már hozzáfoghatott a város ágyúzása-hoz.

Hindenburg már meghódította Kurland déli részét, a tartomány egyik felét.

És a támadás folyt tovább Riga és Dünaburg felé, noha a központi hatalmak főerejüket a gorlicei fronton vetették tűzbe, mert az ottani áttört fronton akarták a döntő csapást mérni az orosz cár hadaira.

A helyzet ekkor már úgy alakult ki, hogy Hindenburg nagyobb tartalékok nélkül is diadalmasan tudott előnyomulni az orosz tengermenti tartományban.

A cár hadai mindenütt visszavonulóban voltak. Nemcsak támadási kedvük, hanem ellenálló erejük is megtörött.

Valóban megérett volna a helyzet a végső döntésre? . . .

A diadal útja

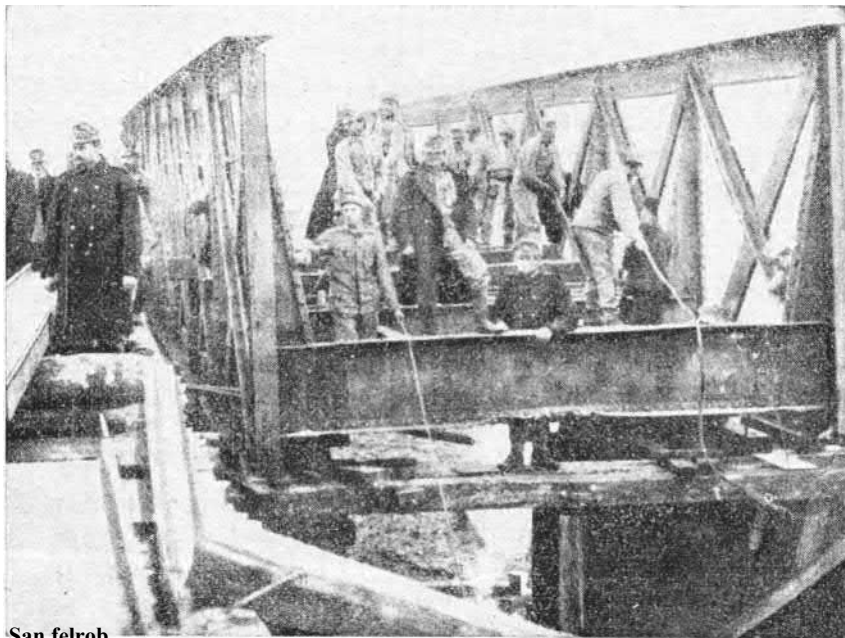
Mackensen diadalmasan előretörő serege körülzárta már Przemysl északról, keletről és délkeletről.

Ugyanekkor József Ferdinánd főherceg hadserege a San alsó folyásánál vetette vissza az orosz hadakat, Boroevics Szvetozár és Böhm-Ermolli tábornokok seregei pedig a Kárpátokból előzúdulva Sambor irányában kergették maguk előtt a megrendült, elernyedti cári haderőt.

Linsingen német tábornok kárpáti hadserege is száguldva tört előre a turkai vonalon.

A győzelem tudata megkettőzte a szövetséges seregek erejét. Az üldözés nagy lendülettel folyt az egész vonalon. És az orosz hadsereg fejvesztetten vonult vissza Stryj és Sambor felé.

Az orosz hadvezetőség jól tudta, hogy hadseregé katasztrofális helyzetbe került. Hiszen arról volt szó, hogy ha Stryjnél és Sambornál sem tudnak a cár hadai megállni, akkor Lemberget is közvetlen veszély fenyegeti!

A San felrob

bantott hídját helyreállítják hídászkatonáink, hogy a nehéz tüzérség is mielőbb átkelhessen a folyamon

Gyors cselekvésre volt szükség.

Az orosz déli haderő parancsnoka, Ivanov tábornok úgy akarta megmenteni a helyzetet, hogy a Kolomeánál harcoló Pflanzler-Ballinsereget akarta letörni, hogy azután átkarolhassa az előtörő Linsingen-sereget.

Az erőteljes orosz támadás meg is kezdődött.

Linsingen tábornok azonban nem várt ennek a harcnak a kimeneteleire. Elhatározta, hogy Stryj irányában áttöri az orosz frontot és így hiúsítja meg az orosz haditervet.

Heves harcok közben, hatalmas tüzérségi előkészítés után, május 31-én Linsingen végre is hajtotta az áttörést.

Stryj és Drohobicz között a szövetséges csapatok lendületes rohammal elfoglalták az orosz állásokat és Ivanov serege olyan nagy veszteséget szenvedett, hogy Stryjt föladvá, kénytelen volt a Dnyeszteren is átmenekülni.

A pergőtüzes támadás és áttörés nemcsak az orosz hadvezetőség tervét borította föl, hanem messzemenő új sikereket ért el.

A Linsingen-hadsereg széles vonalban elérte a Dnyesztort és megnyílt előtte az út, hogy a folyón áttörve Lemberg felé nyomuljon előre.

Az orosz visszavonulás most már valóban menekülésszerű jelleget öltött.

Ekkor közölte a hadvezetőség, hogy május folyamán a szövetségesek Galiciában 863 orosz tisztet és 268.869 katonát ejtettek foglyul, 251 ágyút, 576 gépfegyvert és tömérdek más hadiszert zsákmányoltak.

A kárpáti harcok félmillió vesztesége után egy hónap alatt megint többszáz ezernyi veszteség érte az orosz hadsereget.

Ilyen csapásokat még Oroszország sem viselhetett el egykönnyen, noha a hatalmas birodalom embertartalékai még korántsem merültek ki.

Az emberhiánynál jóval nagyobb volt az oroszoknál a munícióhiány. Japán és Amerika — az ántánt kölcsönpénzein — hatalmas tömegben szállított tüzérségi és gyalogsági muníciót az orosz hadseregnek, de ez mind kevésnek bizonyult.

A sokmillió hadsereg igen súlyos munícióhiányban szenvedett és ez is nagy mértékben járult hozzá ahhoz, hogy a cár hadai nem tudtak megállani a szövetségesek seregei előtt, amelyeket ugyan egy külföldi állam sem látott el lőszerrel, de azért egy pillanatra sem szenvedtek hiányt munícióban.

A körülzárt, magukra utalt központi hatalmak zseniálisan tudtak gondoskodni minden hadi szükségletükről és a lelki tényezőkön kívül

Gallcia sok szenvedésen keresztülment lakossága boldogan ért vissza az oroszoktól visszahódított városokba és falvakba

ez a körülmény is nagy mértékben szolgál a nagy hadisikerek magyarázatául.

Nikolájevics seregei teljes visszavonulásba fogtak.

A szövetségesek csapatai pedig fáradhatatlanul törtek előre a diadal útján, amelynek legközelebbi mérföldköve Przemysl volt.

Przemysl ostroma

Majdnem öt hónapig tartott, míg az éhség — és nem az orosz vitézség! — az oroszok kezére juttatta a világhírű galíciai erősséget. És nem egészen öt nap alatt vették vissza fegyverrel a szövetségesek a harmadfél hónapig tartó foglalás alatt újraépített és jelentékenyen megerősített várost.

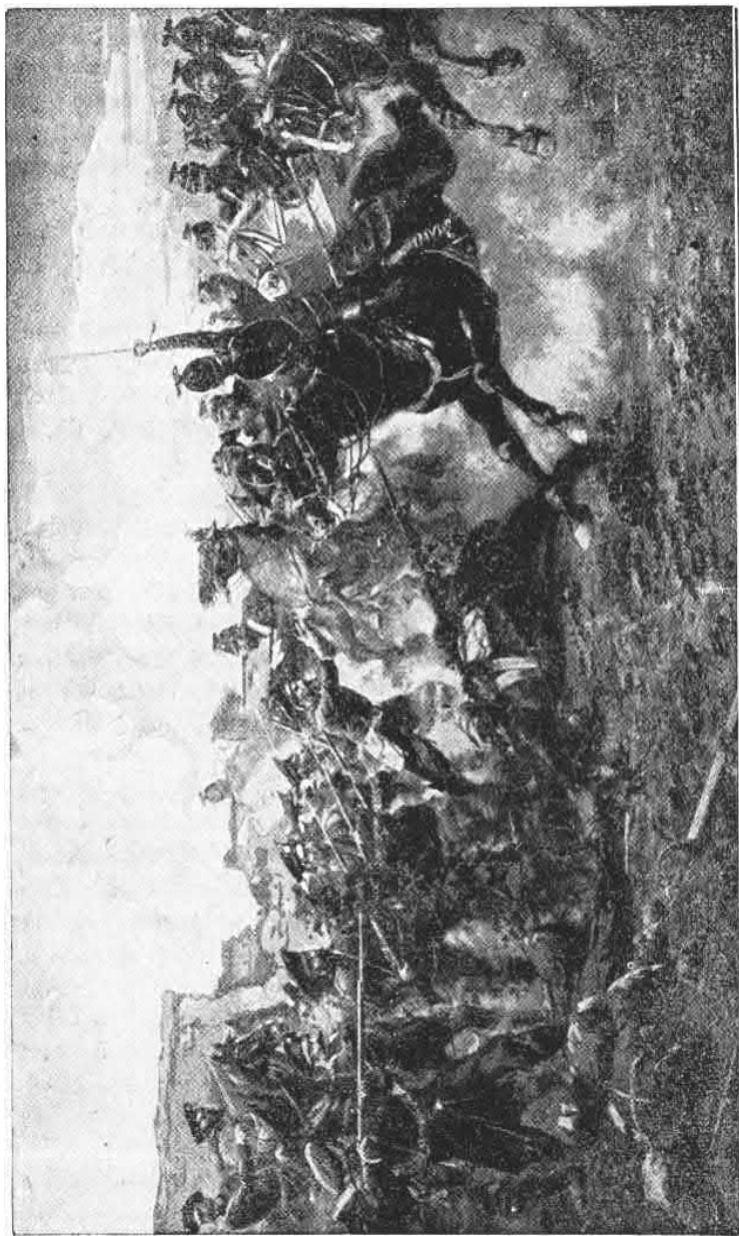
Nem kell itt hivalkodni. Szükségtelen fölhányorgatni a szövetséges csapatok vitézségét. Hiszen minden ékesenszólásnál szebben beszél ez a két szerény adat: öt nap és öt hónap! . . .

Két nagyszerű haditény előzte meg és döntötte el Przemysl sorsát. Az egyik a radymnoi csata volt, mely május 23-án kezdődött. Mackensen tábornok hadtestei nagy félkörben állottak akkor a San-folyó mindkét partján. A jobbszárnyon álló bajorok már ekkor szemeltartották Przemysl erődítményének északnyugati frontját, míg a San-folyótól déli-c magyar-osztrák és német csapatok állottak a nagyon megerősített radymnoi hídfő előtt. Háromszoros tábori erődítmények mögött állott itt az ellenség; az első vonalon, a főhadállásban, drótsövények védték, ezek mögött jól kiépített lövészárkok húzódtak Ostrov falun át és ezen túl volt a zagrodyi hídfő, melyet szintén erős védőművekkel erősítettek meg az oroszok.

A szövetséges magyar-osztrák és német tüzérség a jaroslai magaslatokra vonult föl, ahonnan jól lehetett látni a ködbe borult San-völgyet és benne Radymno kupolás tornyait, a szomszédos Ostrov, Vysoko, Vietlin községekkel. És ekkor megisméltődött a gorlicei pokol!

Megdördültek a németek 21-esei, a monarchia 30 és felesei és új 42-esei, betöltve eget és földet az égzengésnél is rémesebb robbanásokkal. A tüzérség munkáját a legmagasabbra fokozták. A többmázsás gránátok harsogva szeltek a levegőt s ahol lecsaptak, mély tölcserít vájtak a földbe, homokoszlopokat szórtak a levegőbe és ebben a „szökőkút”-ban szétroncsolt katonák, véres törzsek röpködtek a magasban.

Zengett, harsogott a pergőtűz!

Német őrnások attakkal kényszerítik megadásra az Osztróvba szorult orosz csapatokat. Ebben az utközében több mint tízezer orosz katona esett fogságba

Az orosz tüzéség eleinte felelt — de mit ért ez a gyöngé válasz, a mi tüzéségünk megsemmisítő tüzésőjével szemben! . . . „Mintha sokszáz, kínpadra húzott ember üvöltene fájdalmában” — írta egy szemtanú, — „oly vérfagyasztóan süvöltöttek a mázsás gránátok. Az oroszok imádkozva térdeltek le a lövészárkokban vagy eszüket vesztve ugráltak ki és menekültek, mint mezőégeskor a megriadt nyáj . .

Mert a gránátok gyűjtottak is. Akit nem ölt meg a robbanás vagy a vasszilánkok zápora, annak menekülni kellett a tüztől, a robbanások mérges gázai elől . . .

Szodoma és Gomorra tüzes zápora árasztotta el az orosz hadállásokat, melyek ellen május 24-én reggeli hat órákor indult rohamra a szövetségesek gyalogsága. A szuronyharc heves volt, de rövid, félhét órákor már a németek kezén volt az egész főhadállás és az oroszok kelet felé menekültek.

Most aztán ismét dolgozni kezdtek nehéz ütegeink és a gránátok elárasztották a radymnoi utat meg Ostrovot, amerre az üldözött oroszok menekülni akarták. Egérfogóba került hát az ellenség egy része, mert a menekülés útvonálát állandóan tűz alatt tartolták ütegeink — s ugyanekkor egy német lovas hadosztály megkerülte Ostrovot és kelet felől intézett attakot a községbe szorult orosz tömegek ellen. Az ellenállás itt is rövid volt — s a hadosztály csakhamar azt jelentette a főparancsnoknak, hogy alig van embere a fogolytömegek elszállítására.

Csak ebben az ütközetben több mint 10.000 orosz fogoly, 50 ágyú és 70 gépfegyver volt a hadizsákmány s az üldözés során ezek a számok még növekedtek. Mert a bajorok mindenütt nyomon követték a hosszú orosz hadoszlopokat, melyek rendetlen tömegekben lepték el a Dunkovicky felé vezető utat. Négy-öt párhuzamos oszlopban menekültek a megvert oroszok Przemysl felé, a Irén és az ágyúk az országúton, két oldalt az ugaron és réteken a gyalogság meg a lovasság — úgyhogy keményre taposták a szántóföldeket is, amerre elvonultak. Most lett valóban „gőzhenger” az orosz hadsereg, csakhogy — visszafelé gurult és nem a szövetséges seregeket hengerelte le, hanem éppen az ő számukra hengerelte finom országúttá az ugart, hogy annál gyorsabban érhesse nek Przemysl alá!

A bajorok a visszavonuló orosz sereg nyomán megérkeztek a Dunkovicky-erőd vonal alá, melynek lövetését mingyárt megkezdték 21 -es nehéz ütegeikkel. Ugyanekkor a mi tizedik hadtestünk, amelynek

békeidőben Przemysl volt az állomáshelye és otthona, Lysko irányából Chyrovon át tört előre- és a Pralkovce-erőd vonal előtt foglalt állást, Przemysltől délnyugatra. Mivel azonban ekkor még csak tábori tüzérsége volt, meg kellett várnia a 30%-es nehéz mozsarakat, hogy eredményesen bombázhassa a kilenches orosz uralom ideje alatt erősen kiépített új védőműveket.

Mert ekkorra már csaknem teljesen újjáépítették Przemysl védőműveit az oroszok.

Készen állottak az új beton- és cementerődítmények a páncéltornyokkal, a védőművek előtt pedig drótsövénnyel és aknákkal zárták el az utat a támadók előtt. Ráadásul pedig — amiú dolog

Bajor huszárok a lövészárkokban Przemysl alatt (Harcéri rajz)

volt — az egyes erődöket keskenyvágányú vasútvonalak kötötték össze és ezeken páncélos tornyok közlekedtek: igazi mozgó erődök, amelyekbe, óriási hajtóerőt szereltek be az oroszok. Megfelelő, mindenre elszánt helyőrséggel félelmetes védőeszközök lettek volna ezek a páncélos tornyok, melyeket, éppen mivel síneken mozogtak, gyorsan lehetett a veszélyeztetett helyekre küldeni.

De Artamanov orosz generális — Przemysl várparancsnoka — ekkor már elvesztette a fejét: a helyőrséget pedig demoralizálta a radymnoi véres vereség és csüggedést okozott a hír, hogy a mi csapataink már elfoglalták Medykát és a körülötte fekvő magaslatokat, amivel elvágta Przemysl életereit is — a Lemberg felé vezető vasútvonalat.

És ez volt az a második fegyvertény, amely végképp megpecsételte Przemysl sorsát. Ekkor már északról, nyugatról, délről és délkelet-

ről úgy körül volt fogva Przemysl, hogy az ostromló csapatok zsák módjára fenyegették elnyeléssel — és ennek a zsáknak már csak igen keskeny szája volt nyitva Medyka és Dunkovicky között, amerre még menekülhetett a przemysli orosz várórség ... ha ugyan a San-folyótól keletre már előretolt szövetséges csapatok el nem vágják az utolsó egérutat is!

Medyka neve emlékezetes Przemysl első ostromából. Amidőn az októ.beri 72 órás irtóztatós roham után, az orosz hadsereg véres fejjel volt kénytelen elvonulni Przemysl alól, a Medyka körül fekvő magaslatokon állt meg még egyszer, hogy megpróbálja föltartóztatni a diadalmasan előretörő, fölmentő sereget. Heves, kemény harcok folytak e fontos magaslatok birtokáért, de végre is hátrálni kellett az orosz kolosszusnak.

Színmagyar csapatok foglalták el Medykát ezúttal is, miután nehéz tüzérségünk már rommá lőtte a magaslatokon ásott orosz hadállásokat. Három oldalról zuhogott a gránát- és srappelleső az oroszokra, akik kétségbeesetten védekeztek, mert tudták, hogyha elvesztik ezt a pozíciót is, akkor a przemysli helyőrség utolsó közlekedési útja is elveszett Lemberg felé.

Az orosz tüzérség azonban, mivel hátra szorult a magaslatokon túl, jóformán bele sem szólhatott az ütközetbe, mert könnyen saját csapatait löhette volna halomra. Hajnaltól késő délutánig 200 lépésnyire közelítette meg raj vonalunk a vasúti állomást és ekkor fölharsant a rohamjel.

Elszántan, lelkesen mentek rohamra a magyar bakák, legázolták az első orosz sorokat és föltarthatatlan lendülettel szorították vissza az orosz tömeget . . . Még egy utolsó állomás Medykában — rövid, de véres uccai harc, amelyben verekedni kell minden ház birtokáért: — és aztán százan és ezren tartották föl kezüket az oroszok, eldobálván fegyvereiket, hogy meneküljenek a szilaj roham elől.

Ami ezután következett, az már csak utolsó fölvonása volt a véres tragédiának. Június elsején elesett a Dunkovicky-erődvonal három erődje, harmadikán elesett még kettő — és hajnalban bevonultak a bajorok lobogó zászlókkal az elfoglalt Przemyslbe. Két óra múlva pedig a mi csapataink is egyesültek velük az újra visszafoglalt várban, amely szinte már kardcsapás nélkül jutott birtokunkba. Éjjel, titokban menekültek az erődökből az oroszok s mikor a Dunkovicky-vonalat nem tarthatták tovább, föladták az egész várat — holott bőven volt még municiójuk és eleségük.

Medyka megrohanása. Rövid, de véres uccai harc után a szímmagyar csapatok elfoglalták a várost

Przemysl visszahódítása

A német és magyar-osztrák seregek közös diadala volt Przemysl gyors meghódítása.

Höfer altábornagy a következőképpen közölte a nagy esemény hírét:

„Przemyslt újra visszafoglaltuk. Német csapatok rohammal bevették az északi arcvonalon levő utolsó orosz állásokat s reggel 3 óra 3 perckor bevonultak a városba. Nyugat és dél felől a mi 10. hadtestünk nyomult be.”

A német hadvezetőség már jóval részletesebb és kimerítőbb jelentésben számolt be a nagy eseményről, mely az egész világon általános, nagy feltűnést keltett.

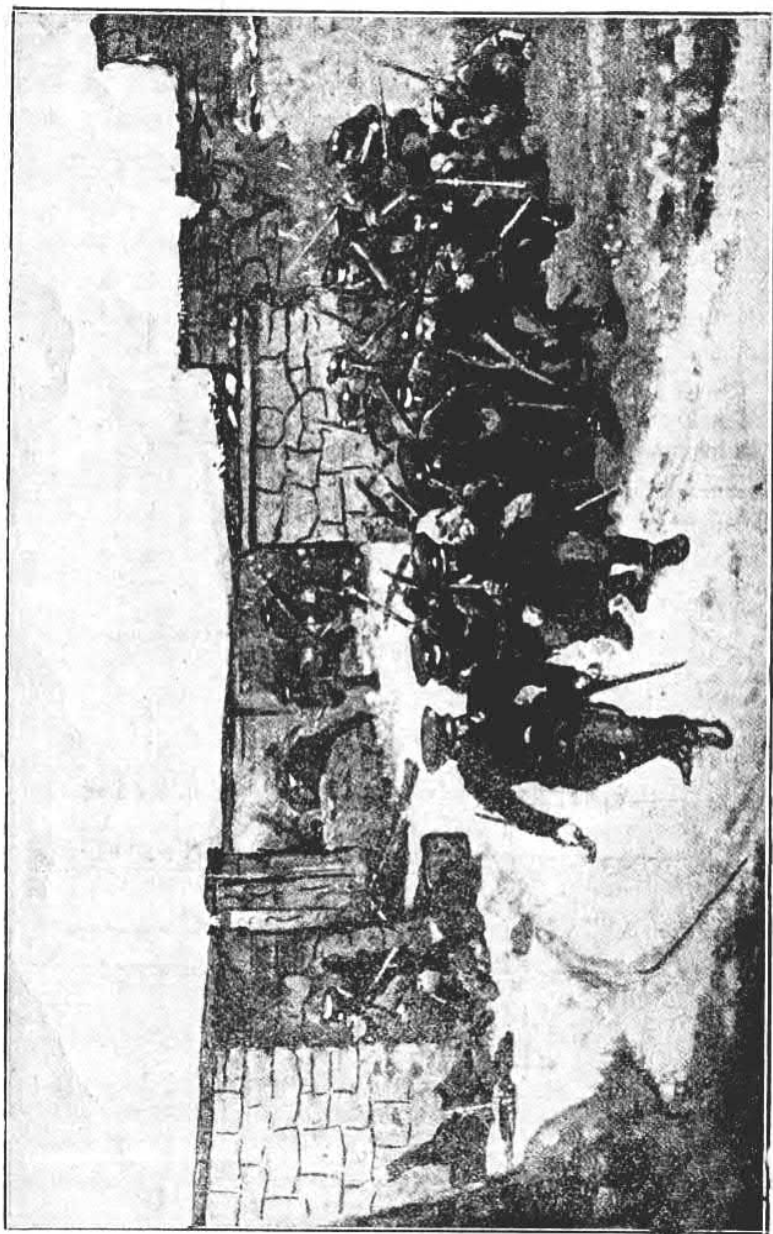
Mikor május 2-án a szövetségesek offenzívája Nyugat-Galiciában megkezdődött — így szólt a német hadvezetőség közlése — csak kevesen sejtették, hogy már négy héttel ezután a központi hatalmak nehéz ostromágyúi meg fogják kezdeni a tüzelést Przemysl ellen.

Az orosz hadvezetőség alig volt elkészülve erre a lehetőségre s ide-oda ingadozott, vájjon a várát, ahogy előre tervezték: „politikai okokból tartásák” vagy ahogy az észszerűség diktálta: „önkéntesen kiürítsék-e”. Repülők az azt jelentették, hogy Przemysl körül állandó ide-oda menetelések folynak.

Május 21-én a jelek szerint a vár kiürítésére határozták el magukat az oroszok, nyolc nappal később pedig szívós védelmébe kezdtek.

Kneussel tábornok közelebb tolt a várhoz bajov ezredének záróvonalát észak felől. Dél előtt 11 órakor a nehéz ütegek megkezdték az északi front erődének leküzdését.

A május 30-ról 31-re virradó éjszaka a gyalogság közelebb nyomult a drótkadályokhoz és megvárta a nehéz tűzéség hatását. Az ágyútűz a védőket lekötötte az első vonalbeli fedezékekbe, úgyhogy gyalogságunk ki tudott lépni lövészárkaiból és a mellvédekből nézhette a pusztulás hatalmas látványát. A támadók könnyebb ütegei ideális állást találtak az oroszok által annak idején kiépített ütegállásokban. Kneussel tábornok is törzskarával és a tűzéség parancsnokaival kitűnő helyet talált az oroszok által Batyczénél épített megfigyelőhelyeken. Erről a harcvonaltól több mint 2 kilométernyi távolságra eső frontról be lehetett látni a 10. és 11. erőd egész arcvonalát.

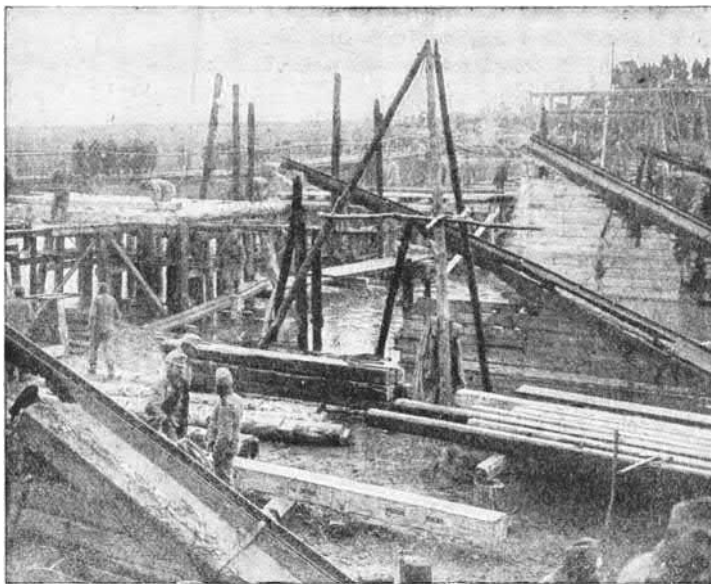

Az oroszok kivonulnak a tarthatatlanná vált Dumkovicz-erődnyomai védőműveiből

Május 31-én délután 4 órakor elhallgattak a nehéz ütegek, egyúttal a gyalogság — bajor ezredek, egy porosz ezred és egy magyar-osztrák lövésosztag — rohamra indult.

A vár műveinek és kiépített támaszpontjainak elpusztítása a legnehezebb tüzérségi tűz által az őrségre olyan bomlasztó és leverő hatással volt, hogy ez nem volt képes a támadó gyalogságnak tartósan ellenállani; a 10a, 11a és 11. erődök őrsége, a mennyiben nem hevert eltemetve a szétlőtt kazamatákban, elmenekült, összes hadiszereinek hátrahagyásával; egyebek közt nagyszámú könnyű és nehéz orosz löveget is hagyott hátra. A támadóknak, akik a kör-útig előnyomultak és ott elásták magukat, az ellenség csak tüzérségi tűzzel válaszolt, ellentámadásba nem fogott egész éjjel.

Június 1-én az ellenség néhány zászlóaljat ellentámadásra vezetett, ezeket a támadásokat fáradtság nélkül elutasítottuk. A nehéz tüzérség ezután leküzdötte a 10. és 12. erődöket; a 45. porosz gyalogezred bajor csapatokkal együtt megostromolta a 11. erődtől keletre fekvő szárnyat, melyeket az ellenség szívósan védett.

Az oroszok Przemyslnél is fölrobbantották és fölégették a San-hidakat. Hadseregünk sietve épített helyükbe új hadihidakat

Június- 2-án déli 12 órakor a 22. bajor gyalogezred megostromolta a 10. erődöt, amelyben egy kivételével az összes alsó állások be voltak temetve a nehéz tüzérség munkájának eredményeként. Az Augusztia gárdagránátos ezred lövészászlóalja este elfoglalta a 12. erődöt. Ugyanekkor másik három erőd is kapitulált.

Az esti órákban Kneussel tábornok csapatai megkezdtek a táma-

vonult be, még egyszer meg kellett állani a leégett San-liúdnál; ezt azonban csakhamar helyettesítették hadihidakkal.

Mindössze ötnapi ostrom után tehát Przemysl vára ismét a szövetségesek kezén volt.

Ugyanezt a várat az oroszok hiába támadták hónapok hosszat. Ámbár hekatombáit hozták a véres áldozatnak, mégsem sikerült nekik a várat ostrommal elfoglalni; csak kiéheztetéssel tudták kezükre keríteni és csak kilenc hétig örülhettek birtokának.

Az energikus és bátor vezetés, a csapatok hősiessége és kitartása a legrövidebb idő alatt ismét meghódított egy erős várat a szövetségesek számára.

Örömtüzek

Fölrobbantott erődök, beomlott házak, levegőbe röpített hidak, rombadólt építmények között vezetett a diadal útja.

A nehéz gránátok robbanásai fölszaggatták a földet, ledöntötték az építményeket Przemysl erődövezetében.

Benn, a városban minden ablakot bezúzott a rettentő légnyomás.

A polgári lakosság reszkető izgalommal bujt elő a pincékből, amikor a győztes sereg bevonult a fölszabadított városba.

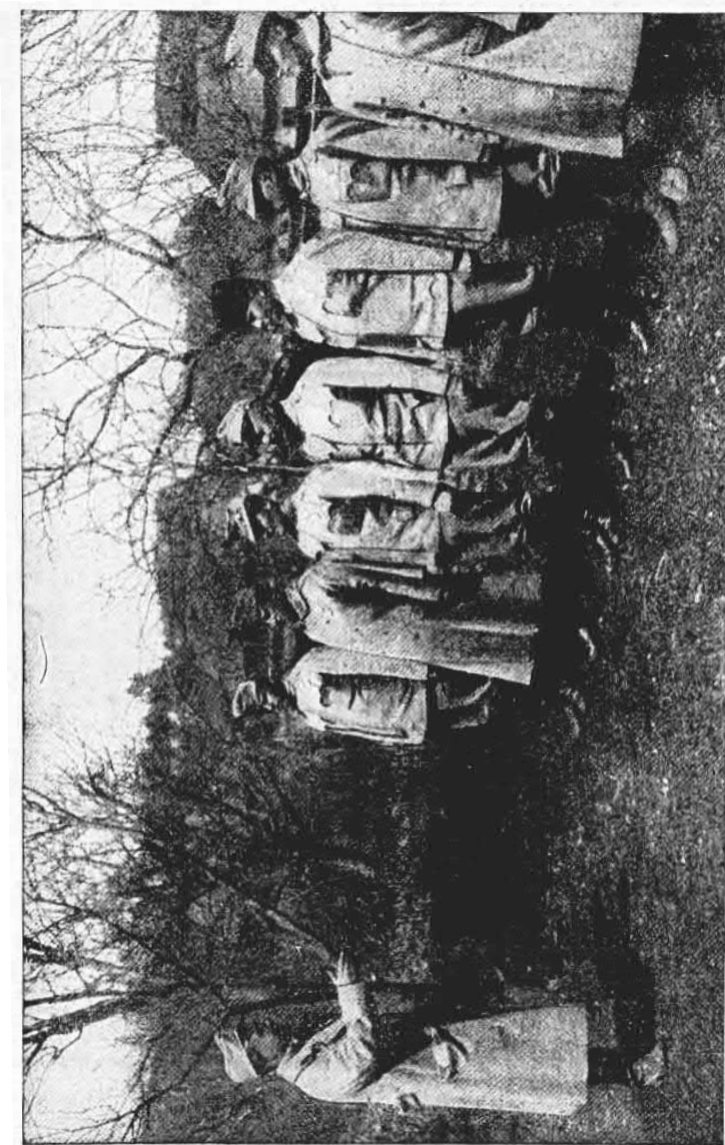
Nem mondható nagynak a Przemyslben maradt polgár lakosok száma. Aki tehette, már az első ostrom elől elmenekült. De azok a szegényebb sorsú emberek, akik ott maradtak, csapataink bevonulása után még mindig reszkető borzalommal beszéltek Przemysl ágyúzásának idegtépő hatásáról.

Az oroszokat pánikszerű félelem fogta el, amikor az utolsó napokban megszólaltak nehéz ütegeink. De a fülsiketítő, eget-földet megrázó robbanások dermesztő hatása alól nem tudtak szabadulni azok a polgári személyek sem, akik ekkor már tudták, hogy Przemysl fölszabadítása küszöbön áll.

De csakhamar elfelejtették Przemysl lakói az átélt borzalmakat, a szörnyű ijedelmeket és sietve szedték elő az elrejtett régi zászlókat: a fekete-sárga, meg a piros-fehér-zöld lobogókat.

A vár árcai még tele voltak temetetlen orosz holttestekkel, a nagy ostrom minden borzalma ott kísértett még Przemysl levegőjében, de már felröppentek az erődök épen maradt falaira, a megrongált házak tornyaira a diadal büszke zászlói.

Kigyúltak az örömtüzek. De nemcsak a fölszabadult városban,

A századparancsnok — a przemysli harcok után — kitűzi a vitézségi érmet a kitüntetett katonák mellére, azután buzdító szavakat mond hozzájuk

a visszahódított várban, hanem Berlinben, Bécsben és Budapesten is, a központi hatalmak minden országában és minden városában fölragyogtak a diadal szikrázó örömtüzei.

Örömmáorban úszott a magyar főváros.

Június 3-án délelőtt tizenegy órakor érkezett meg a nehezen várt hír, hogy Przemyslt visszafoglalták csapataink.

Délben már zászlódíszben pompáztak az uccák és terek, estefelé kigyulladtak az összes ívlámpák, egymást érték a lelkes tüntető fölvonulások. Különösen nagy lelkesedést keltettek a sebesült német katonák, akiknek egy csoportja a Kossuth Lajos uccán és a Múzeum körúton vonult el a Wacht am Bhein hangjai mellett.

Budapest helyőrsége estére zenés takaródét rendezett. Esti fél nyolc órakor indultak el a katonai zenekarok a laktanyákból és a honvédek, 32-esek és bosnyákok zenekarai esti 9 óráig járták a várost, az ünneplő Budapestet. Amerre elhaladtak, az ünneplő közönség lázas lelkesedése kísérte a föllobogózott, fölvirágozott zenekarokat a mámoros pesti uccákon.

A rettentő tél reszkető aggodalmai után a diadalmas nyár reménysegei az egekig csapkodtak.

A végső győzelemben, a hamarosan megszülető békében bízott mindenki.

Bövid idő kérdésének tartották csupán, mikor teszi le a fegyvert az orosz hadsereg, a többit meg majd csak el lehet intézni rövidesen ..

Örömmáorban úszott az egész nemzet.

A kávéházi Conrádok is frontot változtattak. A pesszimizmusból az optimizmusba estek.

— Egy-kettőre legázoljuk az orosz hadsereget — mondogatták. — Miklós cár könyörögni fog békéért. Kibékülünk vele. Azután elbánunk a szerb hadsereggel. Az nagyon hamar megy. Még a nyár folyamán letörjük az olaszokat. Teljes haderőnkkel szemben ők sem tudnak ellenállni. Őszire azután jön a döntő leszámolás a nyugati fronton. Felgöngyölítjük a flandriai frontot, körülzárjuk Verdunt minden oldalról, megszálljuk Párizst. Még ebben az esztendőben békét diktálhatunk az egész világnak! . . .

A kávéházi Conrádok nem okoskodtak rosszul. Nagy gyakorlatra tettek szert ekkor már a legmagasabb stratégiában is. Igen jól kiszámították az esélyeit annak a lehetőségnek, ha az orosz kolosszus véglegesen kidől ellenségeink sorából.

Ez azonban még csak lehetőség volt, amely attól függött: sikerül-e

Mackensen katonái Przemysl alatt. Tüzeléste készen várják az orosz ellentámadást

a szövetséges seregeknek végrehajtani a leggrandiózusabb haditervet, a sokmilliós orosz hadsereg teljes összezúzását?

Az optimista kávéházi Conrádok ezt az eshetőséget már tény-számba vették és erre építették fellegráikat.

A valóságban még egyáltalán nem lehetett tudni, mekkora a jelentősége a kurlandi és galíciai diadaloknak, Przemysl bevételének és Nikolájevics Nikoláj futásának?

A gigászi haditerv még csak ekkor kezdett a maga nagyszerűségében kibontakozni.

A hatalmas hadműveleteknek még az első etappja sem fejeződött be.

Przemysl visszavételének óriási jelentősége — az erkölcsi sikereken kívül — főleg abban rejlett, hogy nyugat felől is megnyílt az út Lemberg felé.

Az orosz harcvonal tarthatatlanná vált és a megvert sereg részeinek szakaszról szakaszra kellett visszavonulniok Lemberg alá, hogy a szövetségesek lendületes előtörését itt próbálják megállítani.

A gorlicei áttörés minden esetre kitűnően sikerült. Przemysl felszabadítására vezetett és megnyitotta az utat Lemberg felé. Már magában véve ez is óriási eredmény volt, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy az ántánt rettenetes erőpazarlással mindezideig hiába próbálkozott nyugaton áttörni a német frontot.

Ami számtalan próbálkozás után sem sikerült az ántántnak, azt első kísérletre megvalósították a központi hatalmak.

A gorlicei áttörés ragyogóan sikerült.

Most sor került a nagy eredmény kiaknázására.

Lemberg fölszabadítása

Előre! . . . Előre! . . .

A gorlicei állörés és Przemysl bevétele fényes, nagy siker volt, de még nem hozta meg a háború döntő eredményét.

Az oroszok visszavonultak. Kitértek a döntő csapás elől.

A cár vezérei — akárcsak a napóleoni háború idején — kitünően értettek a visszavonuláshoz.

A szövetséges seregek pedig rohamlépésben zúdultak a visszavonuló ellenség után.

A Dunajectől a Vislokáig, a Visloklól a Sanig, Gorlicétől Przemyslig mintegy százhusz kilométernyi vonalon, folytonos harcban, ellenállhatatlan lendülettel folyt ez az óriási arányú üldözés.

Przemysltől körülbelül száz kilométernyire fekszik Lemberg. A vár eleste után megkezdődött a száguldás Lemberg felé, Galícia fővárosa felé, amely hosszú hónapok óta nyögte az orosz uralmat.

Előre! . . . Előre! . . .

Az orosz sereg elkerülte a döntő csapást eddigi hadállásaiban, de Lemberget, galíciai legfőbb és legerősebb vonalát bizonyára teljes erővel védelmezni fogja.

Itt talán rá lehet zúdítani a döntő csapást! . . .

Előre! . . . Előre! . . .

Mackensen hadai Lemberg északi frontja: Zolkiev és Ravaruska felé törtek előre.

Böhm-Ermolli hadseregének a grodeki főhadállást kellett megrohannia.

Micsoda rohanás, micsoda száguldás volt ez! Ha az orosz valami falunál, városnál, folyónál, vagy más támaszpontnál megállt, jött az ellenállhatatlan roham, a szuronyos támadás és az orosz tovább menekült.

Nem volt itt megállás.

Magyar-osztrák vitézségi érem, melynek négy fokozata volt: bronz, kis ezüst, nagy ezüst és arany. Az arany vitézségi érem a legmagasabb kitüntetés volt legénységi állományú katonák és zászlósok számára

Magyar honvédek és porosz gárdisták, közös bakák és bajor gyalogosok szuronytszegezve rohantak előre a forró nyári napokon, erdőn és mezőn át, étien és szomjan, elcsigázva és testileg kimerülve, de a győzelem akarása legyőzött minden nehézséget, minden fáradtságot és a kimerült testet előre korbácsolta az akaraterő, a lélek szava:

— Előre! . . . Előre! . . .

Zúgott, zengett, rengett a föld, Galicia földje, amelyet keresztülkaszálva szántottak a lövészárkok, melynek minden talpalatnyi rögét piros vér öntözte már.

Linsingen elfoglalja Kaluszt, a Dnyeszter balpartján elhúzódó magaslatokat, megszállja Staniszlaut és előretör Halics felé.

Pflanzer-Ballin a Dnyeszter és a Pruth között több orosz állást hódít meg, bevonul Zaleszcikibe, sőt áttör már Besszarabia földjére is.

Mackensen megint áttöri az orosz frontot Jaroslautól keletre és száguld Ravaruska felé, hogy északról bekerítse Lemberget.

József Ferdinánd Sieniavát foglalja el és hadseregével áttör Sanon. Böhme-ermolli áttör Mosciskán és egyenesen Lemberg felé tart. Az egész front száguld keletre.

Előre! . . . Előre! . . .

Példátlan, izgalmas hajsza ez, magával ragadó, mámoros lendület, mely nem ismer akadályt, nem ismer pihenést, hanem viszi előre a lihegő hadsorokat.

Két hét alatt, június 1-től 15-ig százhuszonötezer foglyot veszít az orosz, azonfölül rengeteg ágyút és géppuskát.

Nem taktikai visszavonulás ez.

A vert. had veszteségteljes menekülése.

Főladása az egész hódításnak, amiért milliók ontották véréüket.

És még mindig nem tud helytállni a megvert orosz had.

Pedig most már Lemberg sorsáról van szó.

A Mária Terézia-rendjei volt a legmagasabb tisztí kiüntetés, amit csak igen nagy érdemek alapján lehetett megszerezni

Böhm-Ermolli elérte a grodeki vonalat, a Vereszica-folyó mentén emelt orosz főhadállást, amely Lembergnek utolsó védőbástyája.

Június 19-én Böhm-Ermilli serege rohammal veszi be Grodek nyugati részét.

Június 18-án iszonyatos, véres csata zajlik la Vereszica mentén.

Június 19-én diadalmas rohamok után csapataink megszállják Grodeket és Komarnót.

Az orosz menekülni kénytelen.

Mackensen is áttör Magierovnál. Az orosz fejevesszeten hátrál Ravaruska felé.

A szövetségesek az egész vonalon szédületes tempóban törnek előre.

Június 20-án a Böhm-Ermolli-hadsereg a leMBERGI műút minden oldalán rohammal foglalja el az ellenség főhadállásait. Lemberg sorsa megpecsételtetett.

Á grodeki csata

Egy magyar főhadnagy, aki végigverekedte a grodeki csatát, így beszélt el a döntő ütközet vérfagyasztóan izgalmas részleteit egy kitűnő magyar haditudósítóknak:

„Ott feküdtünk árkaikban a grodeki vasúti töltés egyik oldalán, túlsó oldalon az oroszok állásai, mögöttük gomolygó, nehéz füstfelhők mutatták az égő város helyét.

Egész kábult volt már a fejem a rettenetes ágyúzástól, itt fejteLte ki tüzéségünk legnagyobb erejét, itt kellett áttörni az ellenséges frontot és elfoglalni a várost.

Nem egyes dördülések voltak ezek többé, nem ágyúlövések hangjai, hanem valami eszeveszett, őrült, folytonos bögés, tombolás, állandó, megrázó mennydörgés, melyből csak az aknák ordító csattanásai hangzottak ki.

Elöttem minden párolgó füst- és portengerben úszott, melyen át a nap is homályosan izzott és melyben a fölrobbanó srapnellek tömör és elnyúló füstfelhői gomolyogtak.

A harc dühödten tombolt. Mellettem egy erdélyi fiatal legény hevert óriási fekete vértócsában, fej nélkül. A gránát! Kinyújtott kezében görcsösen szorongatta puskáját, alig bírtam elvenni tőle, lekapcsoltam tölténytáskáját is. A puska agya ragadt a vértől, az ujjaim csúsztak rajta, én öntudatlanul nyomtam be egyik magazint a másik

Tartaléksapat a grodeki fronton. A telefonkezelő várja a parancsnokság utasításait

után és löttem, löttem, kábultan, esztelenül, bele a töltésbe, nem láttam én senkit, semmit, csak löttem gépiesen és mégis lázasan . . . Nem tudtam gondolkodni egy percig sem, az a folytonos zúgás, bőgés, csattogás, ropogás, mint egy acélpánt, szorította, feszítette a halántékaimat, — mellettem az a véres halott, ott egy örült fájdalomordítás, itt dühös szitkozódás . . . mint egy lázas álom . . .

Villanás, süket dördülés — és zuhanó földtömeg temet el, — bevágott előttem a gránát. Görcsös erőfeszítéssel küzdöm ki magam, kinyújtott kezemet megragadja egy forró, csontos kéz, éles fájdalom, valaki beleharap a kezembe. A kintől bőszt ültén rántom ki a kezemet, — egy katonám volt, előttem vergődik, borzalmasan eltorzult arc, lábai helyén vérben úszó hús- és ruhacafatok, fájdalmában és örületében tör, zúz, csapkod maga körül... Az arcomon csurog a hideg verejték, látom, a katonák tűzik fel a szuronyokat, — én nem is hallottam a vezényszót, roham lesz! . . . Örült erőfeszítéssel igyekeztem erőt venni a rámnehező öntudatlan apátián, reszkető, érzéketlen kézzel nyúlok revolveremhez, — keresem kardomat, — nincs, csak szíjfoszlányok, — valamelyik srápnél l letépte . . .

E percben nem messze tőlem fölemelkedik a trombitás, szájához emeli a trombitát s fölharsan a rohamjel, rikácsolva, éles, izgató hangon...

Egy őrjöngő Hurrá!-ordítás, mint a kínoktól fölszabadult elkárhozott lelkek üvöltő kórusa, száz meg száz fölgráló alak, élesen villanó szuro nyok és dől előre az egész s o r . . .

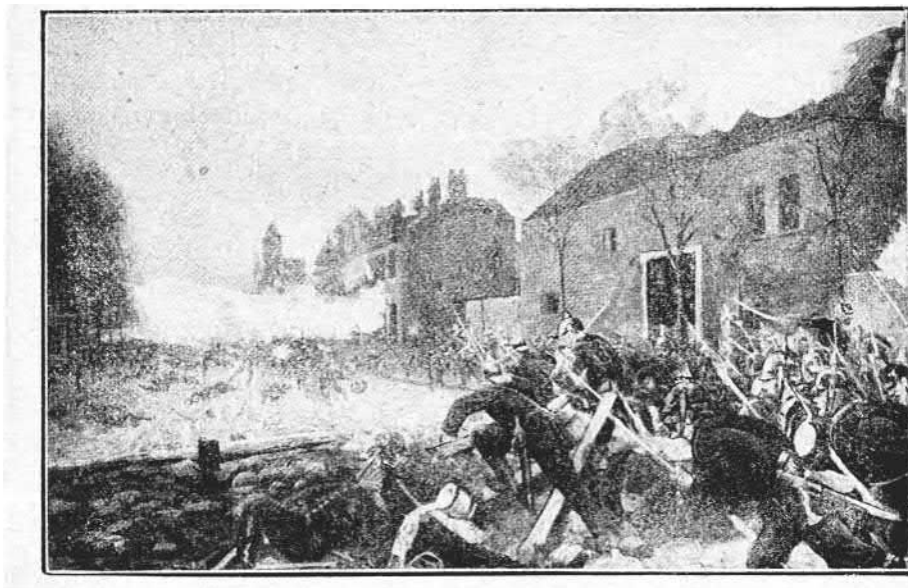
Fölragadtam egy puskát és ugrottam előre. Magam is megborzadtam attól a rekedt, vad hangtól, ami torkomból kitorrt. Tébolyodottként üvöltöttem a hurrát és futottam előre, ahogy a lábaim bírták. Mellettem, mögöttem ziháló, lihegő emberek, akikben minden idegszál reszketett már

Eles jajszóval bukik föl egy, kettő, négy, öt is, ott is, mellettem egy öreg nagybajszú ember zuhan végig a földön, puskája karikázva repül el, — csak tovább!

Recsegés, robbanás, — valami ellenállhatatlan erő megragad, megforgat és földhöz vág, hogy ropog minden csontom. Agyvelóm meglódul, lélekzetem eláll, a szemem előtt tüzes karikák cikkáznak. Gránát volt! A légnyomás! Még szédülő fejjel, csengő-zúgó füllel, tántorogva föl-tápázkodom, látom a töltést, az első legények alakjait a tetején, azután látom, amint a töltésről legurulnak.

— Hurrá! — zúg most megint körülöttem ezer torokból.

Megérkezett a tartalék, az eszeveszett roham forgószélként ragad magával, — a föld emelkedik, — föl a töltésre, — nem tudok, nem látok

Részlet a diadalmas, véres grodeki csatából (Harcéri rajz)

semmit, csak ordítok rekedten, nem tudom, mit, csak ordítok és futok, Iliászok, rohanok előre . . .

Fenn vagyunk ... a túlsó oldalon nagy, széles kilátás, — gőz- és füsttenger, ott dől a fekete füst a fák mögül, — ott robbannak a gránátok, ott van Grodek, — előre, előre, előre, — lódulunk lefelé a töltés másik oldalán, — előttünk rohan már az első rajvonalunk, melytől elmaradtam, — valami piszkos, zöldes gombolyagba botlottam, — sárga, vörösszakállú, meredt arc, üveges szemek, — orosz, — ott még egy, — brrr! gránát vág le, szerencsére messzebb, — nem látok semmit a füsttől, — lihegve meg kell állnom, mellem zihál, — nem bírom tovább ezt a veszett versenyfutást, térdeim reszketnek, — előtttem hallom az ordítást. „Hurráh, hurráh!” — üvölt a trombita! — nem bírják az idegeim! — Kell menni, előre, utól kell érni őket! Görcsös kéz ragad meg, — egy sebesült orosz, arcán a vér csurog, vonszolja magát, hebeg, nyöszörög, — egy rántással lerázom és futok a többi után . . .

Egyszerre megtorlódik a tömeg, — itt vagyunk a szélső házak mellett, — éppen kábító recsegéssel dől ki egy magas fa és tompa zuhánással fekszik végig a fölvert fehér porfellelgeben — előttem füst gomolyog, — vörösen cikázó lángok ragyognak a szemembe . . .

Örült tombolás, eszeveszett forgataga az alakoknak, — az oroszok ellentámadásba mentek át! — A hódító füst- és portengerben csak a tömeg hullámozása látszik, fölemelkedő és lehulló puskatusok, bőszült csataordítás, rémes sikoltások, jajgatás, szitok, átok . . . Mögöttem újabb csapat jön rohanva, elvadult arcok, öklelő szemek, remegő öklök, — lelódulunk az előttünk tomboló káoszba s attól a perctől fogva nem emlékszem tisztán, mi történt.

Úgy homályosan látok magam előtt egy véres kezét, hiányzó ujjakkal, amely egy kardot igyekszik elkapni, átbotlok két, a földön hentergő, dulakodó alakon, — egy fiatal, sápadt arc előttem, kétségbeesett szemek, — védőleg tartja maga elé kezeit, — én eszeveszetten ragadom meg a vállát és revolveremet az arcába nyomva, elsütöm, — az alak eltűnik, súlyos zuhanással!

Két kar ragad meg hátulról, dühös ordítás hangozik a fülemben, — most végem! — kétségbeesett rántással szembefordulok támadómmal, — vörös, izzadságtól csörgő, szakállas arc, véres szemek, — öltre megyünk, nekizuhanunk egy falnak, — fentről hull le a téglá, vakolat, — sűrű, fojtó füst, arcomon érzem az orosz forró, gőzös lehelletét, nyála a szemembe freccsen, az undortól, halálfélelemtől tébolyultan beleragadok arcába, egyik ujjam a szájába mélyed, a másik a szemébe, marcangolom

az izzadt húst, borzadva érzem, hogy mélyed az ujjam a szemébe, puha, folyós anyag, — állati hördüléssel megragadja a kezemet, facsarja irtózatossá erővel . . . ekkor jut eszembe, hogy a másik kezemben szorongatom a revolvert, — egy görcsös nyomás, durranás, mindketten lezuhanunk . . .

Míg én olt néhány percig, egy óráig vagy egy pillanatig küzdöttem ellenfelemmel, az újonnan beérkezett erősítés rohama letörte az ellenállást, lenyomta az orosz csapatot a város mélyébe.

Káprázó szemmel néztem végig az uccán. Rettenetes! félig el-

Szétrombolt, tüskés drótakadályok

takarva a sűrűn húzódó füsttől, látszottak a roncsolt, zúzott házak, az ucca fölszántva a lövegektől, a közepén egy szétrombolt tüskés drótakadály, a szélén, ahol még áll a drót, két-három holttest függ rajta, — egy fölfordult gépfegyver, — holttestek itt is, ott is, — ahol az összecsapás történt, ahol a mi rohamunk rettenetes erővel összeütközött a szemberohanó oroszokkal, borzalmas hekatomba, tépett, marcangolt alakok, egymáson keresztül-kasul, eltorzult arcok, görcsösen a levegőbe markoló kezek, elgörbült szuronyok, még benne az áldozat testében, fegyverek halmaza, — tisztán látszott az a rettenetes taszító erő, amellyel a két roham megütközött. . .

Mellettem feküdt ellenfelem, borzalmas, brutális arc, a fele egészen

fekete a vértől, ami a szeméből ömlött — irtózatossá — az a vér az ajjaim nyomán ömlött ki! Oldalán a ruha vastag, fekete vértől itatott, ott ment bele golyóm, a vére lassan, súlyos cseppekben foly még, mint hosszúkás rubinkövek, a poros föld mohón itta be. A láz kezdett kirázni, össze voltam törve, kezem, arcom vérzett a rettenetes marcangolástól. Öntudatlanul vánszorogtam előre, a Rynek felé; ahonnan még sűrű puskatűz és gépfegyverropogás hangzott. Ott dühöngött leghevesebben az égés, vastag, fekete füstfelhők rohantak gyűrűzve az ég felé, pernye és zsarátnok záporozott a levegőben ...

Az uccán gépfegyverosztály rohant végig, vágató lovasok, majd futólépésben újabb század gyalogság — hátunk mögött még bömblöttek az ágyúk, a gránátok pokoli, őrtjítő zúgással repültek át a házak fölött — egyszerre rettenetes detonáció — Vereszica hídjára repült a légtér.

Szembe véres sebesültek vánszorogtak nyögve — szanitéc, szanitéc, doktor! — egy baka óriás kozákot lökdösött puskatűzzel visszafelé, a vadember villogó szemekkel, morogva, mint egy elfogott állat, lógott elötte ...

Én csatlakoztam egy vadászszázadhoz, rövidesen megtaláltam századomat, amint éppen a Vereszicán készült átkelni, úszó holttestek, üszkös gerendák közölt — balra a grodeki tóba üvöltő srappellek csaptak le, gőzölgő, erőszakos vízoszlopot zúdítva fel — a város túlsó végén húzódtott vissza az ellenség, recsegő gépfegyvertűz közepette ...

Grodeket elfoglaltuk!

Grodek a mienk ...”

Lemberg alatt

Böhm-Ermolli serege áttörte az orosz fővonal grodeki részét és föltartóztathatlanul nyomult Lemberg felé.

Ugyanekkor Mackensen hozzálátott a „nagy” orosz állás áttöréséhez. Ugyanolyan pergőtűzes tüzérségi támadás készítette elő a gyalogsági roham sikerét, mint a gorlicei áttörésnél.

Megdördültek Mackensen. ágyúi a Zolkiev—Magierov-vonalon. Június 19-én hajnali négy órától déli 12 óráig folyt a fűlsiketítő, pusztító ágyúzás, mely teljesen megsemmisítette az oroszok „nagy” védelmi vonalát és megrendítette az orosz sereg ellenálló képességét.

A kora délutáni órákban a 22. német hadtest már elfoglalta a magierovi magaslatokat, a gárdahadtest bevonult Magierovba, a Macken-

senhez beosztott 6. magyar-osztrák hadtest pedig megszállotta a stratégiai szempontból rendkívül fontos Horodisko-hegyet.

Az áttörés most is tökéletesen sikerült.

A Mackensen-sereg és a Böhm-Ermolli-sereg között az összeköttetést Marwitz német tábornok „beszkidi hadtest”-e tartotta fenn. Ez a kitűnő viharos harcokban edzett hadtest Vilmos német császár jelenlétében tört át Janovnál a Vcreszica-folyón, ahol az oroszok grodeki fővonalának északi része húzódott.

A grodeki csata és vele egyidejűleg Marwitz janovi áttörése az egész grodeki állás felgöngyölését jelentette.

Lemberg sorsa eldőlt.

Az oroszok hozzáláttak Galícia fővárosának sürgős kiürítéséhez.

A visszavonulást a vert orosz had hátvédei önfeláldozó, elszánt harcokkal biztosították, de ezek a harcok már csak arra voltak jók, hogy az orosz sereg veszteségeit szaporítsák. Nikoláievics Nikoláj nagyherceg, aki áprilisban még arra számított, hogy a Kárpátokon áttör a magyar síkságra és meg sem áll Budapestig, nem kerülhette el a szégyenletes bukást, nem akadályozhatta meg Lemberg cletet.

Lemberg és Przemysl meghódítása volt a nagyhercegi fővezér minden háborús eredménye.

Most ez a siker, amire állandóan hivatkozott a cári kormány, mikor újabb pénzbeli segítséget kért az ántántól, teljesen veszendőbement.

Przemysl már elesett.

Lemberg sorsa eldőlt.

Szemtanuk beszélnek el memoárjaikban, hogy a nagvratérő Nikoláj nagyherceg valósággal toporzékolt főhadiszállásán, mikor a lengbergi frontról érkező vész híreket megkapta.

Napokon keresztül nem aludt.

Egész éjszakákon át le és fel sétált dolgozószobájában és hangosan vitakozott önmagával:

— Lemberget nem adhatom föl! . . . De akkor csapdába kerül egész galíciai seregem! . . . Lemberget meg kell védenem! ... De akkor katasztrófába viszem az egész frontot! . . . Lemberg elvesztése rettentő

Marwitz német tábornok, aki a kárpáti harcokból, majd a nagy galíciai offenzívából diadalmasan vette ki részét

Német vezérkari tisztek tábori messzelátókon figyelik a harc hullámzását a leMBERGI síkon

politikai csapás! . . . Mit szól az ántánt? . . . Mit szólnak a semlegesek? ... De Lembergért mégsem kockáztathatom az egész háború sorsát! . . . Kétnapi önmarcangoló töprengés után a nagyherceg döntött. Összehívta legfőbb vezérkarát és földúlt, halálsápadt arccal, rekedt hangon adta ki parancsait:

— Minden tartalékot Grodek és Ravaruska alá vetni. Ha áttörik a fővonalat, meg kell kezdeni a legsürgősebben Lemberg kiürítését. A derékhad elvonulását harcolva kell biztosítani.

A vezérkari főnök intézkedett.

Elmentek az utasítások Ivanov tábornokhoz.

A grodeki és ravaruskai frontot a szövetségesek áttörték.

Lemberg kiürítése, a derékhad menekülése lázas ütemben megindult.

A nagyherceg, aki „egész katona és egész férfi” volt, föladta minden eddigi sikerét, lemondott Lembergről is, hogy megmentse a csap-

dából galíciai seregeit hogy megmentse, ami még megmenthető . . .

Az idő, az események sora adja meg majd a választ arra a kérdésre, hogy jól számított-e a nagyherceg?

Hogy menthető volt-e még Oroszország helyzete?

Óriások pörölycsapásai

Az orosz túlerő mingyárt a háború elején, szeptember 4-én foglalta el Lemberget.

A több mint ötszörös túlerő nyomása alatt hadseregünk tíznapos öldöklő csata után kénytelen volt kiüríteni Galícia fővárosát. Csapataink már szeptember 3-án este kivonultak a városból és másnap este 10 órakor vonult be oda Ruszkij orosz tábornok féltő óvatossággal, mintha attól félt volna, hogy a város kiürítése és föladása csak törbecsalás . . .

Azután végig viharzott az orosz áradat egész Galícian, előtötte Przemyslt, a Kárpátokat, a Beszkideket, zúgva rohant neki a lerakói várövezetnek. Úgy látszott, hogy ezt a szörnyű áradatot nem lehet megállítani.

De a Kárpátok és a gorlicei ágyúk csodát tettek.

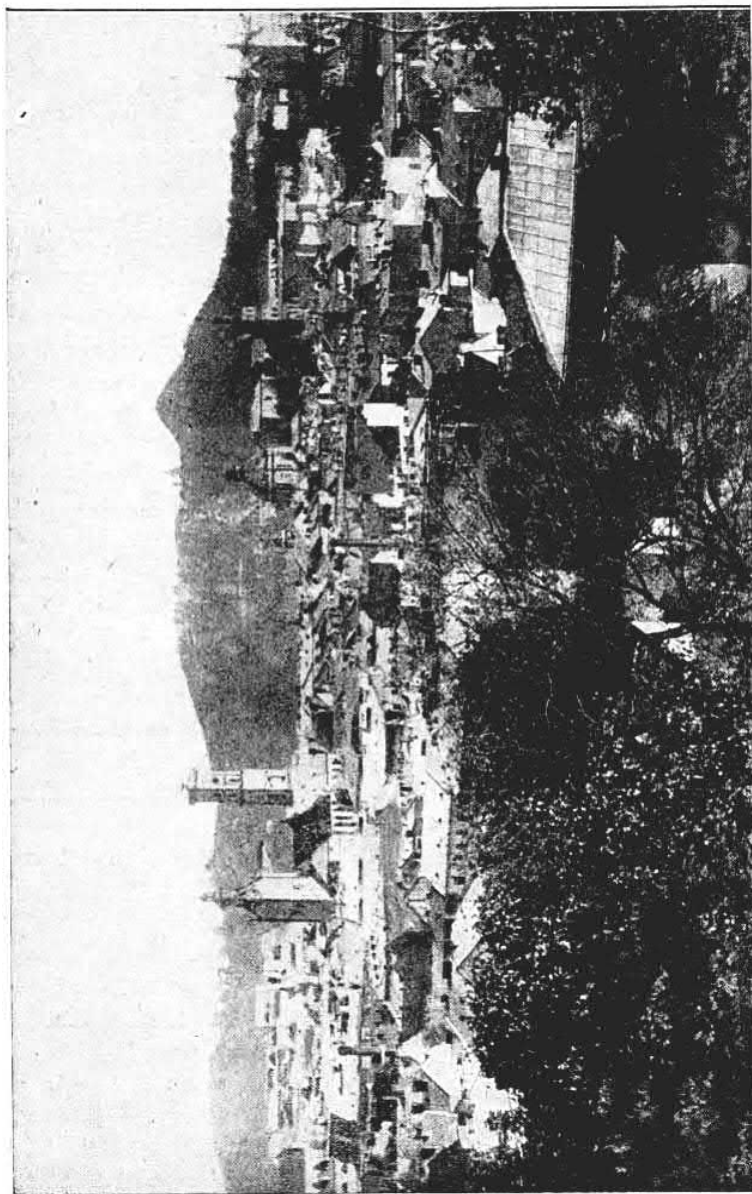
A zúgó áradat 1915 májusában nemcsak hogy megállított, hanem megtörve csapódott vissza messzi keletre, véres iszapjával borítva be a galíciai mezőket.

Az orosz „gőzhenger” 1914 augusztusában indult meg nyugat felé és kilenc hónappal később, 1915 május 2-án elkezdett gurulni visszafelé. Amit az orosz kilenc hónap alatt vett el a monarchia földjéből milliós emberáldozatok árán, azt most rövid két hónap alatt mind elvesztette.

Grodek és Janov elfoglalása után már meg volt pecsételve Lemberg sorsa és csak idő kérdése volt, meddig tarthatják az oroszok.

Ekkor már egyre szőkébbre szorult a gyűrű a város körül s amidőn a szövetséges csapatok, a megvert oroszokat fáradhatatlanul üldözve, elérték Zolkievet, a várostól délre pedig a Szcerek-patakat, északról, nyugatról és délről úgyszólván teljesen körül volt zárva Lemberg, melynek vasútvonala is egymásután vágták el a győztes seregek.

Mackensen és Böhm-Ermolli hadserege ott verekedtek már a lembergi tornyok alatt, úgyhogy az ágyúk dörgésébe hívóan csendült bele az ősi lengyel város harangjainak kongása, amely mintha előre hirdette volna a szövetségesek győzelmét. És amikor június 21-én Lembergtől délre, Dornfeldtől nyugatra csapataink áttörték az oroszok

Lemberg, Gallicia gyönyörű fekvésű fővárosa, amely mángyárt a háború elején orosz kézre került és 1915 június 22-én szabadult föl az orosz uralom alól

védelmi vonalát, szinte már csak arról volt szó, hogy a magyar vagy a német csapatok lépnek-e be elsőnek a Jagelló-királyok ősi koronázó városába? . . .

Végig az egész vonalon állt a harc, Lembergől nyugatra, d¹ re és északra. Mackensen tüzésége a Kulikov községtől nyugatra cső magaslatokat lőtte oly irtózatos hevességgel, hogy a folytonos dörgés már egyetlen egy, összefüggő morajlásnak tetszett, mintha túlvilági óriások kovácsoltak volna szakadatlanul hatalmas pörölyökkel.

A robbanásoknak ez a retentő sorozata úgy megviseli az idegzetet, hogy szinte minden érzék belezsibbad. Már nem hallani a levegőben süvöllöző gránátok rémes zokogását se — mert olyan ez a gránátsüvöltés, mintha sokszáz ember keservesen jajgatna halálkínjában, — csak a célbacsapó lövedékek robbanásai rázzák meg a földet és a messze távolból, ahol az orosz sáncok kígyóznak, hallatszik ilyenkor egy-egy elhaló sivalkodás . . .

A haldoklók és sebesültek rémes ordítása ez, amint a gránát robbanása hatalmas földoszlopokkal együtt a levegőbe szórja őket!

De most hirtelen meglevenedtek a sáncok.

Mintha folyammederből csapott volna ki az áradat, kigyózó vonalban, egyre sűrűbb rajokban vetődött ki az orosz gyalogság zöldesszürke tömege és fölhangzik az „urra-urra!”-kiáltás, amellyel rohamra indulnak az oroszok.

A német ágyúk még egy sortüzet adtak — és azután elhallgattak.

A hirtelen támadt csöndben hallani lehetett az orosz szuronyok csörgését, az előrerohanó tömegek lábdobbanását.

Öt-hat vonal egymás mögött, mint tömör hadoszlop, indult a kulikovi magaslatok felé.

A cár tábornokai még mindig nem kímélték a cár népét.

Ilyen tömegrohamokat csak az orosz harctér produkált.

Már csak kétszáz lépésnyire volt a hegy lábától a támadó tömeg, amikor egyszerre berregni kezdtek a német gépfegyverek.

Még egyszer fölhangzik az „urra-urra! . . .” Az oroszok szilajon nekirugaszkodnak, de mikor az első sor, mint érett kalász hull rendekbe a gépfegyverek gyilkos füzében, meginog a roham. . .

A híres leMBERGI egyetem

Lemberg elővárosaiban iolyik már a harc...

Ebben a pillanatban ismét megdőrdülnek a német ágyúk és el-
árasztják tűzzel az egész terepet. Iszonyatos aratást visz véghez a halál.

Nem tart soká! A mező elcsendesül. És most már a németek
törnek előre, nekirohannak a sáncoknak, amelyek mögött Kulikov köz-
ség körvonalai látszanak.

Az első sorok elérik az orosz sáncokat. Egy percig rémes csattogás,
fájdalmas ordítás tölti be a levegőt; azután az oroszok rohanva menekül-
nek a faluba, a németek pedig mindenütt a nyomukban. A házak közt még
egyszer kiújul a harc. De ez már az utolsó, kétségbeesett erőfeszítés.

Fölzúg a diadalmas Hurrá!-kiáltás.

Az oroszok vad futásnak erednek vagy megadják magukat.

Kulikov a németeké.

Lemberg kapuja kitarul a győztesek előtt. ..

Lemberg visszavétele

Mackensen és Böhm-Ermolli nemes versenyben száguldottak
Lemberg felé.

A német hadvezér már hatalmába kerítette a galíciai főváros
északi kapuját.

A sors kedvezése mégsem úgy akarta, hogy a németek legyenek
az elsők Lembergben. Ugyanakkor, amikor a németek elszánt roham-
mal elfoglalták Kulikovot, a monarchia második számú hadserege,

melynek Böhm-Ermolli tábornok, volt a parancsnoka, a Lysagora-erődöt ostromolta.

Az oroszok ellenállása itt volt a lehevesebb.

De itt volt lehevesebb a támadás is, amelyet irtózatos tüzérharc készített elő. A Szcerek-patak megerősített partjáról dörögtek Böhm-Ermolli ágyúi és valósággal elsöpörték az orosz védőműveket. Ahová egy-egy harminc és felesünk gránátja lecsapott, véres sárrá kent mindent: katonákat és árkokat, ütegeket és betonfedezékeket.

A borzalmas és idegölő bombázás valósággal megőrijtette az oroszokat. Sokan letérdeltek imádkozni és reszketve várták a halált. Mások, mintha eszüket veszítették volna, kiugráltak a fedezékből és vad ordítózással száguldoztak ide-oda, menekvést keresve, míg egy golyó eltalálta és örökre megnyugtatta őket. . .

Azután az ágyúk elnémultak, hirtelen fölharsant a kürtjei és első vonalunk rohamra indult.

A legelső között a kassai 34-esek egetverő diadalordítással indulnak az orosz árkokra és átgázoltak minden ellenálláson.

„Szent fogadalmat tettünk — beszéltek később a vitéz 34-esek, — hogy első leszünk Lembergben: hadd gyönyörködjék háziezredének hősiességében a német császár, akiről tudtuk, hogy végignézte a grodeki csatát és az utolsó roham idején is ott volt a hadseregparancsnokságon...”

Elsők is lettek a vitéz 34-esek.

Vilmos császár „porosz gyalogsága” — ahogyan a kassai bakákat nevezték — többszáz lépéssel rohant a front előtt, a hazulról hozott, már megtépett piros-fehér-zöld lobogó alatt, melyet vígan lengetett a Lemberg felől szálló nyári szél.

Az oroszok az egész vonalon dühös elkeseredéssel védekeztek.

Nikoláj nagyherceg már rég lemondott Lemberg birtokáról. De a derékhad menekülését fedező, tekintélyes számú utóvédek azt hitték, hogy ők még megmenthetik a gyönyörű várost.

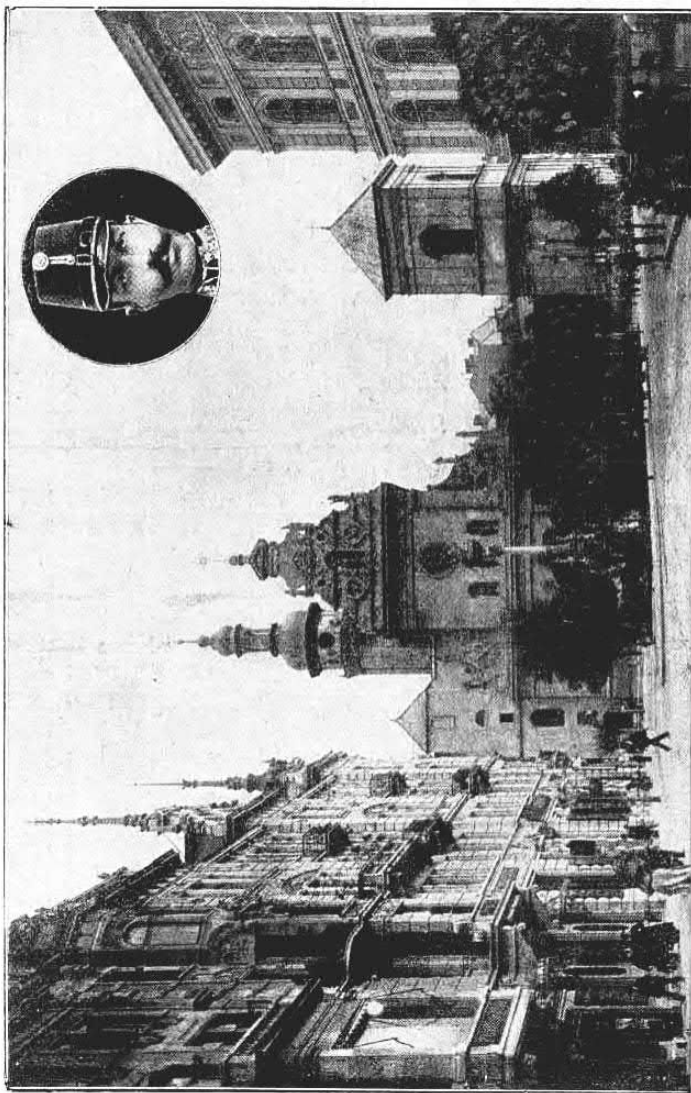
Vadul tüzeltek hát az orosz csapatok. Mit tudták ők, hogy szélmalom-harcot vívniak végzetük ellen.

Sortűz után sortűz dördült.

Sok derék kassai fiú bukott föl a vad rohanásban és azután sosem kelt föl többé.

A rohanók ezt észre sem vették. Pedig elesett a zászlóalj parancsnok, a százados, két főhadnagy, a trombitás és sok-sok derék kassai fiú...

A tépett lobogó valósággal röpült előre és vitte a harcosok lihegő sorát előre, a halálba vagy a dicsőségbe!

Lemberg egyik legszebb része a Bernárdijai utca, amelyen csapataink győzelmi bevonulása zajlott le. A kép jobbsarkában: Böhm-Ermolli tábornok, a monarchia második hadseregének parancsnoka, aki Lemberg visszatételével egyik legszebb sikert aratta

És amikor összecsendültek a kassai szuronyok az orosz bajonettekkel, ez az acélos csendülés már a győzelem hangja volt.

Az orosz megfutamodott, fejvesztetten menekült Lembergől.

Június 22-én kora reggel, amikor diadalmas ragyogással emelkedett föl az égbe a nap fénylő korongja, kassai bakák, magyar honvédek, bécsi landvehrek vonultak be az izgalomban úszó Lemberg városába.

A pályaudvar égett. A menekülő oroszok fölgyújtották. Robban-

A menekülő oroszok felgyújtották a leMBERGI pályaudvar raktárépületeit, de bevonuló csapataink elejét vették a nagy tűzvésznek

tások is történtek. A bevonuló, diadalmas sereg a tűzvészt megfékezte, a műszaki csapatok hozzáfogtak a pályaudvar rendbehozásához.

Fölgyújtották az oroszok a városvégi repülő-hangárokat is. A külvárosokon élőnyomuló magyar csapatok itt is eloltották a tüzet.

Rombolásra, pusztításra, rablásra nem volt idejük az oroszoknak. Túl gyorsan kellett menekülniük.

Ez volt a szép város szerencséje.

Amikor az első magyar csapatok bevonultak, a leMBERGI lakosság diadalfala, zászlódísz, örömjongás, leírhatatlan lelkesedés fogadta őket.

Asszonyok, leányok csókolgatták síró örömmel a poros, füstös magyar bakákat. Cigaretttával, kaláccsal tömték a zsebüket.

Örömmámorban úszott az egész város.
De az első csapatoknak sietni kellett tovább.
Előre! . . . Előre! . . .

Folytatni az üldözést, a támadást, a harcot!

Az első bevonulók kresztülvonultak egész Lembergen. Ugyanazon az úton, amelyen a menekülő orosz had hagyta el a várost. És amikor mögöttük maradt már az egész város, akkor tudták, érezték, hogy nem hiába fáradtak, nem hiába véreztek: Lemberget visszafoglalták.

Az öröm, a meghatottság könnyei csorogtak végig a kemény katonarcok redőin.

Ott volt már mögöttük a nagy harc, a rettentő sok viszontagság főcélja: Lemberg. Tudták, hogy az utánuk jövők már előzőnlík, teljesen megszállják a visszahódított várost.

Még egy pillantást vetettek hátra, a gyönyörű város tornyaira,

A lengyel légió önkéntesei a lebergi harcokban

kupoláira, azután mentek tovább, előre, siettek a menekülő orosz után, most már az orosz határ felé, úgy érezték: a végső győzelem felé!

— Nagy lesz az öröm odahaza, ha megtudják . . . — mondotta az egyik baka.

Senki sem válaszolt.

Mindenki mélységesen, meghatottan hallgatott.

A nap már magasan járt az égbolt tetején. Meleg volt, csönd volt, a bakancsok se csaptak nagy zajt a poros úton meg a letaposott mezőn.

Mentek, mentek, szótlán csöndben a katonák.

Minden pillanatban várták a parancsot, mikor kell megint lehasalniuk a földre és mikor kell megkezdeniük a tüzelést, a harcot.

Érezték, hogy nagy diadalt arattak, amikor a nagy várost elvették az orosztól.

De érezték azt is, hogy még mindig nem dőlt el a háború sora.

Mentek, mentek, sokáig, fáradtan, eltikkadva, meghatódva és elgondolkodva.

Azután nagysokára megint megszólalt egy harcos, csöndesen, mintha csak magának beszélne, de a csöndben igen hallhatóan, mintha csak a sok harcos bajtárs közös gondolata érlelődött volna szóvá:

— Igen . . . Odahaza nagy lesz az öröm . . .

Ők nem adhatták át magukat az öröm gondtalan érzéseinek.

Nekik tovább kellett kergetni az ellenséget, tovább kellett haladni a háború viszontagságos, vérvirágos útján, melynek Lemberg, a visszahódított, gyönyörű város csak egy mérföldköve volt. . .

A nagy diadal

Odahaza valóban nagy volt az öröm.

Lemberg diadalmas visszavételének hírére följuggott az egész monarchia.

Zengő, harsogó, önfeledt örömujjongás volt ez, amely kitört a lelkekből. Az orosz sereg újabb összeroppanása a végleges győzelem legszebb reményeivel biztatott. Lemberg visszahódítása bizonyossá tette, hogy az addigi, óriási eredmények után Galicia utolsó csücske is rövidesen fölszabadul.

Lemberg visszafoglalása olyan ragyogó, döntőjellegű eredménynek látszott, hogy mindenki azt hitte, azt hirdette: az után a rettenetes lökés után, amelyet az orosz kolosszus Lemberg alatt kapott, aligha tápászkodik föl többé.

Károly honorokós a galliail fronton részvesz a 12. hadtest tisztikarának ebédjén

Gyönyörűek voltak a győzelemnek, a reménynek ezek a napjai. Arra gondolt mindenki, hogy most már nem lehet messze a nap, amikor diadallal befejezzük a nagy háborút, megkötjük ellenségeinkkel a békét és fiaink hazatérnek a harcterek poklából.

Ferenc József király Lemberg visszavételének napján hódoló

Mackensen tábornokot Lemberg visszafoglalása alkalmával Vilmos császár tábornaggyá léptette elő

küldöttséget fogadott a schönbrunni kastély teraszán. Ott volt Károly trónörökös is, feleségével, Zita hercegnővel, aki karján tartotta legidősebb fiacskáját, a mosolygós arcú, szőke Ottót.... Sütött a nap. A győzelem, a diadal, a boldogság érzése töltötte be a levegőt. A küldöttség vezetője lelkesült hangon köszöntötte az uralkodót a nagy győzelem napján.

Lenn, a téren ujjongott a nép.

És az ősz király az erkélyre lépett, beszédet intézett a néphez és szavait így fejezte be:

„Őszinte nagy örömmel tölt el a lelkes tüntetés, melyet Lemberg visszafoglalásának boldogító híre váltott ki... Ha Isten is úgy akarja, a diadalmas és becsületos béke adja meg népeimnek maradandó zálogát annak a jólétnek, amelynek fejlesztése életem legszebb föladata.”

Ugyanekkor Vilmos császár, aki Mackensent Lemberg visszafoglalása alkalmával tábornaggyá léptette elő, azt mondotta:

— Lemberg visszafoglalása, a nagy galíciai győzelem közelebb hozott bennünket a végleges győzelemhez és a becsületos békéhez.

A had legfőbb urai fejedelmi szóval szentesítették a milliók vágyait, örömét és reményeit.

Óriási hatást keltett az ántánt országaiban is Lemberg elestének híre.

Oroszországban sürgősen menesztették Szuhomlinov hadügyminisztert, akit felelőssé tettek a galíciai orosz seregek munícióhiányáért. Utóda Palivanov gyalogsági tábornok lett. Egyre több jele mutatkozott, hogy az orosz birodalom nagy katasztrófája előtt áll. A katonai uralom erős kézzel nyomott el minden forradalmi jelenséget, de azért egyre szélesebb rétegekben terjedt a vélemény, a panasz, a szörnyű szemrehányás:

— A cár és vezérei hasztalanul áldozták fel az orosz nép millióit!

Mi lesz ebből, ha nem áll be valami váratlan fordulat, ha nem lehet kicsikarni a győzelmet, az eredményt, amelyért már eddig is hiába ömlött a tengernyi vér?

A helyzet rettentő árnyékot vetett előre . . .

Nyugaton a végleges csalódás érzelmeit váltotta ki az orosz hadsereg katasztrófális veresége.

Franciaország és Anglia elvesztette minden bizalmát az orosz hadseregben. Nyilvánvaló lett, hogy az elernyedttömeghadsereggel nem lehet már megvalósítani az eredeti tervet: Berlin, Budapest, Bécs, elfoglalását.

Franciaországnak és Angliának most már elsősorban a saját erejükre kellett támaszkodniuk.

Franciaország behívta a legfiatalabb korosztályokat is, Angliában pedig Kitchener nagy hévvel folytatta a toborzást és már előkészítette az általános védkötelezettségről szóló törvényt.

Az ántánt számítani kezdett az orosz szövetséges teljes bukására, de azért nem gondolt békére, nem mondott le a győzelem gondolatáról,

hanem még fokozottabb mértékben készült a nagy és előntő leszámolásra a nyugati harctéren.

Egyelőre azonban a nyugati harctér, sőt az olasz harctér eseményei is háttérbe szorultak. A világ szeme az orosz harctérre volt irányítva, ahol a „gőzhenger” gőzerővel gurult visszafelé és úgy látszott: nincs is számára már megállás.

A központi hatalmak örömujjongása, diadalmámora nagyon is indokoltnak látszott.

Adná az ég, hogy a diadalmámort, az örömujjongást, a sok szép reménységet ne váltsa föl megint az aggodalomba bizonytalanság, a reménytelenség érzése.

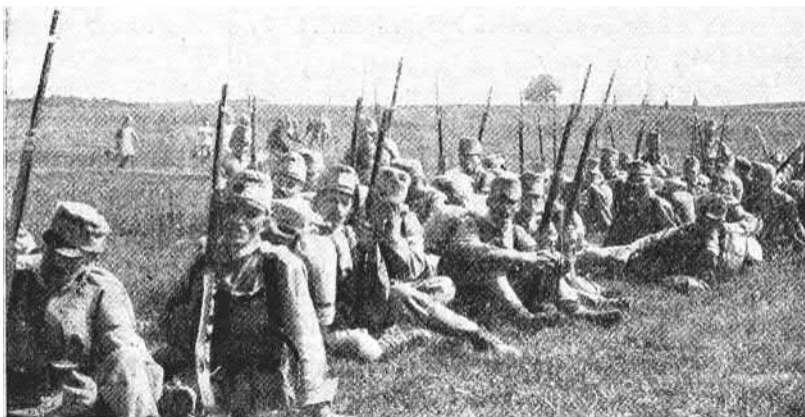
Lublin és Ivangorod felé!

Lemberg visszafoglalása után nem állottak meg a szövetséges seregek, hanem lankadatlan erővel folytatták a menekülő ellenség üldözését.

A támadás főiránya most Dél-Lengyelország felé fordult.

Lemberg bevétele után a szövetségesek vezérkara most már a főcélt készítette elő: az orosz főhaderő bekerítését Lengyelországban, az orosz vár-rendszer elfoglalását és a már megtépzott, megrendített orosz harcvonal teljes felgöngyölését.

Ez volt az a grandiózus haditerv, melynek nyitánya Gorlice, első eredményei: Przemysl és Lemberg voltak.

Rövid pihenő előnyomulás közben a leMBERGI síkságon

A leMBERGI győzelem után WoYrsch tábornok serege Ivangorod felé tört előre. A Visztula másik partján József Ferdinánd főherceg és Mackensen tábornagy seregei nyomultak előre Lublin felé és már július 2 án elfoglalták Krasznikot, ahol már a háború elején Dankl tábornok magyar katonái is emlékezetes diadalt arattak. Linsingen hadserege Zamosce-Cholm felé indult előre ugyancsak Dél-Lengyelország földjén.

A galíciai fronton a Bug-vonalon megállották a szövetségesek. Galícia legkeletibb csücske Tarnopollal és Brodyval egyelőre orosz kézen maradt. A szövetségeseknek egyelőre nem volt szándékukban a Bug-vonalon és a Zlota Lipán áttörni.

Most került sor az egész nagy orosz front centrumának az áttörésére. Galíciából a hadjárat súlypontja Lengyelországba vetődött.

Érezték ezt az oroszok is.

A Lembergnél megvert és visszavetett orosz sereg zöme Dél-Lengyelországba Ivangorod felé vonult vissza, hogy Varsónak Breszt-Litovszkkal való összeköttetését biztosítsa a szövetségesek részéről ellenállhatatlan hevésséggel és gyorsasággal folyó támadásokkal szemben.

Ugyancsak erős seregeket vontak össze az orosz hadvezérek a Vladimir Volinszk—Kovel-vonal ellen várható támadás elhárítására. A visszazúduló orosz sereg többi része pedig Galícia legkeletibb részében a Brody—Tarnopol-vonalat védelmezte.

Változatlan hévvel és hatalmas lendülettel folyt a szövetségesek előnyomulása Ivangorod felé, ami komoly veszedelmet jelentett a Varsót védelmező orosz seregek szempontjából.

Most már a teljes bekerítés kezdte fenyegetni az orosz haderő derékhadát, amely Varsó előtt helyezkedett el és védelmezte a lengyel fővárost.

Északon, Kurlandban és délen, Lengyelországban egyaránt folyt a szövetségesek előretörése.

Az északról és délről folyó támadásoknak a közös célpontja és iránya Breszt-Litovszk volt, ami nyilvánvalóvá tette az orosz előtt is, hogy IJindenburg és Mackensen a varsói hadsereg teljes körülkerítésére és teljes megsemmisítésére törekcsenek.

Egyszerre veszedelmessé vált Varsó, sőt az egész orosz front helyzete.

Hihetetlen gyorsasággal és óraműre emlékeztető pontossággal végezték a szövetséges seregek földadataikat.

Az orosz hadvezetőség most, hogy a szövetségesek föltartóztathat-

lanul törtek előre Lublin és Ivangorod felé és kibontakozott a német-magyar-osztrák haditerv ijesztő nagysága és nagyszerűsége, most, hogy az egész orosz frontot az összeroppanás veszedelme kezdte fenyegetni, most láthatta csak be az orosz hadvezetőség, hogy az embermilliókat hiába vetette áldozatul, hogy az első háborús év vége felé már majdnem

Az elhagyott otthon .felé. Menekült galíciái lengyel-zsidó család visszatér a fölzsabadult Rzesovba

kizárólag a védekezésre kell szorítkoznia és jó, ha föl tudja tartóztatni a végső döntő csapást.

Az orosz derékhad, amely Varsó körül állott, a nyár derekára valóságos diótörőbe szorult és egyre jobban fenyegette az átkarolás veszedelme.

Arról volt már szó, hogy el lehet-e hártani az orosz hadsereg nagykatasztrófáját?

El lehet-e kerülni a döntő csapást?

Oroszország, amelynek az lett volna a szerepe, hogy az ántántot

tehermentesítse és kivívja a diadalt nyugati szövetségesei részére, most maga is segítségre szorult.

Az ántánt a májusi offenzíva után készülődött is egy újabb hatalmas támadásra, de az új, nagy, döntőnek tervezett offenzíva időpontja őszre tolódott el, mert inég az orosz szövetséges érdekében sem akarták elhamarkodni, elsietni — a végérvényes, a döntő leszámolást.

Szegény Oroszország, amely a háború első évében gavalléros, önfeláldozó pontossággal sietett az ántánt segítségére, most minden támogatás, minden segítség nélkül, a maga megcsappant, zilált erejére hagyatva volt kénytelen szembenézni a legnagyobb veszedelemmel: a világháború legnagyobb, leghevesebb és legtökéletesebben végrehajtott offenzívájával.

Oroszország sorsa fölött a lélekharang kongott.

Nikolájevics Nikoláj, az „egész férfi és egész katona” is megrendülve, földúltan kérdezgette magában:

— El lehet-e a Végzet csapásait kerülni?

Kis epizódok a nagy offenzívából

A hadinapló

A tűzvonala katonái, a sereg élén haladó harcosok, aki állandóan életveszedelemben forogtak és akiknek idegeit állandó feszültségben tartotta az ellenséggel való közvetlen érintkezés: az ágyútűz, a roham, a közelharc, ezek az első vonalban küzdő katonák nem igen értek rá napi élményeikről naplót vezetni.

Legtöbbje örült, ha egy-egy órára pihentető álmra hunyhatta a szemét. Vagy ha a rózsaszínű tábori levelezőlapra följegyezhetette azt a pár mondatot, aminek megérkezését oly nehezen várták odahaza.

Mégis voltak jó egynéhányan a frontharcosok között, akik napról-napra szorgalmasan följegyezték élményeiket és akik a lövészárkokban a harc pár perces szünetelését hadinaplójuk szorgalmas készítésére fordították.

Nem is tudták legtöbben, milyen fontos munkát végeztek. Közvetlen, őszinte följegyzéseik adnak csak képet arról, hogy a milliós hadseregek egyes harcosai hogyan állották a nagy vihart, a világrengető forgatagot, amelybe belesodródtak.

A hadvezérek memoárjai a hadseregek történetét, a milliós tömegek harci mozdulatait örökítik meg.

A frontharcosok hadinaplói arról számolnak be, hogy ezekben a hatalmas keretekben, ebben a pusztító orkánban hogyan élt, hogyan küzdött, hogyan viselte el a háború viszontagságait a milliós seregek egy-egy tagja, a katona, az ember, az egység.

Fiatal tartalékos zászlós hadinaplójából idézzük a következő részleteket:

Június 22. Bevonulás Lembergbe. A grodeki vasúti sín fölszedve. A pályaudvar hatalmas épületei ijesztő romokban. A városvégi hangárok fölgyújtva. Lembergben lüktet az élet. Tele van a város ezernyi üzlete

a legfinomabb orosz árúkkal. Finom, hófehér kenyér. De rég láttunk ilyet. A piszkos, megviselt galíciai falvak után csodálatosan ragyogónak, túlzottan fényesnek tűnik a város.

Zeneszóval vonult végig zászlóaljunk a visszahódított városon. Leírhatatlan, lázas, rajongó ováció. Asszonyok, leányok sorfalat állnak a járdák szélén. Integetnek, csókot szórnak, kendőt lobogtatnak. Fáradtak vagyunk. Istenem, hány száz kilométert masíroztunk, vonultunk.

Magyar népfelkelők szalmát visznek a lövészárókba egy elpusztult galíciai községből

meneteltünk, rohantunk. És még sem érzünk fáradtságot. A lebergiek lelkesedése, örömmámora fölviszonyoz, új erőt önt ernyedt tagjainkba és valósággal pattog a kövezet a magyar bakancsok szöges talpa alatt. Az egész, hosszú útvonalon zeng az éljenzés, harsog az ováció. Felejthetetlen, ragyogó emlék.

Azután elmarad mögöttünk az északi külváros. Kötengerből ismét mezőre jutunk. Lövészárók lövészárók mögött. Elnyúlt halottak. Kidőlt lovak. Szétszórt fegyverek. Elhagyott ágyúk. Fekete, kövér varjak.

Ütött-kopott rutén falvak következnek megint. Zavidovice, Zboisko, Malechov, Vistoboki.

Az orosz az orrunk előtt üríti ki a falvakat. Úgy siet, hogy nem lehet ulólréni. Ágyúink úzik, kergetik a vert hadat. A fűben mindenütt halottak. Meg kidőlt orosz katonák, akik egykedvűen vállalják a fog-ságot. Nem törődnek halott testvéreikkel, akiknek legtöbbje eltorzult, véres arccal, szétvetett karokkal hever a fűben . . .

Még világos van, de már közeleg az alkony. A látóhatáron két

A szétrombolt és omladékká lőtt galíciai falvakban a visszatérő családok hozzákezdnek az újépítéshez. A legkisebb gyerek is segített a gerendák és deszkák összegyűjtésében

falu ég. Az orosz hadsereg még mindig nem áll meg. Dörögnek ágyúink. Az alkonyati égen hatalmas fehér hópelyhek bontakoznak ki: explodáló srappellek.

Huszárordonánc érkezik zászlóaljunkhoz.

Megállunk. Hosszú rajvonalunk leheveredik a földre. Beássuk magunkat éjszakára.

Zoltance alatt vagyunk.

Itt az orosz hátvéddel kell még leszámolnunk.

Június 23. Hajnali négy óraker ébredék. Madárdaltól reszket a

levegő. A lövészárkok föltárt földjének erős szaga összekeveredik valami édes virágillattal, amit messziről hoz a hajnali szellő. Tücskök cirpелnek. békák kuruttyolnak . . .

De nincs idő szentimentalizmusra.

Megdördülnek az ágyúk. A természet szelíd dallamát egyszeriben elhallgattatják a bömbölő éctorokok.

Itiadó!

Az egész rajvonal megindul.

Zoltance. Jó nagy falu. Az orosz hátvédő csapatok még tartják. Körülvesszük három oldalról. Sortüzek. Benyomulunk az első házsor közé. Erős fegyvertüzet kapunk. Uccai harc. Egy orosz sem menekül innen. A falu keleti részén lángra gyúlnak a szalmafüdeles háztetők. Borzalmas fegyverropogás, üvöltés. Három irányból roham. Szakaszból öt derék fiú golyót kap. Ki fejébe, ki mellébe. Forró vérhullám borítja el agyunkat. Már nem gondolkodunk, csak ösztönszerűen cselekszünk . . . Roham. Újabb roham, foglyok és halottak. Zoltance a mienk. A tüzeket eloltjuk. Tovább rohanunk. Előre! Üldözzük a menekülőket. Száguldunk föltúrt mezőkön, elhagyott lövészárkokon keresztül.

Meg sem állunk Klodnóig. Itt megint uccai harcokra kerül a sor. De elfoglaljuk a községet. Halottak, hörgő sebesültek hevernek az uccákon, mikor győzelmes oszlopunk bevonul a megviselt házsorok közé. Sosem fogom elfelejteni az arckifejezését a mindenre elszánt ruténlengyel lakosoknak, akik a pincékbe bújva várták a harc kimenetelét, azután a lövöldözés megszűnésére földúlt, reszketően aggódó arccal kapaszkodtak elő a napfényre és az oroszok helyett — bennünket találtak a község uccáin.

Annyira kimerítette a szerencsétleneket, a háborúnak talán legártatlanabb szenvedőit az átélt izgalom, annyira erőt vett rajtuk a végzetbe való megnyugvás, a teljes fásultság, hogy már örülni sem tudnak fölszabadulásuknak.

Június 24. Roham után roham. Száguldunk a Búg-folyó felé. Elsöpörjük az orosz ellenállást. Ez a folytonos rohanás a kitűzött cél felé: a háborúban ez a legnagyobb diadal.

Klodno után Horpint szálljuk meg. Egész uccasorok égnek, mikor bevonulunk. Nehezen tudjuk megmenteni a községet a teljes pusztulástól. Itt rekedt asszonyok a hajukat tépik leírhatatlan izgalmukban és kétségbeesésükben. Átkozzák az oroszokat és a földön fetrengenek. Ezek a szegény, nyomorult emberek hogy imádják a nyomorúságos otthonukat!

A visszahódított Novemiasto egyik uccáján. A menekültek boldogan tértek vissza otthonukba

Délben Dernov. Nagy falu. Háromszoros roham. Győzünk, megint visszahódítottunk egy községet, de lassan-lassan fognak embereink. Az új menetzászlóalj már itt van valahol a front mögött. Most már majd sürgősen az újonnan jöttékét is ki kell hozni ide a tűzvonalba.

Június 25. Balszárnnyunkon az oroszok visszafoglalták Tadanie községet. Gyöngé cseh csapatok nem tudták elhárítani a támadást. Minket vezényelnek a csorba kiköszörülésére.

Szakaszonként, majd századonként rohamozzuk meg a falut.

Három irányból is gépfegyvertűzet kapunk. Egymás után jajdulnak föl a sebesültek. Borzalmas sebesülések ezek: az orosz robbanó golyóval lő. Közben fejünk fölött folyik a levegőt reszketető ágyúharc.

Meg kell állnunk. Meg kell várnunk, míg póllást kapunk az elesetek helyére.

Az uccákon gazdátlan jószágok csatangolnak. Nem tudják, mi folyik körülöttük. A földiül iskola előtt, kedves kis kertben piros rózsák virítanak. Ők sem tudják, mi folyik körülöttük.

Újabb roham. Az orosz gépfegyverek tűzvonalán nem lehet át-törni. Egy perc alatt — csak az én szakaszomban — négy halott, hús sebesült.

Meg kell egyelőre elégednünk annyival, hogy a falu felét visszafoglaltuk és elértük a Búg partját.

Tíz lépésnyire egymástól, a házak, majorok és a temető közé beékelve húzódik most a két ellenséges vonal. Arcvonásait is látom jól a muszkának, mikor rám lő. Amint előbukkanok a temető fáinak közül, megszólal odaát a gépfegyver is.

Alkonyodik, besötétedik, leszakad az éjszaka. Tizenegykor föl-vonul az égre a holdvilág: magyarnak, oroszoknak közös barátja. Ekkorra már három ellenséges támadást vertünk vissza a temető fáinak közül, Az égről áradó, ezüstös fény. véget vet a további rohamoknak.

Békák kuruttyolnak, fűjek énekelnek, tücskök ciripelnek. Itt-ott megroppannak a fegyverek és ilyenkor idegesen kutatják át a hatalmas fényoszlopok a terepet. Az orosz megint hajrázik a Búg partján, de hamar elcsendesül minden. A holdvilág magyarnak, oroszoknak közös barátja . . .

Az éjszaka tovább muzsikál. Sápadozik a hold, megfakul a csillagok fénye. Keleten nagyon vékony, halavány, kékes-rózsaszínes sáv merészkedik a látóhatár alá. A Búg hátáról párák emelkednek a levegőbe. Tisztán áthallik az ellenséges őrszemek beszélgetése. A túlsó parti erdőségben fákat fűrészelnek: akadályokat építenek.

Félkeltő. A halavány sáv egyre nő az ég alján. Nő és színesedik, lassan félkör alakot formál. A félkör színei: bársonyos bordó, borpiros, pezsgó-sárga, citrom-zöld, orgona-lila, ibolya-kék. A csillagok közül már csak egy-kettő villog. Most már opálos ködként ömlik szét a Búg hátán a pára. Mintha millió finom fehér kendő kavarnodnék, bontakoznának . . .

Csönd.

Hirtelen három srápnell pukkan a fejünk fölött.

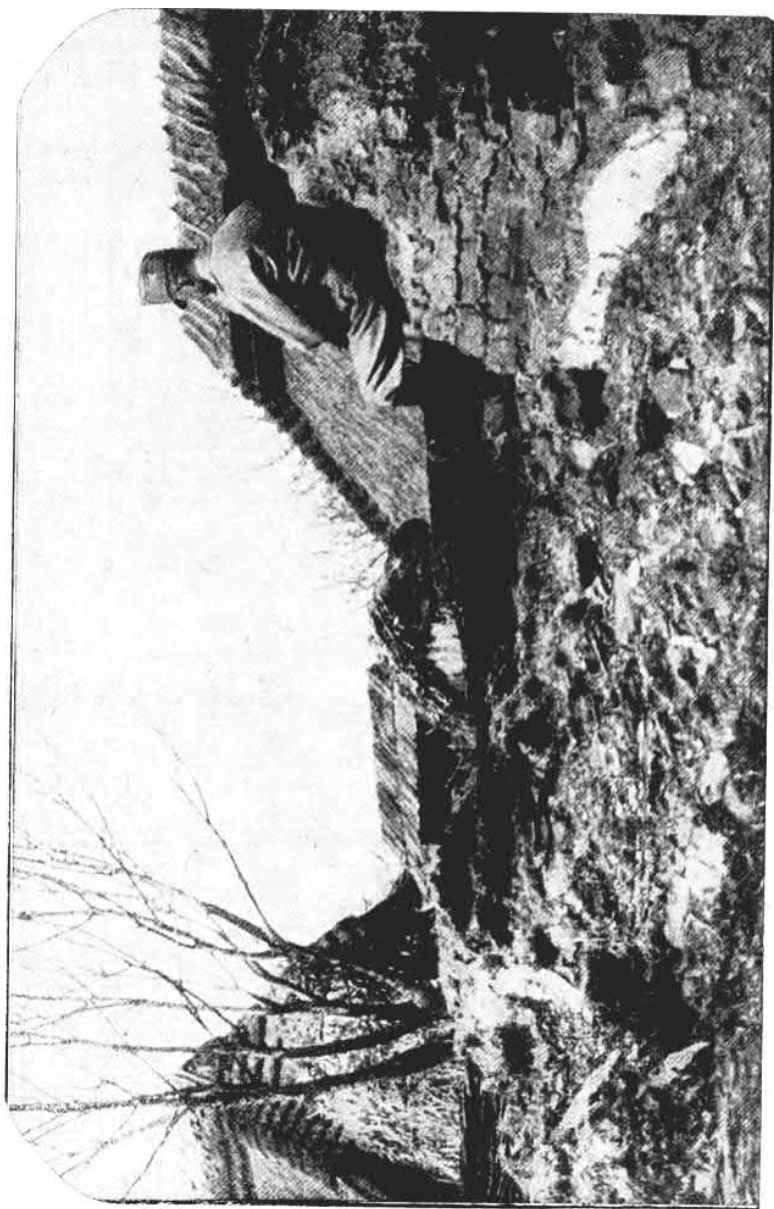
A hajnál üdvözlése.

Fél három. Hajnali borzongás a temetői állásban. Az embereim mind alszanak, csak az őrszemek figyelnek.

Mintha egyedül volnék!

Elevenek, holtak: alszanak a földön és a földben. ’

Mi ez a háború? Hogy kerültem én ide a magyar síkságról, a

Harcvonal Tadanie község összelvöldözött háza között. Az őrszem Jerombolt ház tetejéről figyeli az ellenséget

nagy hegyeken keresztül, a Búg folyam parijára? Miért állok itt? Miért kapom meg előbb-utóbb én is a magam golyóját, amelyet eddig csodálatosképpen elkerültem? . . .

Hajnali szellő suhogtatja a fákat.

A temető ridegsége megenyhül.

Az első napsugár végigömlik a tájon.

Befejezem az írást. Ledőlök egy sírkereszt aljába . . .“

... Itt végződött a hadinapló.

Déli tizenkét óraker a magyar ezred újabb rohamra ment.

A zászlós a homloka közepébe kapott golyót.

Pillanatok alatt meghalt.

Hadinaplóját a zubbonya zsebében találták meg és az ezred hadiemlékei között helyezték el.

Az ifjú zászlós nem kerülhette el a golyót, amelyet a végzet tartogatott számára . . .

A „Bakahíradó“

A mozgó háború fölborította a lövészárokharc nyugodalmas, rendszeres életkörülményeit.

Az első vonal folytonos mozgásban volt, az ezredek napról-napra új állásban helyezkedtek el, a trénozslap, a tábori posta nem tudót lépést tartani a gyalogsági offenzíva gyors iramával: az első vonalbeliek gyakran hetekig nem találtak kapcsolatot a hinterlanddal, nem kaptak híreket az otthoni eseményekről meg arról sem, hogy tulajdonképpen miként is áll a háború ügye.

Volt azonban mégis egy kitűnő hírforrás, amit a fronton „Bakahíradó“-nak keresztelt el a katonák humora.

Egy példányban sem jelent meg a „Bakahíradó“, mégis ez volt a legelterjedtebb hírforrás. Egyetlen híre sem bizonyult igaznak és mégis a legnagyobb hitelnek örvendett. A bakák esküdni mertek minden értesülésére.

A „Bakahíradó“ nem volt más, mint a harctéri bakák közt elterjedt hírek, mende-mondák, jóvendölések szóbeli gyűjteménye, amely villámgyorsasággal terjedt el a lövészárkokban. Szentül hittek a híresztelésekben a bakák, főleg azok, akik nem részesültek a nyomtatott újság gyönyörűségeiben. A „Bakahíradó“ legfőbb hírforrása a „szakácsparancs“ volt. A szakácsok tudvalévőén a front mögött a legközelebbi faluban voltak beszállásolva és onnan szállították naponta a frissen

A „Bakahíradó“ forrása. Leveskiosztás közben a szakácsok friss hírekkel is szolgáltak

párolgó levest meg a főtt húst hatalmas kondérokban, „badellák”-ban a tűzvonalba.

Levesosztás közben aztán a bakák megrohanták a szakácsokat kérdéseikkel, hogy mi az újság?

A szakácsok restelték bevallani, hogy ők sem tudnak semmit, hogy az ezredparancsnokság rájuk sem bízott semmi hadi titkot, kiböktek hát valamit.

Erre aztán mozgásba jött a bakafantázia, amely kiszínezte, fölcicomázta, megnagyította a szakácsadta hírecskét, úgyhogy estére vagy másnapra már elkészült a „Bakahíradó” legfrissebb szenzációja, amely végigszárguldott az egész tűzvonalon.

Egy hadapród megkérdezi a bakáját:

— No, mi újság?

— Hadapród úrnak alássan jelentem, 28-án megyünk Szerbiába.

— Honnan tudod?! Ez is csak olyan „badella-hír” lesz.

A baka fölényesen legyint a kezével a „badella” szó hallatára:

— Csak nem gondolja, hadapród úr, hogy én afféle szakács híresztelésekre adok valamit. Ez a hír biztos, mint a halál.

Jönnek át a szomszédos ezred tisztjei és hozzák a hírt, hogy az ő bakáik szerint is 28-án megy a hadosztály Szerbiába. Hogy honnan indult ki a „Bakahíradó”-nak ez a legfrissebb száma, annak csak a jó Isten a megmondhatója. I) e a hír bizony elterjedt legalább is ötvenkilométeres frontrészen és minden baka esküt tett volna rá.

Volt az egyik századnál egy derék magyar őrzető, aki negyedszer ment már a harctérre. Jókedvű, bátor, alföldi fiú volt. Arra a kérdésre, hogy szívesen jött-e megint a harctérre, öntudatosan villant föl a szeme:

— Inkább jövök tiszter én ide, minthogy a muszka egyszer menjen mifelénk.

Tetszik a fiúknak a válasz. De az egyik mégis csak rá vágja:

— Nemsokára jubilálni fogunk, annyiszor jövünk már a marssal.

Erre aztán azt mondja tekintélye minden súlyával a szakaszvezető:

— Nem lehet az. A legjobb helyről hallom, hogy június 5-én vége a háborúnak.

A nagy hír villámgyorsan elterjed mindenfelé.

A „legjobb hely”-et, ahonnan a híresztelés elindult, nem lehet kinyomozni. A szakaszvezető nem árulja el a titkot. Erről hallgatnia kell. De a nagy esemény részleteiről még annyit elárul:

— A dolog úgy áll, hogy Ferenc József azt az üzenetet küldte Vilmos császárnak, hogy június 5-ig még páholja a muszkát, de azután nem ad több katonát. Erre Vilmos császár azt mondta, hogy rendben van. Neki is elég sok a foglya és ő is csak addig veri a muszkát. . .

A közeli béke híre meg az észszerű magyarázata az egész frontrészen másnapra már ismeretessé vált. A bakák szentül meg voltak győződve, hogy június 5-én vége a háborúnak és „kitör” a béke.

Hogy azután június 5-én nem történt semmi változás és június 6-án tovább folyt a rohamozás, az nem nyomott semmit sem a latban.

Június 6-án már új szenzációs hír terjedt el a fronton, amely élénken foglalkoztatta a bakafantáziát.

A békehír feledésbe ment.

A „Bakahíradó”, amely kifogyhatatlan volt az újdonságokban, újabb nagy esemény készülődéséről számolt be.

És a bakák most ezt az új hírt forgatták a fejükben és terjesztették szerteszét a végtelenbe nyúló lövészárkok labirintusaiban.

A két „sváb vitéz” esete

Galíciában történt ez is. A diadalmas nagy előnyomulás idején. A Lemberg elestét követő napokban.

A két „sváb vitéz” esete. Az Ulrich-fiúk tragédiája.

Ikrek voltak az Ulrich-fiúk és két tojás nem hasonlított jobban, mint ők ketten egymásra; egyforma nagyok voltak, egyforma volt az erejük, és úgy szerették egymást, hogy nyughatatlanok voltak, ha félóráig nem látták egymást. Egyszerre voltak betegek és egyszerre gyógyultak meg. Mikor pedig legénysorba sarjadtak s a bakonyi nap arany sugarai tavaszt fakasztottak a hársági hegyszakadékokban, a két ikertestvér szívében is fölpezsdült az ősi, nagy érzés, a szerelem s a két hű szív verése ugyanegy leányé lett . . . Hogy a szép magyar leánynak melyik tetszett az ikrek közül, a két testvér nem tudta meg soha, mert akkor közbelépett a Végzet — a legsötétebb regényíró — s elővévén a tollát, megírta a második fejezetet, melynek nyitánya a véres világháború volt.

Senkise tudta, miért rohan neki János egyesegyedül a muszka gépfegyvernek s miért hozza meg azt a szilaj srappellesőben. Senkise tudta, miért ugrott ki Pista a rajvonalból, miért előzött meg mindenkit a rohamban ... A százados, ahogy nedves szemekkel rájuk nézett, azt mondta: igazi hősök ... A vadászok, a fiúk azt gondolták: testvérek, egymáson akarnak túltenni. . . Csak az őrmester aggodalmaskodott bosszúsan, sápadozva az irigységtől: engem akarnak lefőzni ezek a svábok, hogy elhalásszák orrom elül a vitézségi medáliát. . .

Pedig János mind csak azt gondolta: az enyém lesz; és Pista is azt álmodta: az enyém lesz . . . Ha visszatérnek az arany medáliával, választania kell köztük Juliskának. És mind a kettő csak azért volt hős, csak azért kockáztatta az életét, hogy ez a „választott” — ő legyen!

A huszadik roham után voltak. Egy hét alatt huszadszor kergették maguk előtt a futó ellenséget. Csak az alvilágban harcoltak így . . .

Falu alá értek. Lobogva égtek a házak, a templom bádoggeteje pattogva olvadozott a pokoli lángtengerben, a kertekben a fák, mint szurkos fáklyák hányták, vetették lángjukat, ahogy a szél belesüvöltött az égő uccasorokba.

A falu egyik végén föltűzött szuronnyal várakozik egy zöldhajlókás vadászszásad. Csak egy percig, aztán berohan a tüzek falujába, melynek uccáin feketén gomolyog az égő házak füstje. Az uccasor végén füzöldruhás katonák, orosz gyalogság — a legvadabb uráli ezred — elbújva, oldalt, gránátokádó ágyúik. A hegyoldalból szél süvölt alá s a friss szélre fölélenkül minden és mindenki: lángok és katonák egyaránt. Kúszó tüzeket kerülgetve jönnek a vadászok, bátran a lezuhanó, égve füstölő gerendák között, amott szétrobban egy gránát: négy vadász összetépve, véres cafatokban vágódik bele a tűzfolyamba, az embercafaLok, véres húsdarabok égnak és lángok törnek ki a szegény, hős közkatonáknak nemcsak a leikéből, de a testéből is . . . Hörgő bosszúordítás tör ki a ziháló mellékből: már nem emberek rohannak előre, hanem vére szomjas vadállatok s az ucca végén füzöldruhás katonák buknak le véresen, a fejük darabokra zúzva és agyvelődarabok ragadnak a puskatusra.

Munkában az ágyú „kiszolgáló” legénysége

— Segíts, János!...
Semmit se látok. Ez a nyomorult gránát bele-söpört valamit a szemembe! . . .

És János fölsegítette Pistát. Csak por volt, sártörmelék, amit szemébe vágott az orosz gránát.

Tovább folyt a harc, a vérzivataros koncert, amilyent csak a Halál találhatott ki.

De a vadászok állták nyugodtan a haláltáncot: legbátrabb szívvel a két Ulrich — Pista és János

akiknél nem volt jobb katona az egész században. A megoltalmazott Kárpátok, a visszahódított Przemysl, Grodek és Lemberg dicsőségének a fénye mind ott égett a szemükben. És valahonnan messziről, egy szép barna leány szeméből, kíváncsi villamosáram követte őket mindenfelé, hogy melyik dicsőbb, melyik nagyobb. A két fiú pedig megérezte ezt a villamosáramot: és leikeikben gyönyörű álmok lebegtek a sáros árkokban, a halványan pislogó tábortüzek mellett, az ikrek forró, epedő álmai.

A százados kiadta a parancsot: minden áron meg kell tudni, hogy hol áll az orosz üteg! . . . Két legény állt ki a küzdő sorokból, — két fiatal alvadász, — az Ulrich-fiúk. Fehérek voltak még a friss csillagok, miket pár napja varrtak föl, de az arcuk piros volt: egy hét alatt immár huszonegyedszer önként jelentkeztek, hogy ők fölkatadják az orosz üteget. Futva rohantak be az égő faluba, egyenesen a templo'mhoz, melynek ajtaját puskaaggal verték be. A tető már égni kezdett, a bádoglemezek pattogtak, de János és Pista csak rohantak föl a toronyba. Odafönri János kutatva nézett szét, nagy távolságban hegyoldalt látott: fiatal iharfa-ligetből nyolc orosz ágyú küldözte a gyilkos gránátokat az égő faluba.

Esteledett. Két meglépett, poros alvadász lihegve mászott át az égő kertek kerítésein. A tűznyelvek megpörkölték kabátjukat, de ők csak mentek, míg kijutottak a faluból. Gránátok süvítettek, srapnellek i'obbantak a fejük fölött, de ők nem törődtek ezzel. Rohantak toronyiránt a hegyoldal felé, bujkálva a fák és bokrok között az éjszaka homályában. Társaik alig értek a nyomukba. Száguldottak, mint a szélvész az ellenséges golyózaporban. Nyilvánvaló volt, hogy a halált keresik. Most már rohamra ment az egész század az orosz hadállás ellen. Megostromoltuk a falut, mely körül az orosz hadállás húzódott el.

A rohamban az élen rohanó Ulrich-fiúk elesetek. Ellenséges gránát oltotta ki életüket.

A falu a miénk volt. Friss ezredek nyomultak előre s az uccákon halva hevert az orosz gyalogság. Száz ember maradt a vadászszázadból, a többi elesett vagy megsebesült: de a falu tornyán magyar zászló lobogott... Ki tűzte oda, vájjon? . . . A század tovább marsolt, hogy megszállja a hegyoldalt, miután az orosz ágyúk elhallgattak. Egy helyen aztán megtorpantak a fiúk. Két vadász feküdt egy hatalmas gránáttölcsér szélén ... A két Ulrich-fiú, akik a halálban se hagyták el egymást. A kemény, dacos koponyákból lassan szivárgott a vér, de az összefogódzott lelkük ott röpdösött már valahol a Bakony körül...

Vájjon látta-e a szép magyar leány gyötrő álmaiban a két deszka-porsót, amelyeknek mindegyikében egy-egy katona feküdt? . . . Az arcuk viaszsárga, de a szemük nyitva mosolyog. Zubbonyukon arany vitézség! érem, a parolijukon őrmesteri csík és új csillagok, amiket már haláluk után varrtak föl remegő ujjal a bajtársak . A Száz fegyver dörrenése gyászolja az ikrek hősi halálát — a százados úr sír, — aztán a száz golyótól lyukas, tépett zászlót meghajtják a két deszka-porsó előtt, melyekben két „sváb vitéz” álmodik örök dicsőségről, forró szerelemről! . . .

A bográcsgulyás

A legnehezebb föladatok egyike volt a háborúban a milliós hadseregek élelmezése.

A „gulyás-ágyúk”-nak nevezett tábori konyhák — különösen a mozgóháborúban — nehezen tudták eljuttatni a meleg ebédet meg a meleg vacsorát az első tűzvonalba és a lövészárók harcosai szívesen ki-egyeztek volna abban, hogy legalább napjában egyszer jussanak főtt ételhez. Mert bizony néha napokig elmaradt az erőt adó leves meg a tápláló főzelék.

Ilyenkor cvibakon meg konzerván éltek a bakák.

Vagy pedig gondoskodtak magukról, ahogyan lehetett.

Kedves és fölötte jellemző esetet írt meg Molnár Ferenc a tűzvonal élelmezési viszonyairól. A kiváló író haditudósítóként járta a frontokat és közvetlen megfigyelés, közvetlen tapasztalatok alapján írta a következőket:

„Északon, nyakig beásva, néz egymással farkasszemet a magyar meg az orosz. Ezeket a mély lövészárkokat nem úgy kell elképzelni, hogy a legkülső magyar árok párhuzamosan fut a legkülső orosz árokkal. Sokszor előfordul, hogy a két árokban, a baloldali végén egy kilométernyire állnak egymástól az ellenfelek, de ugyanekkor jobbfelé, ahogy tovább ásnak, közelednek egymáshoz. Néhol aztán oly közel érnek, hogy a magyar árokból át lehet kiabálni az oroszba. És ez meg is történik. Persze, a szöveget, amit átkiabálnak, nem érdemes leírni, mert úgyse nyomtatják ki. Elég az hozzá, hogy hangtávolban kuksolnak egymástól az árokban.

Itt elül, a harcoló fronton, kivált a mozgalmasabb napokon, nem valami ideális az étkezési rend. Nálunk se, az oroszoknál se. Azt még nem találta föl senki, hogy a tűzben álló katonát hogy lehessen nyűgöd-

tan élelmezni. A német talán még a negyvenkettesét is odaadná annak, aki ezt kimódolná. Hát azt ették a bakák, ami volt, majd később azt, ami nem volt. Ugyanígy, túlnan, az oroszok.

Ily körülmények közt jelent meg egy szép napon a legkülső magyar árok egyikében egy hatalmas bogrács, a hozzávaló hússal, vízzel, sóval és paprikával egyetemben. Nem kellett nagyon okosnak lenni, hogy az ember kitalálja: ebből előbb-utóbb gulyás lesz. Mert néhány perc múlva már főtt is a gulyás. Lenn, a legkülső árokban, annak is az egyik gödrében. A bakák pedig örvendezve szimatolták a finom illatokat.

Egyszerre csak elkezd fújni a szél. . . Azt mondják, hogy a bakák rögtön fölismerték a szél irányát és jelentőségét. Tudni kell, hogy a tábori szakácsok épp úgy számon tartják a szél irányát, mint a tengerészek. Mingyárt megtudjuk, hogy miért... Mert fújni kezd a szél, és viszi a gulyás szagát, viszi áruló szárnyán, át az ellenséghez. Hiába volt itt minden, azt a jó meleg, zsíros-paprikás zamatot nem lehetett visszatartani a magyar bográcsban. Ment át, az orosz lövészárkokba. Már akkor fegyverükhöz nyúltak a bakák. Ismerték már ezt!...

A következő percekben lőni kezdtek az oroszok a gulyás-szagra. Süvített'a golyó, vadul és sűrűn, sűrűbben, mint máskor. Azt mondják, hogy az orosz tiszték gépfegyverrel kergetik rohamra a gyalogságot. Ám a bakák tudják, hogy a gépfegyver nem tolja olyan jól az oroszot, mint amilyen jól húzza a gu-

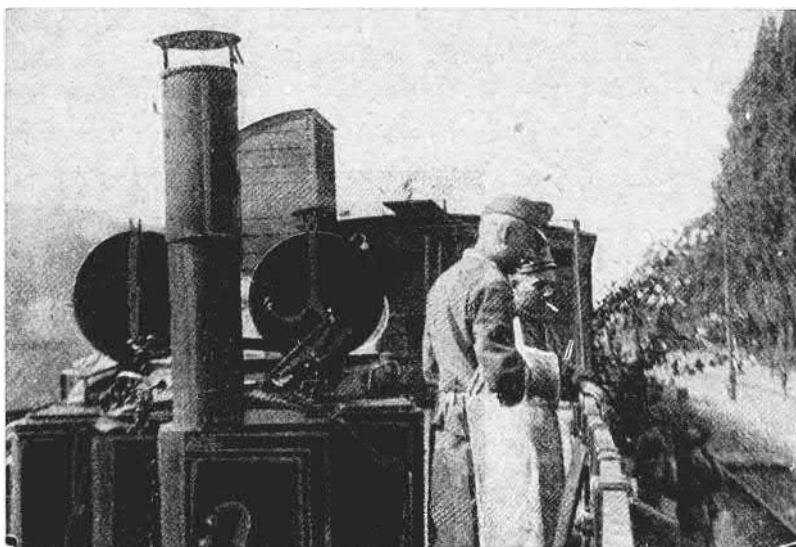

Két malacot „szerzett” a szakasz és az ezermester bakák már is nyársra húzták a finom peccsenyét

már jött szuronyroham is; és mivel az oroszok többen voltak, a magyarok otthagyták a gulyást és hátrább húzódtak egy másik árokba. Mikor azonban hátulról erősítést kaptak, újra kiugráltak és előre rohantak: visszamentek a gulyásért, amelyhez már odasereglettek az oroszok.

— Hurrá! — zúgott a harci zaj a vizes réten és a lecsapó fürgeteg elől meglepetten, hanyatt-homlok menekült az orosz a rotyogó bográcstól.

Egy-két halott esett itt is, ott is. Sűrű gőzfelhők szálldogáltak

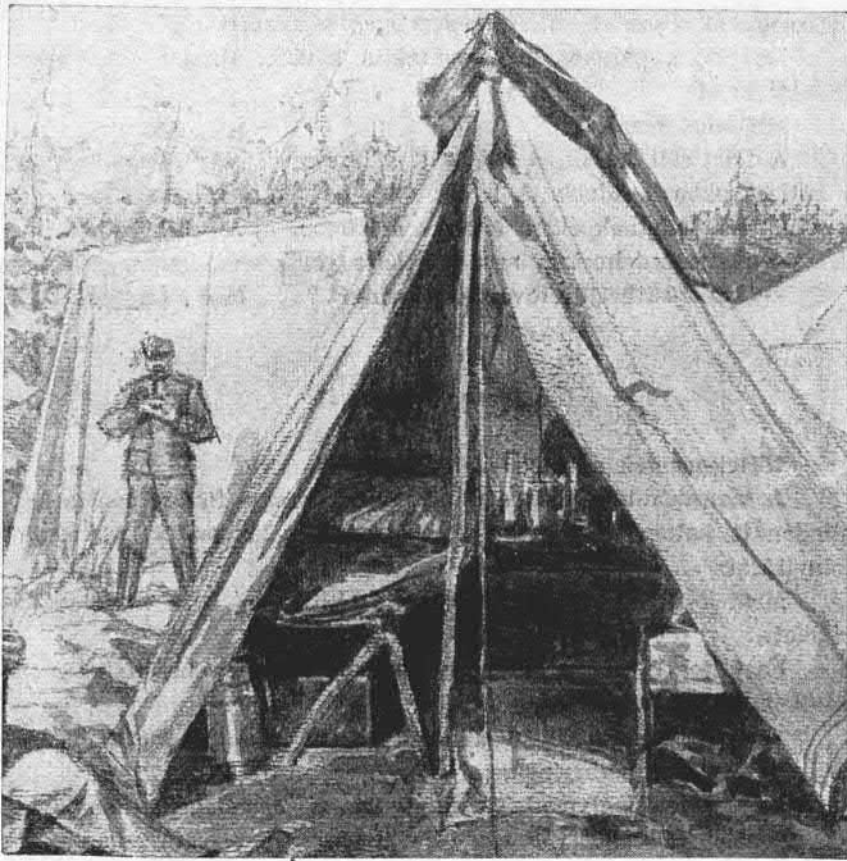
Katonaszakácsok a vonaton. A „gulyáságyú“ még utazás közben is működött

föl a bográcsból, amely alatt pattogott a tűz, a szél meg vitte ide-oda az illatot, mint ahogy a kacér asszony is ide, meg oda is villogtat a szemével ... És a gulyás, még alkonyat előtt, háromszor cserélt gazdát. Végül mégis a magyaroké lett, ahogy az igazság is kívánta. Itt is, ott is sebesülteket kötöztek. A bakák lihegve tapogatták magukat, hogy nincs-e bennük golyó. Az orosz árokból egy fájdalmas, elnyújtott hang — egy sebesülté — szüntelenül szólt.

A mieink leültek a bográc köré. Az egyik belenézett. . . Semmi se volt benne. A víz elfőtt, a hús szénréteggé égett a fenekén. Csak a szagból maradt valami, de most már az is keserű volt: az odapörkölt hús fojtó égés-szaga. Aztán ezt is elvitte a szél ... A magyaroknak két

halottjuk volt, az oroszoknak három. Másnap azért tovább ásták az árkot mind a két félen — előre, rendületlenül!”

Hanem aztán amikor előrelendült a front, amikor a megvert orosz seregek fejvesztetten zúdultak visszafelé, rengeteg hadiszert és élelmet hagyva hátra, az első vonal katonái kipótolták a mulasztásokat.

Ha tartalékba kerültek a csapatok, más lakás híján sáttortábort ütöttek harctéri rajz;

Kárpótolták gyomrukat a nélkülözésekért.

Egy-egy orosz falu megszállása után majdnem minden baka külön malacot, külön szárnyast nyársalt föl magának, megindult a sütés-főzés, minden bakából kitört a szakácművész, némelyik még rétest is süttött a visszamaradt orosz fehér lisztből és amíg lehetett: folyt az eszem-iszom.

Sok idő azonban nem igen volt erre.

Legtöbbször a legrosszabb időpontban érkezett az indulási parancs.

A nyársakon sült a libapecsenye.

A tepsikben pirosodni kezdtek a finom sütemények.

Már csurgott a bakák nyála: milyen finom falatokkal kárpótolják magukat a sok elmaradt ebédért nje vacsoráért. . .

De jött a parancs, fölharsantak a kürtök. Vége a pihenésnek. Indulni kell!

Mit lehet tenni?

A félig sült húсок, a félig sült sütemények, úgy ahogy vannak, a hátizsákokba kerülnek. A bakák édes terhükkel rohannak a gyülekezőhelyre. Indulnak előre. Mennek a harcba, újabb ütközetekbe, de nem az életveszedelmekre, nem a halálra gondolnak, hanem arra:

— Mikor süthetjük tovább a pecsenyét? . . . Meg a pogácsát? .

„Nesze, kutya ...

Jöttek-mentek. a hosszú katonavonatok.

A visszahódított Galicia minden kis állomása fontos ponttá lett. Mindenütt katonai parancsnokság vette át a komandót, a vasutak irányítását.

Mentek a hosszú katonavonatok. Vitték a friss menetzászlóaljakat.

És jöttek a hosszú katonavonatok, amelyek a sebesülteket és az orosz foglyokat hozták.

Se éjjel, se nappal nem szünetelt ez a forgalom. A vasúti hálózat volt a, hadviselés vérkeringése.

. . . Orosz foglyokat várok — írta egy népfőlkelő főhadnagy, aki állomásparancsnok volt egy galíciai városban, — orosz hadifogoly szállítmányt, amelyet a magyar határ felé kell irányítani. De a hadifogolyvonat késik, megelőzi a későbbre várt katonavonatot, amely Lemberg felé viszi a friss menetzászlóaljat.

Még meg sem állt, már ugrálnak ki a bakák.

— Honnan jöttök? . . . Mi újság?

Szólnokról jöttek a fiúk. Legtöbbje „öregszenység”: másodszor, harmadszor mennek már a harctérre. Ismerik már a dörgést.

Az állomáson gulyást kapnak meg babfőzeléket.

Az „öregszenlégek” jó étvágyal kanalaznak, az újoncok vígan dalolnak. Valami furcsa nótát. A káplár meg is jegyzi:

— Én tanítottam rá ezeket a „porosfűlék”-et. Rutén nóta ... Sokat hallottam ott fönn északon, Ravaruskánál meg Ivangorodnál.

A kötőzhelyen. Vöröskeresztes katonák — a pihenés óráiban.

Száz galíciai furcsa név van a bakák fejében. El nem felejté-
nek egyet se! Kértem a káplártól: hol sebesült meg? . . . A lábán . . .
Mutatja, hogy a combjába ment a golyó. Hogy fáj-e? . . . Bizony
égette! Négy hétig feküdt a jaslói kórházban, rendesen ellátták: ma-
gyar gyerekek nem lehet panasza a lengyel ápoló asszonyokra . . .

Ahogy így összebarátkoztunk, a káplár a következő történettel kedveskedett:

— Ne tessék gondolni, hogy a sebesültek még vérezve is tovább haragszanak egymásra. Aki sebet kap, orosz vagy magyar, elnyugszik a mérge. Én egy éjszaka feküdtem a mezőn, még a tavasszal. Nem tud-

Szanitéc-kutyák hadiszolgálatban. A jól betanított állatok a legrejtettebb helyeken is felkutatták a sebesülteket

tam, hogy ki győzött: hogy testvér- vagy ellenség-szanitéc szed-e össze bennünket. . . Föl akartam tápázkodni, de az átlótt lábam mindig megbicsaklott. Másfél óra alatt mindössze tíz lépést se csúsztam. Akkor nyögést hallok. Hangosan kiáltok:

— Sebesült 39-es káplár! . . .

Senki se felel. Újra erőt veszek, fohászkodom, még öt lépéssel előbbre jutok. Most már kiveszem a csöndességben, hogy valaki ugyan-csak felém igyekszik. Üggyel-bajjal elérjük egymást. Akkor látom,

hogy orosz sebesült. A karja, a válla, a térd csuron vér. Három golyót is fogott szegény. Előbb néztük, hogy mi lesz: melyik kezdi? . . . A muszka inkább félt, mert emelgetni kezdte a kezét, hogy megadja magát, de nem bírta: mindig leesett a karja. Tótul mondtam neki, hogy ne féljen, én is dögvóron vagyok, nem esszük meg egymást. Ő is mondott valamit, de nem érttem, hanem láttam, hogy folyton a hátára mutogatott.

Egészen közel csúsztam hozzá, kinyitom a zsákját: hát egy üveg pálinka volt benne. Kínalom . . . Nem, csak én húzzak belőle először. Hát én húztam is, jó bosszút, nagyon jól esett. Még egyszer — integetett, — csak igyam, van ott elég. Hosszút gurguláztam másodszor, aztán megittam az orosz is. Így aztán csak megvoltunk hajnalig, amikor megtaláltak bennünket és mindkettőnk bevittek a kötözőhelyre. Kértem a főorvos urat, hogy előbb a muszkát lássa el. Ő nagyobb sarzsi, mert három sebe van, nekem pedig csak egy. A transzport is együtt vitt bennünket haza. Jó emberek vártak az állomásokon tyúklevessel, kaláccsal, almával és én mindig hűségesen megfeleztam a részemet a muszkával, azért a pálinkáért, ami olyan jól esett akkor éjszaka.

— Nesze, kutya — mondtam, — nem tehetsz róla, hogy tatárnak születél... Nesze, kutya... Nesze, kutya...

Folyton azt mondta: „kutya, kutya” — és a könnye végigcsurgott az arcán ...”

Jöttek-mentek a hosszú katonavonatok. Hozták és vitték a katonákat, a háború embereit, akiknek mindegyiknek megvolt a maguk külön esete, kalandja, emléke.

Megkerül a „század apja”

A „század apja” mindig az őrmester volt. A szolgálatvezető őrmester, aki ismerte a katonai mesterség minden csínyját-bínyját, aki gondoskodott az ennivalóról, a ruházatról, kisürgetett emberei részére minden jót, aki ha mással nem, hát jótanáccsal minden biztonnyal szolgált.

Egy ilyen „század apja”-ról szól a történet. Honvédönkéntes örökítette meg ekképpen:

„A nagy előretörésben egy kis szünet állott be. Lövészárkot ástunk, fedezékeket készítettünk és vártuk a parancsot a további rohamokra. De azért a harc nem szünetelt. Sok dolgunk ugyan nem volt, mert főként az ágyúk beszélgettek egymással és mi jobbára farkasszem néztünk az ellenséggel.

Néha napján alig egy-két lövés esett, de ezzel se igen tettünk kárt egymásban.

Pár nap múlva azonban megint megváltozott a helyzet: megkaptuk a várt parancsot az előnyomulásra.

Előretörtünk állásunkból, szuronyroham következett és a honvédek hihetetlen bravúrral verekedtek.

A pihent muszkák egy része szembenézett a rohammal, legtöbbször azonban megadta magát. Akik tudtak, elmenekültek egy hegy kanyarulatánál.

Jó darabon üldöztük a menekülő ellenséget, azután ismét beástuk magunkat egy erdő szélén, ahogyan azt az ezred parancsnoka elrendelte.

Hátraküldtük foglyainkat, a szanitécek elszállították a sebesülteket. Ahogy számbavettük az embereket, egyszerre csak kiderült, hogy Burián őrmesterrel valami baj történhetett. Nem találtuk sehohol . . .

A század apja eltűnt!

Maga az ezredparancsnok adta ki a parancsot, hogy keressük meg este élve-halva, a rohamok-helyén, vagy a lövészárók előtti térségen Buriánt, mert a szanitécek, akik a sebesülteket összeszedték, sehohol se lették őt a mezőn. Nagyon sajnáltuk az öreg, három kapitulációs őrmestert, aki nagyszerű katona volt s a rohamokban is elől verekedett, még pedig ugyancsak keményen.

Nyugtalanok voltunk: — hol van Burián?... Mi történhetett vele? . . . És nyugtalanágunk egyre nőtt.

Alig esteledett, mindenfelé kerestük, de eredménytelenül.

Úgy látszik, elfogták! . . . Kezdtünk szomorúan beletörődni a gondolatba, hogy a „század apja” orosz kézre került.

Az éjszaka elég csöndesen telt, de egyszer csak halljuk ám, a lövészároktól alig egy kőhajításnyira, ahol az őrszem feküdt, hogy roppant mérgesen kiabál a század apja, Burián őrmester úr:

— Miért nem kérsz jelszót? A cudar mivo'todat, te zöldfülű rekruta! . . .

— Mi az? . . . Mi az? . . .

Az alvók is fölriadtak.

Valamennyien kirohanunk a fedezékekből és látjuk, amint bekúszik egy fehér alak az árokba, utána három ember, a fegyverek zörögnek és a legénység nagy csodálkozva adja szájról szájra: — Őrmester úr Burián! — ... Az öreg pattogva, káromkodva csúszik előre . . . Nini,

ing van rajta, meg a fehér lábravaló és a szöges bakancs, egyéb semmi... A századparancsnok szintén fölkel a neszre és örömmel megy az őrmester felé:

— Na öreg, csakhog' itt van! . . . Ugyan, az Isten áldja meg, hol járt maga?

Az őrmester széttörli bozontos bajuszát és ravaszkásan mosolyogva integet hátrafelé:

Az előnyomulás közben frissen ásott lövészárokban ...

— Itt vagyok, alázatosan jelentem és nem is egyedül jöttem . . . Megfogtak a kutyák a rohamnál és elcipeltek a faluba, a hegy mögé. Volt ottan már vagy harminc foglyunk. Más ezredből valók; úgy néztem: rekruták. Vigan voltunk; kaptunk konzervát, kenyeret, dohányt. Délután aztán muszka dragonyosok jöttek a fogolytranszportért. Hat lovas. A gyalogság elment a községből, ekkor minket is összetereletek: gyerünk ... A dragonyosok még valami parancsot vártak. Én gyorsan lehántam a ruhámat, eldobtam a sapkámat s aztán így, ahogy vagyok, kiálltam a sorból. A foglyok elindultak, engem meg valami lengyel parasztnak néztek a „muszik”. Ott pipáztam az orruk előtt bután, mint aki kettőig se tud számolni. Ügyet se vetettek rám . . . Így aztán szépen megindultam a mi rajvonalkunk felé az erdőben. Ott találkoztam ezzel a muszka őrjáráttal.

Az öreg hátrafordult és nagyot kiáltott:

— Hé, pulyák! ...

A legények három fegyvertelen orosz tuskoltak a századparancsnok elé. Örmester úr Burián büszkén nézett végig rajtuk és megvető kézlegyintéssel magyarázta az esetet:

— Az erdőben találtam szegényeket. Rábeszéltem őket, hogy hagyják fenébe a háborúskodást: jobb dolguk lesz nálunk. Ide is adták a fegyverüket menten és jöttek velem szívesen . . . No, adjatok nekik egy kis kenyeret, meg dohányt, ha van — fordult a legényekhez.

Így került meg a század apja, örmester úr Burián, akit ezért a katonás furfangjáért kitüntetésre terjesztett föl a zászlóaljparancsnok...”

Derűs esetek

Sokféle nemzet, az emberiség nagyon sok fajtája vett részt a világháborúban, de aligha akadt a magyaron kívül még egy náció, amely oly tökéletesen meg tudta volna őrizni jellemének alapvonásait a nagy élet-halálharcban, a vészes orkán dühöngésében.

A magyar ember a legtüzesebb vérzivatarban sem vesztette el humorát, veleszületett kedélyességét, emberséges érzését.

A diadalmas offenzíva során Ravaruskánál folytak a heves harcok. A csatateret uráló dombon az oroszok alaposan kiépített, spanyol lovasokkal is erősen megvédett lövészárkokban védekeztek.

A somogyi negyvenégyeseknek kellett megrohanniuk a sáncokat.

Az egyik század daliás örmestere mellett vékonydongájú fiatal

baka hasalt a földön és szorgalmasan sütögette fegyverét az ellenséges állások felé. Odahaza díj nők volt, csöndes, szófogadó, szelíd emberke. A békés díjnokocska igen derék katonának bizonyult.

Egyszerre csak fölhangzott a század kürtje:

— Rohamra!

Minden kürtjeire verse volt a magyar bakának és a roham kürtjeiének ez volt a szövege:

— Káposzta, káposzta, hús is van benne!

Fölhangzott hát a tréfás szövegű rohamjel, amelyet minden más szokott követni, csak tréfás dolog nem.

A kürtszóra fölugrott az egész század és a bakák szuronyt szegezve, rettentő hurrá-ordítással rohantak előre.

A daliás őrmester mellett a vékonydongájú baka törtetett előre, a dombtető felé.

Pár pillanat és ott lesznek az orosz sáncok előtt.

Pár pillanat és eldől az ütközet sorsa.

Az orosz puskák és gépfegyverek szórják a halált. Sok derék magyar fiú nem jut el már a sáncokra.

Az őrmester rendületlenül tör előre, a vékonydongájú legény meg valósággal száguld mellette.

Az őrmester ránéz a mellette rohanó, emberkére és így viccel vele:

— Ne tolokodj olyan nagyon öcskös! Nem vagy most villamosmegálló előtt!

Negyvcnnégyeseknél történt a következő kis eset is.

Galiciában egy kis város szélén találkoztak először csapataink a német katonákkal.

A németek parancsnoka egyszerre csak elkiáltotta a vezényszót:

— Hapták!

Az ezredparancsnokság tábori lelelfőnon adja le a parancsot: — Rohamra!

Egy somogyi baka, mikor ezt hallja, megcsóválja a fejét és oda-szol a szomszédjának:

— Látod, komám, azt se tudtuk idáig, hogy már a németeket is magyar szóval vezénylik!

A székely honvédnek a lelkére kötötték odahaza, ha Isten segítségével hazatér, hát hozzon magával valami emléket a nagy háborúból.

A honvéd fogadta, hogy ezt dehogyan fogja elmulasztani. A csata-téren aztán azon járt az esze folyton, hogy mi lesz ez az emlék? Bíz ott pénzért nem igen lehet kapni semmit.

A lemergi csatában a mi székelyünk százada rohammal foglalt el egy orosz hadállást. Ő maga súlyos sebet kapott a balkarján, de a jobbával mégis csak elvitte az emléket a kötözőhelyre. Nem volt más ez az emlék, mint egy harmincöt kilós — gránát. Volt ott az elfoglalt állás mögött több ilyen, szerteszórva, hát egyet fölkapott és vitte.

Hogy, hogy nem, ez örök titok marad, elég az hozzá, hogy a mi sebesült székelyünk szerencsésen elvitte a harmincöt kilós ágyúgolyót egészen Kolozsvárig. Ott azonban egy szemfüles katonai rendőr észre-vette, hogy a góbé milyen veszedelmes tárgyat rejteget a tarisznyában.

Az lett a vége, hogy az éles gránátot bizony elkobozták tőle.

A székely sírva könyörgött, hogy engedjék neki hazavinni a hősi-esen szerzett emléket, különben tán el se hiszik, hogy a háborúban volt.

— Elég emlék a sebesült karod — mondta a kapitány.

De a góbé csak tovább kesergett:

— Ez a kis seb nem sokáig látszik, de az ágyúgolyóval még az unokám is eljátszott volna!

Sebesült katona derűs esete a következő is:

A grófi inas sebesülten került haza és mikor kiheverte sérülését, fölkereste grófi gazdáját.

— No, fiam — szólt hozzá a gróf, — hallottam, hogy vitézül verekedtél, hát szeretnék megajándékozni. Mit szeretnél leginkább?

— Méltóságos uram, csak annyi koronát szeretnék, amennyi a két fülem közt elfér.

— No, az kevés lesz.

— Én megelégszem vele.

A grófnak tetszett a különös kívánság. Hívatta a másik inast, hogy az állapítsa meg, mennyi korona fér a katona két füle közé.

Ekkor derült ki, hogy a legénynek egyik füle hiányzik.

— Hát a másik füled hol van?

— Az bizony, méltóságos uram, Lemberg-nél maradt. . .

A hadikórházak sebesülteit nagy érdeklődéssel olvasták a „Tolnai Világlapja”-t, amelyet Tolnai Simon a katonák iránti megbecsülésből küldözött szel ajándékképpen az ország minden részébe

A magyar szerecsen

A nagyváradai bakák között volt egy kormos, feketeképű, furcsa-arcú legény, aki nagy hírnévnek örvendett, mert ő volt az egyetlen magyar szerecsen katona.

Ali Mahmud volt a neve a híres szerecsen bakának.

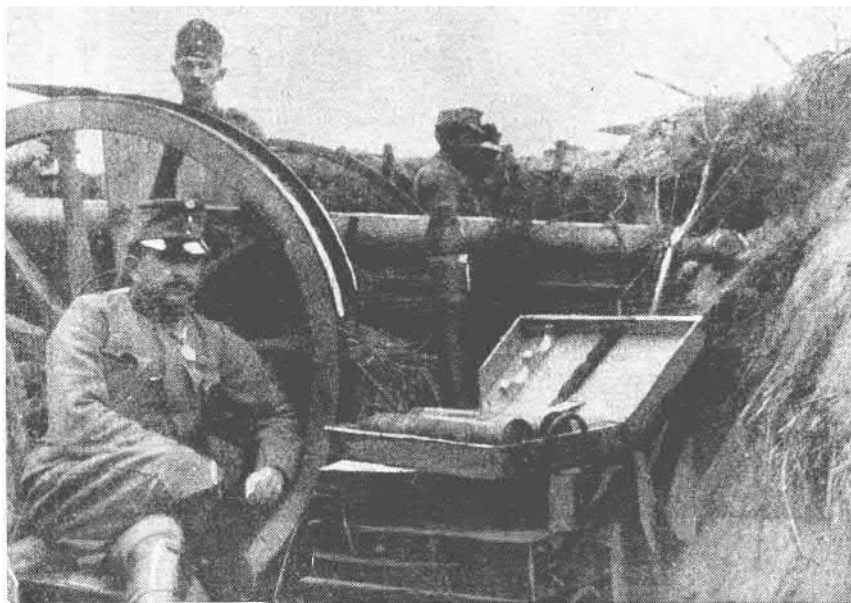
Nagyvárad mozijának portási teendőit látta el a háború előtt. Ah Mahmud, a göndörhajjú, ragyogón feketeképű, szerecsen legény, akinek bölcsőjét — ha ugyan volt bölcsője, — Szenegálban ringatták.

Hogy hogyan került Nagyváradra, azt ő maga sem tudta pontosan. De annyi bizonyos, hogy nagyon megtetszett neki Magyarország, a magyar koszt, a magyar bor, legkivált azonban a magyar — fehérnép.

A szép szál fekete legényt Nagyváradon érte a háború és barátai — mert már sok barátja volt — váltig biztatták:

— No, Ali, most mutasd meg a szerecsen virtust. Kell ám katonának az ilyen markos legény!

Ali nem vette tréfára a dolgot és még aznap katonának jelentkezett. Miután nem tágított, besorozták. Kéthónapi kiképzés után a

galíciai harctérre került, újabb két hónap múltával ezüst vitézségi érmet kapott és tizedes lett.

Ali Mahmud volt a mi hadseregünk egyetlen szerezsen katonája.

Az ezredese egyszer megkérdezte, hogy miért csapott föl katonának, mikor nem volt muszáj?

Ali elpirult és töredezett, de jól érthető magyarsággal válaszolta:

— Meg akarsz érdemelsz egy magyar leányka! . . .

Katonáink jókedve, humora nem apadt el a legnehezebb viszonyok közt sem. Eléggé tanúsították ezt a hazaküldözött rózsaszínű tábori levelezőlapok. Sosem panaszkodott ezen a magyar baka, sőt mindig talált valami vigasztalót a legnagyobb szomorúságban is.

Némely tábori lap hazaküldött pár sorában a legpompásabb humor nyilvánult meg.

Íme, egy a temérdek sok közül mutatóba!

Az egyik azt írta haza:

— Már három hete fekszünk itt Lemberg fölött a lövészárokban. Ha majd hazakerülök, alighanem muszáj lesz nyolc napig a szenesládában hálnom, hogy újra hozzászokjam az ágyhoz.

De nemcsak humora, hanem érző, meleg szíve is volt a magyar bakának.

Semmi sem bizonyítja ezt ékebben, mint a következő eset.

A főtörzsorvos vizitet tart a hadikórházban és megáll egy sebesült honvéd mellett, akinek az asztalkáján egy orosz katona képe fekszik.

— Hogy jutottál ehhez, fiam?

— Egy elesett orosz hátizsákjából vettem ki. Valami emléket akartam tőle.

A főtörzsorvos jobban szemügyre veszi az arcképet: hatalmas, atlétatermetű orosz, aki feltűzött szuronyú puskájával együtt fényképez le Uc le magát. Az orvos nézi a képet, közben a honvéd folytatja:

— Grodeknál egy lövészárkot kellett megtisztítanunk. Ott egy vastag fa mögött állt egy orosz, két fejjel magasabb nálamnál és csak lődözött a jó fedezék mögül. Én is küldtem három golyót felé. A harmadiktól fel is bukkott. . .

A főtörzsorvos megfordítja a fényképet és ezt olvassa a túlsó oldalon:

„Hősi halált halt 1915 június 16-án általam Grodek mellett.”

Ilyen szíve volt a magyar katonának.

Így tudta megbecsülni az ellenséget, az ellenségben is az embert. . .

Sem a kedélyét, sem a szívét, sem az emberségét nem veszítette el a magyar a nagy világhétségben.

Hindenburg falva költözik

A téli állóharcok folytak még, amikor Orosz-Lengyelországban, a Pilica-folyó vidékén új községet alapítottak a magyar bakák. Furcsa falu volt ez!

Hosszú, hosszú földbevált uccája volt a községnek, csupa lőréssel meg drótkerítéssel. Kanyargós, szűk ucca volt bizony a falu

Az orosz-lengyelországi fronton magyar bakák még a télen megalapították „Hindenburg nagyfalvát”-t. A nagy tavaszi offenzíva során a falu fölkerekedett és tovább költözött kelet felé...

főuceája, amelybe mellékuccák is torkoltak be. Ezek a mellékuccák hátrafelé vezettek az erdőbe, ahol az ezredparancsnokság táborozott, meg ahol a kötözőhely volt.

Az uccában egész sora volt a házaknak, földbemélyített fatörzsekkel és gerendákkal kitámasztott furcsa házak voltak ezek. Inkább barlangok, mint házak, de bizony a katona szeretettel fogadta otthonának ezeket a barlangokat, a lövészárkok fedezőkeit, amelyekben szívesen megpihent a harci szünet óráiban.

A magyar bakák — Hindenburg ezredének bakái — elnevezték az általuk alapított új falut „Hindenburg Nagyfalva“-nak. Büszkék voltak a fiuk ezredtulajdonosukra, de a gondosan kiépített Stellungjukra is. Kettős büszkeségüket közös kapcsolatba hozták és így született meg a falu neve.

Nagy harcok folytak Ilindenburgfalva körül, de a magyar fiúk dehogyis engedték volna, hogy az orosz elfoglalja a legendás nevű német vezér községét. Ekkora szégyent nem tudtak volna a derék magyar bakák elviselni, körömszakadtáig védték hát minden támadással szemben a falu határát.

Mikor aztán kitavaszkodott az idő, a falu egyszerre csak fölkerekedett és elköltözött a helyéről. A község határait jelző táblák tréncocsira kerültek és úgy követték a bakák útját, amely előre vezetett.

És folyt a nagy vándorlás.

Hindenburg nagyfalva csak nem tudott letelepedni.

Ha valahol megakadt az offenzíva, ha az orosz nagyon megmakacsolta magát, a falu lakói megásták a hosszú uCcat, meg az összekötő keskeny uccákat és a tréncocsiról előkerültek a táblák.

De hát a falunak csak nem volt maradása. Egyre-másra csak költözött, vándorolt, folyton csak kelet felé haladt, mintha csak Oroszország kellős közepén akart volna megtelepedni.

Folyt ez a felvonulás egész nyáron keresztül. Hindenburgfalvának nem volt nyugta, maradása. A magyar bakákon valami különös vándorlási ösztön hatalmaskodott el: egyre csak mentek kelet felé. Nem is mentek már, valósággal száguldottak. A falujelző táblák tréncocsin jártak, de alig-alig tudtak lépést tartani ezzel a nagy sietséggel.

Időnként hatalmas rohamokra, vértárasztó szuronytámadásokra került a sor, de a falu csak nem tudott letelepedni.

Ilindenburgfalva elköltözött a helyéről és azóta sem tudott hosszú, hosszú vándorútján megállapodni.

Ki tudja, meddig kell még a falunak és a falu népének költöznie meg vándorolnia, amíg a letelepedés újra megtörténhetik?

Ki tudja, mi lesz a vége ennek szédítő, hatalmas előtérésnek, ennek a diadalmas offenzívának, amely megállíthatatlannak látszik és az egész orosz armádiát végső pusztulással fenyegeti?

Hogy tudnának e fogas kérdésekre választ adni egyszerű, derék, falusi emberek, mégha Hindenburg nagyfalvának félelmet nem ismerő, hősi lakóiról is vagon szó?...

Egy tábori lelkész írta a következő levelet:

„Reggel hat órakor puskaropogás ébresztett fel bennünket, fölmelem a fejem, majd —mintha mi sem történt volna — visszafekszem, hogy kipihenjem a közel kétheti menetelés fáradalmait. De pár pillanat múlva nyílik az ajtó és komoly arccal áll meg a küszöbön a parancs-őrtszt:

— Kátay! Kátay! Riadó! — kiáltja hangosan és fojtott izgalom reszket hangjában.

A kis szoba, mintegy varázsütésre, megelevenedik és a nyolc tiszt, a szoba nyolc bezállásoltja lázas gyorsasággal vetekszik Kátay századossal a „riadós” öltözködésben. Pár perc alatt készen vannak s ekkorra már együtt van a Kátay-század is, útra készen, az erdő szélén. Hogy szent kötelességemet teljesítsem, a század élére sietek és minden

bűnűktől feloldozom az ütközetbe induló vitézeket.

— Szervusz!... Isten veled! . . . — búcsúzik férfias könnyedséggel a százados.

— A viszontlátásra!... — felelek mosolyogva és leír kém mélyéből fohászkodom az életnek és halálnak Mindenható Urához, hogy adjon szerencsét a harcba induló, vitéz honvédeknek . . .

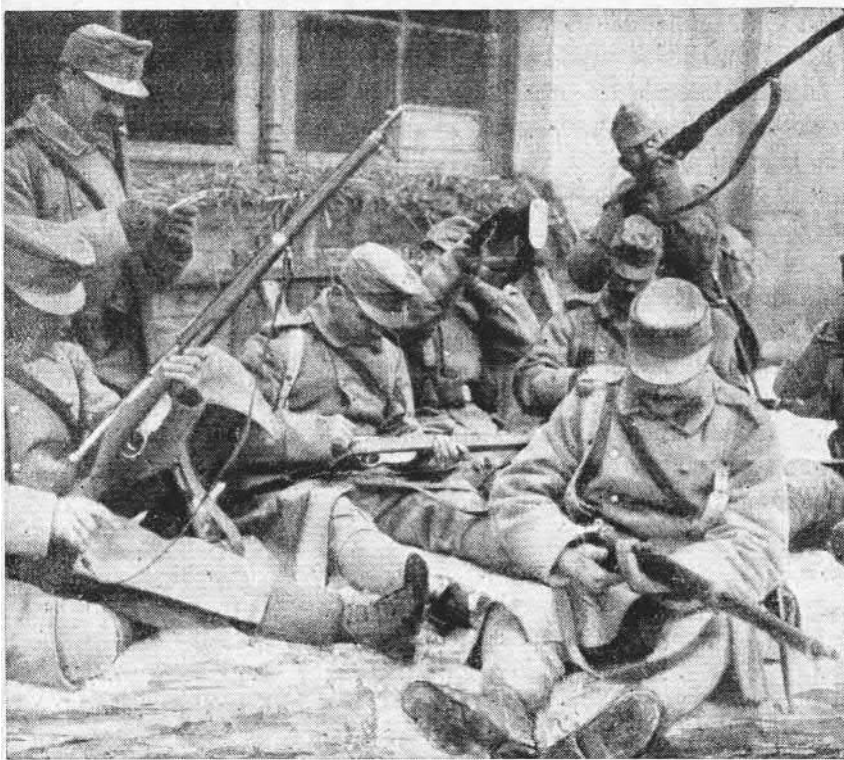
Félóra múlva már orosz foglyokat hoznak és idehallom a csata moraj ló zaját.

Egy óra múlva zokogva jön egy sebesült tisztiszolga és megtörve, kétségbeesetten adja hírül:

— Kátay százados úr elesett . . . Szíven találta

Győztes csata után felvirágozott tábori konyha indul a tűzvonalba jó meleg étellel

A tartalékban gondosan kitisztogatják fegyverüket a bakák, fölkészülve lú ütökzetekre

egy orosz golyó és nyomban meghalt. A hír mindnyájunkat lesújt. Mindenki őszintén sajnálja a századost, aki vitéz katona és jó ember volt, szerette a legénységet és emberségesen bánt velük . . .

Nemsokára megint foglyokat hoznak, megint sebesültek érkeznek. A puskaropogás lassan-lassan távolodik. Honvédeink tehát visszaszorítják az ellenséget.

Nagy az orosz vesztesége, de súlyos a mienk is.

Sebesült hadapródot hoznak a szanitécek, szomorú hírrel:

Turcsányi hadnagyot gránát tépte szét... Szathmáry százados elesett . . .

Egész nap szünet nélkül folyik a heves harc.

Mikor az alkonyat leszáll, temetni indulok. Altiszt vezet a hős Kátay százados holttestéhez — vagy ezer lépés odáig . . .

Hogy süvitenek a golyók! — mondja az altiszt.

Csak úgy csattog fejünk fölött és körülötte a fenyves, de nem a

tavaszi fülemüle dalától, hanem a haragos acéldarazsaktól, melyek dühösen tördelik az útjukba eső gallyakat. Bár tudom, hogy a temetés a harctéren nem oly fontos dolog, amely miatt kockáztatnom kellene az életemet, azért mégis megyek, mert igazi hősnak és páratlan jóbarátnak akarom megadni a vég tisztességet. . . . Éjjél van. Egyre hozzák a sebesülteket. Meghozzák a hős Szathmáry századost is. Hordágyon fekszik. Karja hátrafelé lóg, teljében eltörve; arcán a szenvedés bélyege...

Néma csöndben, megilletődéssel temetjük. Kezemben a kereszt, vállaimon a stóla, az éj sötétsége a fekete palást... Az utászok megássák a sirt. Gyertyavilág és könyv nélkül mondom el az imát, végzem a beszterelést. Aztán megvárom az elhantolást. Zöld fenyőgallyat hoznak az utászok, hogy egy részét a sir aljára helyezték, a másik részéből szemfedőt csináljanak. Es ekkor, mintha tudná, hogy temetés van — hősök temetése — ösztüzet ád az ellenség. Süvölt a golyó, mialatt szomorúan énekelem a szent ígétet:

. . . *El cum Lazzaro — quondam paupere,*
Vitam habeas — sempiternam . . .
(És Lázárral együtt — aki koldus volt,
Legyen neked is örök életed

Kántor nem énekel és az én imádságomat taktusos puskaropogás kíséri, orgonaszó helyett. Egymás mellé fektettük Kátay és Szathmáry századosokat. Másnap reggel melléjük került a szegény hadapród is, aki hasiövét kapott s az éjszaka meghalt. Estére pedig odafektettünk melléjük egy lengyel származású orosz főhadnagyot is, aki szintén hősiesen harcolt, utolsó lehelletéig ... És az egymásra hajló luc- és erdei fenyők ölelkező koronái alatt megbékülve, bajtársi szomszédságban álmodnak a harci dicsőségről a tegnap még halálos ellenségek . .

A halálos ellenségek, akiknek egyformán pihenőt és nyugalmat ád a föld mélysége.

A halálos ellenségek, akik a föld mélyében örök dicsőségről álmodznak . . .

Nyugalom a szerb fronton

A nyomasztó csönd

A szerb hadsereg pyrrhusi győzelmet aratott.

1914 decemberében Valjevó környékén végső erőfeszítéssel sikerült Péter király koncentrált csapatainak a monarchia fáradt és elcsigázott hadait visszaverni és szétszórni, sikerült Belgrádot felszabadítani és sikerült Szerbia megszállott északi részét teljes egészében visszafoglalni.

A magyar-osztrák sereg súlyos veszteségek után kiürítette Szerbiát.

Ám a szerb hadsereg nem aknázhatta ki sikerét. Győzelme igazi pyrrhusi győzelem volt, fáradt harcvonala megadott a Duna. Száva és Drina vonalain és innen nem tudott előbbre jutni.

Hiába szállította az ántánt Montenegró kikötőin keresztül a hadiszereket tekintélyes mennyiségben, hiába buzdította Oroszország a nyugati hatalmakkal együtt a szerb vezérkart erőteljes támadásra és előnyomulásra, a szerb sereg minden erejét kiadta a valjevói nagy erőfeszítésben.

A helyzet ugyanis az volt, hogy a világháború kitörésekor Szerbia még nem heverte ki teljesen a balkáni háborúban szenvedett vérvesztését és az elszán! bátorsággal küzdő kis sereg teljesen kimerült a monarchia részleges haderejével vívott nehéz küzdelemben. Szerbiát a háború első időszakaiban az erőteljes orosz oáifenzívák mentették meg a gyors összeomlástól. A monarchia majdnem teljes haderejét kénytelen volt az orosz ellen való védekezésre felhasználni, Belgrád elfoglalása után még a legyöngült és elcsigázott szerbiai seregből is sürgősen a Kárpátokba kellett vinni csapatokat és ez okozta a déli harctéren beálló katasztrófát, amely annyi keserúséget, váltott ki a magyar közvéleményből.

A szomorú vereség lassan-lassan feledésbe ment. A közvélemény napirendre tért már az emlékezetes főhadiszállási jelentés fölött is, amely a valjevói nagy vereség idején azt a szállóigévé vált mondatot közölte, hogy:

„Ezzel szemben áll Belgrád bevétele.”

Múltak a hónapok, viharzottak az események, véráradat özönlött keleten, nyugaton, fölvirradt Gorlice napja, katasztrofális vereségek közepette indult visszafelé az orosz áradat, hadba szállt az olasz nemzet és a szerb fronton még mindig nem történt semmi.

Harcok, csatározások, nyugtalanító mozgások természetesen szüntelenül folytak, de döntő jellegű mérkőzésre csak nem került a sor.

Szerb lovasszázad Misből a harctérre indul

A Duna, Száva és Drina partvidékein hónapok óta jóformán csak farkaszemet néztek az ellenfelek: a szerb hadsereg még nem gyűjtött elég erőt az általános támadásra, a monarchia hadserege pedig a német seregekkel vállvetve először az orosz ármádiával akart leszámolni.

Rendkívül nyomasztó volt ez a csönd Szerbia szempontjából.

Az orosz cár hadai, melyek nem is olyan régen még Budapesten akarták a kapcsolatot fölvenni a szerb hadsereggel, vad futásban menekültek Galiciából, Lengyelországból, percről-percre jobban és jobban eltávolodva kitézött céljaitól és Szerbia megsegítésének lehetőségeitől.

A monarchia gyérszámú déli hadserege — az olasz háború kitérése

mellett is — elegendő volt a déli határok biztosítására. Sem a szerbek, sem a montenegróiak nem tudtak áttörni ezen a védelmi vonalon.

A nyári napsütésben is ijesztő, fenyegető árnyak kísértették Szerbia lakosságát. Mi lesz, ha az orosz hadsereg teljesen összeomlik? ... Ha a központi hatalmak győzedelmes seregei rávetik magukat a kicsiny országra? ... Mi lesz, ha üt ennek a borzalmas leszámolásnak az órája?...

A helyzetet még súlyosbította, hogy az ántánt és főként Szerbia szempontjából teljesen bizonytalan volt Bulgária magatartása. A szerb hadvezetőségnek számolni kellett a lehetőséggel, hogy a balkáni háború óla bosszúra vágyó bolgár nemzet hátbatámadja Szerbiát. Biztosítani kellett hát a bolgár határt is. Ami még jobban gyöngítette a szerb hadsereg erejét.

A front időleges csöndjében rémületes víziók kísértették a szerb kormányt és a szerb had vezet őseket.

Ez a nyomasztó nyugalom mindennél rosszabb volt, mert a csöndben csupa hátborzongató fenyegetés harsogott.

Gorlice . . . Przemysl . . . Lemberg . . . Szörnyű jóslatok voltak ezek a diadalok, amelyek ránehezdedek a szerb nemzet lelkére.

Szerbiában már tudták, érezték, hogy a Végzet elkerülhetetlenül közeledik.

A csönd rettentően nyomasztó volt. . .

Igazi vihar előtti csönd!

Járványok

A nyomasztó hangulatot még súlyosabbá tette az a körülmény, hogy járványok ütöttek föl fejüket a szerb fronton és a front mögött és ezek a betegségek meglehetősen sok áldozatot szedtek.

A szerb egészségügyi szervezetek erélyes intézkedésekkel elejét vették a járványok terjedésének, mint ahogyan a világháború minden frontján csak a legnagyobb orvosi eréllyel lehetett gátat vetni a ragályos megbetegedések terjedésének.

És itt meg kell állanunk egy percre!

Meg kell emlékeznünk az orvostudomány nagy érdemeiről a háborús járványok elhárításával kapcsolatosan.

Az orvostudomány nagynak bizonyult a sebészetben, de talán még nagyobb érdemeket szerzett a járványok kiküszöbölésével.

Mert hiszen rettentő volt ez a járványveszedelem!

Az óriási embertömegeket tekintve, joggal el lehet mondani,

hogy a világháborúban sokkal nagyobb volt a járványveszedelem, mint régente, amikor aránytalanul kisebb hadseregek vonultak föl a harctérre és amikor a legtöbb katona nem a fegyvereknek, hanem a betegségeknek esett áldozatul.

A világháború e tekintetben nagy meglepetést hozott: a magasra fejlődött orvosi tudomány, a bakteriológia előrehaladása gátat vetett a pusztító, gyilkos járványoknak, amelyek azelőtt elkerülhetetlen következményei voltak a hadviselésnek. A tudományos kutatások eredményei alapján foganatosított óvatossági rendszabályok az itt is, ott is föllépő járványos megbetegedések terjedésének gátat tudtak vetni.

Így már a háború kezdetén a harctérre vonuló katonaságot beoltották himlő ellen és ugyanezt az óvó rendszabályt, a beoltást alkalmazták a fogságba kerülő, összes, ellenséges katonákkal szemben is. Nemcsak a himlő, hanem a tífusz ellen is védőoltásokat alkalmaztak a német és magyar-osztrák hadsereg orvosai, de hasonlóképpen járt el az ántánt hadseregek egészségügyi szervezete is.

A kolera ellen is védőoltást használtak, amit először a balkán háborúban a görög hadsereg próbált ki nagy sikerrel, kitűnő eredménnyel, úgyhogy az oltás következtében a görög hadsereg — noha köröskörül mindenütt dúlt a kolerajárvány — megmenekült a borzalmas, járványos betegségtől.

Ezeket a tapasztalatokat az összes hadviselő államok katonai orvosi kara és egészségügyi szervezete fölhasználta a világháborúban és ennek volt köszönhető, hogy az óriási méretű háborúban ezek a pusztító járványok nem tizedelték meg a hadra kelt seregeket.

Nagy figyelmet fordítottak az egészségügyi szervezetek a járványterjesztő férgekre is, a legyekre, szúnyogokra, moszkítókra, bolhákra, tetvekre stb., meri jól tudták, hogy főként ezek a rovarok veszélyeztetik leginkább az egészségügyi rendszabályok sikerét. Valóságos irtóhadjárat folyt a veszedelmes, ragályterjesztő férgek ellen, a front minden részén fertőtlenítő intézeteket rendeztek be, ahol megszabadították a katonák testét és ruházatát a bolhától és a veszedelmes szaporaságú tetvektől.

Különösen nagy gondot fordítottak a háborúban az egészséges, tiszta ivóvízre, azon tapasztalat alapján, hogy a víz is egyik legveszedelmesebb terjesztője a járványoknak.

Nagyjában és egészében az orvosi kar erőfeszítésének sikerült a járványokat legyőzni vagy legalább is a föl-fölbukkanó veszedelmet a lehető legkisebb fokra korlátozni.

Ha a világháború kitörésekor az orvosi tudomány nem ért volna el a modern fejlődés magas fokára, fél Európa lakossága a háborúval kapcsolatos járványok áldozatául esett volna.

Ettől a veszedelemtől megszabadult a világ.

A „hadipénz”

A csendes szerb front sem volt azért eseménytelen, folyt az állóharc, a lövészárokháború, voltak gyakran rohamok is, csak általános, döntő jellegű támadásra nem került sor egyik részről sem.

Kisebb ütközetek napirenden voltak, de ezek az események eltörpültek a nagy harci porond más részein lezajló és döntő jelentőségű események mellett.

A szerb fronton egyelőre még kedélyesen folyt az élet.

Állomásparancsnokság a szerb határ egyik vasúti állomásán. A katonák, fegyvereiket gúlába rakva, várják az indulást

Ha kellett, derekasan harcoltak és verekedtek bakáink. De ha idő és alkalom volt rá, igyekeztek jól élni, *egy* kis pótlékot szerezni a hivatalos menázsizhoz.

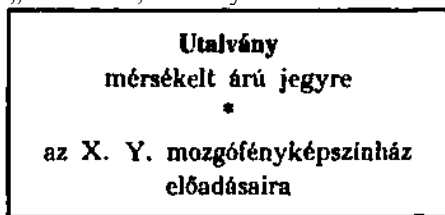
A hadseregpáncsnokság természetesen szigorúan meghagyta, hogy a polgári személyzettől beszerzett minden szükségletért készpénzzel kell fizetni, az elharácsoló javakért pedig utalványt kell adni, amit aztán a katonai hatóságok beváltak. Az ilyen utalványokat „harácsoló cédulák”-nak hívták a bakák.

Kedves kis eset történt a Szerémségben ezekkel a cédulákkal kapcsolatosan. A századparancsnok itt is figyelmeztette a bakákat, hogy a legkisebb rendzavarásért vagy „rekvirálásért” a legszigorúbb büntetés jár. Nem is volt semmi baj, mert a bakák csak dohányt meggyújtót vásároltak, ezért pedig pontosan megfizettek.

„Két órai pihenő után — beszélte az esetet egy tartalékos hadnagy — kimentünk a községből és tábort ütöttünk egy erdő szélén. Egyszerre csak észreveszem, hogy az egyik büszkén gőzölgő konyhacsofi mögött csirkét koppasz tanak az embereim. Hát ez gyanús volt. . .

— Ki hozta ezeket a csirkéket? — kiáltok szigorúan a legényekre.

Nyomban előlép egy jóképű baka, kezében a lenyakazott csirke, amelyet éppen koppasztott és alázatosan jelentette, hogy ő szerezte a csirkéket, de nem „rekvirulta”, hanem vásárolta, mert neki most sok pénze van . . . Gyanús volt nekem ez a vagyonság, ráparancsoltam tehát, hogy mutassa a pénzt. Kihalász a baka egy tömött levéltárcát a zsebéből és előszedi a „bankókat”, amik ilyenek voltak:

Egy pillanatig nem tudtam, hogy dühöngjek-e vagy nevessek: de bizony nehezemre esett, hogy visszafojtsam a nevetésemet. A baka aztán így adta elő a csirkevásárlás történetét:

— Bementem egy házba és kérdeztem, van-e csirke és mibe kerül? Olcsón adta a gazda; két koronát kért párjáért. Vettem hát öt párt és adtam neki tíz „bankót” . . .

— Na és elfogadta a pénzt?

— Megmagyaráztam neki, hogy ez a „hadipénz”, amit most adott ki a kormány. A gazda vakarózott egy kicsit, de mikor a nevemet is odaírtam a bankóra és biztattam, hogy a községi bíró pengő ezüst-pénzre köteles beváltani a hadipénzt, még hálálkodva meg is köszönte.

Ezt a magyarázatot már nem bírtam megállani nevetés nélkül. Hanem azért a bakát megbüntettem. A gazdának meg kifizettem a tíz koronát . . .”

A székely meg a mohamedánus

A szerb harctéren történt a következő eset is.

A forgandó hadi véletlen akképpen sodorta magával a régi bileki

Szerbia kiűritése után a lakosság visszatért falvaiba

vilajet igazhívó gyermekét, Ibrahim Bulakot, hogy egy öreg székely népfölkelő mellé kerüljön, a lövészárk legeslegvégébe. Komoly, tempózó ember volt a furfangos eszű székely, nyugodt és kevés beszédű férfiú, aki már egész háziasán berendezkedett a lövészárk legvégén, mire a 'sors az ő „standja” szomszédságába sodorta a nemkülönben komoly és kevésbeszédű Ibrahimot. A székely eleinte figyelmére se igen méltatta a szomszédságában letelepedő igazhívót; illedelmes köszöntését fej biccentéssel viszonzta, szóba azonban nem eredt vele. Bár tudott egyet-mást az Ibrahim lágy nyelven és ez is viszont megtanult egy pár érdes magyar igét: nem igen cserélgették a kicsi tudományukat, hanem hallgattak óraszámra. Amely makacs mesterséghez Ibrahim talán még jobban értett, mint a székely. Pizmogott, matatott egész nap a lövészárkban, ki-kinézve az árok tetején rézsút bevágott nyíláson, hogy mit csinálnak a szerbek: s ha egy-egy barátságatlan szerb jobban

ki találta dugni a fejét — hát csak eldördült az Ibrahim puskája, a fegyver agyára pedig új rovas került a többi mellé . . . Szakasztott így dolgozott a székely is; ő is „naplót” vezetett puskája agyán s a „könyvelés” azonosságára révén kezdték megszeretni egymást.

Hanem azért hallgattak rendületlenül. Hallgattak még akkor is, mikor egy szép napon este hét óra tájban már egészen bizonyos volt, hogy az aznapi menázi megrekedt valahol és ma már nem fog megérkezni. A székelyt ugyan nem nagyon szontvolította el az ilyesmi,

Deszkából összetákoltt kunyhó — a harctéren igazi palota!

meri az ő tarisznájában mindig akadt valami és a kulacsa se száradt ki soha. Most se várakozott hát sokáig az elmaradt menázsira, hanem letelepedett a szalmára, elővette a tarisznáját, kiszedte belőle a kenyeret meg a szalonnát, nagyot szelt mind a kettőből és jóízűen, tempósan vacsorázni kezdett. . . Akárcsak otthon . . . Eközben azonban észrevette, hogy a mellette kuporgó igazhívő ugyancsak szaporán pislogat a kenyérre meg a szalonnára. A székely megsajnálta Ibrahimot; cudarul éhes lehet, szegény, ha már nem is titkolja — holott pedig ezek

a bosnyákok nagy mesterek abban, hogy semmiféle testi vagy lelki gyötrelmüket nem árulják el . . .

— Látom, éhes vagy, Ibrahim testvér — szólt végre a székely lassan. — Már pedig ma csak az eszik, akinek van mit. Nékem van mit, néked nincs.

— Néked jó — bólintott komolyan az igazhívő: — van kenyered.

— Van — hagyta rá csöndesen a székely — és a kenyér mellé sajtom is nagyon.

— Nem sajt az, barátom, hanem szalonna.

— Sajt, ha mondom és nem szalonna!

— De mikor látom, hogy szalonna . . .

— Sajt és nem szalonna, ha mondom! — vágott közbe szigorúan a székely. — Csak nem hazudok a te szép szemedért! . . . Gyere közelebb. Így e! . . . Na most: itt ez a karéj kenyér, edd meg. És itt nagyon melléje egy darab sajt is.

Leszegett egy jókora karéj kenyeret, vágott melléje egy darab szalonnát is és átnyújtotta az igazhívőnek. Ez pedig, mivelhogy a „magyar testvér” sajtot mondott, mohón ette a kenyér mellé a Korántól tiltott szalonnát. . . Hiszen ez az emberséges ember csak nem hazudik?!. . . A székely pedig megvárta, míg Ibrahim elkészül az utolsó falatkával is, akkor elővette a kulcsát és előbb ő húzott belőle egy nagyot — aztán megtörülte a kulacs csutoráját és odanyújtotta Ibrahimnak:

— Igyál, testvér . . . a sajtra . . . egy korty jóféle vizet.

Ibrahim ezt is megköszönte és ivott. De mingyárt félre is húzta a száját, mert a Korán tiltja a szeszesitalokat is. Az előbb szalonna — most meg pálinka! . . . Ez talán mégis sok lesz egy napon! Hogy fogja ő ezt levezekelni? . . . Szégyenlősen kínálta vissza a kulacsot:

— Nem víz ez, barátom, hanem szilvapálinka . . .

— Víz, ha mondom! — riadt rá szigorúan a székely: — csak igyál!

— Pálinka ez, barátom . . . — csóválta fejét aggodalmasan Ibrahim.

— Pálinka az eszed veleje — makacskodott a székely: — víz ez, hé! Ha mondom! . . .

Ibrahim engedelmesen intett, hogy érti. Ennélfogva tehát még egyszer szájához emelte a kulacsot és most már, teljesen megnyugodva, nagyot húzott belőle. Aztán szépen megköszönte és visszaadta a székelynek. Ettől fogva aztán megint nem szóltak egymáshoz; mert mi-

nek is a sok fölösleges beszéd? . . . Aztán, úgy félóra múlva, egy másik igazhívő közeledett a standhoz és ennivalót hozott a hitsorsosának. De Ibrahim, kissé nehézkesen, elhárító mozdulatot tett a kezével és lassan forgó nyelvvel magyarázta, hogy ő már megvacsorázott.

— Ez az emberséges testvérem adott kenyeret, sajtot és vizet — mondotta komolyan és egyetlen arcizma se rándult meg beszéd közben.

*

Hangulatos, derűs epizódjai is bőven akadtak a nagy világégésnek.

Pedig ekkor már a világot rengető vihar vad orkánná növekedett, amely rengette-rázta, pusztulással fenyegette a fehér kultúra nemes épületét.

Tombolt az orkán és kergette a vészteljes, komor viharfelhőket Szerbia egére.

A szerb front nyugalma igazi vihar előtti nyomasztó csönd volt. . .

Szerbia kalászirólójának bekövetkezéséről, ezt megelőzően Orosz-Lengyelország, Volhynia és az orosz várrendszer meghódításáról, valamint az olasz front és a nyugati hadszíntér 1915. évi nagy eseményeiről következő, hetedik kötetünk számol be

TARTALOM

	Oldal		Oldal
<i>Przemysl orosz kézen</i>		Megdördülnek az Ágyúk . . .	108
Az utolsó percek	3	A diadalmas áttörés	111
A kapituláció után	5	Száz méter magas tűzoszlop . . .	114
Frigyes főherceg hadsereg- parancsa	10	<i>Gorlicétől Przemyslig</i>	
Mlért esett el Przemysl	11	Előre!	118
<i>A világháború fordulata</i>		Menekülés a kárpátokból . . .	122
Az oroszok végső erőfeszíté- se a Kárpátokért	16	Negyedmiliós orosz vesz- teség	125
Különbéke?	19	Átkelés a Sannon	127
Ahol pénzért mutogatták az orosz foglyokat	22	A csatatér halottai	131
Mimikri a háborúban	24	Diadalról diadalra	133
A behavazott világban	29	<i>Olaszország hadat üzen</i>	
A habonás oroszok	31	„A haza szent önzése”	136
Orosz kémek	35	Véget ér az alkudozás	139
Versek a lövészárokból	40	A londoni titkos szerződés . .	143
<i>A kárpáti diadal</i>		Éljen a háború!	147
Eldől a nagy csata sorsa	45	Az olasz hadüzenet	150
A husvéti csata	48	Ferenc József kiáltványa . . .	152
„Az orosz offenzíva meg- állott”	52	<i>Az olasz front</i>	
A nagy csata véget ér	53	A határszélen	155
<i>Epizódok a kárpáti harcokból</i>		Itália hadereje	158
A lovagias orosz generális . . .	57	Svájetől az Adriáig	161
Altábornagy — keresztapja . .	60	„A pokol minden ördöge ellen!”	165
Hindenburg — az oroszokról . .	63	Mi a kötelesség?	168
A Dnyeszter partján	66	Az olasz partvidék bom- bázása	172
Husvét vasárnapján	68	A „Novara” hőse	176
Képek a csatuterről	70	Kiafakul a front	180
Feledékenységek	73	<i>A májusi orkán</i>	
Odahaza	78	A tengeren	184
A hadikórházban	82	A „Leon Gambetta” el- süllyesztése	187
A „rossebes” buka	86	A „Lusitania” pusztulása . . .	191
Levelek a „világ végé”-ről . . .	89	A szemtanúk elbeszélése . . .	193
A kárpáti trilógia vége	93	S. O. S.	196
A végzet útján	95	Amerika tiltakozik	199
<i>A gorlicei áttörés</i>		<i>Az antánt erőfeszítése</i>	
A vérzivataros tavasz	99	A Dardanellák szárazföldi ostroma	203
Gorlice	102		
Mackensen és a gorlicei sereg . .	105		

	Oldal		Oldal
Az yperni vérfürdő	206	A nagy diadal	267
Az yperni roham	208	Lublin és Ivangorod felé	271
A lorettói csata	214	<i>Kis epizódok a nagy offenzívából</i>	
A vörös kémnő	217	A hadinapló	275
Vilmos császár és az an- glok	220	A „Bakánradó”	282
<i>Przemysl bevétele</i>		A két „sváb vitéz” esete	285
A végső döntés felé	224	A bográcsgulyás	288
Hindenburg előnyomulása	226	„Nesze, kutya”	292
A diadal útja	231	Megkerül a „század apja”	295
Przenyisl ostroma	234	Derűs esetek	298
Przemysl visszahódítása	240	A magyar szerecsen	302
Örömtűzek	244	Hindenburg falva költözik	304
<i>Lemberg felszabadítása</i>		Akik örök dicsőségről ál- modnak	306
Előre! . . . Előre!	249	<i>Nyugalom a szerb fronton</i>	
A grodeki csata	251	A nyomasztó csönd	309
Lemberg alatt	256	Járványok	311
Óriások pörölycsapásai	259	A „hadipénz”	313
Lemberg visszavétele	262	A székely meg a mohame- dánus	315